JEAN DES CARS

Povestea Vienei

CORINT
ISTORIE

JEAN
DES CARS

Povestea Vienei

Colecție coordonată de
LAVINIA BETEA

JEAN
DES CARS

Povestea Vienei

Traducere din limba franceză de Diana Morărașu
Prefață de Georgeta Filitti

CORINT
ISTORIE

JEAN DES CARS (n. 1943) este un cunoscut jurnalist francez care a semnat articole în mari cotidiene precum *Paris Match*, *Le Figaro* şi *Jours de France*. Reputat specialist în istoria marilor familii ale aristocraţiei europene, cu deosebire a familiilor Habsburg şi Grimaldi, este autor al mai multor cărţi foarte apreciate de marele public, printre care se numără *Saga dinastiei Romanov*, Corint, 2013; *Sissi, împărăteasa Austriei*, Corint, 2013; *Grace de Monaco. Povestea unei prinţese*, Corint, 2014. Din anul 2011, Jean des Cars este cavaler al Ordinului Grimaldi, acordat persoanelor care au contribuit la creşterea prestigiului Principatului Monaco.

Redactare: Camelia Bădaşcu, Lia Decei
Tehnoredactare computerizată: Mihaela Ciufu
Design copertă: Dan Mihalache
Ilustraţie copertă: *Palatul Schönbrunn* (cca 1760), tablou de Bernardo Bellotto.

JEAN DES CARS
Le roman de Vienne
Copyright © Éditions du Rocher, 2005
All rights reserved.

Toate drepturile asupra ediţiei în limba română aparţin
GRUPULUI EDITORIAL CORINT.

ISBN 978-606-793-078-8

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
DES CARS, JEAN
Povestea Vienei / Jean des Cars ; trad.: Diana Morăraşu; pref.: Georgeta Filitti. - Bucureşti: Corint Books, 2016
ISBN 978-606-793-078-8

I. Morăraşu, Diana (trad.)
II. Filitti, Georgeta (pref.)

94(436 Viena)

Prefață

Din dragoste pentru Viena

Ca străin rămâi fermecat în fața orașului de la întretăierea Dunării cu drumul chihlimbarului. Dacă ai șansa, ca în cazul de față, să urmezi un Cicerone informat, binevoitor și șăgalnic, satisfacția este completă.

Românii au un motiv în plus de încântare: își dau seama că de-a lungul istoriei Vienei, legătura cu ei s-a făcut mereu simțită.

De la castrul roman Vindobona la metropola de azi, care adăpostește instituții cu valoare internațională, autorul ne poartă într-un ritm năvalnic prin istoria unui spațiu micșorat, la răstimpuri, ca o piele de sagri, de nouă ori. Ungurii l-au cotropit, principii Boemiei l-au salvat. Dar mai presus de toate, imperiul și în primul rând Viena au avut parte de capete încoronate înțelepte. Habsburgii, instaurați din secolul al XIII-lea, au lărgit hotarele („soarele nu apune niciodată pe pământul lor", se spunea cu îndreptățită trufie) și în același timp s-au arătat interesați de strălucirea, de prestigiul capitalei imperiale. Ctitori neîntrecuți, colecționari fără egal, ei au avut vocația lucrului desăvârșit făcut. Dar orice strategie domestică poate fi spulberată de cauze externe, imprevizibile și inexorabile. Iar dacă epidemiile de ciumă au lăsat la Viena, ca pretutindeni în Europa, răni adânci, primejdia otomană a căpătat proporții apocaliptice. Atacul nereușit al lui Soliman Magnificul contra Vienei, din

1529, a fost doar o prefațare a ceea ce avea să urmeze peste aproape 160 de ani: asediul orașului în 1683.

Confruntarea între islam și creștinism, care pare să revină în istoria lumii, s-a terminat atunci cu înfrângerea lui Kara Mustafa. Eroul „salvator" e socotit a fi fost Ioan Sobieski, regele Poloniei. Dar se cuvine să reținem și numele lui Șerban Cantacuzino, domnul valah. Aflat în tabăra otomană, el a boicotat sistematic manevrele pașalelor. Participarea românilor a avut și o parte, poate, de legendă. Peste timp, din asediul neizbutit asupra Vienei a rămas doar un câștig culinar: cafeaua. Se spune că un galițian a dat iama prin lucrurile abandonate ale turcilor, adunând sacii de cafea. A măcinat-o și a deschis prima cafenea din Viena, îndulcind lumea în asemenea măsură încât azi e o necuviință să ceri acolo doar „o cafea". Trebuie să știi că ai de ales între 15 sortimente! Cantacuzinilor rămași în România le place să spună că gestul memorabil îi aparține unuia din neamul lor.

Revenirea la vremuri de pace a însemnat un program intens de reconstrucție, de edificare a unor palate care vor sfida timpul. Vocația refacerii neîntrerupte este însușirea uimitoare a Vienei. În secolul următor asediului eșuat, orașul se împodobește cu palatele Belvedere și Lichtenstein, Muzeul Albertina, Schönbrunn, Colegiul Iezuiților, Theresianum, manufactura de porțelanuri („în fagure de miere"). Artizanii acestor construcții sunt Eugeniu de Savoia („împăratul din umbră") și mai ales Maria Tereza. Este „regele" care timp de 40 de ani nu s-a arătat „niciodată intimidată, niciodată tulburată, niciodată descurajată". Întâietatea Vienei în Europa e dată, pentru acești ani, și de apariția stilului rococo.

Românii au din nou motiv de curiozitate, dar și de dureroasă aducere-aminte: secolul al XVIII-lea înseamnă începutul comerțului lor cu marfă de „Beci", adică de Viena, dar și rememorarea mâinii de fier, fără osteneala mănușii de catifea,

a împăratului Iosif al II-lea care a reprimat răscoala lui Horea (cel care a ajuns la Viena cu supliciile sale), trăgându-l pe roată în fața castelului din Alba Iulia.

Lucrurile sumbre alternează cu cele de exuberantă veselie; mai ales la Viena, „orașul muzicii", cum observă autorul. Cu o orchestră a curții imperiale constituită la 1498, spectacole inaugurale de operă din 1640 (datorate lui F.W. Gluck) și gazdă a compozițiilor lui Haydn, inventatorul simfoniei, se poate vorbi de un loc privilegiat de Euterpe, muza muzicii.

Și acesta este doar începutul, pentru că strălucirea Vienei e dată în continuare de Mozart, Beethoven și Schubert. Autorului îi face plăcere, care va fi neîndoios împărtășită și de cititori, să-i prezinte în toată splendoarea creației lor. Precizarea că primul nu zace în groapa săracilor, ci „într-un cavou colectiv" este parcă o alinare pentru iubitorii acestui geniu, dispărut la doar 36 de ani.

Stilul alert, vălmășagul de informații, anecdote și descriere savantă a Vienei ating apogeul de expresie politică în paginile despre Congresul din 1815 și cel muzical cu „isteria" valsului, după cum constata negurosul Wagner.

„Căpcăunul corsican" (citește Napoleon I!) lăsase urme indelebile în întreaga Europă. La Viena se afla soția lui, fiica împăratului Austriei, și fiul lor, nefericitul Rege al Romei. Să fi fost un motiv de adunare aici a învingătorilor săi, manevrați abil de „prințul intrigilor", proteicul Talleyrand? E greu de spus.

Oricum, descrierea Congresului, în Viena cuprinsă de „febră politico-mondenă", satisface exigențele istoricului și totodată curiozitatea avidă a omului de pe stradă: 500 de delegați, cortegii nesfârșite, 100 000 de persoane nou-venite, vals (țarul Alexandru I al Rusiei s-a lăudat că va dansa 40 de nopți la rând și s-a ținut de cuvânt), bal cu 3 000 de invitați (vin 6 000 prin revânzarea invitațiilor de către samsari; tot acolo dispar 1 500 de linguriță lucrate la comandă pentru eveniment). Mai sunt,

firește, și discuții de natură politică, încheiate cu formarea Sfintei Alianțe a imperiilor absolutiste. Și în timp ce Congresul negocia pensia pentru Napoleon – aflat pe Insula Elba – acesta se întoarce în Franța, dându-le fiori participanților la Congres și obligându-l pe fiecare să opteze rapid: Alianță? Împotrivire? Trădare?

În confuzia generală, dublată de un carnaval memorabil, apare reprezentantul Angliei, Wellington; el va lua frâiele, învingându-l definitiv pe Napoleon la Waterloo. Ce rămâne din congres? Strălucirea, încă o dată confirmată, a Vienei, între altele și prin triumful răsunător al valsului.

Jean des Cars este un ghid de excepție. El înțelege să alterneze descrierile mirobolante cu relatări întunecate, dar necesare pentru o reconstituire corectă. În 1832 moare la Viena Regele Romei. Unde este îngropat? În Cripta Capucinilor, sanctuarul imperial? Da și nu. Ritualul cerea ca inima și viscerele să fie adăpostite în alte locuri decât trupul. Acesta din urmă avea să fie depus în Domul Invalizilor de la Paris, alături de cel al tatălui său, iar viscerele în Biserica Augustinilor și sub altarul principal al Catedralei Sf. Ștefan.

Forța orașului stă în neclintita sa putere de regenerare, de rezidire, de abordare mereu optimistă a viitorului. Este ajutat în această privință de oameni providențiali. Între ei, cei doi Johann Strauss, tatăl și fiul, care promovează fascinant, înnebunitor, valsul. Este „o armă", creează locuri de muncă, se construiesc săli anume pentru el, adună laolaltă 300 000 de oameni care se mișcă în ritmul lui – strigă entuziaștii. Euforie unică pe continent, provocată de familia Strauss, valsul personifică Viena din secolul al XIX-lea până azi. Sutele de piese compuse, funcțiile oficiale de muzicieni ai Curții, turneele triumfale (între care unul la București, unde cântă în casa prințesei Cleopatra Trubețkoi) au transformat familia Strauss într-o emblemă a orașului. Pe acest fundal de veselie, Viena

îndură revoluția de la 1848, dar tot atunci este încoronat împărat Franz Joseph, soțul lui Sissi. Acesta domnește 68 de ani – suficient ca să rămână de neuitat în analele europene. În vremea lui metropola este dotată pe măsură: Primăria, Parlamentul, Opera, Teatrul, Muzeul de Istoria Artei, Muzeul Tehnicii, Hotelul Imperial par a nu aparține doar austriecilor, ci tuturor celor care îi vizitează.

Lumea se adună în Prater, într-un amestec social fără seamăn. Mănâncă tarte de la Sacher, a căror rețetă este păstrată până azi, „ca un adevărat secret de stat", cum ne încredințează autorul. Pe lângă vals, acum triumfă opereta (*Liliacul* de J. Strauss, *Văduva veselă* de Fr. Lehár), dar și muzica excepțională a lui Brahms și Mahler.

Așa cum rococoul a explodat la Viena, tot astfel Art Nouveau cunoaște sub penelul lui Klimt și al fratelui său o faimă care îi aduce artistului Premiul împăratului. Cariera triumfătoare și-a început-o în sala de teatru de la Peleș, acea bijuterie artistică admirată și azi.

Dar lumea vieneză mai are o îndeletnicire: să se lungească pe divanul lui Sigmund Freud ca să-și vindece angoasele subconștientului. „Excepțional" după unii, „oribil" după alții, doctorul vienez a marcat o epocă. Corespondența lui cu medicul român psihanalist Ion Popescu Sibiu ne apropie încă o dată de fascinanta Vienă.

Dacă „drăguțul de împărat" rămâne în istorie drept cel care se trezea în crucea nopții, mânca repede – și oaspeții trebuiau să facă la fel –, soția lui a intrat în legendă: frumoasă, grijulie cu silueta ei, fantastă și urmărită de ghinion. După dispariția lui Rudolf, fiul și moștenitorul tronului, la Meyerling, în condiții neelucidate până astăzi, va cădea ea însăși sub stiletul unui anarhist italian.

Ceva nefast plutea în aer, monarhia austro-ungară era la capătul puterilor și autorul are dreptate când spune că secolul

al XX-lea „n-a fost blând cu Viena". De fapt cu țara întreagă. Înfometată, mizerabilă, cu o „republică roșie" în emergență și cartierele Marx și Engels dăinuind până azi, Viena era, în 1919, doar la începutul calvarului. Urâtă de Hitler – și aici poate ar fi trebuit întrebat dr. Freud de ce –, strălucitoarea capitală de odinioară avea să suporte asasinarea unui cancelar și internarea într-un lagăr de concentrare a altuia. Anexarea la Germania e la un pas și se înfăptuiește în 1938. Războiul sărăcește și urâțește mândrul oraș, iar ocupația sovietică nu face decât să sporească spaimele oamenilor.

Dar Viena este orașul veșnicelor redresări. În 1955 ocupantul răsăritean se retrage și viața pare că reintră în normal, în concordanță cu cerințele secolului al XX-lea. Un exemplu sonor ar fi concertele organizate, ani de-a rândul, de timișoreanul Hollender.

Dar parcă zeii veghează ca totul să aibă măsură, iar primejdiile să nu lipsească. Când constați exodul arabilor al căror liman e acum Viena (o treime din locuitori se închină Profetului), fără să vrei te gândești la asediul nereușit din 1683, ca și cum s-ar închide un cerc. Ce va urma?

Până să aflăm răspunsul, lectura cărții lui Jean des Cars constituie cel mai încântător periplu prin orașul *Dunării albastre*.

GEORGETA FILITTI

Pentru Jacques Crépineau, căci iubim aceeaşi Vienă...

Înainte de a porni la drum...

Prima mea călătorie la Viena datează din toamna anului 1967. Eram jurnalist şi trimisul special al revistei *Marie-Claire* pentru a relata despre turnarea filmului *Mayerling* cu Catherine Deneuve şi Omar Sharif. Un program încărcat... Dar, înainte de orice, era primul meu reportaj în afara Franţei. Faptul că aveam întâlniri stabilite cu Catherine Deneuve şi cu Ava Gardner (ceea ce era deja prea mult!) ar fi trebuit să fie suficient pentru a-mi explica entuziasmul şi nerăbdarea. Dar după aceste obligaţii profesionale de neuitat m-am îndrăgostit de Viena. Şi aşa am rămas şi în ziua de azi. Cu toate acestea, capitala unui imperiu odinioară de nouă ori mai întins decât actuala Austrie era tristă, mohorâtă, încremenită în propriile amintiri – cele ale vremurilor de glorie şi de restrişte. Clădirile şi monumentele, martore ale unei puteri străvechi asasinate în 1914, nu îşi regăsiseră strălucirea de astăzi; urmele celui de-al Doilea Război Mondial, mai ales ale bombardamentelor Aliaţilor din 1945, se vedeau încă; străzile erau slab luminate, iar nostalgia aproape sfâşietoare. Se cânta un vals trist. Timid, în surdină.

Pe strada Graben, fostul şanţ de apărare devenit o arteră elegantă, un librar amabil m-a avertizat într-o franceză îngrijită:

Nu uitați că nu de mult tancurile sovietice se aflau aici, la fel și trupele americane, britanice și franceze, cu patrule de câte patru soldați cocoțați în jeepuri... Viena, la fel ca Austria, era împărțită în patru sectoare, ocupată de învingători. Ni se tot spunea că Armata Roșie ne-a eliberat în 1945, dar era o minciună! Eram sub controlul Aliaților, țara noastră nu mai exista, iar orașul aștepta să renască. Revedeți filmul *Al treilea om* și veți înțelege. Nu am fost eliberați cu adevărat decât în 1955, când s-a semnat Tratatul de la Belvedere, prin care a fost recunoscut noul stat, Republica Austria, un stat neutru, care putea fi în sfârșit liber. Armatele de ocupație au plecat. Da, pentru noi, în realitate războiul a durat zece ani mai mult. O pedeapsă prelungită... Abia atunci Viena s-a deșteptat la viață!

Nu am uitat niciodată spusele atât de adevărate ale acestui vienez autentic.

De atunci, nenumăratele mele călătorii, atât cele de plăcere, cât și cele cerute de cercetările mele de istoric, nu au făcut decât să sporească bucuria de a zăbovi în Viena. Capitala regăsită, literalmente reanimată, cetatea pe care Talleyrand o îndrăgea, iar Hitler o ura a știut să ocupe din nou un loc de primă importanță. E drept, câteodată din rațiuni obscure și îngrijorătoare, când Estul și Vestul făceau aici schimb de spioni în timpul Războiului Rece. În 1961, în acest loc s-au întâlnit Nikita Hrușciov și John Kennedy; nu a fost o întâmplare, ci o necesitate. S-a vorbit, la vremea aceea, despre o relaxare a relațiilor... Apoi, veacuri de istorie și de artă, inclusiv arta de a trăi, au fost readuse la viață. Ciocolata, Sissi, valsul, cafenelele liniștite sau însuflețite, cârciumile, lumea mondenă și elegantă, restaurantele ungurești și turcești, impunătoarea Operă reconstruită, colecțiile fantastice, Art Nouveau, ba chiar și bătrânul doctor Freud – care avea în sfârșit un muzeu al lui –, toate păreau a fi

redescoperite şi apreciate. În 1979, Statele Unite ale Americii şi URSS au negociat tot aici Tratatul de neproliferare a armelor atomice, parafat de Leonid Brejnev şi Jimmy Carter; acesta este încă de actualitate.

În noiembrie 1982, în timpul întoarcerii triumfale a Zitei[1], ultima suverană a Austro-Ungariei, mă aflam la Viena pentru un reportaj. Tot aici m-am aflat cu puţin înainte de căderea Zidului Berlinului şi am văzut un ministru făcând bucăţi cu o foarfecă, la propriu, Cortina de Fier – sinistra sârmă ghimpată care marca apropiata graniţă maghiară. Aici m-a prins şi iarna 1999–2000, când s-a petrecut schimbarea majorităţii parlamentare, care implica înfrângerea socialiştilor după 13 ani de putere şi transferarea democratică a guvernării către o coaliţie catalogată drept extremistă, dar care îşi trăgea seva din naţionalism, lucru nu tocmai bine văzut în Franţa. Această opţiune, care aparţinea alegătorilor, a provocat mare zarvă şi un val de dezaprobare. Amestecul Uniunii Europene în politica internă a Austriei a făcut mult rău Vienei. Oraşul nu avea nicio lecţie de primit, cu atât mai puţin din partea celor care abia aşteptau să le ofere, animaţi de o indignare selectivă. Au urmat 233 de zile de „sancţiuni", pe cât de indecente şi groteşti, pe atât de inutile. Intelectualii francezi s-au grăbit să se ducă la Viena şi să predice cuvântul cel bun, îşi închipuiau ei. Unii au avut halucinaţii, văzând ceea ce nu exista. Apariţia ediţiei speciale a unui celebru ghid turistic francez care orienta spre o idee falsă cu coperta lui neagră, în semn de doliu (!), a stârnit ostilitatea şi nedumerirea multor vienezi, consternaţi şi furioşi că sunt trataţi din nou

[1] Prinţesa Zita de Bourbon-Parma (1892–1989), soţia împăratului Carol I al Austriei, a fost ultima împărăteasă a Austriei, regină a Ungariei şi a Boemiei (n. red.).

drept ciumați și incorecți din punct de vedere politic... Ei nu au înțeles de ce sunt judecați așa. Eu nici atât, și am scris despre asta într-o cronică publicată în *Le Monde*, numerele din 6 și 7 februarie 2000. În timpul uneia dintre vizitele mele în capitala Austriei în această perioadă agitată, unul dintre prietenii vienezi mi-a spus că austriecii și capitala lor nu și-au permis comentarii scandalizate despre prezența a patru miniștri comuniști în guvernul francez de după 1981 și nici nu au protestat împotriva unor astfel de practici. Anumite democrații occidentale, printre care și Franța, au ajuns la concluzia că trebuie să îi aducă pe vienezi pe calea cea bună, pentru că se înșelau. Bertolt Brecht spunea cu cinism: „Când poporul se înșală, trebuie să schimbăm poporul". Noile alegeri au calmat spiritele. Viena este din nou frecventabilă. Cât despre mine, eu am frecventat-o mereu. Este un oraș superb și fascinant, de o bogăție și o diversitate excepționale. Oare nu asta contează cu adevărat, înainte de tulburările vieții publice și de schimbările frecvente ale opiniei publice?

Aici am văzut minunate operete – genul spumos, tipic vienez – în extraordinara sală de teatru de la Schönbrunn și, pe alte scene mari, excelente comedii muzicale care rezistă la orice comparație cu acelea de la Londra și de pe Broadway; la *Naschmarket*, piața care se întinde sub cerul liber, în paralel cu o linie de metrou, am dat peste oameni din toate țările, amabili și cultivați. Gurmanzii se aprovizionează de la micile chioșcuri verzi, din lemn. Fiecare are specialitatea lui și am rămas intrigat dinaintea celui care oferea o sută de... oțeturi diferite, aflat chiar în fața talciocului, unde se găsește tot ceea ce a fost Europa în stare să producă în materie de orori amuzante. Ridicând capul, am încercat să număr motivele care decorează Casa cu

medalioane și Casa de majolică, două minunății Art Nouveau 1900. Iar la Café Central, precum și în Salonul Roșu al luxosului restaurant Sacher, unde este la modă să iei masa după o seară la Operă, am gustat un delicios *Wiener Schnitzel*. Nu am uitat, desigur, să zăbovesc pe o banchetă din catifea uzată la Café Hawelka, deschisă în 1939. Seară de seară, până în ultima zi din viața sa, doamna Hawelka, fondatoarea acesteia, avea totul sub ochi în mijlocul unei clientele boeme. La Café Landtmann, locul de întâlnire al intelectualilor și oamenilor de teatru, am primit asigurări că mi se putea oricând trimite acolo corespondența. În ritmul susținut al celor doi armăsari, cu urechile împodobite cu teci colorate, am apreciat bonomia rustică și viclenia vizitiilor care purtau toți, obligatoriu, melon. Am admirat Karl Marx Hof, unul dintre ansamblurile arhitecturale impresionante ale „Vienei roșii", municipalitatea socialistă a anilor 1920 și 1930. În Prater, în faimoasa Roată Mare, mi s-a părut că zăresc tulburătoarea siluetă a lui Orson Welles din *Al treilea om*, în vreme ce tema muzicală obsedantă, una dintre cele mai cunoscute coloane sonore de film, se răspândea de pe corzile abia ciupite ale țiterei compozitorului Anton Karas.

La Viena l-am aplaudat pe Ruggiero Raimondi în memorabilul *Don Giovanni*, la legendarul Theater an der Wien, și o remarcabilă *Carmen* regizată de Franco Zeffirelli și dirijată cu o impresionantă măiestrie de Lorin Maazel, la Operă; publicul l-a ovaționat pe dirijorul căruia îi făcuse totuși o primire destul de ostilă când s-a instalat la pupitru. Căci și asta înseamnă spirit vienez, un amestec de umor și causticitate, de critică și stimă în fața unei realizări excepționale. Am petrecut ore bune la Technisches Museum (Muzeul Tehnicii), vizavi de Palatul Schönbrunn, visând în fața vagonului-salon al lui Sissi, care

avea pretenția de a călători incognito, având atașat la trenul ei un vagon cu vaci și capre, ca să bea lapte proaspăt! Dar și la Schönbrunn există nenumărate prilejuri de a visa la trecut. Am ales unul, adesea uitat: renunțarea la tronul Austriei de la 11 noiembrie 1918, scrisă de împăratul Carol I cu creionul, la un birou micuț. Un politician a spus atunci: „Acum, Austria este o republică fără republicani". Și aici tot spirit vienez aflăm, acest simț ascuțit al formulelor și poreclelor.

Într-o iarnă, am făcut un tur al orașului într-un tramvai de odinioară, bând vin fiert cu scorțișoară și coajă de portocală, bine-venitul *Glühwein*, în vreme ce muzicienii aflați în vagon readuceau la viață o polcă de Strauss la acordeon, între două hurducături și scrâșnete de fier vechi. Am scotocit prin librăriile din apropierea Kärtnerstrasse, în căutarea de ziare vechi și memorii pe care nu le poți găsi decât aici. Am admirat evoluția lipițanilor[1] la Manejul de Iarnă, acolo unde împărăteasa Maria Tereza s-a descoperit în fața maestrului scutier, pentru a-i arăta admirația și respectul după o repriză ecvestră fără greș. De atunci, cavalerul, care poartă mereu o ținută în maro și alb, salută publicul cu bicornul lui împodobit cu o panglică aurită. Am urmărit și expozițiile care adună numeroși vizitatori, de pildă în 2004, la deschiderea Palatului Liechtenstein,

[1] Termenul de lipițan, folosit cu precădere începând cu secolul al XIX-lea, vine de la un armăsar care se trage din Lippiza, în Carniola, în apropiere de Triest, regiune care, în secolul al XVI-lea, face parte din domeniile casei de Austria. După 1918, cum Lippiza se afla într-o regiune cedată Italiei apoi, în 1947, Iugoslaviei, armăsarii și iepele de prăsilă au fost împărțiți între aceste două țări. După 1920, Austria va pune bazele unei noi herghelii de lipițani în sudul țării, la Peeburg (Piber), în Styria. După dezmembrarea Iugoslaviei comuniste în 1991, Lippiza, devenită Lippica, va aparține Sloveniei. Aici se cresc în continuare cai superbi, de un alb imaculat.

somptuos scrin de comori artistice remarcabile adunate de-a lungul veacurilor. La Muzeul Sigmund Freud, ale cărui cufere, baston și pălării s-au întors de la Londra, am constatat că grilajul negru care străjuiește ușa apartamentului doctorului pare la fel de bine zăvorât ca și inconștientul nostru. Cu toate acestea, fondatorul psihanalizei susținea că el deține cheile. Din 1989, un divan din fier îi așteaptă pe vizitatori, mai puțin confortabil, desigur, decât celebra canapea oferită de Sigmund Freud pacienților săi, printre care prințesa Marie Bonaparte... Între Burggarten (altădată grădina împăratului Franz Joseph) și fațada barocă a Muzeului Albertina am avut surpriza să descopăr o scară rulantă, deasupra căreia se află o aripă imensă de avion. Hotărât lucru, la Viena arta te întâmpină la orice colț de stradă, o artă pentru toate gusturile.

În perioada în care Viena se pregătea să celebreze 250 de ani de la nașterea lui Mozart (care aici a fost mai puțin nefericit decât la Salzburg, dar mai puțin cunoscut decât la Praga), iar Austria să prezideze, pentru șase luni, Consiliul Uniunii Europene (frumoasă revanșă!), Viena este, mai mult decât niciodată, inima pulsândă a acestei Europe pe care o întruchipează, trecând prin vicisitudinile și clipele de glorie ale Istoriei. În ceea ce mă privește, împărtășesc opinia lui Prosper Mérimée, scriitorul călător care știa să aprecieze monumentele istoriei. Considerând Parisul plictisitor „de moarte", declara în 1854: „Am ajuns la concluzia că, după Madrid, Viena este cel mai civilizat oraș al Europei, orașul în care se trăiește cel mai bine". Cred că este și astăzi la fel de adevărat... Să adăugăm și câteva observații esențiale ale lui Stefan Zweig. Acest scriitor prodigios a știut să descrie ca nimeni altul, în vremuri de restriște, orașul lui natal, această „Vienă de odinioară": pentru că era

„plămădită din atâtea elemente străine, ea a fost locul ideal pentru o cultură comună" și a devenit, în 2 000 de ani, „capitala mai multor națiuni". Tot Stefan Zweig ne dezvăluie: „Nu erai un vienez adevărat dacă îți lipsea această dragoste de cultură, acest har de a îmbina simțul plăcerii cu acela al examenului critic în fața celei mai vii supraabundențe pe care o oferă viața". Viena de odinioară? Viena dintotdeauna...

Capitolul I

Amenințarea otomană

Viena, 10 martie 2005; numeroşi vienezi sunt furioşi sau cel puțin emoționați şi stupefiați. În această dimineață, în mijlocul cartierului muzeelor, fațada barocă a Kunsthalle, care odinioară adăpostea grajdurile imperiale, este acoperită în întregime cu drapele roşii. Nostalgie comunistă cam stridentă? Nu, drapelele sunt împodobite cu o stea şi o semilună albe, simboluri ale Islamului; sunt steagurile Turciei. Unele măsoară 2,70 de metri în lungime, altele 3,40 de metri. Acest decor neaşteptat nu trece neobservat, exact ceea ce dorea autorul său, Feridun Zaimoglu, artist şi scriitor de naționalitate germană, dar născut în Anatolia în 1964. Inițiativa lui este un răspuns la refuzul Austriei la solicitarea Turciei de a intra în Uniunea Europeană. O poziție care începe să învenineze relațiile dintre membrii UE şi guvernul de la Ankara. Pentru moment, provoacă iritarea vienezilor şi austriecilor; peste 80% dintre aceştia (cele trei partide reprezentate în Parlament, cu excepția Verzilor) sunt ostili integrării Turciei actuale, urmaşa inamicului lor istoric, Imperiul Otoman, care a asediat de două ori orașul, în 1529 şi în 1683. Două asedii care au înspăimântat toată Europa creştină. Acțiunea pusă la cale de Zaimoglu se înscrie sub semnul acestei amintiri dureroase, întrucât el o identifică cu a

treia ocupație turcă: „A doua și a treia generație de turci din Europa nu mai sunt obligate să trăiască înghesuite, ci constituie o forță sigură pe sine, o mișcare ofensivă. Când barbarul intră victorios într-o țară, își înalță flamurile, semn al puterii sale depline". Această acțiune, calificată drept „instalare", poartă numele de cod *Kanal Attack*, ceea ce s-ar putea traduce prin „Atacul tuciuriilor", care își propune să scoată vienezii de origine turcă din ghetouri și să facă țăndări imaginea paseistă, limitată la Mozart și Sissi, a austriecilor despre capitala lor. Dar dacă așa ar sta lucrurile, ar fi restrictiv, așadar fals. Pentru că patrimoniul vienez nu se limitează la aceste două simboluri.

În câteva ceasuri, conducerea Kunsthalle a primit sute de felicitări și proteste. Tinerii musulmani născuți din părinți imigranți au felicitat direcțiunea pentru curajul de care a dat dovadă, în vreme ce așa-numiții vienezi get-beget au protestat împotriva „otomanizării" unei clădiri publice, finanțată cu banii contribuabililor. Cele mai violente critici au venit din partea FPÖ (Partidul Libertății din Austria), partid de extremă dreapta. Liderul filialei vieneze, Heinz Christian Strache, în care unii văd noul Jörg Haider[1], a profitat de ocazie pentru a lansa o amplă campanie de afișaj pe zidurile Vienei, cu următorul slogan: „Viena nu trebuie să devină Istanbul!" Spiritele s-au încins când s-a aflat că insolitul montaj trebuia să fie păstrat până la 28 martie, adică încă două săptămâni. Era deja prea mult pentru FPÖ, care a declarat în hebdomadarul *Observer*: „Dacă noi, austriecii, acceptăm aceste acțiuni,

[1] Jörg Haider (1950–2008), politician austriac, din 1999 guvernatorul landului Carintia. Până în 2005 a reprezentat FPÖ, de care s-a separat, înființându-și ulterior propria formațiune politică, Alianța pentru Viitorul Austriei (n. red.).

punem în pericol supraviețuirea și securitatea identității noastre culturale". A doua zi, cotidianul *Heute* („Astăzi") își avertizează cititorii: „Kunsthalle a devenit un cort turcesc". Directorul muzeului, Gerald Matt, căruia naționaliștii îi cer demisia (fără succes), se felicită pentru toată această agitație, care slujește drept preludiu unui festival literar pe tema Islamului și Occidentului. Scriitorii veniți din cartierele populare în zona Kunsthalle, frecventată de turiști și de intelectuali, organizează lecturi publice din autori musulmani, palestinieni și bosniaci, libanezi și irakieni, egipteni, afgani și chiar libieni. În timp ce o studentă de 16 ani caligrafiază cuvinte vieneze în arabă, Matt, directorul, încântat de tot acest tapaj, le spune nemulțumiților: „Expoziția este un test pentru societatea vieneză, mult prea burgheză. Aici, oamenii nu sunt obișnuiți cu acest melanj social. Parcă am fi în Franța!"

De ce reacții de o asemenea amploare în 2005, fie ele pozitive sau negative? Pentru că la Viena, Turcia este un subiect sensibil. Viena este singura capitală occidentală care a fost nevoită să se confrunte cu asedii otomane de o asemenea amploare, dar a reușit să le respingă. Orașul se temea să nu fie nevoit să îndure o ocupație așa cum s-a întâmplat, de pildă, cu Budapesta, timp de un veac și jumătate. Islamul este a treia religie în Austria, numărând 300 000 de credincioși, majoritatea (200 000) aflați în Viena; este suficient să te plimbi astăzi pe Graben sau să vizitezi un muzeu pentru a constata că numărul femeilor care poartă vălul islamic a crescut considerabil în ultimii 10 ani. Se uită adesea că din 1912, sub domnia lui Franz Joseph, confesiunea musulmană era deja recunoscută în imperiu. Iar de la anexarea Bosniei-Herțegovina din 1906, armata Habsburgilor a inclus în rândurile sale imami.

În decembrie 2004, în promisiunile cancelarului conservator Wolfgang Schüssel de a organiza un referendum pe tema candidaturii Turciei, trebuie să citim o lecție a istoriei. Aproape că o putem citi pe zidurile Vienei, căci mergând spre Schönbrunn, un cunoscător vă va putea arăta, într-o firidă din zidul unui imobil, o ghiulea de tun otoman trasă de cea mai redutabilă artilerie a secolului al XVI-lea, cea care a făcut praf zidurile Constantinopolului la 29 mai 1453 și a provocat căderea cetății. Alte gloanțe, înfipte în pietrele din pavaj, demonstrează amploarea amenințării. Simbolic este, fără doar și poate, proiectilul încastrat deasupra sacristiei Catedralei Sfântul Ștefan. În cazul în care nu realizați despre ce este vorba, aflați că scena îl prezintă pe sfântul Francisc călcând în picioare un turc...

Pentru a evoca aceste clipe eroice, fie că vorbim despre atac sau despre rezistență, cel mai bine este să ne așezăm la masă într-una dintre minunatele cafenele ale Vienei. Cele mai cunoscute sunt vreo 20. În funcție de oră și local – fiecare are specificul ei –, atmosfera va fi liniștită sau animată. Un cronicar remarca: „În cafenelele vieneze există oameni care vor să fie singuri, dar care pentru asta au nevoie de companie". Toate au însă un punct comun: se poate sta aici o zi întreagă, consumând o singură cafea și citind ziarele așezate pe o stinghie de lemn și aflate la dispoziția clienților. După un ceas, poate două, nu va apărea niciun chelner care să vă ceară să mai comandați. În schimb, pentru a nu trece drept un turist ignorant, ci drept unul atent la obiceiurile orașului pe care îl vizitează, nu cereți numai „O cafea!"... Ar fi la fel de lamentabil ca și atunci când ați cere carne la măcelărie! Există cel puțin 15 sortimente, de la cafeaua neagră la cafeaua cu lapte (numită *Wiener Melange*), de la cappuccino la cafeaua vieneză onctuoasă, cu frișcă... Va

fi însoțită întotdeauna de un pahar cu apă. Și, în funcție de preferința fiecăruia, de produse fine de patiserie, dar cu frișcă din belșug, sau de feluri simple, dar hrănitoare, cu care veți fi îmbiați cam peste tot, cum ar fi de pildă *Tafelspitz*. Acest mușchiuleț de vită fiert și înăbușit un ceas și jumătate, servit cu cartofi cu pătrunjel și sos de hrean și arpagic, era preferatul soțului lui Sisi, căci el, suveranul cu o sănătate de fier, nu ținea un regim draconic... Împăratului îi plăcea atât de mult *Tafelspitz*, încât, în jurul lui 1890, acest fel de mâncare se servea în cele mai bune case vieneze pentru ca împăratul, invitat la un dineu privat – cum i se mai întâmpla –, să mănânce pe săturate la supușii lui așa cum obișnuia în palatul său, la o masă imensă. Se știe că făcea adesea comparații gastronomice despre dozarea piperului și dafinului, a ienupărului și nucșoarei...

Așadar, pentru început, o cafea însoțită de un croasant, care este vienez, înainte de a fi parizian, apoi francez. La urma urmelor, cine s-ar putea îndoi că produsele de patiserie (*viennoiseries* în limba franceză) au fost inventate la Viena! Dar de ce? Din cauza turcilor! Sau mai curând mulțumită turcilor, aș spune eu! Se dovedește astfel că unele invazii sau ocupații, chiar unele asedii, pot lăsa amintiri plăcute, care devin specialități. În 1814, conform unei tradiții acum contestate, dar amuzante, cazacii ruși ai țarului Alexandru I care ocupau Parisul, mai ales Champs Élysées, și-au manifestat dorința de a mânca repede ceva printr-un termen rus: *bîstro*. Cazacii au plecat, bistroul a rămas, iar acum este amenințat de alte tipuri de restaurante! La fel cum bistroul parizian este de origine rusă, cafeneaua vieneză are ascendență turcă.

Iată-vă într-o cafenea vieneză și, prin urmare, trebuie să știți ce s-a petrecut nu departe de aici cu aproape cinci veacuri în urmă. În două rânduri și-a ținut răsuflarea Europa,

îngrijorată! Cu o excepție notorie, cea a regelui Franței, elegantul Francisc I, care dorea o înțelegerea cu aceea care pe atunci se numea Sublima Poartă și care îl considera pe sultan aliat, nicidecum dușman. Circumstanțele, firește...

Locul în care este așezată Viena, în Antichitate castrul roman Vindobona, a fost dintotdeauna râvnit. Ruinele romane pe care astăzi le putem vedea lângă Piața Veche, un fost forum ajuns cea mai veche piață vieneză, atestă prezența legiunilor Romei, la fel ca și lucrările mai recente, din fața Palatului Hofburg. Aflat la 171 de metri altitudine, orașul se ridică la răscrucea a două rute esențiale, dintre care una, de la est la vest, urmează cursul Dunării, o importantă cale naturală de acces. Alta, pe axa nord-sud, este numită drumul chihlimbarului și leagă Italia de Marea Baltică. La răsărit de Alpi, unde începe imensa câmpie a Pannoniei, Vindobona era aproape de granița nordică a Imperiului Roman, faimosul *limes*. În anul 180 î.H., împăratul Marcus Aurelius moare aici în timpul unui război cu numeroșii invadatori. În epopeea mitică a Nibelungilor, pe care Richard Wagner o va transpune pe muzică, Attila și Crimhilda își celebrează nunta în această regiune. La sfârșitul secolului al II-lea, uitatul împărat Probus[1] le dă permisiunea legionarilor care doresc să se stabilească la Vindobona să cultive viță-de-vie. Este începutul unei tradiții care se perpetuează încă prin străvechile cântece populare, cântate în cor în hanuri ...

Nu are rost să mai amintim că această răspântie politică și comercială îndură marile invazii, mai ales cele ale hunilor și

[1] Marcus Aurelius Probus, care a domnit între 276 și 282, a autorizat cultura viței-de-vie și producerea vinului în Galia și Pannonia, anulând edictul lui Domițian, promulgat cu două secole mai înainte și care interzicea plantarea de noi vii (n. red.).

apoi, în secolul al VI-lea, ale longobarzilor. Cotropitorii năvălesc de peste tot; nicio apărare naturală nu poate proteja orașul devastat, distrus, incendiat și reconstruit. Va fi nevoie de mâna de fier a lui Carol cel Mare, încoronat împărat al Occidentului la Roma în anul 800, pentru ca orașul să renască și să înceteze să mai tremure. Începe să se vorbească despre Wiena, cuvânt de origine slavă, fără doar și poate, ce numește un curs de apă, numit astăzi Wien în germană. Încă o dată, portul danubian – chiar dacă fluviul nu traversează orașul, cum se întâmplă la Budapesta sau la Belgrad – marchează punctul extrem al expansiunii france în Europa Centrală. La sfârșitul secolului al X-lea, cetatea, care a reușit să scape de unguri și să se integreze în Sfântul Imperiu Roman de Națiune Germană, este cel mai important oraș de limbă germană din nordul Alpilor, după Colonia[1]. 200 de ani mai târziu, la cererea împăratului Frederic I Barbarossa, primul duce de Austria își mută curtea într-un loc numit *Am Hof* („La curte"). Este momentul în care ceea ce se numea pe atunci Ostmark (marca sau granița de est a imperiului) este ridicat la rang de ducat. Locul acesta, cel mai vast din așa-numitul oraș interior – nucleul său istoric – există și astăzi, în imediata apropiere a uimitoarei cazărmi centrale a pompierilor, o clădire barocă dotată cu un fronton grec și fresce! Să precizăm că pe atunci se vorbea despre ducatul Austriei, căci, până în 1804, nu a existat Imperiul Austriac, ci un conglomerat de posesiuni și teritorii care făceau parte dintr-un imperiu german și se întindeau din Alsacia și Istria până în Carinthia și mai ales Friuli.

Ridicată la rang de capitală a ducatului pe vremea lui Leopold al VI-lea cel Glorios, membru al ilustrei familii Babenberg,

[1] Köln (n. trad.).

Viena este apărată de şase ziduri solide, şase porţi şi 19 turnuri. Dacă vizitaţi astăzi palatul imperial, Hofburg, veţi trece pe lângă cele mai vechi părţi ale acestuia. Simţindu-se în siguranţă, ducele se delecta cu trubaduri şi menestreli, care se înfruntă în întreceri oratorice de mare clasă. În jurul anului 1200, au fost ridicate ziduri noi. Finanţarea lor nu este una oarecare: cu opt ani în urmă, Richard Inimă de Leu, regele Angliei, a fost demascat şi închis de ducele de Austria la întoarcerea din cruciadă într-o închisoare cu vedere la Dunăre. Răscumpărarea cerută şi obţinută de vicleanul duce a fost folosită, printre altele, la ridicarea acestor ziduri şi a altor câteva construcţii din actualul centru, din jurul animatelor Kärtnerstrasse, Kohlmarkt şi Graben, în care veţi ajunge, inevitabil. Aceste construcţii erau menite, la acea vreme, să apere cetatea de inamicul numărul unu al veacului al XIII-lea: ungurii.

Căci relaţiile comerciale privilegiate dintre cetatea Vienei şi maghiarii veniţi de pe celălalt mal al râului Leitha (Lajta), aflat la aproximativ 100 de kilometri spre est şi care va constitui frontiera austro-ungară, nu vor împiedica conflictele. În 1246, ultimul Babenberg îşi va pierde viaţa într-o astfel de bătălie. Iată-i aşadar pe maghiari gata să se înstăpânească asupra Vienei. Se iveşte însă un alt candidat, mai rapid decât Bela al IV-lea al Ungariei, şi anume Ottokar al Boemiei. În 1251, Viena cade în mâinile lui. Să observăm că în acea perioadă s-au constituit relaţiile, belicoase pentru moment, dar sortite unei mari dezvoltări ulterioare, odată cu crearea a ceea ce aş putea numi Triunghiul de Aur al Europei Centrale, Viena-Budapesta-Praga, fiecare dintre puncte fiind la aproape aceeaşi distanţă faţă de celelalte două. Un triunghi isoscel... geopolitic. Din Evul Mediu şi până la începutul secolului al XX-lea, va

influența soarta a milioane de bărbați și femei, creând un stil *Mitteleuropa*. Întrerupte și aruncate în aer mai întâi după 1918, apoi după 1945, aceste schimburi și întrajutorări vor renaște după 1989. Geografia își ia mereu revanșa asupra Istoriei.

Epoca este violentă. Tronul ducelui de Austria este revendicat cu îndârjire. Învingătorului, regele Ottokar al Boemiei, îi datorăm construirea Hofburgului, o fortăreață asemănătoare cu bătrânul Luvru de pe malurile Senei. De asemenea, o primă linie de metereze este înălțată în jurul centrului Vienei. Aceasta va inspira încredere multor generații, căci va rezista până în... 1858!

1273. Este un an esențial, căci asistăm la sosirea, nu lipsită de zarvă, a unui senior originar din cantonul elvețian Argovia. Acesta este Rudolf de Habsburg, născut în 1218. La 55 de ani – o vârstă respectabilă pentru epoca în care a avut loc a șaptea și ultima cruciadă –, el a cerut ca regele Boemiei să i se închine. Numai că în locul unei alianțe impuse, cei doi bărbați s-au înfruntat. Ottokar al II-lea a murit în bătălia de la Marchfeld, o câmpie mlăștinoasă la est de Viena, în 1278; el a controlat Viena numai pentru doi ani. Cel care l-a învins este primul Habsburg care a făcut din Viena reședința sa oficială, în 1282. Și așa începe cea mai lungă legătură dintre un oraș și o dinastie: vreme de șase secole și jumătate, Viena își va datora înflorirea, strălucirea și prestigiul Habsburgilor. Dar și decăderea și suferințele îndurate... Odată cu fiii împăratului, se va împământeni definitiv expresia Casa de Austria. Rudolf al II-lea va fi cel care va limita privilegiile locuitorilor Vienei. Aceștia s-au revoltat – pentru prima dată – și au obținut o cartă municipală. De acum înainte, un magistrat numit primar va fi cel care va administra orașul. În secolul al XIV-lea au fost începute numeroase construcții, semn al unei stabilități politice și militare;

Viena nu se mai temea de cotropitori. Atunci au apărut peste noapte Biserica Augustinilor, noua Biserică Sfântul Ştefan, clădirea Universităţii.

Dar în 1356, un mesager venit din sud aduce o veste foarte îngrijorătoare la Viena: otomanii au trecut Bosforul! Pe Kohlmarkt, piaţa devenită între timp o stradă comercială între Hofburg şi Graben, populaţia, care îşi închipuise că a scăpat de invazii, comentează înspăimântată evenimentul. Este, într-adevăr, unul foarte important. Năvălind din Asia, traversând strâmtoarea, otomanii pun stăpânire pe Tracia, fostul grânar al Imperiului Roman, care mai târziu va fi numită Turcia europeană şi care astăzi reprezintă o foarte mică porţiune din teritoriul turc, la graniţa cu Bulgaria. Astfel, armatele musulmane sunt cu un picior pe pământ european, ameninţând Imperiul Bizantin şi seducătoarea lui capitală, Constantinopol. Adevărul ne obligă să amintim că vorbim despre aceiaşi bizantini care au cerut ajutor de la otomani în lupta împotriva sârbilor! Iar sârbii au fost învinşi la Kosovo, în 1389. Mai multe regiuni balcanice au fost îngenuncheate şi obligate ca, de atunci, să plătească tribut sultanului. Eliminarea genovezilor din Marea Neagră favorizează şi mai mult expansiunea otomană.

Prin urmare, la Viena, reşedinţa oficială a Habsburgilor de 74 de ani, nu există nicio îndoială că obiectivul esenţial al turcilor este să înainteze spre nord, urcând pe cursul Dunării. Pentru creştinătate acesta este un pericol nou, care nu face decât să îngreuneze un climat deja tulburat de disputele interne cunoscute sub numele de Marea Schismă a Occidentului[1]. Dar

[1] Criza pontificală de la sfârşitul secolului al XIV-lea şi începutul secolului al XV-lea (1378–1417), care a divizat timp de 40 de ani creştinătatea catolică (n. red.).

ce se putea face? Rudolf al IV-lea se mulțumește să își consolideze apărarea, să trimită iscoade și să înalțe în continuare monumente închinate credinței catolice. Și să aștepte. Să amintim că mai târziu, în 1421, în urma unor incidente a căror origine rămâne obscură, primul cartier evreiesc este nimicit; întâmplarea este cu atât mai curioasă cu cât Habsburgii au manifestat față de aceștia o remarcabilă toleranță religioasă, demnă de toată lauda și unică în lume.

Viena își întărește poziția dominantă când, în 1437, ducele Albert al V-lea de Austria devine, la 33 de ani, rege al Boemiei și Ungariei, pentru ca mai apoi să fie încoronat împărat al Sfântului Imperiu sub numele de Albert al II-lea. Avem de-a face, aici, cu o complexitate de titluri după chipul și asemănarea giganticului mozaic care va fi Imperiul Habsburgic. Pentru a simplifica, să amintim doar că în 1806 Napoleon, cu spiritul său rațional și voința de a șterge de pe fața pământului fostele puteri, este nedumerit de atâtea confuzii. Dintr-o trăsătură de condei, suprimă Sfântul Imperiu Roman de Națiune Germană, care, chiar dacă își pierduse autoritatea, număra totuși 844 de ani de existență. Iar viitorul lui socru, tatăl arhiducesei Maria Luiza, până atunci împăratul german Francisc al II-lea, devine Francisc I, împăratul Austriei. Lucrurile devin ceva mai limpezi... Până în 1806, numărul care urmează după prenumele unui suveran ne poate induce în eroare. Pe scurt, până în 1806 este greșit să vorbim despre Imperiul Austriac. Să ne amintim că Franța revoluționară din 1792, în război împotriva suveranului Habsburg, a declarat război regelui Boemiei...

La jumătatea secolului al XIV-lea, ceea ce este relevant pentru demersul nostru este că Viena devine inima politică a triunghiului de aur. Din nefericire, rivalitatea dintre frații

Albert al II-lea și Frederic al III-lea duce la revolte în Viena. Hofburgul din acele vremuri, a cărui machetă poate fi cercetată în timpul vizitei în apartamentele imperiale, este în continuare un castel foarte util, căci aici se refugiază monarhul și familia lui. Aceștia vor fi supuși unui adevărat asediu, care va dura două luni. Nu este umilitor să fii închis în propria cetate? Captivii se consolează gândindu-se că din 1453, deși cetatea Constantinopolului a căzut, moștenitorii lor poartă, în mod definitiv, un titlu pe măsură, stabilit de ei înșiși, anume acela de arhiduci. De ce arhiduce de Austria? Pentru a arăta preeminența casei lor în interiorul imperiului, chiar dacă ducele de Austria nu face parte dintre prinții care, printr-un colegiu electoral, desemnează monarhul german, întrucât coroana aceasta nu este ereditară. Se trece adesea cu vederea că titlul de arhiduce, atât de încărcat de istorie și unic în lume, s-a născut din frustrarea unui duce căruia i s-a refuzat părerea...

Foarte preocupat de ridicarea Vienei la rang de ducat în 1469, Frederic al III-lea nu evaluează deșteptarea ambițiilor maghiare. Din 1485 până în 1490, Viena este ocupată de regele Ungariei, Matei I Corvin, după un asediu de patru luni. S-a instalat la Hofburg, dar nu a apucat să profite: moare pe 6 aprilie 1490. În orice caz, eșuează în visul lui de a vedea o Ungarie Mare în detrimentul Habsburgilor, însă izbândește în acțiunile lui umaniste; reunește în jurul său savanți germani și italieni, alcătuiește o bibliotecă prestigioasă și întemeiază universitatea de la Pressburg[1]. Unul dintre fiii lui Frederic al III-lea, Maximilian de Habsburg, este cel care va recuceri Viena. Domnia

[1] Pozsony în maghiară, astăzi Bratislava, capitala Slovaciei, important port fluvial la 60 de kilometri de Viena.

lui, care va dura din 1493 până în 1519, este de asemenea aceea a unui umanist. Prietenul său, pictorul Dürer, îi face portretul, iar acest tablou stă la baza fabuloasei colecții adunate de dinastie și care poate fi astăzi admirată în muzeele vieneze. Destinul acestui bărbat, supranumit „ultimul cavaler", este de o importanță fără precedent. Prin aliațele sale politice și matrimoniale – cele două sunt strâns legate – trebuie să îl considerăm adevăratul întemeietor al puterii Habsburgilor. El va pune în aplicare celebrul distih scris în latină de Matei Corvin:

Bella gerant alii; tu, felix Austria, nube;
Nam quae Mars aliis, dat tibi regna Venus.

Adică:

Lasă pe alții să facă războaie, iar tu, fericită Austrie, fă mariaje;
Regatele pe care Marte le dă altora, ție Venus ți le dăruiește.

Frumos spus. Și se va verifica de multe ori, dar... nu întotdeauna! Pentru început, Maximilian o ia în căsătorie pe Maria de Burgundia, fiica și singura moștenitoare a temutului duce de Burgundia, Carol Temerarul. Respectându-și principiul, cucerește Franche-Comté și Țările de Jos puțin din dragoste (sperăm!), ceva mai mult din rațiuni de stat (ne îndoim!), dar totul pe socoteala regelui Franței, Ludovic al XI-lea, fostul dușman al socrului său. Deși Casa de Austria pune mâna pe moștenirea burgundă, ducatul propriu-zis al Burgundiei îi scapă printre degete! Maximilian nu uită Viena: înființează o universitate, comandamentul unei armate permanente – o noutate pentru o epocă în care mercenarii erau închiriați pentru misiuni punctuale – și pune bazele unei centralizări moderne, instituind o cancelarie și un tribunal suprem. Cancelaria presupune că simbolul puterii politice, sigiliul suveranului păzit

cu mare grijă de un funcționar special, trebuie păstrat la Viena. La fel, justiția se va face într-un loc dacă e posibil fix, chiar dacă judecățile încă sunt tributare deplasărilor Curții. Puterea prinde rădăcini la Viena.

Dar otomanii? Au cucerit Moreea[1] și sudul Greciei continentale, ocupând tocul cizmei italice: în 1480 ajung la Otranto. Chiar dacă nu rămân aici mai mult de un an, faptul că se deplasează cu ușurință grație corăbiilor rapide și cavaleriei experimentate stârnește în continuare temeri.

Maximilian își vede de aranjamentele lui matrimoniale. Fiul său, Filip cel Frumos, se căsătorește în 1496 cu Ioana de Castilia, zisă Ioana cea Nebună, fiică a Regilor Catolici. Ea este moștenitoarea Castiliei și Aragonului. Legătura este prima alianță a Habsburgilor cu Peninsula Iberică. Doi ani mai târziu, Maximilian I înființează Corul Curții, străbunul celebrilor Cantori de la Viena pe care nu puteți rata să îi ascultați la slujba de duminică dimineața în capela de la Hofburg. De cinci veacuri încoace, aceste voci îngerești sunt atât de apreciate, încât trebuie să ajungeți înainte de începerea slujbei sau să vă rezervați locurile.

Adevărat strateg familial – împărăteasa Maria Tereza va proceda la fel cu copiii ei –, Maximilian își urmărește planul de alianțe la scară europeană. La Viena, în catedrala reconstruită a Sfântului Ștefan, împodobită acum cu o fleșă înaltă, cu patru ani înainte să moară, împăratul organizează o nuntă între doi dintre nepoții lui și copiii lui Ladislau, regele Ungariei și Boemiei[2]. Acoperișul multicolor al edificiului contrastează

[1] Numele sub care era cunoscut Peloponezul în Evul Mediu.

[2] În anul 1515 aici a avut loc o nunta dublă: între Maria, nepoata împăratului Maximilian I, și Ludovic, fiul regelui Vladislav al Ungariei, și între Anna, sora lui Ludovic, și Ferdinand, nepotul lui Maximilian (n. red.).

cu piatra întunecată, şi totuşi nouă. Trebuie să ne imaginăm că pe vremea aceea o catedrală era înconjurată de coşmelii şi prăvălii înghesuite unele în altele. Mai puţin veselă, e drept, dar nu poate fi ignorată prezenţa, în acelaşi loc, a unui cimitir; aici sunt îngropate victimele teribilelor epidemii, printre care cea de ciumă neagră, care va decima populaţia Europei în secolul al XIV-lea. Vor trebui să mai treacă 300 de ani până ce omenirea să îşi dea seama de riscurile de contagiune, căci înhumările erau făcute de mântuială... Gândiţi-vă la acest lucru când traversaţi piaţa actuală, zonă pietonală în care diverşi „artişti" perpetuează tradiţia medievală a bufonilor, cu mai mult sau mai puţin talent. Primul născut dintre copiii lui Filip cel Frumos şi ai Ioanei nu este altul decât viitorul Carol Quintul. El este cel care, încredinţându-i fratelui mai mic, Ferdinand, partea austriacă a imperiului, separă *de facto* ramura spaniolă de cea care domneşte la Viena. Soarele nu mai apune pe pământurile Habsburgilor.

Iar turcii? Viena pare a-i fi dat uitării. Mare greşeală. La 25 august 1526, înaintarea otomană capătă contur clar. Bătălia de la Mohács, pe Dunăre, în sudul Ungariei de astăzi, îi trezeşte pe vienezi la realitatea ameninţării. Regele Boemiei şi Ungariei s-a trezit faţă în faţă cu teribila artilerie venită de la Constantinopol. Curajos, este ucis în luptă. Victoria turcilor deschide pusta maghiară cotropitorilor. Cade dealul Budei; turcii vor rămâne aici un veac şi jumătate. Putem vedea şi astăzi numeroasele băi amenajate lângă nenumăratele izvoare termale pe care deja romanii le îndrăgeau atât de mult. Învingătorul este un personaj considerabil: Soliman al II-lea, pe care creştinii, năuciţi şi înspăimântaţi, îl vor supranumi Magnificul. Viena se teme. Acest sultan legendar, despre care se crede că are 30 de ani, cucerise deja Belgradul cu patru ani în urmă. Stăpâneşte

spațiul danubian. Supușii lui îl numesc Legiuitorul. Însă el cucerește câmpiile cu ajutorul tunurilor puternice, transportate sute de kilometri, în timpul unei campanii spectaculoase; va face 13 astfel de campanii. Unde se va opri?

Pentru a înțelege spaima vienezilor, să ne amintim că Soliman, în fruntea unei armate impresionante, i-a alungat deja din Rodos pe Cavalerii Ioaniți (Cavalerii Ospitalieri ai Sfântului Ioan de Ierusalim), care în cele din urmă se vor refugia în Malta, fără a uita că în Asia a pus stăpânire pe Persia. Teritoriile stăpânite de el sunt într-atât de vaste, încât nu are decât un rival, un suveran european: însuși Carol Quintul. Un monarh creștin.

La 27 septembrie 1529, amenințarea devine realitate: Soliman își ridică tabăra de asediu în fața Vienei. Un dosar al serviciului de presă federal austriac amintește: „În secolul al XVI-lea turcii, asupritori și avizi de tribut, au năvălit asupra țării". Plimbați-vă astăzi prin *Türkenschanzpark* („Parcul Redutei Turcilor"). Se întinde în două districte, Währing și Döbling, respectiv al 18-lea și al 19-lea, la nord-vest. De altminteri, dacă o luați pe *Türkenstrasse* („Strada Turcilor") ajungeți direct în parc, după Votivkirche (Biserica Votivă), neogotică. Aici, pentru prima oară și după decenii de frământări vieneze, armatele venite de pe Bosfor au ridicat o tabără imensă. Soliman este în fruntea a 120 000 de oameni. Modul în care s-a dat alarma este legendar. Lângă Dunăre, brutarii care munceau înainte de răsărit la cuptoarele lor, au auzit loviturile sapelor turcilor care încercau să pătrundă în oraș prin galerii săpate pe sub metereze. În plină noapte, cei care plămădeau pâinea au anunțat străjerii. Rezistența celor 20 000 de oameni ai contelui de Salm, ajutat – trebuie să spunem – de ploile diluviene care vesteau o iarnă timpurie, au salvat Viena, bastionul

răsăritean al imperiului lui Carol Quintul. La 15 octombrie, armatele lui Soliman au ridicat asediul. A durat 18 zile, ceea ce nu e mult, dar a însemnat enorm, căci niciodată acești războinici care purtau armuri stranii, coifuri ușoare care abia le acopereau creștetul capului și erau împodobite cu pene, înarmați cu săbii cu lamă lungă, încovoiată, nu au ajuns atât de aproape de Catedrala Sfântul Ștefan. Vienezii vor povesti multă vreme despre această întâmplare; Ferdinand I, fratele și succesorul lui Carol Quintul, își arată recunoștința față de brutari, acordându-le privilegiul de a coace un nou produs de patiserie, cu foietaj și sărat, numit croasant, cu trimitere la semiluna islamică. Și iată primul motiv pentru care trebuie să intrați într-o cafenea vieneză...

După ce au văzut pericolul de aproape, locuitorii s-au grăbit să ridice un zid de apărare – lucrările vor dura 20 de ani –, temându-se de o nouă tentativă de invadare din partea turcilor. Șantierul este atât de vast, încât absoarbe aproape toate resursele disponibile, ceea ce explică de ce Viena este mai curând săracă în clădiri renascentiste. Pe atunci, apărarea era mai importantă decât omagiile aduse curentului artistic venit din Italia. Ambasador și mecena al Renașterii în Franța, regele Francisc I, invidios pe Carol Quintul, a căzut prizonier al acestuia după dezastrul din 1525 de la Pavia, unde, după spusele lui, a pierdut totul „în afară de onoare". După ce și-a dat în sfârșit seama de forța adversarului, Francisc I, care a trebuit să cedeze un sfert din teritoriul său în războaiele lui nefericite, ia hotărârea să se alieze cu Soliman. O alianță circumstanțială, doar pentru a-l incomoda pe Carol Quintul. La Viena, această trădare este primită ca un scandal de către celelalte puteri ale creștinătății. La această fărădelege se adaugă și teribila diviziune din țările de limbă germană. Martin Luther a început

să predice în 1517, iar Jean Calvin a publicat *Instituția religiei creștine* în 1535. Spiritele și conștiințele sunt tulburate; îndoiala a pus stăpânire pe suflete încă de când Luther a condamnat negoțul cu indulgențe desfășurat de catolicism. Rezultatul? O situație neprevăzută și jenantă: împăratul Maximilian al II-lea este protestant! Iar la sfârșitul domniei sale, în 1590, se constată cu stupefacție că 80% dintre vienezi sunt protestanți! Pericolul pândește așadar și din interior. Ce se va întâmpla dacă otomanii vor asedia din nou Viena? Sprijiniți de francezi la vest, vor înconjura Viena ca într-o menghină? Dar este loc de mai rău. Rudolf al II-lea, suveranul aflat pe tron la granița dintre veacurile al XVI-lea și al XVII-lea, părăsește Viena și în 1582 face din Praga reședință imperială. Din punct de vedere intelectual, vrea să întemeieze o cetate nouă. O voință contrară celei a predecesorului său care, cu 10 ani în urmă, a întemeiat Școala Spaniolă de Echitație. Ne putem imagina consternarea și amărăciunea vienezilor părăsiți de un monarh foarte inteligent, rafinat și vizionar. La Praga, atrage cele mai mari spirite ale vremii și, grație lui, capitala Boemiei devine un far al civilizației europene. Micul Moldau (Vltava în cehă), un modest afluent al Elbei, are brusc pretenții danubiene. Iar Viena, părăsită de Curte, se simte victima unui exil interior nedrept. Pedeapsa va dura 30 de ani...

Chiar dacă Conciliul de la Trento, care își încheie lucrările laborioase în 1563, poate fi considerat începutul Contrareformei, luteranismul este învingător în statele germane începând cu Pacea de la Augsburg. Ordinele monastice sunt cele care vor reda Vienei strălucirea discretă. Acestea răspund apelului lansat de un cardinal, monseniorul Khlesl, care începe lupta împotriva „ereziei", mai ales prin emiterea unui decret de expulzare a protestanților, în 1590. Mai multe congregații își

împart terenul recuceririi spirituale: carmelitele construiesc o mănăstire în Leopoldstadt (azi cartier popular aflat în districtul 2, la nord, între canal și Dunăre), iar augustinii vor construi Biserica Sfântul Roch. Franciscanii, dominicanii și, desigur, iezuiții, sunt artizanii renașterii catolicismului, încredințând lucrări arhitecților și artiștilor italieni. În scurt timp, se va impune primul baroc vienez și, încet-încet, bătrâna cetate gotică, cu o arhitectură orientată mai ales pe verticală, dispare în fața rotunjimilor care șerpuiesc și se încolăcesc în biserici, în jurul statuilor îngerașilor bucălați și ale sfinților; dovadă stă fațada transformată a Mănăstirii Scoțienilor. Barocul, prin volutele, auriul și supraîncărcarea lui ornamentală, primește misiunea de a seduce sufletele rebele.

În 1612, împăratul Ferdinand al II-lea, exasperat de protestanți, redă Vienei statutul de capitală imperială. Adversar implacabil al lui Luther, este furios din cauza conflictului care izbucnește în 1618, cunoscut sub numele de Războiul de 30 de Ani. Din rațiuni religioase, ostilitățile reduc autoritatea Casei de Austria, în special în Boemia. În 1619, cehii revoltați amenință Viena. Orașul va fi cruțat mulțumită bătăliei care va avea loc un an mai târziu, la Muntele Alb, unde s-au înfruntat catolicii cu protestanții. Aceștia din urmă sunt înfrânți și alungați din regiune. Dar Suedia, a cărei regină Christina poruncește să se jefuiască bogățiile colecționate de Rudolf al II-lea, nu se consideră învinsă. Trupele suedeze bat la porțile Vienei de mai multe ori. În cele din urmă, Pacea westfalică, încheiată în 1648, demonstrează că universalismul religios este o utopie. Se revine la principiul latin *Cuius regio, eius religio* („Religia stăpânului, religia supusului"); cu alte cuvinte, împăratul este stăpân în țara lui și își alege credința. La Viena se face bilanțul. Habsburgii au recuperat cea mai mare parte

dintre comorile jefuite de suedezi; Ferdinand al II-lea regăsește toate operele lui Dürer și moștenește de la fratele lui splendida serie a lui Brueghel cel Bătrân. În scurtă vreme, și pentru prima oară în istoria dinastiei, capodoperele din galeriile vieneze, de la Innsbruck și de la Praga sunt proprietatea unui singur om, Leopold I. În schimb, monarhul trebuie să recunoască o dată pentru totdeauna libertățile germane din restul Sfântului Imperiu, fărâmițat în numeroase principate. Mai rău, Viena pierde Alsacia, care devine franceză, iar Habsburgii constată cu amărăciune ingerința încăpățânată a lui Ludovic al XIV-lea și a altor puteri în afacerile imperiale. Reorganizarea Europei prin tratatele din Westfalia îl obligă pe Leopold I să compenseze pierderea influenței în apus prin consolidarea autorității sale spre răsărit. De altminteri, nu este el, încă din 1655, regele Boemiei și al Ungariei?

Dar nici nu este bine ales împărat (în 1658), că simte din nou amenințarea otomanilor, care și-au extins puterea după Mohács și au transformat Ungaria în Pașalâcul de la Buda, iar principatul autonom al Transilvaniei le-a devenit vasal. Din nou turcii! Două înfrângeri otomane maritime – Cipru și celebra bătălie de la Lepanto – nu au făcut decât să le încetinească înaintarea. Pericolul renaște. Creștinătatea, slăbită de schisme, trebuie să se unească. De la Viena pleacă mesageri în tot imperiul, căci urmașii lui Soliman nu au renunțat, dimpotrivă; în fața pericolului comun, trebuie să existe unitate. Sunt trimiși emisari până și la Versailles. Situația diplomatică este complexă. Continuând planul pervers pus la cale de Francisc I, Regele-Soare adoptă o strategie pentru a-și apăra granița estică; în același timp, încurajează alianțele secrete împotriva Habsburgilor cu Ungaria, Polonia și... Turcia, în funcție de circumstanțe. Acestea au scopul de a înconjura ținuturile

Habsburgilor cu state ostile, în speranța de a pune mâna într-o bună zi pe coroana Sfântului Imperiu. Cardinalul Mazarin, prim-ministrul lui Ludovic al XIV-lea, a început demersurile pentru ca, după moartea lui Ferdinand al III-lea, demnitatea imperială să fie atribuită Bourbonilor. În Europa Centrală, devastată după 30 de ani de atrocități, în mijlocul unor regiuni complet pustiite, se observă o bipolaritate între Casa de Austria și politica franceză. Poziția împăratului depinde în mare măsură de resursele financiare ale Sfântului Imperiu, care se aflau însă în cea mai proastă stare după Pacea westfalică.

Chemat în ajutor împotriva „dușmanului creștinătății", Ludovic al XIV-lea ține seama de propriile interese în Renania. Răspunde delegației Habsburgilor că va trimite 6 000 de oameni. Francezii vor lupta în armata austriacă, ceea ce constituia un reviriment spectaculos în relațiile tensionate dintre cele două monarhii. Este drept că Ludovic al XIV-lea s-a îngrozit când a aflat de la vienezi că sultanul Murat al IV-lea a fost asasinat din ordinul mamei sale – de origine elenă – pentru că pusese să fie înecate în Bosfor toate cele 280 de concubine ale sale!

Din 1663, Viena este din nou amenințată. Leopold strânge o armată de 60 000 de oameni, care mărșăluiesc spre Burgenland, regiune frontalieră a Ungariei. Ea se alătura altei armate, tot de aproape 60 000 de ostași, la ordinele lui Leopold Wilhelm de Baden. Sub comanda contelui Raymond Montecuccolli, originar din Modena, armata imperială, cu un efectiv de 120 000 de soldați, obține o victorie zdrobitoare, adesea uitată, la Saint Gotthard, o așezare de pe râul Raba, din Ungaria occidentală. Ludovic al XIV-lea a fost înștiințat că toți cei 6 000 de luptători ai săi s-au acoperit de laude și glorie, cu atât mai mult cu cât trupele imperiului nu erau prea grozave.

Impresionați, otomanii s-au grăbit să încheie Pacea de la Vasvár. Însă armistițiul acesta este limitat la 20 de ani, iar Leopold greșește când acceptă această amânare. Turcii se vor ține de cuvânt... timp de 20 de ani. Va exista chiar și un schimb de ambasade. Să semnalăm apariția unei curtenii diplomatice: până la această dată, turcii nu îl considerau pe împărat drept purtător al unui asemenea titlu; îl numeau „regele Vienei", o restricție care cobora creștinul la rang de personaj secundar. Acum, pe pergamentul tratatului, Habsburgul primește titlul de *Kaiser*. Ambasadorul turc, pașa Kara Mehmet, își face intrarea oficială în Viena și se instalează în cartierul Leopoldstadt. În suita lui se află un celebru cronicar otoman, Evliya Celebi. El are sarcina de a spune o mulțime de povești fanteziste despre Viena, reușind să plăsmuiască istorisiri demne de *O mie și una de nopți*, pentru a deturna atenția vienezilor; are și un interpret auxiliar. El, în schimb, se informează în amănunt despre viața vieneză și învață să cunoască acest oraș pe dinafară, ba chiar face și planurile acestuia.

În timpul acestei păci incomode, Imperiul Otoman se confruntă cu un prim declin odată cu numirea, în 1676, a unui nou mare vizir, Kara Mustafa. Împinși de Ludovic al XIV-lea și sprijinindu-se pe ungurii nemulțumiți de Contrareformă, turcii se pregătesc pentru ceea ce ei consideră a fi asaltul decisiv asupra Vienei.

Leopold, care inițial își făgăduise viața bisericii, dar moartea fratelui său, Ferdinand, l-a propulsat în cea mai înaltă poziție, practică politica unui catolicism agresiv. O adevărată luptă. În 1670, decretează expulzarea evreilor din Viena. Paradoxul istoriei: până în 1939, ei se vor întoarce exact în cartierul care poartă numele celui care i-a prigonit, Leopoldstadt!

Dar iată că se ivește încă o încercare. În 1678, nici nu s-au încheiat bine sărbătorile prin care Viena salută nașterea unui fiu al împăratului Leopold I, că o epidemie face ravagii în capitală. Ciuma! Din nou! Noua catastrofă este cumplită. Cadavrele zac claie peste grămadă pe străzi, supraviețuitorii fug. Doar câteva oficialități – în frunte cu prințul Schwarzenberg – iau hotărârea de a lupta. Măsurile riguroase de igienă limitează contagiunea, însă Viena rămâne infestată vreme de... un an. Din această perioadă datează coloana închinată mântuirii, pe care o veți vedea cu siguranță pe Graben, fostul șanț de apărare. Ea a fost înălțată în 1682, locuitorii înțelegând să își exprime astfel recunoștința față de Sfânta Fecioară sau Sfânta Treime care, așa cum consideră ei, a pus capăt acestei calamități. Bilanțul este estimat la aproximativ 10 000 morți numai în Viena. Supraviețuitorii vor rămâne toată viața traumatizați.

Nici nu s-au refăcut bine, că se prevestește „a doua molimă". De astă dată, febra vienezilor poartă numele de frică. Ambasadorul lui Ludovic al XIV-lea pe lângă sultan l-a asigurat că regele lui nu îl va susține pe împărat în cazul unei noi ofensive otomane. Franța a schimbat tabăra, iar decizia aceasta, care încurajează Imperiul Otoman, face din Regele-Soare instigatorul acestei noi campanii. Calea spre Viena este deschisă.

Armata otomană, concentrată la periferia Istanbulului în toamna lui 1682, instalată în tabăra de iarnă de la Adrianopol (astăzi Edirne) în luna decembrie, se pune în mișcare înspre vest la 31 martie 1683. Ea numără 100 000 de oameni și un harem fastuos, cel al vizirului, a cărui strălucire este comparabilă cu aceea a haremului sultanului. Este vorba despre încercarea de a impresiona dușmanul prin toate mijloacele în acest *cihad* (care se pronunță *jihad*), așa-numitul război sfânt. Din interminabilul cortegiu fac parte și ambasadorul

împăratului la Istanbul, precum şi un trimis special al acestuia, dar împotriva voinţei lor: sunt prizonieri... şi vor avea locuri asigurate în primele rânduri pentru a asista la căderea Vienei.

În faţa acestei mişcări de trupe, împăratul Leopold şi regele Poloniei, Ioan Sobieski, încheie imediat o alianţă defensivă. Cu ajutorul papei Inocenţiu al XI-lea, subsidiile pontificale le permit să recruteze oşteni, iar ducele Carol de Lorena este numit locotenent general al trupelor imperiale. La Viena, se aude că trupele aliate cu turcii (bosniacii, slavii, ungurii, tătarii) se vor alătura celor ale marelui vizir la Belgrad, la 13 mai, atingând considerabila cifră de 310 000 de oameni: 250 000 de oşteni combatanţi şi 60 000 echivalenţi transportatorilor şi geniştilor din ziua de azi. Sunt însoţiţi de turme numeroase. Sultanul şi-a analizat armata cu solemnitate. Obiectivele lui Kara Mustafa sunt Viena, Praga şi Rinul. Soarta imperiului şi a Europei creştine este în joc. Oraşul îşi organizează apărarea cu puţine mijloace financiare. Dispozitivul include o curtină înaltă de 12 metri, cu 12 bastioane ieşite în relief în faţă – contraescarpa[1]. Se speră că va fi suficient, dar ultimele lucrări au fost terminate în grabă, dat fiind că fondurile alocate de statele imperiului erau cât se poate de limitate. Şi când te gândeşti că în urmă cu nici 10 ani un călător francez scria: „Viena este un oraş al plăcerii; dacă nu aş fi fost francez, m-aş putea imagina ca fiind german; de asemenea, dacă nu aş putea trăi la Paris, mi-ar plăcea să trăiesc la Viena". Evocarea unei prime desfătări de a trăi în stil vienez... Deja!

Apărătorii înarmaţi – numai 24 000 de suflete – sunt puşi sub comanda contelui Ernest Rüdiger Starhemberg, un bărbat

[1] Taluzul dinspre inamic al şanţului unei cetăţi (n. red.).

rănit şi bolnav. Este ajutat de primarul Andreas Liebenberg. O apărare civilă, în jur de 5 000 de oameni, este încredinţată unui fel de colegiu secret de magistraţi aleşi, prezidat de contele Gaspard Zdenek Kaplir. Acesta are 72 de ani. Oamenii pe care îi comandă nu au nicio instruire militară şi nu vor fi trimişi în luptă. Ei vor face de pază, vor lupta împotriva incendiilor şi vor repara fortificaţiile. Acestora se adaugă o simpatică Legiune academică, adică studenţi grupaţi sub ordinele rectorului Universităţii, Lorenz Gruener. Sunt înarmaţi cu muschete cu fitil, cărora li se adaugă un pumnal, pentru luptele corp la corp; acestea sunt urmaşele baionetelor. Pentru a rezista, sunt chemate sub arme toate persoanele dornice să ajute. Artileria vieneză este bine echipată cu 312 tunuri şi diverse mortiere.

La începutul lui iulie, turcii ajung la sud de Viena. Suburbiile sunt incendiate. Pământul este pârjolit. La 14 iulie, uriaşa armată a lui Kara Mustafa ajunge în faţa Vienei. Cartierul său general este la înălţimea actualei Biserici Sfântul Ulrich (districtul 7). Se ridică o tabără de un lux uluitor: 25 000 de corturi, înconjurate de fântâni arteziene, de băi ca pe Bosfor şi de toate facilităţile, formând astfel o centură insolită în jurul *Cetăţii Mărului de Aur*, cum era numită Viena în legendele turceşti din ultimii 150 de ani. Pentru cei asediaţi, imaginea acestui incredibil şi fastuos oraş de corturi este deopotrivă sublimă şi demoralizantă. Astfel de aranjamente arată că invadatorii se pregătesc pentru un asediu îndelung. Animalele care urmează să asigure hrana cotropitorilor sunt bine păzite, căci în raziile lor prin cartierele mărginaşe turcii au ucis toate animalele în numele principiilor religioase; prin urmare, vor asigura singuri intendenţa trupelor lor.

Împăratul şi curtea lui sunt pe fugă sau, cum va încerca să consemneze ulterior cu mai multă eleganţă istoria oficială,

„Leopold se ține departe de trupe"! S-ar mai putea invoca și argumentul că, dacă de pe 7 iulie monarhul s-a refugiat la Passau, pe Dunăre, la aproape 250 de kilometri vest, a făcut-o numai pentru a organiza o armată de ajutor. Întocmai. În același timp cu Majestățile Lor imperiale, 30 000 de vienezi care se bucurau de un anumit confort financiar s-au îndreptat spre zonele rurale. În oraș au rămas cam 70 000 de suflete, care au adunat provizii de toate felurile.

În aceeași zi de 14 iulie, la Mănăstirea Scoțienilor izbucnește un incendiu; nu se poate dovedi că a fost provocat, este posibil să fi fost un accident, dar cert este că pune oamenii pe gânduri. Viena ar putea arde... Pe 16, orașul este înconjurat în întregime, iar două bastioane sunt atacate. Tunuri, iatagane, stindarde, turbane, corturi, cai mici și iuți, tobe, pelerine, cufere. Lucru uimitor, pe mânerele pumnalelor încovoiate scânteiază smaraldele și rubinele încrustate! Un Orient bogat, dar ostil și determinat... În mod ciudat, pe unele arme este gravată sau sculptată o cruce; sunt armele dizidenților maghiari, care speră că turcii îi vor zdrobi pe Habsburgi. Câțiva luptători vienezi împrăștie zvonul – justificat, de altminteri – că săbiile de oțel otomane sunt superioare celor europene și că armura turcilor este mult mai ușoară decât cea a inamicilor, lucru la fel de adevărat. Bine organizați, asediatorii sapă tranșee. Ce au de gând să facă? Vienezii vor afla după 25 iulie: detonează o mină! Artileria turcă, foarte precisă, este slabă numeric (numai 160 de bucăți la începutul asediului), în schimb artificierii sunt numeroși, foarte eficienți, iar priceperea lor o depășește pe aceea a celor câțiva artificieri veniți din Tirolul de nord. Exploziile declanșate de artificierii vizirului fac numeroase victime.

Între timp, câțiva emisari raportează că hoardele tătare trec prin foc și sabie toată Austria Inferioară, masacrează locuitorii

sau îi iau sclavi. În spatele fortificațiilor, vienezii înarmați rezistă eroic. Vreme de două luni resping toate asalturile. Spre sfârșitul lui august însă, situația celor asediați devine critică: cad victime ale dizenteriei. Nu mor toți (numai unul din opt), dar niciunul nu mai este apt de luptă. Încă de la începutul asediului, condițiile de igienă erau deplorabile. Cu viclenie, câțiva curajoși deghizați au reușit să traverseze tabăra otomană și să se alăture ducelui Carol de Lorena, care strângea armata de rezervă. Ajutorul acesteia este imperios necesar.

Tot la sfârșitul lui august, turcii reușesc să pună stăpânire pe șanțurile de apărare și să cucerească o semilună, fortificație în semicerc care apără turnul principal al palatului.

La începutul lunii septembrie, pe flancurile bastioanelor explodează mine. Asalturile turcilor sunt din ce în ce mai greu de respins. Disperați, vienezii trimit semnale luminoase pentru a vesti trupele imperiale că nu vor mai rezista mult. Turcii înaintează și e o chestiune de zile până când vor reuși, cu ajutorul minelor, să deschidă o breșă în curtină. În vreme ce Hofburg, palatul imperial, este grav afectat, se observă că un castel (din actualul district 11) ridicat în stil renascentist de Maximilian al II-lea este nu doar cruțat, ci chiar protejat de soldații turci. Stilul lui amintește de un cort și se află exact pe locul în care, în 1529, Soliman Magnificul și-a ridicat propriul cort. Cruțând acest castel, turcii înțeleg să cinstească memoria marelui lor conducător.

La 25 de kilometri vest de Viena, la Tulln, pe Dunăre, contingentele armatei de rezervă se adună în sfârșit. Este vorba despre 11 000 de oameni din Bavaria, 9 000 din Franconia și din Suabia. După ce au traversat Boemia, trupele saxone s-au prezentat și ele la ordin, iar la 3 august au trecut granița și trupele polone ale lui Ioan Sobieski. Conducător militar de mare

valoare, acesta este deja erou al multor bătălii împotriva turcilor; cu 10 ani în urmă, numeroasele sale biruințe i-au afirmat reputația. Regina, soția lui, este de origine franceză; ea a cugetat îndelung asupra relațiilor complexe dintre țara ei de adopție, Polonia, și Franța. Având un dinte împotriva lui Ludovic al XIV-lea, care a refuzat familiei sale titluri și onoruri, ea a sfârșit prin a alege tabăra Habsburgilor. Ba chiar și-a influențat și soțul în acest sens, cu toate că acesta a fost, odinioară, exponentul partidului favorabil Franței. La 10 septembrie, o armată de 65 000-80 000 de oameni părăsește tabăra de la Tulln și pornește spre Krems. În amintirea acestor pregătiri, pe ușa vestică a bisericii romanice, putem vedea și în ziua de azi o sculptură a vulturului bicefal – simbol al Sfântului Imperiu – care ține în gheare două căpățâni otomane... Pe 11, spre seară, oastea se regrupează în zonele înalte ale codrilor vienezi. Este vorba despre colinele de la Kahlenberg, care au o înălțime de 483 de metri. Aliații Habsburgilor sunt pregătiți de bătălia finală. Noapte de dinaintea atacului este foarte scurtă.

Zorii zilei de 12 septembrie 1683. În timp ce 30 000 de ieniceri, trupe de elită, continuă să îi hărțuiască pe vienezi, marele vizir se pregătește de confruntarea cu armata de rezervă. În cursul după-amiezii, Sobieski seamănă teroarea în tabăra turcilor: echipamentul celor 25 000 de lăncieri ai lui, anume penele fixate pe platoșele lor, produc un șuierat care sperie caii otomanilor, care erau totuși destul de curajoși. Vizirului i-a stat gândul doar la asediu și a neglijat să își desfășoare trupele pentru a-și apăra forțele de un atac din spate. Așa se face că s-a trezit în mijlocul unui atac încrucișat, dinspre oraș și dinspre întăririle venite din spate. Pe 12, prins între două focuri, Kara Mustafa și suita lui își iau tălpășița. Ba chiar în mare grabă, căci se spune că la vederea cavalerilor polonezi, vizirul ar fi

spus: „Pentru numele lui Allah, regele este într-adevăr aici!". Eșecul asediului se datorează atât slăbiciunii comandamentului turc, cât și rezistenței vieneze, care ajunsese să se clatine și era pe punctul de a se nărui. Tabăra turcilor, un adevărat oraș, este abandonată în întregime. În panica retragerii, vizirul a lăsat în urmă propriul cort, al cărui divan, de culoare sângerie, era păzit până nu demult de doi ieniceri fioroși. În schimb, a reușit să scape cu aurul și cu flamura Profetului. Pe 14, Leopold I, sosit pe Dunăre cu o ambarcațiune, își face intrarea în cetatea lui eliberată, iar a doua zi se întâlnește cu aliatul căruia îi datorează victoria, Ioan Sobieski. Întrevederea are loc la Schwechat, unde astăzi se înalță somptuosul aeroport al Vienei. Împăratul este mai curând contrariat că se vede constrâns să cedeze locul de onoare regelui Poloniei, numit „Salvatorul Occidentului"..., un bărbat pe care nu l-a privit niciodată ca pe egalul lui! Protocolul, prea rigid, stârnește nemulțumirea celor doi suverani. Să adăugăm un element suplimentar care îl indispune pe împărat: Sobieski și trupele lui au pus imediat stăpânire pe toate bogățiile din tabăra otomană, plină de covoare, blănuri și cufere cu bijuterii... Învingătorul oferă detalii edificatoare despre pradă într-o scrisoare adresată soției. Întăririle artileriei au ridicat numărul tunurilor la 300, plus 15 000 de corturi decorate, care au rămas cu tot mobilierul lor. Jaful a fost rezervat polonilor; ceilalți soldați au fost nevoiți să aștepte ziua următoare pentru a lua ce a mai rămas. Oricum, aveau și ei cu ce să se îndestuleze... Pierderile creștinilor sunt estimate la 2 000 de suflete; în tabăra otomanilor se apreciază că sunt 10 000 de victime, fără a mai pune la socoteală prizonierii, din care o parte s-au convertit la creștinism. Dar am vorbit prea puțin despre ce s-a întâmplat înainte de fuga otomanilor. Au fost masacrați sute de prizonieri și de sclavi, zeci de mii

au fost duși în sclavie. În acest haos sângeros s-a remarcat un bărbat anume, contele Kollonitsch, care devenise episcop de Wiener Neustadt, la 40 de kilometri sud de Viena. El a adunat toți copiii abandonați și a fost un adevărat tată pentru ei. Toți luptătorii din apărarea civilă care au supraviețuit au primit, de la sfârșitul lui septembrie, o soldă specială, acordată de împărat din ceea ce mai rămăsese din fondurile de rezervă. În schimb, sumele datorate unităților de pază a cetății, trupele regulate așadar, au rămas neplătite luni de zile în statele din Austria Inferioară. Se pare că 3 000 de victime și 3 500 de răniți sau bolnavi nu au supraviețuit iernii grele care a urmat, cu atât mai mult cu cât, pentru a evita riscul de incendii, a fost înlăturată șindrila de pe acoperișurile mai multor case. Câțiva vienezi au pus mâna pe câteva arme și au încercat să le vândă pentru a supraviețui. Viena a trecut prin clipe de suferință; prizonierii turci au fost folosiți pentru curățarea cetății. Lumea se temea de noi epidemii din cauza mormanelor de gunoaie și a hoiturilor în descompunere. Prudent, Leopold I și-a mutat Curtea la Linz pentru 11 luni... Ca să schimbe aerul.

Au urmat câteva zile bune de serbări improvizate și jalnice înainte de a pleca în urmărirea armatei otomane, care s-a regrupat în Ungaria. Urmărind cursul Dunării, turcii s-au retras până la Belgrad. Înfrângerea suferită de Mustafa cel Negru este atât de gravă încât, pe 25 decembrie, puțin înainte de miezul nopții și din porunca sultanului Mehmed al IV-lea, marele șambelan sosit de la Istanbul îi prezintă funia de mătase, numită lațul otoman. Marele vizir cunoaște prea bine semnificația acestui ritual: primise poruncă să cucerească orgolioasa cetate a Vienei, a fugit, a umilit Sublima Poartă, prin urmare este condamnat la moarte. Priceperea lui nu se ridica la înălțimea ambițiilor. Își scoate sigiliul pe care-l poartă la piept, precum

și simbolurile religioase de înaltă valoare, Flamura Sacră și o cheie de la Kaaba, Piatra Neagră de la Mecca. Apoi este întins un covoraș de rugăciune. Delegația sultanului se retrage. La scurt timp, doi călăi îi sugrumă. Kunsthistorisches Museum (Muzeul de Istoria Artei) din Viena conține colecții despre aceste evenimente; printre altele... capul lui Kara Mustafa, dezgropat în timpul bătăliei de la Belgrad, cinci ani mai târziu. A fost adus la Viena în condiții rocambolești, dar, la drept vorbind, nu văd ce motiv am avea să zăbovim dinaintea acestui trofeu macabru...

Victoria trupelor creștinătății are un ecou considerabil în Europa, marcând o cotitură decisivă în politica statelor de la finele celui de-al XVII-lea veac. Suveranii occidentali recunosc preeminența împăratului Leopold I, o constatare amară pentru Ludovic al XIV-lea, obligat să împartă gloria cu un Habsburg.

Regele-Soare este informat că acel Versailles vienez, Schönbrunn, este devastat; bărbat cu gusturi alese, cel care a inspirat palatul de la Versailles, el știe că acesta va trebui reconstruit. Relațiile dintre regele Franței și împărat au devenit mai prietenești grație mai ales Păcii de la Nijmegen, care a deschis o perioadă de armonie între suverani. Ludovic al XIV-lea chiar i-a oferit lui Leopold I o pușcă de excepție, cu pat din nuc, încrustat cu plăci și fir de argint. Chiulasa este împodobită cu chipul unui tânăr, nimeni altul decât fiul împăratului. Această splendidă lucrare a armurierului Gruché din Paris a fost completată de o a doua pușcă de ceremonie, a maestrului armurier Chasteau. Arme pentru a sărbători pacea...

În scurt timp, apărătorii Vienei au adunat 100 de tunuri otomane și le-au topit. Din bronzul lor, au turnat un clopot de 20 de tone, *Pummerin*, pe care l-au ridicat în înălțimile catedralei. El este cel care – sau mai bine spus o copie a lui, după

atâtea şi atâtea avataruri – punctează marile evenimente vieneze, fie ele vesele ori triste. S-a făcut auzit, printre altele, în 1983. La trei secole după asediul Vienei şi ultima tentativă de expansiune a Imperiului Otoman înspre Europa Occidentală, numeroase manifestaţii au comemorat aceste ceasuri decisive; cea mai originală a fost o uimitoare defilare în costume care a adunat descendenţii familiilor ce au ajutat la supravieţuirea capitalei imperiale. Unul dintre vecinii mei, care ţinea în mâini o mulţime de hârtii cu arbori genealogici, dezvăluindu-mi numele celor prezenţi, îmi spune: „12 septembrie 1683 este data unei adevărate eliberări a Vienei..." La drept vorbind, la puţin timp după asediu, iezuiţii au pus în scenă o piesă alegorică, *Vindobona eliberată*.

Dar cafeaua? Apariţia ei în viaţa vieneză este un adevărat roman de spionaj. Dacă la începutul asediului câţiva curieri au acceptat să treacă liniile otomane pentru a asigura legătura între Viena şi armata de rezervă în curs de formare, informaţiile s-au rărit după arestarea unui anume Jacob Haider, demascat de ieniceri. Creştinilor le este greu să găsească doritori, cu toate că recompensa pusă în joc era semnificativă (200 de ducaţi). Cel mult 20 de misiuni au avut sorţi de izbândă. Cei care străpungeau încercuirea oraşului profitau de originile foarte disparate ale oştenilor armatei otomane şi se dădeau drept unguri, bosniaci sau sârbi dacă erau prinşi. Era un risc, însă putea fi asumat. Unul dintre ei va traversa chiar Dunărea înot. Un singur bărbat dintre toţi aceşti mesageri s-a bucurat de un renume incredibil, pe care l-a întreţinut el însuşi, dar care, fără doar şi poate, nu a fost pe deplin meritat. O legendă falsă, dar pe care se cade să o cunoaştem când intrăm într-o cafenea din Viena.

Georg Franz Kolschitzky nu a îndeplinit decât o singură misiune, între 13 și 17 august 1683, și s-a întors viu și nevătămat. Născut în Galiția (parte din actuala Polonie, regiunea Cracovia) în 1640, talentul lui într-ale limbilor i-a adus funcția de tălmaci al Consiliului imperial de război. La sfârșitul asediului, scoate la iveală două rapoarte despre isprăvile lui care îl vor face faimos în toată Europa, căci oamenii erau pasionați de această epopee vieneză. Să precizăm că el însuși era autorul acestor rapoarte elogioase. De pe urma lor are o serie de beneficii, uneori ciudate, precum titlul de curier imperial turc, deși el era în slujba lui Leopold I de Habsburg. Un agent dublu... cu efect întârziat. Conform poveștilor lui, ar fi furat de la turcii care fugeau saci despre care inițial s-a crezut că ar fi conținut mâncare pentru cămile. În realitate, acești saci, care făceau parte din lucrurile abandonate ale asediatorilor, conțineau cafea. Galițianul a pretins că stăpânește secretul prăjirii cafelei și, tot după spusele lui, ar fi deschis prima cafenea vieneză în 1683. Ca semn de recunoștință, orașul i-ar fi pus la dispoziție ruinele unei case incendiate din cartierul Leopoldstadt, locuită odinioară de evrei expulzați din Viena în 1670. Casa valora 400 florini, iar noul proprietar era scutit de toate taxele și impozitele. După moartea lui Kolschitzky în 1694, de tuberculoză și într-o sărăcie lucie, s-a descoperit că acesta nu a primit niciodată licență de proprietar de cafenea. Și au apărut o serie de întrebări legate de câteva nepotriviri din poveștile sale. Mai probabil este ca doi imigranți armeni, Johan Diobato și Isaac de Luca, au adus cafeaua la Viena cu mult înainte de asediu: încă din 1665, adică anul schimburilor diplomatice dintre Viena și Istanbul, aristocrația vieneză ar fi lansat moda cafelei savurate într-un loc ce purta același nume cu licoarea. În 1685, Camera imperială și regală, altfel spus Cabinetul Majestății Sale,

le-a acordat dreptul de a „pregăti sub formă de cafea băutura turcească". Însă și într-un caz, și în celălalt, cafeaua a ajuns la Viena grație Imperiului Otoman... Ceva mai târziu, va apărea un proprietar de cafenea pe nume Carl Eugen Leopoldstätter, în realitate Mehmed Efendi. Osmoza vieneză a reușit pe deplin!

După ce v-ați sorbit cafeaua, continuați să descoperiți orașul; gândiți-vă la toate câte au adus turcii în Occident, la instrumentele de percuție care au transformat marșurile militare în plimbări „alla turca", fără a uita de minunățiile botanice precum lalelele, liliacul, castanele, până atunci necunoscute la Viena. Și, pentru a încheia, duceți-vă să ascultați o operă pe care Mozart a compus-o într-un an de zile, anume *Răpirea din serai*. Un adevărat „turcism" creat la Viena la 99 de ani după asediu. O partitură fermecătoare, întrețesută cu un exotism uneori comic, cum ar fi în actul al treilea. Livretul pune în scenă un pașă iertător, un palat, pirați, beția condamnată de Profet, un *quid pro quo* amoros: turcii din operă nu mai speriau pe nimeni.

Capitolul II

Despre prinți și despre colecții

Cele mai rele situații pot avea cele mai fericite consecințe. Fără amenințarea otomană, Viena nu ar fi avut una dintre comorile sale, Belvedere. Această clădire este sediul Galeriei Austrice de Artă din Evul Mediu până în secolul al XX-lea, dar nimeni nu folosește această denumire, totuși oficială din 1954. Se vorbește, simplu, despre Belvedere. Și se vorbește de multă vreme! Ansamblul, istoria și conținutul său sunt fascinante. Ar fi de neimaginat să nu treceți pe aici în timpul vizitei la Viena. Înainte de toate, la Belvedere se află două castele (castele, nu palate, căci au fost ridicate în afara orașului, în veacul al XIII-lea). Și, desigur, trebuie vizitate amândouă: Belvedere inferior, care era reședința de vară, și Belvedere superior, destinat petrecerilor și recepțiilor. Le separă grădinile în terase; le unesc comorile artistice.

Și, ca din întâmplare, la originea acestor minunății stau turcii! Când Leopold I s-a refugiat la Passau pentru a organiza armata de rezervă, și-a făcut rapid niște socoteli: nu dispunea de lichiditățile necesare pentru a retribui soldații profesioniști. În acel sfârșit de iulie 1683, moralul Majestății Sale era la fel la scăzut ca și fondurile. Așteptând ca papa să adune – fără doar și poate printr-o minune – sumele menite să salveze creștinătatea

și ca prinții imperiului să-și doteze armatele, câteva sute de gentilomi au sosit pe țărmurile Dunării, gata să își pună spadele, muschetele, caii și onoarea în slujba celei mai presante și mai nobile cauze a momentului: respingerea dușmanului ereditar otoman... Sperând în sosirea robuștilor bavarezi, această trupă micuță, cu origini de vază, aduce o susținere elegantă, e drept, simpatică chiar, dar destul de inconsistentă în opinia anturajului lui Leopold I. Numai că se înșelau amarnic. Unul dintre tinerii prinți se va face remarcat în diverse moduri, atât în plan militar, cât și politic sau artistic... este vorba despre Eugeniu de Savoia-Carignano, faimosul prinț Eugeniu. Un francez. S-a născut la Paris, cu 20 de ani înaintea asediului din 1683; mama lui, Olimpia Mancini, este o nepoată a lui Mazarin. Acest strălucit supus al Regelui-Soare este în dizgrația monarhului de la Versailles, poate pentru că Eugeniu nu a fost afectat că Mazarin a eșuat în încercarea lui de a-i oferi coroana imperială lui Ludovic al XIV-lea. Ținut la distanță de înaltele însărcinări militare distribuite la Versailles, Eugeniu, clocotind de ardoare, își oferă serviciile Habsburgilor. În anul asediului, are 20 de ani. Așadar, iată că fiul unui duce francez înrudit cu Bourbonii și nepot prin alianță al prim-ministrului lui Ludovic al XIII-lea și al lui Ludovic al XIV-lea trece în slujba Vienei! Nu are rost să spunem că la Versailles vestea a fost primită cu umor! Într-o notă mai serioasă, motivul pentru care i s-a refuzat un comandament sub flamura cu flori de crin ar fi fost tragic de simplu și stupid: prințul era considerat pipernicit, lipsit de farmec, pe scurt, cu un aspect fizic neplăcut! Și, desigur, prea tânăr: nu a făcut nicio dovadă a calităților sale. Ar fi un perfect slujitor al bisericii. S-au înșelat, desigur. Se pare că nimeni nu a observat fruntea lui înaltă și privirea ageră, semne ale unei minți deschise și a unei iscusințe sclipitoare. Eugeniu

de Savoia își va demonstra nebănuita măreție. Leopold I are inteligența de a-l accepta în suita lui, probabil amuzat să joace o festă fățarnicului de Ludovic al XIV-lea. Rudele spaniole susțin că tânărul are vederi militare pertinente, o intuiție remarcabilă și idei clare. În scurt timp, Eugeniu de Savoia obține un comandament în ofensiva maghiară asupra turcilor și are succese remarcabile. În 1686 recucerește Buda, iar statuia ecvestră a învingătorului din fața Palatului Regal din Budapesta amintește și astăzi de acest eveniment. Un an mai târziu, prințul se face remarcat la Belgradul disputat între austrieci și sârbi. Se distinge și la 12 august 1687, la Mohács, unde reușește să șteargă umilința victoriei obținute de Soliman Magnificul cu 160 de ani în urmă; îi sprijină pe Carol al V-lea de Lorena și pe Ludovic de Baden în obținerea victoriei. Ca răsplată, împăratul îi acordă rangul de feldmareșal. Însă 10 ani mai târziu, în timpul bătăliei decisive de la Zenta, din 11 septembrie 1697, va reuși să se impună singur, grație talentului de strateg și acțiunii fulgerătoare. Acest triumf al prințului Eugeniu îl descumpănește pe Mustafa al III-lea. Încheierea păcii de la Karlowitz pe 26 ianuarie 1699 este un fel de încoronare militară și diplomatică: Imperiul Otoman restituie Austriei aproape toată Ungaria și Transilvania.

Să ne oprim aici cu povestea despre el, amintind doar că până în 1734 nu a încetat să lupte împotriva francezilor lui Ludovic al XIV-lea pe care i-a învins adesea, precum și împotriva turcilor, pe care i-a forțat să încheie noi tratate de pace. Înstăpânirea Austriei asupra Balcanilor este reușita lui. Belvedere este cea mai vestită mărturie a gustului artistic al celui care a fost unul dintre cei mai mari conducători militari ai vremii sale. Aflați că nu întâmplător a pus să se construiască aceste două clădiri; la drept vorbind, cele două palate Belvedere sunt

amplasate în mod explicit în fața zidurilor Vienei, pe calea aleasă de turci la venirea lor din 1683... De altminteri, câteva pavilioane laterale sunt împodobite cu sfere care evocă, vag, minaretele moscheilor. Unii vienezi se jură că acoperișurile lungi au adoptat forma corturilor suitei vizirului care asedia cetatea! În mod sigur!

Devenit un personaj important la curtea imperială (era supranumit „împăratul din umbră") și diplomat avizat, Eugeniu de Savoia participă la transformarea Vienei, distrusă de asediu. Sigur că dimensiunea de bastion puternic nu este în întregime abandonată și incomodează întrucâtva dezvoltarea orașului. În comparație cu orașele Europei Occidentale, mai ales cu cetățile italiene, care se puteau extinde mult mai ușor, Viena era în urmă. În interiorul fortificațiilor era incomod de locuit în case cu multe etaje, care dădeau într-un labirint de străduțe înguste. Multă vreme se vor resimți consecințele sociale și economice ale acestei constrângeri. Belvedere este cea mai ostentativă capodoperă a noului stil adoptat de aristocrație: barocul. Fastuos, este construit în afara vechilor metereze, acolo unde este loc suficient pentru construcții de anvergură. Fostele suburbii fac loc unor privelișți plăcute, presărate cu grădini, noi și ele. Deși simbolizează marea nobilime, cartierul va fi raiul comerțului și micii industrii, care aveau, și ele, o nevoie urgentă de înflorire. Activitățile lor sunt protejate de o barieră instituită în 1703; se percepe o taxă pentru toate proviziile alimentare care pătrund în incintă, și asta vreme de mai bine de un veac.

Prințul Eugeniu, încă tânăr mareșal, cumpără terenul în 1693 și îi încredințează arhitectului Johann Lukas von Hildebrandt conducerea monumentalului șantier. Belvedere inferior este finalizat în 1716, cel superior în 1723, iar Eugeniu

de Savoia organizează aici petreceri legendare, mai ales baluri mascate de o grandoare venețiană. Lumea se îngrămădea pentru a se bucura de minunata privelişte asupra Vienei şi pădurilor ei. Statuile şi fântânile arteziene sunt decorații *à la française*, dar din păcate au avut de suferit de pe urma conflictelor ulterioare. La vremea lor, cele două palate Belvedere i-au adus prințului o comparație cu Apollo şi Hercule, nici mai mult, nici mai puțin! În partea de jos a construcțiilor îşi aşază colecțiile, demne de locaşurile lor cu acoperişuri verzi.

În 1736, la moartea lui Eugeniu de Savoia, care a continuat să lupte până la o vârstă înaintată (71 de ani!), împăratul Carol al VI-lea cumpără domeniul. Sub domnia fiicei sale, Maria Tereza, galeria devine un muzeu consacrat picturii; putem întrezări aici o primă recunoaştere a unei arte naționale austriece. Muzeografia sa este foarte modernă şi didactică: învățăm, admirând. Din 1781, aceste comori sunt accesibile publicului de toate categoriile, în anumite zile ale săptămânii; de pe plafonul primului etaj al Belvedere superior veți fi întâmpinați de o frescă italiană reprezentând apoteoza prințului care a dăruit Vienei aceste bijuterii. Se cuvine să semnalăm apariția, în 1783, a unei inovații remarcabile, anume publicarea listei operelor de artă ce compun colecția, pentru a ghida vizitatorii; această atenție pedagogică o va impresiona pe împărăteasa Ecaterina a II-a a Rusiei, care va copia ideea. Mai târziu, conducerea muzeului va fi încredințată unui şir de pictori, pentru ca aceştia să poată restaura pânzele la faţa locului, dacă situația o impune. Astăzi, panorama artistică prezentată în cele două clădiri este cât se poate de completă; ea se întinde de la epoca medievală în serele cu portocali cu opulențe baroce (Belvedere inferior), până la arta secolului al XIX-lea (Belvedere superior). La etajul al doilea, rămânem uluiți în faţa grafismului

revoluționar al lui Gustav Klimt, artist reprezentativ al curentului *Wiener Secession*, care idealizează chipurile și mâinile femeilor, fără a le reprezenta vreodată picioarele. Sare în ochi o capodoperă, un dezmăț dreptunghiular în auriu și argintiu: *Sărutul*. Această pânză în ulei datează din 1907–1908. Klimt este un adorator al trupului feminin. Are tiparul lui, o fată între 20 și 25 de ani, uneori mai tânără, cu plete lungi, ochi mari, gura mică; fața ei este adesea ascunsă de păr sau de o pernă. Bustul, schițat în câteva linii, este rotunjit, ochii sunt pe jumătate închiși, iar buzele strânse într-un spasm. Klimt pune în scenă plăcerea; șoldul este proeminent, sexul expus vederii, picioarele pe jumătate îndoite, degetele febrile. Niciun decor, poate doar o cută a cearceafurilor. Unele desene ale lui Klimt, multă vreme ascunse, studii de nuduri realizate în creion sau cărbune în 1904 și care nu au fost niciodată expuse înainte de 2005, se situează undeva între exhibiție și stilizare.

Merită văzut, printre altele, *Nud culcat cu mâna stângă pe față* (1913–1914). Egon Schiele, care l-a întâlnit pe Klimt la Viena, în 1907, în timpul studiilor sale la Academia de Arte Frumoase, promovează un erotism mai brutal, adesea morbid; el îmbină iubirea cu moartea. Chipuri cadaverice, partide de sex, posturi ale iubiților înlănțuiți – toate acestea sunt mult mai provocatoare decât la Klimt. Îndrăznelile acestea îl vor costa trei săptămâni de carceră, din martie până în aprilie 1912, o sancțiune care l-a afectat profund, dar a contribuit la răspândirea faimei lui. Cenzura imperială aprecia că a fost răbdătoare și tolerantă. Nu uitați că orașul în care se exprimau astfel de artiști, scandaloși dacă e să ne raportăm la principiile morale și religioase ale anilor 1900, este orașul lui Franz Joseph, a cărui deschidere a spiritului a fost adesea ocultată, negată chiar... În sfârșit, Oskar Kokoschka este un colorist viguros,

dar cu o dispoziție sumbră, celebru pentru așa-numitele lui portrete psihologice. Înainte de catastrofa din 1914–1918, iată cum își rezuma el inspirația: „Oamenii trăiau în siguranță, însă tuturor le era frică. O simțeam dincolo de stilul lor rafinat de viață, care se lega de epoca barocă; am făcut portretele acestor oameni în anxietatea și suferința lor". Astăzi, atelierul Augarten este pus la dispoziția artei contemporane. În Grădina Elveților, care avea să fie inaugurată în 2006, vom descoperi un muzeu reamenajat din secolul al XX-lea. Muzeele de la Belvedere sunt un rezumat fabulos al mai bine de șapte veacuri de istorie a picturii în Austria, precum și o oglindă a convulsiilor trecutului ei.

Istoria recentă, cu majusculă, este prezentă și într-o manieră emoționantă, dar mulți vizitatori nu îi acordă decât o privire fugară. Păcat. Urcați la primul etaj al Palatului Belvedere superior. Un salon mare, oval, de marmură roșie. Fotografii în alb-negru. Ce s-a întâmplat sub alegoria triumfătoare a prințului Eugeniu de pe tavan? Aici, la 15 mai 1955, după negocieri îndelungate, a fost semnat Tratatul de stat austriac, prin care se restituia acestei țări personalitatea juridică internațională și independența. Acceptând să devină definitiv neutră după două războaie mondiale dezastruoase, Austria devine o altă Elveție. În realitate, decizia de a nu se mai angaja niciodată într-un conflict nu va fi adoptată decât la 26 octombrie, anul următor.

Cele patru puteri aliate care ocupau Viena de 10 ani acceptă să se retragă. Miniștrii de externe se pun, în sfârșit, de acord. Tratatul este semnat pe o masă imensă în stil baroc, din lemn alb cu ghiventuri aurii. În mijloc, ministrul austriac de externe, Leopold Figl; la stânga lui, Harold Macmillan, reprezentant al Regatului Unit și Molotov, trimisul URSS. În colțul

mesei, pe partea stângă, privind spre ferestrele imense, secretarul de stat John Foster Dulles, care reprezintă Statele Unite ale Americii. La dreapta se află membrul francez al delegației. Întrebați-i pe francezii care vizitează astăzi Viena, înainte de a se apropia de aceste fotografii: ce om politic francez a fost trimis de Paris pentru a semna în numele Franței? Este foarte cunoscut, dar aceasta a fost o poziție neașteptată pentru el. Nu ați ghicit? Ei, haideți, bărbatul mărunțel, simplu, cu pălărie, bancherul care a redresat finanțele Republicii, înțeleptul primar de la Saint-Chamond (Loara)... Sigur că da, este Antoine Pinay! Trebuie să recunoaștem că este o întrebare spinoasă pentru francezi! Capcana e următoarea: spre deosebire de omologii săi prezenți la Viena, Pinay nu era ministru de externe în mai 1955, dar în februarie, după căderea cabinetului Pierre Mendès France, a fost solicitat să preia președinția Consiliului. A venit la Viena pentru această negociere capitală cu o misiune specială din partea guvernului, fapt ce dovedește pe deplin instabilitatea politică din acea epocă în Franța. În jurul mesei, aproape 50 de persoane în picioare așteaptă să se termine cu parafele și semnăturile. Cancelarul austriac Julius Raab este înconjurat de tot guvernul său. Imediat după semnarea tratatului, ministrul de externe Leopold Figl iese în balconul palatului Belvedere. Flutură tratatul și îl arată poporului austriac, fiind aplaudat de o mulțime îngrijorată care aștepta de ceasuri bune vestea adevăratei eliberări a Vienei. Grădinile sunt negre de oameni. Prin ferestre, se zărește flesa Catedralei Sfântul Ștefan. Clopotul catedralei, *Pummerin*, bate cu însuflețire. Există un tablou care comemorează această încheiere definitivă a ostilităților în Austria; este o copie a originalului aflat în apartamentele președintelui Republicii, la Hofburg. Eugeniu de Savoia, care s-a gândit să îmbrace straiele bisericești înainte de a alege

armele, a scris pagini glorioase despre țara lui de adopție. În 1955, Istoria s-a scris încă o dată sub ochiul lui vizionar.

Între Hofburg și Operă, nu puteți rata Albertina, cu atât mai mult cu cât intrarea acestei clădiri a fost recent „împodobită" cu o prelată dizgrațioasă, probabil pentru a feri de vremea rea șirul lung de vizitatori care așteaptă să intre. Urcați scările și intrați: adevărata frumusețe se află în interior. Muzeul adăpostește una dintre cele trei remarcabile colecții de desene și gravuri existente în lume. Iar la originea lui stă o frumoasă poveste de dragoste...

La începutul anului 1760, Viena, transformată de împărăteasa Maria Tereza, cunoaște o creștere a populației de la 88 000 la 175 000 de locuitori. Este anul în care sosește, de la Dresda, al doilea prinț mecena care a îmbogățit cetatea cu opere majore. Are 21 de ani, dorește să intre în armata imperială și se prezintă la Curte. Este Albert de Saxonia, duce de Teschen, fiu al electorului Frederick Augustus al II-lea de Saxa și al arhiducesei austriece Maria Josepha. Este fascinat imediat de farmecul și strălucirea arhiducesei Maria Cristina, fiica preferată a Mariei Tereza, care avea 17 ani. Când își va scrie memoriile, Albert va evoca momentul în care inima a prins să-i bată cu putere la vederea copilei, în timpul unui concert în apartamentele private ale mamei, Maria Tereza, la Schönbrunn: „...La cel mai bine făcut trup cu putință se adaugă toate farmecele imaginabile ale chipului și o figură ageră și spirituală deosebită. Nu a fost nevoie de mai mult ca să-mi pierd capul încă din acest prim moment".

Este înduioșător, dar puțin cam prematur pentru a se gândi să o ia de soție. La drept vorbind, îndrăgostitul are puține șanse să spere la o legătură cu o fiică a împărătesei. Pentru că nu era decât al patrulea fiu al ducelui elector de Saxa, perspectiva lui

este – o recunoaște el însuși – „...un fief mic, fără activitate și fără recunoaștere în lume". Este știut că Maria Tereza este extrem de atentă să își căsătorească bine fetele, preocupată fiind să continue ascensiunea Austriei la rangul de putere politică majoră. Cu toate acestea, ea evaluează corect calitățile oaspetelui și își dă încuviințarea ca el să îi devină ginere, în condițiile în care tatăl lui este, totuși, și rege al Poloniei[1]. De remarcat că Maria Cristina va fi singura dintre arhiducese care va avea dreptul să își aleagă soțul după pofta inimii, în loc să îndure apăsătoarea și inumana rațiune de stat. Măcar o dată, în acest al XVIII-lea veac al alianțelor matrimoniale și diplomatice de toate felurile, iubirea câștigă în fața socotelilor politice. La 8 aprilie 1766 – au așteptat șase ani, ceea ce e puțin pentru vremea aceea! – căsătoria este oficiată la Schlosshof, lângă Viena. Zestrea pe care Maria Tereza i-a oferit-o fiicei sale a schimbat viitorul prințului Albert de Saxa. Pe de o parte, va avea venituri confortabile; pe de altă parte, ginerele împărătesei va exercita o influență reală prin funcțiile pe care le va dobândi. Din 1765 este deja guvernator al Ungariei; începând cu 1780, va guverna și Țările de Jos austriece. Dar ceea ce ne interesează pe noi mai mult este pasiunea sa de colecționar, în buna tradiție a străbunilor lui care au adunat neprețuite comori la Dresda, numită, grație spiritului lor luminat, Florența de pe Elba. Un exemplu pentru acest gust fără de cusur? Celebra și admirabila acuarelă a lui Albert Dürer, *Iepurele* (1502), astăzi o adevărată emblemă a bogățiilor Albertinei. Prințul nu se mulțumește să aprecieze în special stampele și schițele; desenează el însuși, aceasta fiind o înclinație pe care o împărtășește cu soția lui. La moartea tatălui său devine ducele Albert și adună sistematic și la scară

[1] Până în 1791.

mare numeroase capodopere între anii 1760 şi 1779. În spiritul Iluminismului, pasiunea lui urmează criteriile istorice şi cronologice; temele sunt ordonate şi în funcţie de epocile în care au fost abordate. Regăsim aici voinţa didactică manifestată de Eugeniu de Savoia.

În 1773, în timpul unei întrevederi diplomatice de la Pressburg cu contele Durazzo, ambasadorul Austriei la Veneţia, ducele vorbeşte despre câteva dintre achiziţiile sale recente. Durazzo nu este doar diplomat; este şi mare amator de artă genoveză, iar gustul lui desăvârşit este unanim recunoscut. El va povesti: „...Prinţul, spirit luminat, a observat cât de mult ar putea sluji gravurile vechi pentru a îmbina plăcerea ochiului cu lărgirea cunoştinţelor: din această consideraţie s-a născut proiectul de a crea o colecţie pusă în serviciul unor scopuri mai înalte decât altele şi care se va deosebi în mod fundamental de toate celelalte". Albert de Saxa-Teschen înţelege aşadar să depăşească simplul divertisment pentru a răspândi cunoaşterea atât în domeniul istoriei artei, cât şi al istoriei. Un demers care pentru noi poate părea foarte logic, dar la acea epocă era încă foarte rar.

După această întâlnire, contele Durazzo primeşte sarcina de a aduna primele piese. În doi ani, adică în ajunul lui 1776, el aduce ducelui sute de diverse opere. În 1784, sedus de ambiţia şi precizia proiectului, el oferă ducelui şi ducesei un prim fond de 30 000 de stampe, care datau începând cu secolul al XV-lea. Astfel s-a constituit baza colecţiilor Muzeului Albertina. Concentrat asupra desenului, guvernatorul, care locuieşte la Bruxelles, se află în inima unei metropole active. Întors la Viena în 1794, achiziţionează 1 700 de desene, printre care lucrări majore ale lui da Vinci, Michelangelo şi Rafael. Ele provin din minunăţiile adunate de prinţul Karl Anton de

Ligne. Cam în același interval, saxonul dobândește 300 de desene, semnate mai ales de olandezi, cu lucrări de Rembrandt și Rubens, care au aparținut unui consilier municipal din Leipzig, Gottfried Winckler. În 1796, ducele Albert reușește să obțină schițe prețioase de la Biblioteca Imperială în schimbul unor stampe, pe care le consideră lipsite de importanță. Numeroase opere provin din colecțiile franceze, împrăștiate după Revoluție. De asemenea, a cerut să se facă achiziții discrete de la Paris, pe atunci un loc de marcă pentru piața artei grafice.

După moartea Mariei Tereza, situația politică din Țările de Jos austriece este în continuare tulbure, ca reacție la reformele împăratului Iosif al II-lea, începute în 1789, și ca un ecou al Revoluției Franceze. În noiembrie 1789, Albert și soția lui se văd obligați să părăsească Bruxelles, unde nu se vor întoarce decât peste un an, în 1791. Pasiunea colecționarilor este în mod evident afectată de evenimente. Arta va trebui să aștepte. Cum Franța a declarat război statelor dinastiei Habsburg-Lorena, după negocierile secrete de la Valmy, Convenția a hotărât să treacă la ofensivă. În toamna lui 1792, generalul Dumouriez plănuiește să poarte ostilitățile în Belgia, pământuri ce aparțineau unei Austrii care ar fi putut fi izolată. În plus, îndesindu-și punctele de atac, francezii sperau să provoace o revoltă împotriva austriecilor. Numit comandant-șef al armatei imperiale, ducele de Saxa-Teschen așteaptă întăriri de la trupele austriece ale generalului Clerfayt. Cum nu crede într-o ofensivă în această perioadă a anului, se instalează în tabăra de iarnă. Mare greșeală: Dumouriez, în fruntea unei armate de 40 000 de oameni, mărșăluiește spre Bruxelles prin Mons și Hainaut. Ginerele Mariei Tereza nu poate alinia decât 13 000 de oameni și 50 de unități de artilerie, adică jumătate din cât au

francezii. Mai bun estet decât strateg, ducele nu ar fi trebuit să accepte lupta și cu atât mai puțin să își împrăștie efectivele. La 6 noiembrie, Jemmapes cade în mâinile francezilor, iar o zi mai târziu aceștia intră în Mons, care le deschide porțile orașului. Această primă victorie a forțelor republicane franceze – în care bravura nu a lipsit din niciuna dintre tabere – este urmată de o catastrofă artistică. Maria Cristina și soțul ei și-au încărcat comorile personale pe trei nave care, de la Rotterdam, trebuiau să ajungă la Hamburg. Una dintre acestea naufragiază, comori inestimabile sunt înghițite de ape... Această pierdere îl umple de amărăciune pe duce mai mult decât înfrângerea militară. Cu toate acestea, încearcă o nouă bătălie împotriva generalilor lui Bonaparte, însă un nou eșec îl determină să renunțe definitiv la îndatoririle sale militare.

1795. Ducele și ducesa se întorc la Viena, unde împăratul Francisc al II-lea le pune la dispoziție Palatul Tarouca, actualul Muzeu Albertina. Încercările nu au zdruncinat nici soliditatea cuplului, nici voința de a-și spori colecțiile, ca și cum această misiune era singura cu adevărat importantă în această perioadă tulbure. În 1798, acest soț foarte îndrăgostit o pierde pe Maria Cristina. Devastat, își face un bilanț conjugal: „Astfel, după 32 de ani de cea mai fericită legătură cu putință, am pierdut odată cu cea mai desăvârșită dintre soții tot ce-am avut mai drag pe lume și făptura iubită care însemna toată fericirea mea. În tot acest timp îndelungat, fericirea nu ne-a fost niciodată tulburată de nicio dispută, fie ea cât de măruntă". Văduv inconsolabil, ducele comandă celebrului sculptor Antonio Canova un cavou al celei dispărute; acesta va fi terminat în 1805, în Biserica Augustinilor, aflată în vecinătatea palatului lui. Va mai trăi 24 de ani, ani închinați Artei. La moarte, în 1822 – avea 83 de ani – lasă nepotului și fiului său adoptiv Carol în jur

de 14 000 de desene şi 200 000 de stampe. Dispoziţiile testamentare, precise şi intransigente, pun la adăpost colecţia de orice tentativă de dispersare sau vânzare. Din fericire, moştenitorii şi succesorii lui, respectându-i ultimele dorinţe, vor spori colecţia cu achiziţii atât de remarcabile, încât a rezultat un număr impresionant de opere grafice de o calitate excepţională. Astăzi, Albertina funcţionează după un statut independent. Muzeul a adoptat prenumele fondatorului său şi nu este legat nici de celelalte muzee vieneze, nici de o bibliotecă. În 2005, cuprindea 44 000 de desene, 900 000 de stampe şi 350 de blocuri cu schiţe, începând cu goticul târziu până la perioada contemporană. Iată de ce Albertina merită o vizită. Este sipetul din inima Vienei care adăposteşte povestea adevărată a unei pasiuni amoroase puse în slujba frumosului.

Să nu vă închipuiţi că Viena este încremenită în trecut. Nu este un muzeu, ci o capitală a muzeelor. Aici, Arta, sub toate formele ei, este vie. Iar actualitatea ei este permanentă. Nu vorbesc, desigur, despre expoziţii, ci despre o adevărată renaştere. Astfel, la 28 martie 2004, o mulţime de zile mari se bulucşte la o întâlnire de care o Europă întreagă a ţinut seama: redeschiderea Muzeului Liechtenstein. Evenimentul s-a desfăşurat în Gartenpalast şi, de atunci, nici nu se mai pune problema unei şederi la Viena fără a vizita această clădire, un somptuos edificiu baroc, care prin capodoperele pe care le adăposteşte se alătură celor 50 de muzee de toate felurile care vă aşteaptă.

Cunoaşteţi, firşte, principatul Liechtenstein, acest mic stat aflat între Elveţia şi Austria, mai precis între cantonul Saint-Gall şi landul Vorarlberg. O lume întreagă îi admiră stabilitatea politică – ce naşte reverii – prosperitatea financiară paradisiacă sprijinită pe un regim fiscal favorabil – ce stârneşte

fantezii – precum şi înţelepciunea discretei, dar fermecătoarei familii princiare care domneşte în capitala Vaduz.

Din punct de vedere istoric, dinastia de Liechtenstein este, la origine, austriacă. Această familie nobilă este menţionată pentru prima dată în 1143. Senioriile pe care le dobândeşte capătă rang de principat independent graţie împăratului Carol al VI-lea, tatăl Mariei Tereza, în 1719. În anul următor, le este acordat titlul de prinţi. Johann Adam Andreas I (1657–1712), prinţ domnitor, este cel care pune piatra de temelie a Gartenpalast din Viena, urmând exemplul tatălui său, Karl Eusebius, autorul unui tratat despre arhitectură şi iniţiatorul unor vaste lucrări. Acesta îi dă fiului său un singur sfat: să se abţină de la orice activitate politică sau militară ostentativă. Sfatul este urmat cu mare bucurie de Johann Adam; el face lungi şi fructuoase călătorii în Germania, Olanda, Anglia, Franţa şi Italia. Această din urmă ţară, care la acea vreme nu era unificată, i se pare un model demn de urmat în domeniul artei. Pasiunea lui de constructor a stat la temeiul multor castele din Boemia şi Moravia. La Viena, a dat două palate, unul de iarnă, situat în Bankgasse, astăzi consacrat artei moderne, şi unul de vară, cel care ne interesează aici. Nu trebuie să le confundăm, chiar dacă, la urma urmelor, sunt opera aceluiaşi arhitect, Domenico Martinelli, care şi-a făcut anii de ucenicie la Roma. A reuşit să construiască două palate aproape în acelaşi timp, primul între 1691 şi 1704, iar al doilea între 1694 şi 1706.

La început, a ales un alt artist, ilustrul Johann Bernhard Fischer von Erlach, al cărui stil a marcat Viena lui Carol al VI-lea şi a Mariei Tereza. Nici astăzi nu se ştie de ce proiectele sale nu au fost alese. Următorul candidat, Rossi, format la Bologna, a fost capabil să modernizeze o reşedinţă Renaissance

într-un castel baroc, undeva la sud de Praga. El este pe placul prințului. Lucrările vieneze încep pe două etaje în jurul unei vaste săli centrale. Pentru etajul nobil, concepe două case ale scărilor mari, simetrice, lucru nemaivăzut în niciun palat baroc din Viena. În cele din urmă – tot dintr-un motiv necunoscut – unui al treilea artist i se încredințează finalizarea palatului. Domenico Martinelli (1650–1718) a predat la reputata *Accademia san Lucca* din Roma, o pepinieră de talente. El conferă ansamblului alura unui palat roman. Comanditarul și șeful lui de lucrări, perfecționist fiind și considerând rezultatul prea sobru, auster chiar, cere sculptorului Giovanni Giuliani să adauge stucaturi pe marchize și la ferestre. Suntem în 1706. Interiorul este domeniul rezervat prințului. Urmează discuții interminabile între doi bărbați; suveranul apreciază temele eroice, pictorul Franceschini preferă frescele în stil antic. Câte discuții pentru fiecare centimetru de piele dezgolită! Cea mai delicată rămâne însă decorarea tavanelor. Ridicați privirea când vă aflați în Sala Hercule. Munca realizată aici este demnă de lucrările sale. Autorul este Andrea Pozzo. Folosind cu precădere culorile întrebuințate de Michelangelo pentru Capela Sixtină, a lucrat la această operă patru ani. Împovărat de efort, și l-a luat drept ajutor pe stucatorul Bussi. Zeii Olimpului sunt înconjurați de aluzii la vânătoarea cu trofee, suveniruri imperiale și... prizonieri turci! Din nou! Trebuie să amintim că un prinț de Liechtenstein, Joseph Wenzel, feldmareșal austriac, a luptat împotriva otomanilor cu tot atâta energie și succes ca și împotriva... francezilor și spaniolilor, în bătălia de la Piacenza (Italia) din 1746. Succesorul lui, Johann I, învins de Napoleon, semnează Pacea de la Pressburg și de la Schönbrunn în 1805, după Austerlitz. În sfârșit, pacea! Va profita de ea pentru a realiza numeroase amenajări și transferuri de opere de artă. Toate

lucrările vor dura patru ani, dar în 1810, comorile din ceea ce la vremea aceea era cunoscută drept galeria Liechtenstein erau prezentate pentru prima dată publicului larg. Aşezarea unui Rubens imens, *Ciclul Decius Mus*, în Galeria Mare, va obliga la prelungirea unui perete, lăsându-se totuşi o deschidere de mărimea unei uşi...

Curiozitatea se va transforma în triumf. Operele au devenit o atracţie vieneză obligatorie. La începutul secolului al XX-lea, se vorbea despre acest palat şi operele pe care le cuprindea drept despre cea mai bogată colecţie de tablouri din lume.

În martie 1938, în momentul *Anschluss*-ului, familia princiară părăseşte Viena şi, pentru prima oară, îşi stabileşte reşedinţa la Vaduz. Principatul îşi declară neutralitatea după modelul Elveţiei, de care îl leagă numeroase acorduri, inclusiv reprezentarea diplomatică. Palatul este închis, iar arhivele familiei sunt parţial transferate în împrejurimile Vienei. Până în 1945, nu au existat temeri pentru clădire, nici pentru operele rămase în interior, însă bombardamentele din aprilie i-au obligat pe cei responsabili să evacueze conţinutul mai întâi spre Germania de sud, apoi spre Vaduz. După război, dinastia pierde 80% din bunurile, pământurile şi fabricile sale, mai ales în Moravia. În faţa situaţiei precare din anii 1950, prinţul Franz Joseph, care domnea din 1938, trebuie să renunţe la câteva opere de mare valoare, căci acestea erau singurele active de care mai dispunea. Aşa se face că portretul *Ginevrei Venci* este astăzi singurul Leonardo da Vinci păstrat în Statele Unite ale Americii. De reţinut: arhivele princiare, căzute în zona de ocupaţie sovietică după 1945, nu au fost restituite proprietarilor de drept decât recent, şi asta după negocieri rocambolești... Apoi, Franz Joseph şi fiul lui Hans Adam al II-lea şi-au putut reorganiza imperiul economic şi trece la răscumpărări şi repatrieri. Actuala

colecţie beneficiază de originalitatea unei politici strategice de achiziţii, în special în ceea ce priveşte sculpturile. Au fost necesari 60 de ani pentru ca reputaţia palatului-muzeu Liechtenstein să renască, fastuoasă. Chiar dacă nu expune decât o parte infimă din colecţiile princiare, nu putem decât să salutăm încăpăţânarea şi izbânda acestor mecena care au refuzat ca strălucirea artistică vieneză să fie definitiv frântă de Hitler. Fără doar şi poate, Viena este singurul mare oraş care a suferit de pe urma războaielor, invaziilor, anexării şi ocupaţiei, dar care a reuşit, în timp, să învingă cumplita fatalitate.

Capitolul III

Maria Tereza sau încoronarea Vienei

„Deşi îmi iubeam copiii şi familia, nu aş fi ezitat să fiu înainte de toate maica statelor mele şi să le acord întâietate, dacă ar fi fost necesar." Suverana care îşi rezumă astfel filosofia în *Testamentul politic* scris în 1780 este unul dintre personajele majore ale istoriei mondiale. Dacă, aşa cum scrie profesorul Jean-Paul Bled, „Maria Tereza ocupă un loc însemnat în Panteonul Europei monarhice", dacă Napoleon s-a descoperit dinaintea extraordinarului ei cavou din Cripta Capucinilor, nu s-a întâmplat astfel doar pentru că această arhiducesă a Austriei, regină a Ungariei şi Boemiei, a marcat Europa centrală. Ea şi-a pus amprenta definitivă şi asupra Vienei. Posteritatea i-a închinat un monument finalizat în 1888, aşadar sub Franz Joseph. În mijlocul vastului şantier al noilor lucrări vieneze, au fost necesari 12 ani pentru ca mama Mariei Antoaneta să troneze din nou în acest oraş pe care ea l-a preschimbat.

Piaţa Maria Tereza se află între Kunsthistorisches Museum şi Naturhistorisches Museum (Muzeul de Istorie Naturală), cum mergeţi dinspre Operă spre Parlament. În centru, grupuri statuare glorifică această femeie, mamă politică a unor neamuri foarte diverse şi mamă împlinită a 16 copii. De altminteri, sculptorul Kaspar von Zumbusch, născut în acelaşi an cu

Franz Joseph şi mort cu un an înaintea acestuia, era german. Ambiţia Mariei Tereza a înlăturat multe bariere sociologice, în condiţiile în care aceasta nu a izbutit să obţină victorii în cele trei războaie împotriva duşmanului ei, Frederic al II-lea al Prusiei. În schimb, s-a impus prin voinţă, energie şi spirit vizionar, al căror simbol va deveni Viena. Acest monument, în întregul lui, măsoară în jur de 20 de metri. La picioarele ei se află, la propriu, trei categorii de oameni. Numărăm patru generali, patru cancelari – printre care doi remarcabili, Kaunitz şi un Liechtenstein – şi, în sfârşit, 16 celebrităţi care întruchipează diverse talente, printre care Mozart şi Haydn. Nicio femeie. E drept că, în afara Ecaterinei cea Mare a Rusiei, Maria Tereza a avut puţine rivale de talia ei!

După deruta otomană din faţa Vienei, aspectul oraşului s-a schimbat rapid. Frumuseţea medievală s-a topit într-o abundenţă barocă, atât în arhitectură, cât şi în pictură şi sculptură; aceasta va sluji drept cadru al dezvoltării teatrului şi muzicii. Sub domnia împăratului Carol al VI-lea, maestrul noului stil frumos este Johann Bernhardt Fischer von Erlach, născut în 1656. După o şedere în Italia, unde a reţinut foarte bine modelul lui Bernini, care a pornit de la Roma şi a devenit faimos, apoi un studiu aprofundat, dar numai al documentelor despre marile realizări franceze, a ridicat Biserica Sf. Treime din Salzburg, pe care a terminat-o la 33 de ani. Aceasta reflectă naşterea unui stil naţional austriac. Viena îl adoptă. Geniul lui este prezent atât în Biserica Sfântul Carlo Borromeo, cât şi în Biblioteca imperială, astăzi naţională, cea care dă spre Josephplatz, fără doar şi poate cel mai armonios ansamblu arhitectural din centrul oraşului. Sub o cupolă ovală, imensă, care se ridică deasupra unui acoperiş mansardat, sunt păstrate, alături de câteva milioane de volume, în jur de 8 000 de

incunabule şi peste 35 000 de manuscrise[1]. În ansamblul impunător care este Hofburgul, este regretabil că majoritatea vizitatorilor ignoră admirabila bibliotecă, un monument în toate sensurile cuvântului.

Cele mai multe dintre lucrările lui Johann Bernhardt sunt terminate de fiul său, Joseph Emmanuel Fischer von Erlach, mort în 1742. Cu alte cuvinte, în veacul al XVIII-lea, la Hofburg poate fi identificată un fel de amprentă a familiei, în special în aşa-numita aripă a Cancelariei – sediul guvernului imperial până în 1806 – şi în celebrul Manej de Iarnă, din legendara Şcoală Spaniolă de Echitaţie. Nu rataţi o vizită acolo, cu condiţia, desigur, să vă rezervaţi locurile şi să nu confundaţi reprezentaţiile cu repetiţiile. Este una dintre cele mai fascinante întâlniri cu istoria, şi asta nu numai pentru că puteţi admira aici maiestuoşii lipiţani, aceşti cai albi născuţi prin încrucişarea dintre bidiviii arabi şi cei andaluzi, de unde şi denumirea de „şcoală spaniolă". Şcoala este mult mai veche decât manejul: Maximilian al II-lea, un Habsburg protestant – o raritate! – şi ginerele lui Carol Quintul, este cel care a întemeiat-o în 1572.

Construirea Manejului de Iarnă a durat 16 ani, din 1719 până în 1735, cuprinzând cea mai mare parte a domniei lui Carol al VI-lea. De altminteri, suveranul este înfăţişat călare într-un tablou ce se află în loja imperială din manej. Tatăl

[1] Mai ales cel al *Recviemului* lui Mozart. El a fost prezentat în mod excepţional în emisiunea televizată *Des racines et des ailes* („Des pre rădăcini şi aripi") a lui Patrick de Carolis, emisiune consacrată Vienei şi la care am fost unul dintre invitaţi, difuzată din sala de protocol a Bibliotecii pe canalul FR3, la 10 decembrie 2003. Pe vremea lui Mozart, directorul, meloman, organiza aici concerte în cadrul cărora însuşi compozitorul a cântat. În 1991, *Recvuiemului* i-a fost consacrată o expoziţie. Programul acesta, redifuzat în vara lui 2004, apoi în vara lui 2005, a fost înregistrat pe un DVD.

Mariei Tereza a fost pictat călare de Georg von Hamilton, iar calul – alb, desigur – de Johann Gottfried Auerbach. Cu un aer sever, purtând o armură cu încrustații din aur la îmbinări, arborând marele cordon al Lânii de Aur, Carol al VI-lea este ultimul împărat german care întruchipează imperiul ca organizare politică din Europa Centrală, capabil să înglobeze ambițiile absolutiste ale prinților fondatori. În 31 de ani de domnie, el poartă mai departe, uneori împotriva principiilor sale, străvechiul vis al lui Carol Quintul, acela al unui stat cu adevărat austriac. Culorile calului său, alb, și a șeii, roșu, sunt cele ale Austriei eterne, ducale, imperiale și republicane. Războiul pentru succesiunea la tronul Spaniei, care s-a încheiat în 1713 prin Pacea de la Utrecht, pe care el nu a semnat-o, l-a preocupat pe suveran într-un mod care, măcar o dată, nu avea nicio legătură cu adversarul otoman. În 1704, Viena, temându-se de o invazie a răzvrătiților maghiari, a ridicat metereze în noile cartiere. Această linie de apărare a fost numită *Linienwall*. Carol al VI-lea, monarh în 1711, a beneficiat de liniștirea rebelilor unguri, numiți „Nemulțumiții". Nemaiavând un fiu (singurul său băiat, Leopold, a murit în 1716), toate speranțele lui Carol al VI-lea s-au îndreptat înspre fiica lui, Maria Tereza, născută la Viena, la 13 mai 1717. Venirea ei la putere este rezultatul numeroaselor eforturi ale tatălui său, care a făcut totul pentru ca ea să fie recunoscută ca moștenitoare legitimă, chiar dacă nu era pe linie masculină, și să acceadă la succesiune. Până atunci, imperiul nu fusese niciodată condus de o femeie. Acum va fi, dar fără ca această femeie anume să își pună pe frunte coroana imperială. Noi o numim pe Maria Tereza împărătească, ceea ce, tehnic vorbind, este o greșeală. Ea nu va fi, dacă-mi este permisă exprimarea, decât arhiducesă de Austria, regină a Ungariei și Boemiei, termeni care trebuiau să garanteze

indivizibilitatea teritoriilor supuse casei de Habsburg. La 12 februarie 1736, ea se căsătorește cu Francisc Ștefan, duce de Lorena. Este o căsătorie din dragoste, însă încheiată și în urma unor calcule raționale, cu un prinț integru, războinic ghinionist și administrator lipsit de geniu, dar onorabil. Această uniune a făcut din ea ultima dintre Habsburgi și prima din linia Habsburg-Lorena, noul patronim al dinastiei. Ludovic al XV-lea nu a încuviințat această căsătorie decât cu condiția ca ginerele împăratului să renunțe la ducatul lui ereditar de Lorena; acesta din urmă va fi promis, pe viață, socrului regelui Franței, suveranul detronat al Poloniei. În schimbul acestui sacrificiu teritorial, soțului Mariei Tereza i se va atribui marele ducat al Toscanei, căci linia Medici se stinsese.

La moartea tatălui ei, la 20 octombrie 1740, Maria Tereza, care avea atunci 23 de ani, are de înfruntat un adevărat sperjur al puterilor europene, care îi recunoscuseră statutul câtă vreme împăratul era în viață. Franța lui Ludovic al XV-lea, dușmana tradițională a Casei de Austria, pune la cale o coaliție care îi include pe electorii din Bavaria și Saxonia, precum și pe regii Spaniei și Sardiniei. Totuși, cel mai înverșunat adversar al Mariei Tereza rămâne Prusia militaristă a lui Frederic al II-lea.

Confruntându-se cu diverse campanii nefericite și cu cedări forțate de teritorii, suverana decide să continue înfrumusețarea Vienei, pe care nu o consideră suficient de impunătoare. Terminarea Manejului de Iarnă îi folosește drept pretext pentru a etala splendorile. Să ne închipuim acea zi de 2 ianuarie 1743. Maria Tereza, 25 de ani, sărbătorește plecarea francezilor și a prusacilor din Praga după încheierea primului război din Silezia (în cadrul Războiului pentru succesiunea la tronul Austriei). Este organizată o paradă călare. Între coloanele înalte, albe, se adună o mulțime de oameni aleși pe sprânceană. Maria Tereza

se află în frunte. Această paradă ecvestră, a cărei tradiție originară din Italia datează de la începutul secolului al XVII-lea, împarte grupurile de cavaleri după evoluții codificate și impuse. Manejul, lung de 55 de metri și larg de 17 metri, este plin; grăjdarul-șef a ales câțiva armăsari superbi din grajdurile imense, care pot adăposti 600 de cai. Bărbații sunt cei care conduc opt trăsuri împodobite, trase de doi cai. Sub privirile mamei sale, împărăteasa văduvă Elisabeta Cristina, Maria Tereza, cu o alură foarte masculină, încalecă un lipițan născut cu o robă mai închisă la culoare până la vârsta de șase ani. Un tablou magnific al acestui *Carusel al doamnelor*, pictat de Martin von Meytens 22 de ani mai târziu, este și astăzi expus într-un salon din Palatul Schönbrunn.

Pentru o femeie a cărei autoritate este contestată de bărbați încoronați, Înalta Școală de Echitație este o manieră de a exista. Este adoptată o uzanță elegantă – funcționează în continuare – care cere ca, la fiecare intrare, cavalerii să se descopere în fața portretului lui Carol al VI-lea. Acest gest va deveni mai important atunci când Maria Tereza, care și-a ocupat locul în loja imperială în formă de templu, va fi cea care va primi acest salut, dat fiind că ea era cea care ocupa locul suveranului; se va descoperi ea însăși pentru a-și arăta mulțumirea în fața maeștrilor în arta ecvestră. La sfârșitul exercițiilor, elevii își vor saluta cavalerul înainte de a părăsi manejul. Tradiția este respectată așa cum se cuvine. Doar tricornul veacului al XVIII-lea a fost înlocuit de bicorn. Multă vreme, până în anii 1960-1970, vizitatorilor li se amintea să își ridice pălăria, cascheta sau boneta în semn de curtenie; turiștii din ziua de azi au uitat în mod supărător acest gest de politețe sau își manifestă uimirea față de el.

În 1744, Maria Tereza poruncește să se deschidă o farmacie imperială în partea de nord a grajdurilor. Lucrările sunt

supravegheate de medicul ei personal. Un personaj uimitor, acest Gerhard von Swieten: el îl sfătuieşte pe Francisc de Lorena, soţul, ce trebuie să facă pentru a avea copii. În mod evident reţeta lui era excelentă, pentru că au avut... 16! Pentru a o împiedica pe Maria Tereza să mănânce prea mult, într-o bună zi practicianul se aşază lângă ea în timp ce împărăteasa înfulecă cu poftă. Pe măsură ce ea înghite, el ia aceleaşi alimente şi le amestecă într-un mojar din aur, pentru a-i arăta ilustrei paciente ce se petrece în stomacul ei! De astă dată, sfaturile lui nu vor fi urmate întocmai, chiar dacă practica medicinei va fi modernizată de acest medic cu idei novatoare! Farmacia a fost închisă în 1995. Începând cu această dată, stilul baroc al încăperilor a fost conservat cu grijă şi aici funcţionează un interesant Muzeu al Lipiţanilor.

La un an după parada ecvestră, în acelaşi Manej de Iarnă, regina organizează un uimitor bal mascat cu ocazia căsătoriei surorii sale Maria Ana, mai mică decât ea cu un an. Locul este feeric luminat de 300 de candelabre imense şi 52 de oglinzi. Dincolo de reflexele strălucitoare, aranjamentul permite verificarea alurii unui cal în timpul unei piruete sau al unei sărituri. În această seară, toţi cavalerii sunt înveşmântaţi la fel. Sunt 8 000 de invitaţi. Participă la jocuri şi iau la ţintă „căpăţâni de turci", slabă răzbunare împotriva otomanilor după un nou război de doi ani pierdut împotriva lor... Acest divertisment politic, care dezvăluie o adevărată obsesie, nu împiedică armatele franceze, comandate de mareşalul Belle-Isle, să pună stăpânire pe Praga în 1741; Carol Albert de Bavaria, care revendica tronul imperial, este ales anul următor, la Frankfurt, sub numele de Carol al VII-lea. 1742 este un an întunecat pentru Habsburgi: pentru întâia oară, imperiul le scapă printre degete. Acest dezastru durează trei ani. În 1745, soţul Mariei Tereza,

Francisc Ştefan de Lorena, după nouă ani de căsătorie, devine împăratul Francisc I. De acum înainte, vreme de 20 de ani va fi împăratul *en titre*, dar în continuare nu există împărăteasă: există doar soţia împăratului.

Folosindu-şi farmecul şi energia masculină, slujindu-se de formidabilele ei capacităţi intelectuale, aceasta din urmă ţine piept tuturor duşmanilor. Aleasă „rege" al Ungariei în 1741, încoronată la Pressburg şi obţinând sufragiile nobilimii maghiare, ea se eliberează de ameninţarea prusacă, obţine sprijinul Angliei şi îi respinge pe francezi. Ba chiar face în aşa fel încât să fie proclamată „rege" al Boemiei la Praga! Ovaţiile nobilimii locale, „Trăiască regele nostru, Maria Tereza!" reprezintă un triumf politic considerabil, ulterior consacrat prin realipirea Boemiei la Austria. În sfârşit, prin Tratatul de la Aachen (Aix-la-Chapelle), încheiat la 18 octombrie 1748, este recunoscută ca împărăteasă germană neîncoronată *ès qualités*. În realitate nu e deloc astfel. În istorie, domnia soţului său este, de fapt, domnia ei.

Maria Tereza este reprezentativă pentru epoca sa, Secolul luminilor. Preocupată să consolideze autoritatea statului prin centralizarea şi dezvoltarea unei administraţii eficiente, ea îşi îndepărtează rapid soţul de la pârghiile reale ale puterii. Îl iubeşte, îl însoţeşte la vânătoare, este un soţ minunat, însă un slab consilier, un soldat jalnic, şi preferă să se ocupe de ştiinţele naturii – o mare pasiune pentru Habsburgi – mai degrabă decât de supuşii lui. Împărăteasa preia în totalitate puterea, adoptând o politică de intoleranţă religioasă faţă de evrei şi, uneori, chiar şi faţă de catolicii prea îmbuibaţi de privilegii; aceasta nu va fi abandonată în întreaga entitate austro-ungară, de un cosmopolitism nemaivăzut, decât în veacul următor, şi

asta prin voința lui Franz Joseph. Fermitatea, pe alocuri chiar aversiunea Mariei Tereza față de comunitatea iudaică se exercită cu precădere la Praga unde, după ea, membrii etniei au dat dovadă de o vinovată bunăvoință față de dușmanii succesivi, în special față de bavarezi și prusaci. Între străvechiul pluralism german și tendința unitară a austriecilor, ea favorizează justa cale de mijloc. Totul în ea caută echilibrul. Favorabilă evoluției, respinge orice revoluție. Nu are nici cruzimea Elisabetei I a Angliei, nici depravarea Ecaterinei a II-a a Rusiei și cu atât mai puțin severitatea intransigentă a catolicei Isabela. Printre defectele ei nu aflăm niciun viciu. Și, cum va spune admirativ ducele de Broglie, nu este „niciodată intimidată, niciodată tulburată, niciodată descurajată". Această femeie care va înfrumusețа Viena este purtătoarea tradiției creștine. Procesiunile din oraș, de pildă cea organizată de 30 octombrie, în piața istorică Am Hof, în fața coloanei închinate Fecioarei, sau cea de *Corpus Christi*, de pe Graben, în fața monumentului care comemorează eradicarea ciumei, sunt tot atâtea semne ale unei credințe proclamate, care este deopotrivă și o legătură dintre biserică și dinastie.

În domeniul educației, drag sufletului ei, Maria Tereza nu dorește să priveze vienezii de o educație înaltă, legată de spiritualitatea catolică. În 1746, acceptă întemeierea unui colegiu al Iezuiților. Cum treci de Catedrala Sfântul Ștefan și o iei pe dreapta, spre canalul Dunării, se înalță și astăzi cele două clopotnițe cu felinare ale bisericii iezuiților. În față, clădirea care adăpostește astăzi Academia de Științe, a fost odinioară colegiul ridicat de un arhitect venit din Lorena. Cum aveau permisiunea lui Ferdinand al II-lea să elimine protestanții din Viena, de la începutul secolului al XVII-lea iezuiții beneficiază

de monopol în predarea filosofiei şi a teologiei la Universitate. Principala lor sală de curs va deveni cea mai mare clădire rococo din Viena. Vor mai exista alte 16, printre care o sală de anatomie şi un laborator de chimie. Maria Tereza consimte la întemeierea colegiului din trei raţiuni esenţiale, care presupun acceptarea unor inovaţii sensibile. Mai întâi, predarea se desfăşoară în principal în germană, căci nimic nu uneşte popoare diferite mai bine decât o limbă. Să precizăm că această germană este tot mai mult vorbită cu accente cehe, maghiare, slave meridionale, ba chiar şi cu intonaţii italiene sau spaniole. Un Babel danubian. Vocabularul însuşi moşteneşte expresii şi frazări din exterior. Dialectul vienez este marcat de aporturile şantierelor, administraţiilor şi vieţii artistice. Această specificitate a unui oraş, apoi a unei regiuni, dovedeşte că, deşi Viena este, lingvistic vorbind, o capitală germană, ea este şi un simbol al componentei multinaţionale care prevesteşte viitorul imperiu. De la Maria Tereza încoace, comicul accentului, folosirea unor termeni necunoscuţi în mod uzual la München sau Frankfurt permit recunoaşterea unui vienez la fel de uşor ca a unui ţăran din Carinthia. La începutul secolului al XX-lea, lumea se amuza copios repetând rândurile satirice ale lui Karl Kraus, spirit caustic, al cărui jurnal vienez *Die Fackel* („Flamura") ia drept ţintă artiştii, gazetele şi, desigur, politicienii. El contrapune cei doi rivali germani, Berlin şi Viena: „[...] În noroiul de pe Friedrichstrasse, la Berlin, pot cugeta mai liniştit decât pe faimoasele străduţe liniştite ale cartierelor Vienei (...)". Şi Karl Kraus rezumă identitatea vieneză într-o vorbă de duh: „Ceea ce deosebeşte austriacul de neamţ este limba însăşi"! Sub domnia Mariei Tereza, pluralitatea influenţelor modelează definitiv cultura vieneză. De mai bine de două veacuri, Viena

ne arată că este diferită. Ea a devenit Kaiserstadt, oraşul împăratului, după expresia scriitorului-călător Goethe. Sub acest regim, ea va domina şi Praga, pe care a detronat-o, dar şi Pressburgul, pe atunci capitala ungară. Produs al unui amestec extraordinar, vienezul nu se trădează, se recunoaşte.

Al doilea motiv care o determină pe Maria Tereza să susţină programul educaţional al iezuiţilor este că istoria Antichităţii este secundară, favorizată fiind cea a imperiului şi a Europei, pentru ca elevii să cunoască mai bine lumea în care vor trăi. În sfârşit, elevii mai mari vor fi instruiţi în limbile vii, artă şi arhitectură, şi vor fi introduşi în marile principii ale dreptului. În acest fel, Viena îşi va forma o elită care se va descurca destul de uşor în diverse domenii civile, militare şi comerciale. Petru cel Mare avea obiceiul să repete că nu există stat fără slujitori bine educaţi. Influenţa intelectuală a iezuiţilor asupra minţilor tinere va sfârşi prin a o agasa pe împărătească; după ce a reformat statutul acestora în 1761, va urma sfatul cancelarului său, considerând că prea mulţi tineri care ar fi putut fi utili în treburile publice sfârşeau prin a se închide în mănăstiri. Încercând să nu facă din iezuiţi victime ale unei ostracizări politice, amânând pentru a evita o reacţie a papalităţii, va ajunge în cele din urmă să accepte totuşi expulzarea Companiei lui Isus în 1773. Decizia aceasta, pe care nu ea a iniţiat-o, pune capăt unui stat în stat. Chiar dacă Ordinul iezuit şi-a pierdut puterea de odinioară, a rămas la Viena unul dintre simbolurile Contrareformei şi al aplicaţiei artistice a acesteia, barocul.

Maria Tereza călătoreşte puţin în afara Ungariei şi Boemiei. Inima sa este vieneză. Semn relevant, cancelaria Boemiei, altă lucrare a lui Johann Bernhardt Fischer von Erlach între anii 1708 şi 1714, este transferată la Viena. Oraşul se îmbogăţeşte cu

un Teatru al Curții, acest prim Burgtheater aflat, la acea vreme, în Piața Sfântul Mihail, cu o Academie Militară la Wiener Neustadt (1752), cu spitale la periferia orașului, pentru a ține sub control molimele. Lucrarea cea mai semnificativă, deopotrivă estetică și politică, este terminarea Palatului Schönbrunn, construit într-un stil care ia naștere în Austria: rococo. Inspirat de stilul francez *rocaille*, el aduce o tușă de rafinament ultimelor sclipiri ale barocului; picturile în *trompe l'oeil*, marmura, stucaturile, lemnăria și bronzurile sunt folosite din abundență de artiști care rar sunt specializați într-o singură tehnică. Stucatorii asociază ghirlandele, elementele vegetale și scoicile. Personajele pictate se transformă sau se continuă printr-o parte sculptată, ici un picior, dincolo un braț. Osmoza este perfectă, căci o astfel de siluetă doar pictată este pe neașteptate hărăzită cu un trup în relief. Maria Tereza se distrează chestionându-și oaspeții, care nu reușesc să deosebească trecerea de la un procedeu la altul. În biserici, proliferarea baldachinelor, a falselor tapiserii, a draperiilor, a tribunelor suprapuse, a nișelor, toate supraîncărcate de aurării și culori dulci, dă impresia că te afli mai curând într-un teatru. La polul opus, Maria Tereza trăiește foarte simplu. Primul etaj al aripii leopoldine de la Hofburg, ridicată cu trei sferturi de veac în urmă, nu este deloc confortabil. Face din acest spațiu reședința sa principală, dar fără urmă de plăcere; totul este întunecat, vetust, deloc aerisit. Cum nu suportă aceste odăi sufocante, nu locuiește și nu lucrează aici decât în timpul anotimpului rece. La Viena, cancelarul ei, prințul Kaunitz, conduce diplomația din aripa ridicată de Hildebrandt între 1717 și 1719. Această parte a palatului își va lua numele după utilitatea ei, astfel încât chiar și astăzi birourile cancelarului și ale guvernului austriac sunt amenajate în

această aripă numită a cancelariei. Treptat, Schönbrunn, devenit a doua reşedinţă oficială, va fi preferatul Mariei Tereza, spre deosebire de ideile tatălui ei. Este adevărat că primul castel ridicat, asemenea Versailles-ului, în locul unui pavilion de vânătoare, a fost jefuit şi distrus de unguri în 1605. Reconstruit, a îndurat asediul turcilor în 1683 şi a fost făcut una cu pământul, căci pe atunci se afla în câmp deschis şi era imposibil să fie apărat. Între 1743 şi 1747, aici au început lucrări vaste, sub coordonarea arhitecţilor Pacassi şi Valmagini; castelul, grajdurile şi dependinţele vor fi vopsite într-o nuanţă de galben atât de faimoasă, încât se va vorbi despre „galbenul Maria Tereza" în tot imperiul, mai ales la Praga şi la Buda. Începe să îşi facă loc o amprentă vieneză cam peste tot.

Când ajungem în Galeria Mare de la Schönbrunn, pătrundem în universul Majestăţilor Lor imperiale Maria Tereza şi Francisc Ştefan, pictaţi pe fresca principală de pe tavan, o lucrare semnată de Gregorio Guglielmi şi realizată între 1760 şi 1761. Alegoria concavă, prinsă într-un cadru imens, aurit, este cât se poate de limpede: Sfântul Imperiu Roman de Naţiune Germană este legat de ramura principală Habsburg-Lorena. Acest omagiu este încadrat de alte două fresce mai mici, una slăvind puterea militară austriacă, cealaltă artele, ştiinţele şi pacea... obţinută, desigur, în urma victoriilor şi cuceririlor armate. M-am gândit adesea la această minunată sală în alb şi auriu, înveselită de taburete cu catifea roşie aşezate între toate cadrele ferestrelor sau oglinzi... dar pe care este interzis să te aşezi. Aici, în aceşti 43 de metri lungime şi 10 metri lăţime, sub cele 144 de sfeşnice cu două braţe, Maria Tereza a primit lumea, şi la fel au făcut şi urmaşii ei.

Alături de Galeria Mică, decorată în 1761 pentru supeuri intime, mici concerte şi jocuri de cărţi, se află cabinetul chinezesc

rotund. Fost cabinet privat al lui Iosif I la începutul secolului al XVIII-lea, el este transformat de împărăteasă într-un refugiu atât de secret, încât primește porecla relevantă de „Cabinetul conspirației"! Întrevederile Mariei Tereza cu misterioșii ei oaspeți sunt atât de tainice, încât suverana interzice accesul servitorilor, eliminând așadar și posibilele indiscreții care ar fi fost mană cerească pentru spioni. Dacă privim atent la incrustațiile parchetului, încă putem distinge amplasarea fostei servante în formă de masă, cărată de la bucătărie.

Aceste mese fără servitori se desfășoară într-un spațiu delimitat de panouri lăcuite care evocă peisaje din Extremul Orient. Acestea nu sunt singura viclenie a Mariei Tereza, care dorește să își asculte în liniște agenții sau să-și instruiască consilierii. Alături, o scară secretă leagă bârlogul confidențelor de etajul superior, unde locuiește Kaunitz, cancelarul de stat. Împărăteasa și prințul care conduce guvernul (și în curând și afacerile externe) stau de vorbă fără martori. Aceste audiențe pot avea loc în orice moment căci, prefigurând obiceiurile lui Franz Joseph de la Schönbrunn, pe timpul verii împărăteasa este în picioare de la cinci dimineața. În schimb, toaleta și coafarea ei durează teribil de mult; sub acest aspect, o prefigurează pe Sissi, dar cu un rezultat atât de diferit! Încă din 1746, adică în plin Război pentru succesiunea la tronul Austriei, un curtezan îl informează pe Frederic al II-lea că „[...] Maria Tereza nu este preocupată de frumusețea ei; la fel de puțin îi pasă cum se îmbracă; în afara zilelor de gală, se îmbracă foarte simplu, iar Curtea îi urmează exemplul". În schimb, mamă atentă, își crește cu mare grijă copiii care i-au rămas după cele 16 nașteri; planifică mariajul fetelor, care poartă, toate, o parte din prenumele ei, în special acela al Mariei Antoaneta, a cărei legătură cu Delfinul

Franței, viitorul Ludovic al XVI-lea, va pecetlui o spectaculoasă răsturnare de situație în relația cu Franța. Arhiducesele cele blonde vor deveni regina Neapolelui (Maria Carolina), ducesă de Parma (Maria Amelia) și soția guvernatorului mecena al Țărilor de Jos (Maria Cristina). Povestea Mariei Antoaneta este emoționantă, căci această regină neiubită, odată ajunsă în Franța, va ajunge să regrete dulcele stil de viață vienez...

Război și pace în Galeria Mare? Asta ne amintește, desigur, de cele două saloane care încadrează Galeria Oglinzilor de la Versailles, incontestabil copiată până și de dușmani!

Aici, sub aceste lambriuri, câte clipe triste sau fericite! Avem de ales. De pildă Napoleon, care o traversează în 1805 după Austerlitz și revine în 1809, după Wagram, pentru a semna Tratatul de la Schönbrunn. Considerându-se succesorul Mariei Tereza, împăratul francezilor transformă dormitorul împărătesei în salonul lui, cu lambriuri de nuc, paravane și tapițerii de Bruxelles. „Căpcăunul corsican", se știe, devenit mai puțin nefrecventabil după victoriile sale, s-a căsătorit în 1810 cu Maria Luiza. Fiul lor, bietul duce de Reichstadt, născut cu titlul de rege al Romei, va fi consemnat în acest castel până la moartea lui, în 1832. Sau Franz Joseph, care a venit pe lume în acest castel, în 1830, și a murit în același loc, în 1916. El a văzut lumina zilei în patul acoperit cu catifea roșie al Mariei Tereza și a închis ochii într-un pat negru din fier, auster și inconfortabil. Între timp, Franz Joseph a înlocuit mobilele în stil Empire, prea franțuzesc, cu un mobilier rococo, cât se poate de austriac, apoi cu confortabile și burgheze piese Biedermeier.

Am putea evoca aici și anul 1955, cu banchetul oficial dat în galerie, pentru a sărbători semnarea faimosului tratat de stat despre care am vorbit. De două veacuri și jumătate,

Schönbrunn – mai curând decât Hofburg – este locul care punctează viaţa vieneză şi austriacă. Spre deosebire de Ludovic al XIV-lea, care îşi exercita puterea de la Versailles, Maria Tereza considera Schönbrunn drept o dependinţă esenţială a Vienei. Când şahul Iranului, Reza Pahlavi, a păşit în Galeria Mare la 17 mai 1960, nu a fost primul suveran oriental care a admirat-o. În 1873, un alt şah, pe vremea aceea persan, se va deda la un gest cât se poate de ciudat. Năucit de frumuseţea lui Sissi, se va învârti în jurul împărătesei într-o tăcere jenată şi va rosti în franceză, căci aceasta era limba care se potrivea cu femeile frumoase: „Dumnezeule! Ce frumoasă este!" În acelaşi fel obişnuia să examineze caii şi, însoţit de o adevărată herghelie de 70 de cai, i-a dăruit un pur-sânge soţiei lui Franz Joseph, căreia i-a fost foarte greu să se abţină să nu izbucnească în râs...

Război şi pace...Despre acestea vor fi vorbit cu adevărat în Galeria Mare domnii John Kennedy şi Nikita Hruşciov (care fusese deja aici în 1960) în acea zi de 3 iunie 1961, după ce au ascultat explicaţiile ghizilor? Eu, unul, mă îndoiesc. Aşa-zisul „dezgheţ" Est-Vest, fie şi într-un astfel de loc, nu va pune capăt Războiului Rece. Pe de altă parte, faptul că astăzi putem admira Galeria Mare ţine de domeniul miraculosului. Fresca războinică a fost distrusă în 1945 – nu era oare o soartă predestinată? –, însă a fost restaurată; şi acum oamenii încă se întreabă cum a fost cu putinţă ca acele 270 de bombe ale Aliaţilor căzute peste castel să nu facă praf şi pulbere acest Versailles austriac. Şi instalarea, până în 1947, a cartierelor generale ale garnizoanelor britanice şi sovietice nu a îmbunătăţit cu nimic lucrurile.

Dorindu-şi o acţiune diplomatică de anvergură, din 1746 suverana îmbogăţeşte patrimoniul vienez al Collegium Theresianum,

în scurt timp cunoscut drept Theresianum, pentru a forma funcționari civili și militari pe cât de instruiți, pe atât de competenți. Cu alte cuvinte, un precursor al Școlii noastre naționale de administrație. Elevii vor trebui să învețe și să stăpânească șapte limbi (da, șapte!), știut fiind că franceza e limba diplomației, iar italiana, cea a dreptului maritim. De dorit ar fi să cunoască și araba și turca. Astăzi este absolut firesc ca acolo să funcționeze Academia diplomatică, anume pe Favoritenstrasse, în districtul 4. Plăcându-i să se exprime mai ales în franceză, așa cum Frederic al II-lea face cu Voltaire, Maria Tereza înființează o bibliotecă, un observator și este preocupată de protejarea artiștilor, intrând astfel în clubul despoților luminați. Astfel, tot ea este cea care va alege unde anume vor bate noile inimi ale economiei vieneze, deci imperiale. Încă din 1717 exista o manufactură de porțelan înființată de olandezul Du Paquier, la șapte ani după cea din Meissen, în Saxonia. Întreprinderea are nevoie de un imbold. Protectoarea ei o transformă în manufactură națională începând cu 1744, la fel ca aceea de la Sèvres, și o instalează destul de departe de centru, în grădinile imperiale Augarten, în nordul orașului, dincolo de actualul canal al Dunării, o lucrare din secolul al XIX-lea. Iar acolo unde fluviul și afluenții lui își croiesc vad peste câmpuri și preerii, în vreme ce un singur braț amenință efectiv orașul cu permanente riscuri de inundații, puzderie de ateliere și antrepozite creează o activitate susținută. Se produc foarte multe porțelanuri. Se vorbește despre o marcă numită „în fagure de miere", așa cum pentru Meissen simbolul este reprezentat de săbiile încrucișate. Decorate până nu demult cu motive florale și aurite, pe un scut albastru în dungi, de acum înainte obiectele realizate vor fi împodobite cu vulturul cu două capete al casei imperiale.

Una dintre cele mai fastuoase sărbători pe care le-a trăit Viena acelor vremuri este, fără doar și poate, intrarea în cetate a Isabelei de Parma, infanta Spaniei, menită să fie soția arhiducelui moștenitor Iosif. Pentru fiul ei, Maria Tereza depășește în fast tradițională recepții ale familiilor princiare, domeniu în care Habsburgii sunt considerați maeștrii încă din epoca Renașterii. Este suficient să privești extraordinarul tablou în care artiștii de la atelierul lui Van Meytens au imortalizat acele clipe. Încastrat, acesta acoperă un zid alb în sala de ceremonii de la Schönbrunn, odinioară sală de lupte, în care numai stindardele și halebardele din stuc aurit de pe tavan mai amintesc de vechea denumire. Scena are loc la 5 octombrie 1760, în fața Hofburgului și a Bisericii Augustinilor. Burghezii vienezi, înveșmântați în armurile lor, sunt așezați pe două rânduri. La fiecare colț de stradă, dragoni călare, tot în armuri, dau onorul. În fața porților și ferestrelor, muzicanții cântă melodii austriece și spaniole, căsătoria pecetluind reconcilierea celor două coroane. Bogații și săracii se confundă în bucuria unui veritabil spectacol pus în scenă cu o grandioasă minuție. După defilarea regimentului împăratului, iată mai bine de 120 de trăsuri la care sunt înhămați patru sau șase cai. Cortegiul provoacă o harababură cum n-a mai văzut Viena, demnă de faimoasele „ambuteiaje din Paris" care au dezlănțuit sarcasmele lui Boileau. Curtea, care numără acum aproape 2 000 de persoane, seamănă aici cu o caravană gigantică. Cum echipajele înaintează foarte lent, mulțimea poate admira prințesa cu ochi negri, coafura ei savantă, diadema și rochia împodobită cu argint. După ceremonia religioasă, Viena este luminată atât de spectaculos, încât un martor de origine maghiară, Georg Rettegi, dă asigurări că Europa „nu a mai văzut așa ceva până acum". Mai bine de 3 000 de lampioane se reflectă

în vitraliile Catedralei Sfântul Ştefan şi aruncă umbre până la al patrulea etaj al caselor. În curtea de la Hofburg, nenumărate lumânări şi torţe luminează o busculadă însufleţită. Toată Viena dansează, căci acest mariaj este o poveste de dragoste, lucru pe care nici măcar nu au îndrăznit să-l viseze diplomaţii în timpul negocierilor lor. Mirii au 19 ani. Isabela e melancolică şi romantică, Joseph e puţin cam necioplit şi timid. Festinul de nuntă, servit a doua zi cu tacâmuri de aur, precum şi concertele de la 10 octombrie, din Sala Redutelor, tot de la Schönbrunn, au făcut obiectul unei corespondenţe minuţioase cu toate curţile europene. Un ultim portret, pe dreapta, o reprezintă pe Maria Tereza singură, arborând însemnele imperiale. Da, ea este împărăteasa.

Domnia Mariei Tereza durează 40 de ani, o perioadă foarte îndelungată şi benefică pentru vienezi. Tânăra căreia îi plăcea la nebunie să danseze noaptea s-a preschimbat într-o reformatoare moderată; spre deosebire de Frederic al II-lea al Prusiei, ea nu a încercat să îşi sporească domeniile şi influenţa, ci să consolideze imaginea austriacă a monarhiei sale, al cărei centru este Viena, pentru a construi o adevărată civilizaţie statală. Am văzut că, având un rang teoretic inferior faţă de soţul ei, a izbutit să ocupe în cele din urmă primul loc. În realitate, ea singură. La moartea lui Francisc de Lorena, ea îşi păstrează toate puterile, dar trebuie să accepte principiul unei coregenţe alături de fiul ei, viitorul Iosif al II-lea, născut în 1741. Acest duo, care nu este scutit de conflictul între generaţii, are mai multe consecinţe fericite pentru oraş. Fiul, ca şi mama, nu doreşte decât o singură capitală. Până şi coroana Sfântului Ştefan din Ungaria este transferată în Trezoreria de la Hofburg... Iosif al II-lea va evita – ca să nu spunem va refuza – să fie încoronat rege al Ungariei, decizie care nu poate decât să dăuneze armoniei relaţiilor austro-ungare.

În 1776, cei doi sunt de acord să deschidă Grădinile Prater publicului larg. Prater! O instituție vieneză, al cărei nume derivă din spaniolul Prado. Și în curând un ritual. Dacă Viena este un fabulos amestec etnic și lingvistic, Prater reprezintă un melanj social fără precedent. Odinioară, pe acest domeniu de lângă Dunăre, exista un teritoriu de vânătoare rezervat Habsburgilor. La întoarcerea dintr-un turneu european, în special în Franța, la sora lui Maria Antoaneta, cel care la 23 de ani poartă uimitorul titlu de „rege al romanilor" dorește să ajute populația să profite de locurile care nu mai au utilitatea din vremurile de demult. Discursul filosofilor și economiștilor a dat roade, Viena trebuie să se deschidă și să se mărească, dat fiind că populația s-a dublat, crescând de la 88 000 la 175 000 de locuitori. Chiar dacă acum funcționează în oraș 49 de cafenele, în afară de teatre, locurile publice de divertisment sunt puține. În Prater, Curtea și aristocrația se vor amesteca cu burghezia și cu poporul. Pertinența acestei decizii va permite societății elegante să cunoască buticarul și artizanul pândind, dis-de-dimineață, o împărătească călare (Sissi) și având impresia că tocmai ce și-au încrucișat pașii cu cei ai fiului acesteia, arhiducele Rudolf, venit clandestin la o întâlnire galantă. În realitate, pe atunci existau două Prater, cel al trăsurilor și al plimbărilor călare și cel care atât de amuzant va fi numit „Praterul cârnățarilor" (!). Unii trebuie să își facă apariția, ceilalți își dau întâlnire. Odinioară, aici se pândea vânatul mare; de acum înainte, unul își va găsi o nevastă, alta un soț. De îndată ce accesul pe aleile înverzite este autorizat pentru toată lumea, răsar chioșcuri, urmate rapid de hanuri – în 1780 erau deja 43! – unde este atât de plăcut să degușți vinul cel nou. Mezelurile sunt la mare cinste și se știe că vienezii au o poftă de

mâncare zdravănă. O prințesă, care vine în aceste locuri din curiozitate, descrie acest dezmăț culinar: „Toate aceste cabane sunt temple dedicate mâncării, unde se aduc ofrande pe altarul apetitului, căci o sută de vite și o sută de oi sunt devorate cât ai clipi din ochi. Ai spune că asiști la un banchet general, iar Bacchus însuși conduce sărbătoarea". Lumea se reface pe sub arbori, dar în Prater există și alte plăceri. Pe estrade se instalează muzicieni, se cântă despre desfătările iubirii, dansurile țărănești se succed ca într-un festival și până și copiii au propriul teatru de păpuși.

În scurtă vreme, Prater are codul lui. Trebuie să mergi aici pe la jumătatea după-amiezii, sperând la aglomerații ecvestre legendare. Nu este deloc neobișnuit ca o persoană să facă o oră de traseu. Cu încuviințare imperială, o dinastie de artificieri, familia Stuwer, propune divertismente pirotehnice la căderea nopții. Din rațiuni de siguranță, aceste demonstrații au loc într-un uriaș spațiu închis, ales de Iosif al II-lea, care poate adăposti ... până la 25 000 de spectatori! Îmbiată de afișele din oraș, mulțimea de gură-cască dă năvală. Cum se lasă noaptea, trei salve de tun anunță mulțimea că urmează să înceapă efemera magie luminoasă. Suntem uimiți de numărul mare de oameni care ajung atât de repede în Prater. Depășind cu mult capacitățile palatului Hofburg, această sală de bal, somptuos decorată, permite unui număr de 10 000 de persoane să evolueze aici. Buluceală, haos, desigur, dar câtă bucurie de a trăi! Într-o zi, pentru a-și justifica îndelungatele ședere la Schönbrunn, Maria Tereza a declarat: „Este nevoie de spectacole. Fără ele, nu putem rămâne într-o reședință atât de vastă". Cum să nu ne amintim de aceste cuvinte când luăm loc în fermecătoarea sală de teatru de la Schönbrunn, singura sală în stil

baroc care s-a păstrat la Viena şi care datează din 1747? Numit iniţial „Teatrul de familie al Habsburgilor", este prevăzut cu o fosă de orchestră pentru aproximativ 40 de muzicieni; aici au dirijat diverse opere nume dintre cele mai mari, precum Joseph Haydn, în 1777. Deschisă publicului din 1919, această construcţie minunată foloseşte drept sală de repetiţie pentru şcolile dramatice, în spiritul ilustrului regizor Max Reinhardt; în iulie şi în august se produc aici trupe excelente de tineri actori, cântăreţi şi dansatori, cu opere bufe şi operete. În vara lui 2005, în pofida unei călduri sufocante, am aplaudat o minunată şi perfectă reinterpretare a operetei *Sânge vienez* a lui Johann Strauss. O frumoasă tradiţie vie.

În ajunul ultimei sale zile, Maria Tereza era vegheată de fiul ei. A întrebat-o: „Staţi bine?" Senină, i-a răspuns succesorului său: „Suficient de bine pentru a muri".

Maria Tereza a transformat oraşul. Expansiunea Vienei a fost adevărata ei încoronare. Elanul nu se va mai opri. Era începutul strălucirii.

Capitolul IV

Muzica!

Unu, doi, trei: să începem prin a dărâma o legendă care este pe cât de falsă, pe atât de inconvenabilă: Viena nu este capitala muzicii, ci capitala tuturor muzicilor. Este mult mai cuprinzător și reflectă infinit mai bine adevărul istoric și artistic decât o definiție restrictivă. Viena are un imens apetit muzical, niciodată domolit. Aici sunt îndrăgite și cântate toate genurile, toate registrele, toate epocile. Nu există această ridicolă graniță artificială, inventată de snobi, care constă în sacralizarea operei și a partiturilor clasice, în opoziție cu un repertoriu ușor, vesel, fermecător, apărut în vârtejurile valsului în secolul al XIX-lea, și care ar fi degenerat odată cu opereta și cântecele. Pe de o parte, seriosul admirabil și solemn, pe de cealaltă, lejeritatea populară, ca și cum genurile ar fi fost incompatibile. La Viena coexistă toate talentele, cu bucurie și flexibilitate. Nu există registru minor. Elisabeth Schwaezkopf, marea doamnă a artei lirice, nu a avut sentimentul de înjosire trecând de la un Strauss (Richard, cel din *Cavalerul rozelor*) la altul (Johann fiul, cel din *Liliacul*). De altminteri, cei doi Strauss nu au nicio legătură de rudenie, cu excepția uneia pur artistice, date de imensul lor talent. Aici, programele considerate mai accesibile decât altele sunt tratate și interpretate cu tot atâta rigoare ca și cum ar fi

vorba despre monştrii sacri. Pe scurt, la Viena nu există muzică mare şi muzică minoră, care şi-ar invidia reciproc locurile ocupate, publicul şi artiştii; nu există decât o melodie bună, cântată sau nu, dansată sau nu, de cameră sau simfonică, de teatru sau de concert, în sală sau în aer liber. Niciun vienez nu se simte superior sau desconsiderat, în funcţie de locul în care se duce, la Operă sau în cartierul Grinzing, ca să asculte un violonist la o cârciumă. Ne putem face o idee despre varietatea de spectacole dacă analizăm programele lunii afişate pe coloanele stradale, de pildă cele care jalonează Ringul, bulevardul circular care înconjoară inima cetăţii. La orice oră, în toate locurile şi pentru toate buzunarele, este admirabil cât de vie este această tradiţie. Putem chiar constata că oraşul a fost modelat de această frenezie a muzicii, apoi a dansului: pentru ele, s-au construit săli imense, adevărate palate din care izvorăsc lumini. Viaţa cotidiană se desfăşoară mai mereu în jurul câte unui eveniment muzical în splendoarea instituţiilor, uneori foarte vechi, care i-au clădit renumele. La Viena, muzica este atât de prezentă încât se amestecă adesea cu politica. În aprilie 1985, când preşedintele Republicii Franceze l-a numit ambasador la Viena pe François Régis Bastide, scriitor, critic muzical şi dramatic, acesta din urmă mi-a povestit că întrunirea de la Élysée s-a încheiat cu următoarea recomandare imperativă din partea lui François Mitterrand: „Ne-am înţeles aşadar, plecaţi la Viena. Dar fără prea multă muzică! Mai întâi comerţ exterior!"

Această pasiune vieneză eclectică este ancorată în istoria oraşului şi a Habsburgilor; ea s-a născut de pe vremea trubadurilor. Se uită adesea că dinastia a avut dintotdeauna o înclinaţie pentru muzică. Stabilindu-şi reşedinţa la Viena, suveranii au permis cetăţii să profite de interesele unei familii

care susținea muzicienii, așa cum a încurajat și pictorii sau arhitecții, un demers care a atras, desigur, compozitori foarte diferiți, de toate naționalitățile, alături de alți artiști regionali. Acest aflux unic face din Viena o metropolă muzicală de mai bine de cinci veacuri.

În 1498 – când America tocmai fusese descoperită – Maximilian I, părintele politic fondator al stăpânirii Habsburgilor în imperiul german, înființează orchestra Curții, adică o formație permanentă, lucru excepțional la acea vreme. Apoi, este pus pe muzică un poem dramatic sosit din Italia, prin Alpi. Acest spectacol nou este integral cântat, uneori sub formă de monologuri ale soliștilor (ca la Mozart, în *Cosi fan tutte*), acompaniat de muzicieni, dar fără niciun dialog. Evenimentul are loc în prima treime a secolului al XVI-lea. Așa se naște piesa de teatru cu muzică; ea este numită *opera*. Cu această vocabulă, Italia – adică ansamblul statelor risipite pe cuprinsul peninsulei – care se mândrea deja cu supremația picturală, se va impune și în acest domeniu. La origine, esențială a fost influența religioasă a Contrareformei. Atrași de vocile sublime, credincioșii luau din nou calea bisericilor, adesea cu preocupări mai curând profane. Recucerirea sufletelor se face grație desfătării urechilor. Barocul devine un gen de muzică, după ce mai întâi a fost un curent decorativ. Un întreg univers permite sublimelor armonii să înflorească.

Opera place imediat. Intră rapid în rândul distracțiilor vieneze. După 1640, Leopold I oferă Curții un număr năucitor de reprezentații: 4 000. Un teatru special, din lemn, este construit de italieni. De acum înainte, lucrarea și sala vor desemna ceea ce vienezii, apoi o lume întreagă, vor numi cu același cuvânt: opera se prezintă la Operă. Viena capătă straie italienești. Putem spune că opera austriacă s-a născut grație unei revelații

meridionale. La Curte, se vorbește limba de peste munți și se scriu poeme în același grai. Apar cuvinte noi, precum sonată, concerto, belcanto. Trebuie să reținem o dată anume, iulie 1667, căci ea simbolizează uniunea dintre cele două influențe. Leopold I, el însuși muzician, cum vor fi mulți Habsburgi, și autor al unei opere de extracție biblică, organizează o serbare pentru căsătoria lui cu infanta Spaniei, Margarita Tereza. Iată prima căsătorie marcată cu adevărat de o operă, *Mărul de aur*, a unui autor peninsular[1]. Un spectacol feeric, căci ceea ce se petrece pe scenă ține de miracol: năuciți, spectatorii asistă la... 57 de schimbări de decoruri! O mașinărie imensă scoate la iveală, rând pe rând, cerul, pământul, chiar și iadul, cu fântâni de focuri de Bengal și zuruit de tunete în culise. Ce emoție! Și ce plăcere, înainte de al doilea asediu al turcilor!

Un german, Gluck, născut în 1714, reînnoiește opera, care era în întregime italiană. Iar Maria Tereza, care nu îndrăgea decât această tradiție, își demonstrează vederile largi numindu-l maestru de ceremonii la Opera Curții. El va fi primul care va ameliora resorturile dramatice ale unei opere, pentru a dezvolta interesele scenice. Împărăteasa adoră arta lirică, îi place la nebunie să danseze noaptea, chiar și atunci când e însărcinată în patru luni! Iar muzica este atât de importantă pentru ea, încât orice pretext este bun pentru a cânta sau asculta; astfel, în timpul unei călătorii în Ungaria, nu ezită să se alăture unui cor de călugărițe din simplul motiv că acestea aveau niște voci de aur. Fără împărăteasă, capitala nu ar fi primit acest impuls definitiv care, prin intermediul spectacolului, ridică Viena la rangul de oraș în care muzicienii sunt la mare

[1] Pietro Antonio Cesti (1623–1669), compozitor, cântăreț și organist din perioada barocă (n. trad.).

cinste. Ea veghează la deschiderea cât mai multor săli, fie la Hofburg, la castelele Schönbrunn și Laxenburg, fie la Poarta Carinthiei. Când aceasta din urmă este mistuită de un incendiu în 1761, poruncește să fie reconstruită imediat. Singurele ei rezerve se vor manifesta față de obscenitățile și vulgaritățile care stârnesc râsul sau față de textele scabroase. Cenzura personală a împărătesei veghează; cu toate acestea, împărătesei îi place să se distreze... dacă spectacolul nu depășește granițele bunului-simț. Chiar dacă atmosfera e cam afectată în teatrele care se bucură de privilegiul imperial, oamenii se distrează liber în sălile din suburbii. Vienezii vin cu drag aici, iar în secolul următor influența genului vesel și farsor va fi definitivă. Aici se va naște faimoasa lejeritate vieneză, al cărei ingredient de bază este farmecul.

La finele secolului al XVIII-lea, formidabila activitate muzicală observată în acest oraș face din el capitala muzicii europene. Este o atmosferă vie, compozitorii vor fi prolifici. Vedeți cazul lui Joseph Haydn. Născut în 1732, acest fiu de caretaș meloman urmează parcursul unui băiat foarte talentat, care începe prin a fi copil de cor în parohia Catedralei Sfântul Ștefan. Câte genii nu au fost atinse de aripa inspirației sub aceste bolți gotice și au oferit lumii atâta bucurie? Nu știm. Contemporan cu barocul târziu, Haydn este un arhitect al sunetului. El construiește ceea ce nu exista până atunci: o simfonie. Și stabilește regulile cvartetului cu coarde. Reușește grație mecenatului foarte inspirat și tiranic al prinților Esterházy; vreme de 30 de ani, va fi dirijorul unor mici orchestre și compozitorul en titre în castelul acestora de la Eisenstandt, la est de Viena. Concertele, operele, mesele, uverturile, oratoriile lui Haydn sunt de ordinul sutelor. Călătoria lui în Anglia scoate la iveală, departe de Viena, calitatea și cantitatea unei inspirații apărute

din echilibru şi graţie. Odată cu el, se va putea vorbi despre „muzica clasică"; lui îi datorăm *Gott erhalte*, fostul imn imperial, aflat la baza imnului naţional german de astăzi. Haydn este primul exportator de sonorităţi concepute în atmosfera vieneză. În zorii romantismului, el va fi mentorul celor mai mari dintre cei mari. În câteva decenii, numeroşi artişti locali sau străini se instalează aici şi adoptă Viena drept patrie a lor. Un compozitor şi capelmaistru, vestit în toată Europa, deopotrivă impresar al propriilor opere (45!), acompaniator al cântăreţilor şi supraveghetor al propriilor câştiguri, soseşte la Viena în 1740. El întruchipează muzica veneţiană, în special cea religioasă. Este Antonio Vivaldi, preotul roşu din Lagună (a fost hirotonisit), celebru pentru coama lui roşcată. A călătorit mult, însă nu cunoştea Viena, aşa că a trebuit să îndrepte această lipsă. A părăsit Veneţia fără a spera să se reîntoarcă; se pare că ar fi murit ca vienez, în 1741, într-un apartament aflat la începutul actualei Philharmonikerstrasse, lângă Hotelul Sacher. Sărac – s-a ruinat singur cu conştiinciozitate – va fi uitat cu desăvârşire până la sfârşitul secolului al XIX-lea. Câţi dintre cei care trec astăzi prin faţa Operei mai ştiu de ce i-a fost fatal acest pelerinaj vienez?

La Viena, ca în întreaga Austrie de altminteri, nu ai cum să scapi de Mozart, mai ales în timpul comemorării naşterii lui, în 1756. Până şi bomboanele de ciocolată sunt învelite cu chipul lui şi numite cu delicateţe... „bilele lui Mozart"! Aproape în fiecare zi, în preajma Operei sau a catedralei, studenţi în costume din secolul al XVIII-lea vă vor îmbia cu un concert sau o operă a maestrului. Nu contează că ciorapii lor albi sunt puţin cam strâmbi, iar peruca este pusă de-a curmezişul! Concurenţa cu Salzburg este acerbă. O precizare pe această temă: Mozart nu s-a născut austriac şi nici nu a murit sub această identitate.

Știu că la Paris plăcuțele de pe Avenue Mozart consemnează „compozitor austriac", dar este greșit, iar sesizările mele către primarii Parisului au rămas fără răspuns. La nașterea micului Wolfgang, Salzburg era un oraș guvernat de un principe-arhiepiscop al Sfântului Imperiu Roman de Națiune Germană și – vă amintesc – Imperiul Austriac nu exista încă! Abia în 1816 Salzburg va fi alipit acestuia din urmă... Dacă am vrea să fim exacți, am putea spune, de pildă, „compozitor imperial". Pentru istorie, numai geniul contează, iar Viena, ca și Salzburg au profitat pe deplin de geniul lui, deși aceste două orașe i-au adus mai curând multă suferință...

Pelerinajul mozartian la Viena este complex, dat fiind că a avut 12 adrese diferite; aceste mutări de ici-colo au avut adesea drept motiv o situație financiară disperată dar, după cum vom vedea, nu numai din cauza fatalității care îi urmărește pe cei mai buni cu o sărăcie cruntă. 18 adrese vieneze între 1781 și 1791. În medie una pe an. Am făcut un mic calcul alături de experți austrieci și am ajuns la concluzia că acest bărbat supradotat a fost pe drumuri o zi din trei. Dat fiind că a murit la 36 de ani, asta înseamnă că a străbătut drumurile, canalele și fluviile Europei, fără a mai pune la socoteală traversarea Canalului Mânecii, timp de 11 ani și jumătate! Așadar, se pune următoarea întrebare: cum de a avut răgaz să compună o operă excepțională și atât de diversă (mai bine de 60 de genuri diferite!), de o tinerețe și grandoare eterne?

Răspuns: Amadeus nu compunea; pur și simplu reda ceea ce se afla în mintea lui, beneficiind de un fel de scriere automată și, dacă vreți să știți, fără nicio corectură! Această deconcertantă ușurință era suficientă ca să-i aducă invidii și critici răutăcioase. A suferit, dar a învins mediocritatea și meschinăria aplicând de pe acum viitorul precept al lui Chateaubriand:

„Trebuie să-ți administrezi cu grijă dispreţul, dat fiind numărul mare al celor cărora va trebui să li-l acorzi"!

Din păcate, casa în care şi-a trăit ultimii ani, a compus mai multe capodopere, printre care *Flautul fermecat*, şi a murit, a fost dărâmată în 1847. Însă paşii – sau ghidul – vă vor purta în mod firesc pe Domgasse, la numărul 5, o străduță în imediata apropiere a clopotniţelor Catedralei Sfântului Ştefan. Este adresa Casei lui Figaro, *Figarohaus*. Dintre toate reşedinţele lui Mozart din Viena, aceasta e singura care s-a păstrat. Mozart s-a instalat aici la 29 septembrie 1784 împreună cu familia, la opt zile de la naşterea fiului său, Karl Thomas. În acest loc compozitorul va lucra la *Nunta lui Figaro*, de unde şi numele acestei case, transformată în muzeu în 1978. A trăit aici pe picior mare, cu trăsuri, cai şi servitori, până la 24 aprilie 1787. O perioadă fastă, la această a cincisprezecea adresă vieneză! Ne putem imagina plăcerea vecinilor auzind clavecinul de la primul etaj, care răspândea în văzduh notele săltărețe ale uverturii *Nunţii*... Pentru a evoca viaţa lui Mozart la Viena, nimic mai potrivit decât să ne aşezăm la o masă în cafeneaua *Zum Roten Kreutz* („La Crucea Roşie"), aflată lângă această casă. Un local care înfloreşte în veacul al XVIII-lea, dar care, în realitate, datează din secolul al XVII-lea şi a fost reconstruit pe vremea lui Mozart. Iată cea mai veche cafenea din Viena, deschisă de la sfârşitul asediului.

Wolfgang descoperă capitala imperială miercuri, 6 octombrie 1762, după o călătorie de 18 zile de la Salzburg. Are şase ani. Copil-minune, a compus deja un menuet, însă tatăl lui, Leopold, autor al unei remarcabile metode de a cânta la vioară care se bucură în continuare de recunoaştere, îl prezintă peste tot ca pe un clavecinist incredibil de precoce. Mulţi contemporani îl suspectează pe părinte că a născocit o şmecherie pentru a

păcăli lumea. Să fim serioşi, la clavecin cântă un adult ori poate e cineva ascuns, un pitic, cine ştie... Leopold Mozart trebuie să demonstreze nu doar că băieţelul lui, atât de vesel şi poznaş, este ceea ce numim noi astăzi un supradotat, dar şi că atunci când se aşază la claviatură şi începe să cânte, este un act onest. La hanul *La Bivolul alb*, botezat astfel din pricina vecinătăţii cu piaţa de carne, domnul şi doamna Mozart, Wolfgang şi sora lui, Nannerl, se prăbuşesc, epuizaţi şi flămânzi. Masa de prânz le va ţine loc şi de cină, pentru că duc lipsă de bani. Familia aşteaptă un semn, o solicitare de recital în faţa unor personaje înalte, interesate de acest fenomen despre care se vorbeşte deja de câteva luni, ca şi cum ar fi vorba despre o atracţie de bâlci sau cine ştie ce animal necunoscut. Primesc o invitaţie să cânte la contele Collato. Acesta locuieşte într-un palat din 1671, renovat de două ori şi care există şi astăzi în Am Hof, numărul 13, împodobit cu un balcon din fier forjat la primul etaj. Adresa aceasta este un simbol uitat. La urmelor, deşi lumea îşi aminteşte mereu că Mozart a cântat în faţa Mariei Tereza la Schönbrunn, adevărul este că prima lui apariţie publică vieneză – şi primul concert – au loc la contele Collato. Această academie (concert privat) durează trei zile după sosirea lui Mozart; invitaţia adusă de un lacheu într-o livrea cu armele familiei Collato risipeşte toate angoasele, dar nu potoleşte teama ca nu cumva să nu fie în stare să cucerească înalta societate. Aceasta din urmă încă se străduieşte să uite Războiul de Şapte Ani, conflictul german fratricid între Maria Tereza de Habsburg-Lorena şi Frederic al II-lea de Hohenzollern. Amadeus trece examenul vienez de admitere, cucereşte, năuceşte, uimeşte. Un adevărat brevet social căci, a doua zi, Viena nu şopteşte decât un nume, acela al lui Mozart. Cvartetul familial speră că zvonul va ajunge până sub lambriurile de la Schönbrunn...

În dimineața zilei de 13 octombrie 1762, pudrați, împopoțonați, emoționați, se aburcă în trăsura pusă la dispoziție de un admirator. Pentru Leopold, aceste câteva cheltuieli mărunte în minus din bugetul lui amărât înseamnă mult. Nu va trebui să scoată din buzunar cei trei creițari ceruți călătorilor obișnuiți pentru un traseu de jumătate de leghe, adică în jur de doi kilometri. Sunt invitații împărătesei, ceea ce îi face să dea uitării cele opt zile de așteptare a ordinului șambelanului Majestății Sale. Sub un cer mohorât, se îndreaptă spre vest. Să ne imaginăm că ne aflăm în fața minunatului castel, cu fațada întunecată de umbrele unei după-amiezi de toamnă. Audiența a fost stabilită pentru ora 15. Va dura până la ora 18. Eticheta, acest ritual al convenienței, este de inspirație spaniolă, așadar rigidă. Ea impune ca oaspeții imperiali să străbată cale lungă, de la scara de protocol până la nesfârșitul șir de încăperi. Leopold a rafinat ceea ce am putea numi „numărul lui Mozart", știind că, pentru a fi convingătoare, prestația fiului său trebuie regizată. Înainte de asta însă, trebuie să îndure o altă regie, cea a puterii. Numărul de pași, reverențele doamnei Mozart și ale fiicei sale, și indicarea locului atribuit. Un fotoliu? O canapea? Cu sau fără brațe? Detalii care dezvăluie importanța oaspeților sau natura întrevederii lor cu suverana.

Familia Mozart este primită într-un salon pe care îl puteți vizita și astăzi, aflat la primul etaj al Palatului Schönbrunn, Sala Oglinzilor. În acest loc Maria Tereza primește jurământul miniștrilor. Oglinzi imense, încastrate în rame de lemn de un alb mat, ornamente placate cu aur – iată decorul solemn al unui moment rar. Împăratul îi spune copilului că, dacă e deja greu de cântat la clavecin cu toate degetele, exercițiul ar fi mult mai complicat cu unul singur... Nu-i așa? Micul Mozart înțelege repede și se depășește pe sine. Interpretează un menuet cu un

singur deget. Apoi suveranul, intrigat, dar deja cucerit, face o altă remarcă despre imposibilitatea de a cânta dacă claviatura este acoperită cu o pânză... Or, Amadeus a ieşit deja învingător din această încercare. Îşi dovedeşte zâmbitor dexteritatea, luând în răspăr ţesătura care ascunde şirurile în alb şi negru, pentru a împiedica orice aranjament; mâinile lui aleargă pe clape cu o asemenea îndemânare, încât stârneşte entuziasmul unei Curţi atente, curioase şi a priori neîncrezătoare!

Uimită, încântată, Maria Tereza îl primeşte pe copil cu bunăvoinţă. Iar el îi întoarce cu vârf şi îndesat bunătatea: „Wolferl (diminutiv afectuos pentru Wolfgang) a sărit pe genunchii împărătesei, a cuprins-o cu braţele de după gât şi a sărutat-o fără prea multe fasoane", povesteşte tatăl lui, în culmea fericirii şi mândriei, temându-se doar să nu fie luat drept un plăsmuitor de fantezii. Cu toate acestea, este cât se poate de adevărat că fiul lui, fericit că este îndrăgit, este de o veselie fără zăgaz. Şi că a îmbrăţişat-o pe împărăteasă, surprinsă şi înduioşată; solemnitatea Curţii de la Viena nu a prevăzut această reacţie familială! „Divinul" Amadeus are nevoie de iubirea oamenilor.

Legenda spune că, în mijlocul salonului, ştrengarul plin de viaţă alunecă pe parchetul prea bine lustruit. Cade. O tânără arhiducesă îl ajută să se ridice. Cu un aplomb uimitor, Wolfgang îi spune mamei sale:

— Cu ea am să mă însor când voi fi mare.

Fără să clipească, împărăteasa îl întreabă:

— De ce?

— Pentru că a fost bună cu mine.

Al doilea prenume al arhiducesei este Antonia; are cu trei luni mai mult decât Mozart. Peste ani, ea va fi nefericita regină

Maria Antoaneta a Franței, iar logodnicul ei de-o clipă nu-i va cunoaște martiriul.

Cântă din nou, neobosit, sclipitor, stupefiant. Împăratul însuși (de fapt, soțul împărătesei, ca să fim mai corecți!) continuă să îi întindă mici capcane. De la exerciții la improvizații – ceea ce ar fi foarte dificil și pentru un adult – tânărul Mozart seduce, uimește, vrăjește auditoriul imperial. Cel mai picant moment rămâne acela când tânărul cere să cânte o piesă a compozitorului Georg Christoph Wagenseil, profesorul de muzică al prinților și inventatorul concertului pentru pian. Bătrânul Wagenseil are surpriza de a vedea cum copilul descifrează cu ușurință concertul a cărui partitură tocmai a pus-o în fața lui. De bucurie, venerabilul profesor îi întoarce paginile, fermecat. Să fii cântat de Mozart este deja o onoare mult disputată! S-a demonstrat așadar că isprăvile lui Wolferl nu ascund niciun vicleșug. Nu numai că are o memorie fenomenală, rapiditatea cu care descifrează o operă necunoscută îl lasă fără grai pe Wagenseil. Puștiul ăsta știe mai multe decât el și decât toți muzicienii Curții la un loc!

Suveranul îl conduce apoi pe Mozart în odaia învecinată, un salon mare numit Rosa, după numele unui pictor baroc. Tavanul este încărcat de ornamente compuse din ramuri încărcate de frunze răsucite și stânci; la colțuri, se disting motive de instrumente muzicale, mai precis una dintre nurorile cuplului imperial, Maria Isabela a Spaniei (despre a cărei fastuoasă nuntă am amintit), cântând la vioară. Încă o probă din care Wolfgang iese învingător, ceea ce sfârșește prin a fi puțin vexant! Ca și cum harul lui nu ar cunoaște nicio limită...

Maria Tereza sfârșește prin a se teme ca nu cumva copilul să fi obosit și poruncește să se aducă o gustare. Asupra Schönbrunnului

s-a lăsat noaptea, dar castelul a fost luminat de un moment de grație. Satisfacția imperială îl transformă în triumf.

Două zile mai târziu, trezorierul personal al Majestății Sale aduce la han două costume fastuoase pentru Nannerl și fratele ei. Asta înseamnă că vor trebui să le poarte, deci să se producă din nou în fața familiei imperiale. Maria Tereza îi dăruiește lui Mozart prima lui „ținută de scenă", un strai de culoare lila, cu o vestă de moar; jiletca este acoperită cu broderii mari, aurite. Urmează o cascadă de invitații, uneori pentru două concerte în cursul aceleiași după-amiezi. În acel sfârșit de octombrie și început de noiembrie, la Viena nu mai există academie demnă de acest nume fără acest fenomen atât de dornic să distreze aristocrația în palatele ei și să îl uimească pe ambasadorul regelui Franței, Florent Claude de Lomont, conte de Châtelet, acreditat aici de un an. Depeșa lui către Versailles este cum nu se poate mai elogioasă și însoțită de promisiunea familiei Mozart, care a acceptat să viziteze țara cu care, în cele din urmă, Habsburgii au făcut pace... Ritmul este epuizant, dar în sfârșit punga capului familiei se umple. Maria Tereza îl roagă pe Leopold Mozart să mai rămână la Viena; la Schönbrunn se dau alte concerte, însoțite de 450 de florini, o sumă frumușică. Lumea dă năvală să asculte minunea momentului și toată Viena zumzăie despre acest succes.

După 15 zile de ritm nebunesc, Wolferl se îmbolnăvește. Pe corp îi apar pete roșii și are frisoane. Tatăl lui, care se pretinde spițer și căruia îi repugnă gândul de a da bani pe o adevărată consultație medicală, îl pune să bea prafuri sedative. Nu au niciun efect, petele persistă. O săptămână mai târziu, un medic – chemat în sfârșit și plătit! – pune diagnosticul de scarlatină. Paradoxal, această boală clasică a copilăriei îl va salva pe Mozart de la epuizare. Artistul este

suferind, angajamentele lui sunt amânate, toate personajele înalte – există o adevărată listă de aşteptare – cer veşti despre starea lui. La început pe bună dreptate îngrijorat, Leopold răsuflă uşurat când fiul lui căzut la pat începe să îşi recapete puterile mâncând crutoane (vieneze, desigur) înmuiate în supă de vită. Este revigorant, iar piaţa de carne se află chiar în faţa hanului. Lui Leopold îi pare rău pentru toate aceste academii, în cele din urmă anulate. Familia Mozart mai că ajunsese să concureze Teatrul Curţii, erau solicitaţi şi rezervaţi cu opt zile înainte. Pentru Leopold, capul familiei şi directorul turneului, socoteala este, ca de fiecare dată, precisă: au pierdut 225 de florini, ceea ce le reduce considerabil beneficiul strict financiar. Apoi, Viena începe să manifeste un soi de răceală asortată cu anotimpul: cei care l-au primit, văzut şi ascultat pe băieţel nu mai simt nevoia să reînnoiască această mondenitate. Numai Maria Tereza nu pare a se sătura de apariţiile cvasiangelice ale copilului. După câteva prestaţii restrânse, vineri, 31 decembrie 1762, Leopold dă semnalul de plecare. Bilanţul s-a îmbunătăţit, căci Leopold a cumpărat o trăsură solidă, aşa că pot pleca când vor ei. Gata cu promiscuitatea călătoriilor alături de tovarăşi de drum murdari şi necioplţi! Pentru o lume întreagă, mai ales pentru lumea muzicală, Wolfgang Amadeus Mozart s-a născut la Viena. Şase ani mai târziu, acelaşi Amadeus, devenit celebritate europeană, regăseşte Schönbrunnul şi, pentru ultima oară, pe Antonia. Atmosfera s-a schimbat de la moartea lui Francisc de Lorena; Leopold Mozart notează, cu tristeţe, că împărăteasa nu mai este înconjurată de muzicieni şi nu mai merge la Operă. Da, desigur, ea recomandă călduros familia Mozart fiului ei, Iosif al II-lea, cu care împarte puterea. Însă noul suveran, chiar dacă acceptă să stea într-un salon cu Leopold şi fiul lui şi să

vorbească despre muzică, rămâne rezervat în privinţa ajutorului pe care li l-ar putea acorda. Are oroare de cheltuială!

Wolfgang face o asemenea impresie asupra contemporanilor, încât aceştia rămân uneori buimăciţi. De pildă, când privim îndeaproape un tablou imens expus la Schönbrunn, suntem informaţi că Mozart se află astfel printre invitaţi, în Teatrul Curţii. A fost fixată şi o lupă, pentru a putea recunoaşte copilul, acţiune deja iluzorie, căci portretele lui din copilărie sunt atât de nesigure! Are obrajii roşii, umflaţi, rotunjori, ca şi cum ar fi cântat. Aceste festivităţi, despre a căror splendoare am amintit deja, sunt organizate cu ocazia căsătoriei viitorului Iosif al II-lea cu infanta Isabela a Spaniei, o nepoată a lui Ludovic al XV-lea. Data evenimentului şi a serbărilor (începutul şi jumătatea lui octombrie 1760) dovedeşte că este vorba despre o manipulare istorică, menită să fixeze prima trecere a lui Mozart prin Viena; în realitate, la această dată el nu avea decât 4 ani şi nu părăsise încă Salzburg. Nu va descoperi Viena – şi Viena nu îl va descoperi pe el – decât doi ani mai târziu. Este drept că Amadeus e precoce...

Wolferl va îndrăgi acest oraş care nu îl va îndrăgi, pentru că acest geniu extraordinar este indisciplinat, independent. Mai mult chiar, va fi primul muzician liber, eliberat de atribuţiile sale de dirijor de orchestră cu un şut în fund, din ordinul prinţului-arhiepiscop de Salzburg. Eminenţa Sa se săturase de aranjamentele care îl ţineau pe muzician departe de obligaţiile sale. Libertatea cu preţul unui şut, iată şansa oferită vienezilor. Da, desigur, Mozart va avea parte de ani rodnici la Viena, va crea minunăţii sau bijuterii, printre care şi prima lui operă bufă, *La Finta Semplice*, lucrare în registrul pastoral, după modelul *Ghicitorul satului* al lui Jean Jacques Rousseau. Tot la Viena, la o lună după *Răpirea din serai*, se căsătoreşte,

la 4 august 1781, cu Constanze Weber, la Catedrala Sfântul Ştefan. Cuplul locuia pe atunci într-o casă a familiei Weber, numită „La ochiul Domnului".

Este acelaşi oraş care odinioară îşi disputa prestaţiile micului Mozart? Este un oraş în care lui Mozart i-ar fi plăcut să fie întru totul recunoscut, cheia fericirii lui, un oraş care i-a reproşat că a crescut. Nu e ranchiunos: „Viena este un loc minunat, cel mai bun din lume pentru meseria mea", va spune el, regretând că nu a aflat aici aceeaşi pasiune ca la Praga. El proclamă: „Orchestra mea este la Praga!"; mulţi vienezi îi vor purta pică pentru această mărturisire. Să amintim şi o anecdotă despre un Iosif al II-lea muzician, care cântă la clavecin câte o oră pe zi, pentru a se destinde după problemele de stat, şi care îi spune lui Mozart că muzica lui e perfectă dar... are „prea multe note!" Era înainte de crearea *Flautului fermecat*, la 30 septembrie 1791. Opera propusă Vienei a fost aleasă pentru inaugurarea unei săli care va intra curând în legendă, renovată de atunci şi cunoscută sub numele de *Theater an der Wien*. Concurentul Operei. Vienezii vor fi de aceeaşi părere cu suveranul lor decedat, căruia i-a urmat fratele său, Leopold al II-lea? *Flautul* nu încântă deloc publicul de la acest sfârşit de vară al lui 1791. În realitate, opera descumpăneşte prin subiect, aluzii, trimiteri la francmasonerie. Mozart tocmai aderase plin de entuziasm la acest cerc şi vrea să glorifice spiritul fraternităţii. Cu toate că acţiunea se petrece în Egipt şi are multe elemente de basm, idealul masonic este prost primit de autorităţi. Maria Tereza proscrisese deja lojele; iar Iosif al II-lea, în pofida Edictului lui de toleranţă, nu avea încredere în puterea lor ocultă şi a pus ca adepţii să fie supravegheaţi, mai ales din cauza veştilor îngrijorătoare venite din Franţa. Vreme de câteva zile, succesul *Flautului fermecat* este amestecat. După o săptămână, Mozart

va spune: „[...] Ceea ce mă face foarte fericit este aprobarea tăcută". Apoi, încetul cu încetul, opera este înțeleasă, acceptată, iubită.

Până și Salieri, rivalul oficial al lui Mozart, trebuie să fie de acord că este o operă majoră. Goethe, francmason el însuși, va da asigurări că numai astfel de muzică ar fi putut acompania *Faustul* lui.

Împăratul sfârșește prin a admite că Wolfgang este pur și simplu genial și, chiar dacă a devenit adult, nu și-a pierdut nimic din vivacitate. La 7 decembrie 1787, Iosif al II-lea semnează decretul prin care îl numește pe Amadeus compozitorul camerei imperiale și regale, cu alte cuvinte muzicianul oficial al Curții, în locul lui Gluck, care murise. Iosif al II-lea își desface în sfârșit baierele pungii...

Astăzi, în afară de comemorări și alte aniversări, se prea poate ca Viena să îl slăvească pe Mozart și pentru a se face iertată pentru a nu fi înțeles, la vremea lui, acest spirit original. Iată statuia care a fost ridicată în Burggarten (Grădina Curții) și care odinioară se afla în spatele Operei. Aceasta datează din 1856. Este originalul; mulajul se află la primul etaj al Palatului Pallfy, în sala de concerte. Mozart – de astă dată copil – se află în grupul de genii din epoca Mariei Tereza pe basorelieful care îi cinstește amintirea, din fața Kunsthistorisches Museum. De asemenea, este imposibil să nu vedeți Fântâna lui Mozart, din Mozartplatz. Această lucrare din 1905, sculptată de Kar Wollek, evocă personaje din operele lui; ele îl înconjoară pe muzician, concentrat asupra viorii sale. Îi sunt închinate și două monumente funerare, dar niciunul nu conține rămășițele lui Mozart. Cimitirul central se întinde de-a lungul autostrăzii care leagă orașul de aeroport. Nu se duce nimeni acolo, așa că mergeți! Este cel mai mare din Austria. Deschis

sub domnia lui Franz Joseph, adăposteşte peste un milion de defuncţi, înhumaţi pe mai bine de 250 de hectare. Dincolo de un portal în stil Art Nouveau, asistăm la ultima întâlnire terestră a numelor mari din Gotha, celebrităţi ale politicii şi artelor. Sunt mulţi muzicieni aici, însă Mozart nu este prezent decât simbolic, printr-un cenotaf. Este vecin cu mormântul în formă de obelisc al lui Beethoven, acesta odihnind cu adevărat în acest pământ, după funeraliile măreţe. Continuând drumul spre Gara de Sud şi Muzeul de Istorie Militară, descoperim micul cimitir Sfântul Marcu. Aici se află presupusul mormânt al lui Mozart... Presupus? O legendă, născută în 1820, odată cu o acuarelă de Vignon, înfăţişează un dric sărăcăcios prin zăpadă, urmat doar de un câine. Cortegiul, dacă poate fi numit astfel, părăseşte centrul Vienei pe o lapoviţă deasă. Se pare că scena cea tristă ar fi avut loc după moartea lui Amadeus, la 5 decembrie 1791, la ora 0.55. După publicarea acestei imagini romantice şi triste, conform căreia nu poţi aştepta fidelitate decât, eventual, din partea unui câine, s-a împământenit presupunerea că înmormântarea lui Mozart a fost sărăcăcioasă, solitară, ruşinoasă, nedemnă de Viena. Fără a intra în detalii, profităm de ocazie pentru a îndrepta această farsă macabră: nu a fost aruncat la groapa comună, ci aşezat într-un cavou colectiv, ceea ce e cu totul altceva. Iosif al II-lea, care i-a trimis lui Mozart medicii lui când acesta a început să sufere de o afecţiune renală, era un reformator pragmatic. Împăratul a schimbat procedurile de înmormântare atât din dorinţa de a limita privilegiile bisericii, cât şi ca o măsură de igienă. Înhumarea într-un singur cavou permitea clerului să perceapă o sumă; în schimb, în cazul unui cavou colectiv (uneori chiar cu 12 locuri...) cheltuielile sunt acoperite de stat. Cum văduva lui Mozart nu primise încă roadele succesului repurtat de *Flautul*

fermecat, căci semnatarul libretului, Schikaneder, el însuşi fără bani, şi-a băgat şi el coada, era lipsită de posibilităţi materiale şi a trebuit să facă o serie de împrumuturi, în jur de 3 000 de florini, cam 45 000 de euro, în măsura în care ne este permisă o comparaţie; îi va restitui destul de repede. Cum Viena se temea în continuare de epidemii, cimitirul Sfântul Marcu permitea evitarea consecinţelor dezastruoase ale înhumării între ziduri, lângă catedrală.

Prin decizie imperială, cadavrele sunt introduse în var, apoi în saci de in. Prin urmare, numai din cauza neglijenţei lui Constanze şi a memoriei „slabe" a groparului, probabil prea prost plătit ori chiar deloc, nu ştim precis în ce loc anume odihneşte compozitorul lui *Don Giovanni*. Astăzi, lângă soclul presupusului său mormânt, statuia unui înger veghează cu o tristă deferenţă. O farsă a istoriei: îngerul nu e căzut din cer ci... de pe un mormânt din vecinătate. În secolul al XIX-lea, personalul însărcinat cu întreţinerea a apreciat că îngerului i-ar fi mai bine alături de cavoul oficial, dar improbabil, al lui Mozart, atât de puţin însoţit în ultima lui călătorie. Nu e mai bine aşa?

Asemenea incomparabilului Wolfgang, un alt geniu muzical este atras de Viena. Născut la Bonn în 1770, Ludwig van Beethoven s-a mutat aici în 1792 având drept unic bagaj virtuozitatea lui de pianist. În 1795, cântă un concert de Mozart, primul pe care acesta l-a scris. Iubirile lui sunt nefericite, dar din ele scoate melodii admirabile, *Sonata Lunii* (1801) fiind închinată Giuliettei Guicciardi; apoi, Theresa Brunswick va fi „nemuritoarea lui iubită". Amintirea vieneză a lui Beethoven se regăseşte într-o piaţă care îi poartă numele şi o statuie ridicată în secolul al XIX-lea de aceeaşi daltă care a sculptat-o pe Maria Tereza şi cele mai mari spirite ale epocii ei. La 30 de ani, începe să simtă primele semne ale unei surzenii care va genera

o disperare teribilă. Surditatea este un coşmar pentru un muzician, dar dăruit fiind cu o forţă creatoare neobişnuită, Beethoven îşi va ascunde infirmitatea în faţa celor doi fraţi timp de şase ani. Când le mărturiseşte că boala lui este incurabilă, recunoaşte că s-a gândit la sinucidere: „Arta, doar arta m-a reţinut". Suferinţa lui este atât de mare, încât se instalează la ţară, într-un sat de viticultori, Heiligenstadt, unde va redacta un testament disperat. În pofida relativei distanţe geografice, Beethoven impregnează Viena cu spiritul lui, revoluţionând limbajul muzical, de pildă prin Simfonia *Eroică*, iniţial închinată generalului Bonaparte, sau prin oratoriul *Fidelio*, cântat în 1805 în faţa unui parter plin de ofiţeri francezi victorioşi. O prestaţie extraordinară, căci maestrul însuşi este cel care dirijează fără a auzi un sunet; în realitate, orchestra e condusă de un asistent care i-a venit în ajutor... natura sălbatică a pădurii vieneze îl inspiră. Coama lui leonină grizonantă este adesea zărită pe drumurile de lângă Baden, staţiune termală faimoasă încă din epoca romană. Pentru Beethoven, vântul care vesteşte furtuna devine un fantastic vârtej de note. După o viaţă singuratică, rătăcitoare şi presărată de decepţii, Beethoven moare la Viena, la 26 martie 1827, spunându-i prietenului său, Hummel: „Aplaudă, prietene, comedia s-a încheiat...".

Iar vienezilor le-a lăsat acest strigăt: „Operele mele sunt rodul geniului şi al suferinţei, căci ceea ce oferă publicului cea mai mare desfătare mi-a adus cea mai mare durere". O constatare pe care creatorii din toate timpurile o pot proba şi în ziua de azi.

Iată acum un autentic muzician vienez. S-a născut aici la 31 ianuarie 1797 – casa lui există şi astăzi – şi tot aici va muri la 19 noiembrie 1828, lângă talcioc. Tot aici a trăit toţi cei 31 de ani, extrem de activ, dar obligat să accepte generozitatea

prietenilor și să se mute mai des decât Mozart. Locurile lui favorite sunt cafenelele și tavernele în care curge vinul servit numai în urcioare, în mijlocul fumului de tutun. De o sensibilitate exacerbată, improvizator de geniu, preamărește temele străvechi ale Evului Mediu. Și totuși, Franz Schubert este muzicianul care însoțește o transformare urbană și socială numită epoca *Biedermeier*, o perioadă a confortului burghez care prefigurează gustul francez din timpul domniei lui Ludovic Filip. Schubert se exprimă într-o perioadă când viața de familie dă tonul la Viena. Mobilierul, făcut din lemn deschis la culoare, se vrea ușor (totul este relativ!), iar stăpânele caselor îngrămădesc cu mândrie în vitrine tot felul de bibelouri și miniaturi, șterse cu mare grijă de praf. Vienezii din societatea bună se întâlnesc la o ciocolată pentru a asculta minunatele lui lieduri; a compus 600! Acest succes nu depășește, de obicei, cercul prietenilor săi, iar concertele pe care le susține sunt rare. Dar câtă grație în aceste note care înfioară sufletul! Mai mult decât simfoniile, mesele, improvizațiile și muzica lui de cameră, liedurile sunt cele care îi asigură un loc printre cei mai mari dintre cei mari. *Schubertiadele* sunt momente minunate. Cum moda cerea ca lumea să hoinărească cât mai mult prin oraș, totul este pretext pentru plimbare, de la defilarea animalelor spre abator la numerele saltimbancilor, fără a uita de schimbarea gărzii imperiale a unei Austrii care în sfârșit a scăpat de Napoleon. Muzicianul se plimbă – sau rătăcește – îndelung. Înțelegem de ce un parc îi poartă numele, chiar dacă este amplasat într-un cadru Art Nouveau, precum și o parte din Ring. Schubert suferă din cauza aspectului său fizic lipsit de farmec. Este mic de statură, cu rotunjimi jenante, un gât scurt și înfundat într-o cămașă care îl strânge mereu. Chiar dacă e miop, privirea lui expresivă este singura care atrage atenția asupra persoanei sale.

Relaţiile lui sunt dezastruoase, iar în 1822, din cauza lor contractează un sifilis. Bietul Schubert! Munceşte ca un nebun de la şase dimineaţa, deşi multă vreme nu are posibilitatea să îşi cumpere un pian, apoi se lasă în voia unei boeme cotropitoare. Opera lui, colosală, face din el un Balzac al muzicii, dar un Balzac care scrie dintr-un singur gest, fără ştersături. La fel ca Mozart. Improvizează şi în propria viaţă şi fuge de obligaţiile mondene atunci când este solicitat. Trist, deprimat, îngrijorat, se consideră un ratat, cu toate că este un artist de prim rang. Puţin îi pasă de grijile şi decepţiile sale, nu ar putea trăi decât la Viena, metropola de pe Dunăre. Cu el ia naştere romantismul în muzică, în paralel cu romantismul literar şi dramatic. La sfârşitul anului 1827, epuizat de atâtea dureri, se înhamă la o muncă incredibilă. Culmea operei sale. La finele lui octombrie 1828, este doborât de o febră tifoidă, cu dureri abdominale insuportabile. Îşi dă ultima suflare la fratele lui, Ferdinand, după ce a şoptit un singur nume, al lui Beethoven. Va fi înmormântat, aşa cum şi-a dorit, alături de acesta. Lasă în urmă inspirat numita *Simfonie neterminată* – doar două mişcări – care nu va fi descoperită decât în 1865, printre teancurile de partituri. Va fi însă nevoie de decenii întregi şi de cercetări atente în dezordinea lui colbuită pentru a se descoperi restul compoziţiilor sale şi pentru ca Schubert să cunoască, într-un sfârşit, adevărata glorie. Viena, care inspiră atâţia muzicieni, le impune adesea un purgatoriu crud.

Capitolul V

Un ambasador nu foarte diplomat...

Capitală a unui imperiu european care, până în 1918, a fost cel mai întins după cel al ţarilor, Viena a primit reprezentanţi ai Franţei sub toate regimurile şi în cele mai variate locuri. Însă în organizarea imperială germană şi până la perioada napoleoniană, ambasadorii sunt acreditaţi pe lângă un suveran, nu pe lângă un stat. Prin urmare, diplomatul este trimis pe lângă împărat sau, în cazul Mariei Tereza, pe lângă împărăteasa-regină. În această perioadă, curţile nu erau încă fixe, iar plenipotenţiarul urma monarhul în deplasările sale. În vremurile de demult, se prea poate ca emisarul regelui Franţei să fi fost numit când împăratul a ales Praga drept capitală sau când prinţii germani se întâlneau la Regensburg. Acest oraş bavarez, capitală imperială în secolul al IX-lea, găzduieşte toate dietele imperiului între 1663 şi 1806. Când monarhii veneau aici, emisarul francez trebuia să îi urmeze. Mai târziu, nu era neobişnuit ca un plenipotenţiar să fie simultan în misiune atât la Viena, cât şi în alt oraş al Imperiului[1].

[1] Situaţia aceasta încă este posibilă. Astfel, dacă ne referim la Regatul Unit, de obicei vorbim despre ambasada britanică, în vreme ce denumirea oficială, pe care o putem citi la intrarea în reprezentanţă este Ambasada Majestăţii Sale Britanice. De asemenea, cu titlu de exemplu, ambasadorul Franţei acreditat în Elveţia locuieşte la Berna, dar este acreditat şi pe lângă Alteţa Sa prinţul de Liechtenstein, cu reşedinţa la Vaduz.

E greu de imaginat astăzi fastul care însoțea, în secolul al XVIII-lea, sosirea la Viena a unui ambasador acreditat pe lângă împăratul Habsburg. Să luăm cazul lui Charles Pierre Gaston François de Lévis, marchiz, apoi duce de Mirepoix, născut în 1699 și mort în 1757. Conform unuia dintre descendenții lui pe care l-am cunoscut foarte bine, istoric și academician francez, familia lui „a îmbrățișat istoria Franței". Un tablou mic, dar superb, expus în Muzeul Orașului Viena, ilustrează evenimentul din 12 octombrie 1738, despre care se va putea citi trei zile mai târziu, în *Wiennerisches Diarium* (mai târziu *Wiener Zeitung*), într-un articol detaliat în limba franceză. Ca de obicei, este o aglomerație de trăsuri, cai și însoțitori sau pur și simplu numeroși trecători curioși. Mulți au venit cu propriile caleşti, dar sunt și cerșetori, și țărani care își vând recoltele. Puțini sunt cei dispuși să rateze de bunăvoie acest spectacol. Căci chiar este un spectacol! În locul în care se află astăzi Karlsplaz (Piața Carol), nu departe de actuala ambasadă franceză, se afla un pod peste un râu, Viena, iar Karlskirche (Biserica Sfântul Carol) tocmai fusese terminată. În mijloc, o trăsură aurită la fel ca altele, dar care sărea în ochi grație razelor soarelui. Este precedată de șase cai înșeuați, conduși de căpăstru de gărzi în straie roșii, și de 10 cai încălecați de scutieri în haine albastre, cu bicorn negru. Este „intrarea publică" a ambasadorului lui Ludovic al XV-lea în Viena. Cum nu și-a prezentat încă scrisorile de acreditare Majestății Sale Carol al VI-lea, trăsura lui de paradă este... goală! Așa cere tradiția și este un aspect relevant în sensul minuției protocolului diplomatic al Curții. Chiar dacă este purtător al titlului onorific de „mareșal al credinței", moștenitor al unor străbuni cruciați, marchizul de Mirepoix trebuie să se supună acestor subtilități.

Chiar în față, ambasadorul, împreună cu marele mareșal al Curții, se afla într-o trăsură imperială, lesne de recunoscut

după vulturul austriac pictat pe uși. Sunt precedați de ofițeri din nobilime, pe jos, în veșminte roșii, și de paji în livrele albastre. După această trăsură vin acelea ale arhiepiscopului Vienei, nunțiului apostolic și ambasadorului republicii Veneția. Suita ambasadorului Franței vine în spate, încet. Cortegiul este ca un imens șarpe colorat. Se îndreaptă spre fortificații și este prevăzut să intre în oraș pe Poarta Carinthiei. Pe fundal, se aliniază corpurile lungi al Hofburgului, fleșa catedralei, precum și acelea ale bisericilor Augustinilor și Sfântului Mihail. Pe stânga, în depărtare, se zăresc reședințele princiare de vară și imensele grajduri imperiale. Ceremonia îmbracă o importanță aparte, căci Războiul pentru succesiunea la tronul Poloniei s-a încheiat după trei ani de ostilități printr-un prim tratat de pace semnat la Viena în 1735. Dar lucrurile nu sunt întru totul aranjate, iar Franța și Austria trebuie să se mai înțeleagă asupra vastului schimb de tronuri prevăzut, printre care și viitoarea alipire a Lorenei la regatul lui Ludovic al XV-lea. Semnarea va avea loc o lună mai târziu, așa-numita a doua pace de la Viena, pe data de 18 noiembrie 1738. Așadar, este vorba despre reînnodarea unor legături de prietenie și, pe de altă parte, despre o mărturie vie a puterii regelui Franței. Prin urmare, nu putea fi decât o intrare magnifică...

Dar contenciosul avea să renască. În mai multe rânduri. Una dintre cele mai extravagante amintiri diplomatice vieneze se situează după Tratatul de la Campo Formio de la 17 octombrie 1797, care pune capăt campaniei din Italia conduse de Bonaparte împotriva austriecilor cutremurați de executarea Mariei Antoaneta și a soțului ei, Ludovic al XVI-lea. Pentru a înțelege incidentele nostime pe care memoria vieneză nu le uită, duceți-vă până la Fahnengasse, strada Drapelului, aproape de Wallnerstrasse. Strada Drapelului... De ce acest nume?

Părăsind Kohlmarkt pe partea stângă, spre Herrengasse, Wallnerstrasse este uşor de găsit. Vă aflaţi în faţa unui portal baroc, încadrat de doi atlanţi. Cele două statui susţin intrarea în palatul Caprara-Geymüller, terminat în 1698, dar renovat între timp. Aici, la 8 februarie 1798, soseşte din Italia Jean-Baptiste Bernadotte, avansat general în urmă cu patru ani, numit de Directorat şi la propunerea lui Napoleon ambasador al Republicii Franceze. Această numire este o recompensă pentru că a adus membrilor Directoratului drapelele cucerite ale inamicului. Bernadotte, născut la Pau pe 26 ianuarie 1763, îi impresionează pe vienezi prin tinereţea lui – are 35 de ani – şi prestanţă. Surprinde şi prin manierele sale dezinvolte, vanitatea cu accente bearneze, privirea mândră şi arogantă. Uimeşte şi mai mult prin comportamentul său voit fastuos. Apreciind că palatul pe care l-a închiriat, deşi magnific, nu este suficient de bine amenajat, porunceşte să fie aranjat imediat cu un fast pe care vienezii îl califică, zâmbind, drept parvenitism. Cinci zile mai târziu, la 13 februarie (sau 25 pluviôse, anul VI, după calendarul revoluţionar) îi scrie prietenului său, cetăţeanul Bréchet, consul al Franţei la Triest: „Ai aflat, desigur, despre numirea mea la ambasada Vienei, îţi confirm prin prezenta misivă... Te rog să îmi trimiţi o cutie de maraschino şi 200 sticle de şampanie; dacă au ieşit bune vinurile de Burgundia şi de Bordeaux, te rog să îmi trimiţi şi din acestea [...]" Fost sergent sub monarhie, cetăţeanul general – şi diplomat – e foarte însetat! Şi nu îşi face griji cu discreţia... Cu viteza unei şarje de cavalerie, cumpără mobile luxoase, îşi procură cai şi trăsuri, comandă lenjerie fină şi veselă scumpă. O să vadă Viena ce înseamnă un ambasador al Republicii! Aşa e... căci comportamentul lui nu trece neobservat. Personalul diplomatic lăsat la post de predecesorul lui, un abate, care ulterior va fi cunoscut drept baronul

Louis și viitor ministru foarte priceput al finanțelor în vremea Restaurației, este descumpănit. Abatele Louis, a cărui nominalizare a fost susținută la vremea ei, anume în aprilie 1791, de Maria Antoaneta însăși, era un diplomat autentic. Și un om de lume în straie de prelat de curte. Avea maniere. Bernadotte nu prea are. Și, ca orice revoluționar, nu are nici timp, nici chef să învețe. Acest ofițer pune pe jar oamenii din ambasadă, mai ales cei doi atașați ai lui, Fréville și Gaudin; cel din urmă, care se afla la Viena de șapte ani, a slujit pe vremea marchizului de Noailles. Alte vremuri, din toate punctele de vedere...

Contrar uzanțelor, deși nu și-a prezentat încă scrisorile de acreditare, alături de câțiva colaboratori și ofițeri sosiți la Viena și la fel de refractari la ideea de diplomație ca și el, duce o viață care îi șochează pe vecini. Declarațiile lor gălăgioase, oaspeții lor care par a nu se putea controla plictisesc destul de repede lumea bună a Vienei, care va evita saloanele ambasadei Franței. Misiunea începe sub semnul dezordinii, aceea a vremurilor noi.

Într-un sfârșit, trei săptămâni mai târziu și cu mare fast, Bernadotte își va prezenta scrisorile de acreditare Majestății Sale Francisc al II-lea, împăratul Sfântului Imperiu (va fi ultimul împărat german), umilit de grelele pierderi teritoriale din cauza acestor francezi înfuriați și a acestui Bonaparte pe care vienezii îl numesc, printre altele, „corsicanul cu păr lins". Monarhul are 30 de ani și, încă de acum șase ani, de la încoronarea lui prematură, s-a confruntat cu amenințările Franței revoluționare. Audiența e la început, ambasadorul clocotește de nerăbdare. Suportă greu prezența, la Viena, a unui număr mare de aristocrați francezi fugiți la Habsburgi, mai ales intrigile contelui d'Antraigues, evadat din închisorile italiene, dar căzut în dizgrație în cercul regaliștilor. Din bravadă, Bernadotte își înmulțește declarațiile revoluționare. Fie ce-o fi...

Dar trebuie să primească totuși și ceva oaspeți, altminteri la ce bun toată această risipă de bogăție, menită să impresioneze Viena? Un bărbat anume este foarte interesat să îl cunoască pe gălăgiosul general Bernadotte. Este un uriaș de 28 de ani, elegant, care știe cum să poarte gulerul înalt, la modă; părul lui, de un negru de jad, este foarte des. Vienez de câțiva ani, acest muzician celibatar merge adesea în Prater, unde curtează fetele frumoase, una dintre atracțiile acestui paradis al divertismentului. Se pare însă că nu colecționează decât dezamăgiri sentimentale și este văzut adeseori singur. Familii ilustre l-au ajutat să pătrundă în cercuri influente. Este foarte apreciat, iar călătoriile lui, vreme de doi ani de zile, prin Europa germană, conferă un mare interes discursului său. A făcut un turneu triumfal și a cântat chiar și în fața regelui Prusiei, Frederic Wilhelm al II-lea, nepotul lui Frederic cel mare. Compozitor talentat, organist excelent, improvizator și pianist remarcabil, l-a cunoscut pe Mozart la Viena și a fost cât pe ce să cânte în orchestra Curții condusă de Mozart însuși, dar moartea mamei sale a scurtat această întâlnire pe care o dorise atât de mult. În schimb, a urmat învățăturile rivalului său, Salieri, și pe acelea ale lui Haydn, pe care l-a cunoscut la Bonn. Invitatul care urcă scara ambasadei Franței nu corespunde imaginii pe care o păstrăm noi astăzi. Este Beethoven.

Instalat definitiv la Viena de aproape cinci ani, nu este încă împietrit în surditate, dar din 1796 suferă deja primele simptome. În lumea severă a criticii muzicale se vorbește prea puțin despre el. Noutatea geniului lui incomodează. Din punct de vedere muzical, Viena este creuzetul tuturor inovațiilor, însă uneori durează foarte mult până ce acestea ajung să se impună în fața unui auditoriu surprins. Muzica lui nu este deloc clasică și nu încă întru totul romantică. Este inclasabilă. În urmă cu șase ani, Ludwig van Beethoven și-a pierdut tatăl, care a

fost doborât de băutură; este cel mai mare dintre cei trei băieți, câți au mai rămas din șapte. Cap de familie, supraveghind educația fraților mai tineri, Beethoven devine tutorele unuia dintre nepoții lui, Karl, al cărui comportament mediocru și risipitor îi provoacă o serie de neplăceri. Unchiul Ludwig, avar renumit, trăiește destul de confortabil, partiturile lui sunt bine plătite, iar concertele, recitalurile și lecțiile îi asigură suficient cât să poată duce o viață mai mult decât onorabilă. Dacă unii amatori sunt derutați de patima și originalitatea lui, alții sunt entuziasmați, precum prințul Loblowicz și familia Brunswick, dar și un medic și un pastor pe cât de devotați, pe atât de puternici. Grație acestor protectori, în fața lui Beethoven se deschid toate ușile, el fiind tânărul *maestro* cerut de toată Viena melomană. Are parte de mai mulți mecena, mai mult sau mai puțin efemeri.

Dar cum și de ce se află Beethoven în saloanele ambasadorului Bernadotte? Admirator al generalului Bonaparte, a urmărit cu interes isprăvile lui; a fost fascinat de campania din Italia a corsicanului și apoi, cum să uite că Bonn, orașul lui natal, a devenit o sub-prefectură franceză? De la moartea tatălui său, Beethoven trăiește la Viena și dorește să afle mai multe despre Bonaparte, acest artilerist aducător de idei noi. Invitația a fost intermediată de un alt muzician, violonistul-compozitor Rudolph Kreutzer; el sosește la Viena fără a avea prea multe cunoștințe în domeniul diplomației. Beethoven, cucerit deopotrivă de îndemânarea violonistului, cât și de simplitatea și firescul lui Kreutzer, îi va dedica faimoasa lui *Sonată Kreutzer* pentru vioară și pian, terminată în 1803. O sonată pe care, contrar legendei, Kreutzer nu o va cânta niciodată...

După unul dintre primii biografi ai lui Beethoven, după aproape 70 de ani, se pare că Bernadotte a avut ideea de a-i

solicita compozitorului „o operă muzicală care să preaslăvească gloria eroului veacului". Creația va dura mult, dar ce rezultat mai grandios decât această a treia simfonie, începută în 1802, admirabila Simfonie a treia *Eroica*! Ea traduce foarte bine această cugetare a lui Haydn, după ce l-a văzut și ascultat pe tânărul Beethoven: „Îmi faceți impresia unui bărbat care are mai multe capete, mai multe inimi, mai multe suflete". Mai târziu, când Napoleon se va instala la Viena, va cânta *Fidelio* în fața unui parter plin de ofițeri francezi, apoi va refuza propunerea lui Joseph Bonaparte de a părăsi Viena pentru Kassel, capitala regatului său, Westfalia. Prea puțin îi păsa lui de călătorii, oricum lumea exterioară era pentru el o tăcere cumplită, oriunde s-ar fi aflat... Iar acest bărbat înalt, hirsut, coleric și tulburat se va închide în disperarea lui. Va găsi ultimele note ale operei sale.

Trec două luni. La 13 aprilie 1798, în jurul orei șapte seara, ambasadorul Bernadotte pune să se agațe la balconul palatului său un drapel tricolor imens, pe care îl comandase în secret unor croitori locali. Așa înțelege el să arate lumii că nici măcar la Viena nu a abdicat de la sentimentele lui republicane. Imediat, trecătorii se adună într-o adevărată ceată; mulțimea e numeroasă, căci e zi de târg. Este noapte, dar culorile cu care Revoluția a cutremurat Europa (francezii au intrat în Berna) surprind și șochează populația. Trebuie să precizăm că la vremea aceea la Viena nu exista obiceiul ca ambasadele să fie semnalate prin drapelele lor naționale. Aceasta este originea întregii afaceri. Această incongruență este scandaloasă. Și o nouă gafă și dovadă de prost-gust. Cum este întuneric, câtorva vienezi li se pare că pe drapelul care ajunge până la pământ (!) se pot citi două cuvinte germane, brodate: „Libertate, Egalitate", fără „Fraternitate". Adevărul ne obligă să spunem că este fals, niciun cuvânt nu a fost cusut pe steagul francez.

În schimb, incidentul este cât se poate de real: pentru vienezi, acest simbol gigantic, revoluționar și sângeros este inadmisibil. Oamenii cer pur și simplu ca drapelul să fie ridicat. Gărzile refuză. Răsună insulte. De la balconul palatului, personalul răspunde cu alte insulte. Zarva îl exasperează pe Bernadotte. Furios, își îmbracă uniforma cu fireturi aurii, își pune pălăria, aranjându-și cocarda tricoloră, să fie cât mai vizibilă. Va încerca să impună calmul, amintindu-și că aici, la Viena, este mai întâi ambasador, înainte de a fi general? Nu! Coboară scara cu sabia în mână! Dă nas în nas cu polițiștii, apoi cu ofițerii care cer să vorbească urgent cu el. Acceptă să îi primească în biroul lui, dar refuză categoric să ridice drapelul tricolor.

Afară, strada freamătă de proteste. Pichete de cavalerie și infanterie își ocupă pozițiile. Un martor al acestei situații învecinate cu revolta, Friedrich Glave von Kobielsky, evident ostil lui Bernadotte, povestește că manifestanții aruncă cu pietre și tot ce le cade sub mână în ferestrele palatului. Povestea ia amploare. Autoritățile militare vieneze mobilizează garnizoana și închid cele 14 porți ale orașului, o precauție evident exagerată; între timp, autoritățile civile primesc ordin de sus să restabilească liniștea.

Cum până atunci nu demonstrase cine știe ce talente de strateg pe câmpul de luptă, se pare că pe Bernadotte l-a cuprins teama, căci s-a refugiat într-un palat învecinat, care dă spre piața mare a orașului vechi, Am Hof, leagănul Vienei romane. Este nunțiatura apostolică. Faptul că ambasadorul Franței cere adăpost ambasadorului papei nu poate decât să complice situația și să provoace, suntem siguri, un nou incident diplomatic. Să nu uităm că, de la 15 februarie, la Roma, francezii generalului Berthier au proclamat republica, iar papa Pius al VI-lea, un bătrânel de 80 de ani, este obligat să se exileze la Siena în trei zile. Apoi,

nu se ştie cum, Bernadotte se întoarce în ambasada lui asediată. Nunţiul răsuflă uşurat. În cursul serii, ambasadorul trimite o scrisoare de protest ministrului afacerilor externe, cerând ca împrejurimile palatului Caprara Geymuller să fie eliberate. I se dau toate asigurările cuvenite. Drapelul discordiei este însă în continuare agăţat de balcon, la intrare... Intervine noul ambasador austriac la Paris, care tocmai fusese numit şi trebuia să se prezinte la post. Baronul von Degelmann, despre care presupunem că era mai maleabil decât omologul francez, petrece o bună bucată din noapte încercând să îl calmeze pe Bernadotte. Zadarnic.

Mulţimea se dezlănţuie. Lumina torţelor şi a felinarelor aruncă asupra faimosului drapel o licărire tremurândă, dar insuportabilă pentru vienezi. Câţiva inşi mai agitaţi izbutesc să escaladeze faţada, smulg o bucată din stindardul republican şi îi dau foc. Duc aceste resturi la cel mai apropiat post de poliţie. Funcţionarul de serviciu consemnează depunerea acestora, pe care răzvrătiţii le consideră dovadă a provocării. Apoi, într-un zgomot teribil, porţile palatului sunt dărâmate, ferestrele cele noi sparte, iar vazele aruncate în stradă şi călcate în picioare. Câteva trăsuri ale Excelenţei Sale ies din curte, parţial avariate. Paza ambasadei, depăşită numeric, le evacuează, în vreme ce un detaşament austriac degajează prin forţă casa scării. Era şi timpul: mulţimea dezlănţuită căuta dormitorul ambasadorului. Se scot pistolete, se trag focuri dar, din fericire, nimeni nu este rănit. Bernadotte a scăpat la mustaţă de linşajul mulţimii care striga: „Francezii trebuie exterminaţi, niciunul nu e bun!" Spre două dimineaţa, încetul cu încetul, lucrurile se calmează. Răzmeriţa a durat şapte ore.

A doua zi, 14 aprilie, strada e închisă, iar căile de acces supravegheate de detaşamentul care rămâne mobilizat, la fel ca şi garnizoana vieneză. Şeful poliţiei imperiale dă citire unui

apel la calm către populație, în continuare amenințătoare. Bernadotte, care nu a închis un ochi, este din ce în ce mai furios. Dimineața, trimite unul dintre ofițerii săi – un ambasador al ambasadorului – la împărat, la Hofburg, rugând-o pe Majestatea Sa să îi furnizeze imediat actele necesare pentru a părăsi Viena cât mai repede. Căci Bernadotte refuză în continuare să dea jos zdrențele tricolore. Insulta adusă unui drapel este un lucru grav. Dar la fel de adevărat este că ambasadorul republican a provocat în mod deliberat cea mai înaltă curte a Europei. Șambelanul imperial, contele Colleredo, o rudă a prințului-arhiepiscop de Salzburg, dă asigurări emisarului că documentele vor fi eliberate fără întârziere. Împăratul este foarte supărat. Este o poveste stupidă, care ar trebui să se stingă de la sine, dar Bernadotte nu cedează. În cursul după-amiezii, suveranul trimite unul dintre consilierii lui, însoțit de baronul von Degelmann, cu misiunea să negocieze o soluție. Bernadotte este inflexibil, drapelul francez a fost pângărit. În fața refuzului său categoric, autoritățile austriece îi recomandă să fie prudent, adică să părăsească Viena în toiul nopții. Nu-l cunoșteau însă pe bearnez! Dacă tot trebuie să plece, va avea o plecare spectaculoasă. Trece o noapte fără alte incidente, dar în preajma palatului atmosfera rămâne tensionată.

La 15 aprilie (26 germinal, anul VI), în vremea prânzului, ca să fie cât mai multă lume cu putință pe străzi, generalul înfrânt de bunele maniere înghesuie câțiva camarazi și bagajele lor în cinci caleși. Și cortegiul părăsește Viena. Bernadotte este negru de furie, vexat, umilit. Promite în sinea lui un raport usturător către Directorat și către Bonaparte. La plecare, se dau toate onorurile protocolare acestui reprezentant diplomatic care duce cu el resturile drapelului, împăturite într-un etui. Dar mulțimea murmură în continuare. La cererea lui – lucru

deloc glorios – pe traseul său în direcția Rastatt, spre Salzburg, este însoțit de o escortă militară. Generalul a fost ambasador la Viena numai nouă săptămâni... Cum bine se știe, restul carierei lui se va desfășura în afara diplomației. Directoratul îl va numi ministru de război, o funcție care i se potrivea mai bine decât negocierile. S-a căsătorit cu Désirée Clary, cumnata lui Joseph Bonaparte, va fi acoperit de onoruri nu întotdeauna meritate, își va trăda împăratul și, în mod neașteptat, va deveni rege al Suediei și Norvegiei în 1818. A schimbat drapelul... Astăzi, prin linia Bernadotte, monarhia suedeză rămâne singura instituită cu asentimentul lui Napoleon.

Capitolul VI

Congresul se distrează puțin, mult, deloc...

Viena, în zilele noastre. Pe malul stâng al fluviului, între Dunăre și așa-numita Dunăre veche – un fost braț mort – se întinde districtul 22. Acest *Donaustadt* („Oraș al Dunării") este un cartier nou, dezvoltat după 1970 pe o insulă artificială, lungă de vreo 20 de kilometri. Acest adevărat Austria Center cuprinde turnuri și clădiri cu mii de birouri și de locuri în 14 săli de întruniri, expoziții, conferințe, seminarii, restaurante, bănci, o poștă, chiar și un post de radio. A fost deschis în 1987 și constituie un oraș în afara orașului, principalul pol al întâlnirilor profesionale din Austria. Alături, se află un alt ansamblu de imobile destinate schimburilor și discuțiilor, Vienna International Centre. Început în 1973 și inaugurat în 1979, acest UNO-City nu are vocație austriacă; Națiunile Unite închiriază de la Republică un complex gigantic aflat sub semnul organizației internaționale, care se întinde pe aproape 18 hectare, unde se află Agenția Internațională de Energie Atomică, Premiul Nobel pentru pace în 2005, precum și multe alte instituții, de pildă cele care se ocupă de dezvoltarea industrială. Din 1979, Viena, capitală a unui stat neutru, este al treilea sediu al ONU după New York și Geneva, cu reprezentanțele diplomatice specifice. Influența sa este adesea ignorată sau puțin

cunoscută. Cine ştie astăzi că, odată cu sediul OPEC, la Viena sunt stabilite cotaţiile producţiei petroliere de către 25 de state?

Aşadar, Viena este şi un oraş al congreselor. Nu e o noutate, desigur... Înainte de a avea un sens exclusiv profesional (fără a ne referi la acea definiţie a termenului care presupune adunarea tuturor parlamentarilor din Statele Unite ale Americii), ideea unui congres era de a aduna plenipotenţiarii ţărilor aflate în război pentru a încheia sau confirma pacea sau pentru a dezbate în continuare problemele internaţionale legate de interesele militare sau economice. În istorie, termenul de congres este folosit pentru prima dată între decembrie 1797 şi aprilie 1797, când Franţa, Prusia şi Austria s-au întâlnit la Rastatt, în Renania. După Tratatul de la Campo Formio, prin care malul stâng al Rinului îi era cedat lui Bonaparte, congresul de la Rastatt trebuia să reglementeze aplicarea tratatului. Nu am putea spune că a fost un succes al negocierilor în faţa armelor, căci nu numai că întrunirea s-a încheiat cu un eşec, dar în plus ambii reprezentanţi francezi au fost asasinaţi de husarii austrieci pe când ieşeau din oraş...

În pofida acestui deznodământ tragic, în care Austria este grav implicată, peste 15 ani tot ea va fi cea care va organiza cea mai spectaculoasă reuniune între naţiunile care s-au dezmembrat, anume Congresul de la Viena. De astă dată, Austria nu este înfrântă, este în tabăra învingătorilor. O ambiţie fără precedent, căci nu mai este vorba despre a decide soarta prinţilor germani, ci de a contura noua Europă postnapoleoniană. Va fi, înainte de toate, o revanşă.

La deschiderea acestui legendar Congres de la Viena, pe 18 septembrie 1814, umbra împăratului detronat şi exilat pe Insula Elba se întinde, apăsătoare, asupra lucrărilor diplomatice. Ce soartă îi va rezerva viitorul? În urmă cu numai

10 ani, în euforia de la Austerlitz, Napoleon a impus dispariția Sfântului Imperiu și i-a obligat suveranul să se mulțumească să fie împărat al Austriei. Francisc al II-lea germanul, devenit Francisc I austriacul, a fost nevoit să renunțe și la titlul lui – simbolic, e drept, dar care îl exaspera pe Napoleon – de rege al romanilor. Iar corsicanul, catalogat drept uzurpator, căci s-a încoronat împărat al francezilor, și-a stabilit în două rânduri cartierul general la Schönbrunn, ocupând Viena de la 12 noiembrie 1805 până la 13 ianuarie 1806, apoi la 11 martie 1809, după victoria de la Wagram și un bombardament cu 2 000 de obuze asupra Vienei, la două și jumătate dimineața. În zori, francezii au intrat într-un oraș împietrit, șocat. Familia Habsburg-Lorena a trebuit să suporte chiar ca manufactura imperială de porțelan Augarten, din nordul Vienei, să creeze o veselă specială pentru francezi, faimoasa „veselă Schönbrunn". Napoleon și-a reocupat locul. Chiar se simțea ca acasă în castelul Mariei Tereza. Dar îi era greu să recunoască una ca asta... După cinci luni de lipsuri – armatei napoleoniene i-a fost greu să împiedice răscoalele provocate de foame – învingătorul a plecat din nou, nu înainte de a ordona să fie distruse vechile fortificații; acestea nu au fost în stare să apere palatul imperial, erau demodate, datând de pe vremea amenințărilor otomane.

Dar după această perioadă de încercări, au apărut inițiative mai promițătoare. La 4 martie 1810, mareșalul Berthier, prinț de Neuchâtel și de Wagram, își face intrarea ca ambasador extraordinar. Era un progres notabil față de regretabilul comportament al lui Bernadotte, el fiind purtătorul unei misiuni excepționale: urma să îi ceară împăratului Francisc I... mâna fiicei acestuia, Maria Luiza, pentru Napoleon. Conform unui martor, a doua zi orașul asista la intrarea lui solemnă „în mijlocul unei mulțimi nemaivăzute de înalți seniori și oameni din

popor. Toată Curtea a ieşit în întâmpinarea lui cu echipajele Coroanei, care trebuiau să îl aducă la palat. Poporul vienez, într-un exces de bucurie, voia să deshame caii de la trăsura lui şi să o tragă el însuşi; s-au făcut mari sforţări pentru a împiedica aceste manifestări tumultuoase".

Berthier are 57 de ani. Curajul lui este faimos în rândurile Marii Armate; nu o dată a fost văzut dând năvală în mijlocul luptelor. Vienezii ştiu că în iulie 1789, când era în Garda Naţională de la Versailles, a apărat familia regală; apoi, în 1791, le-a ajutat pe Adelaida şi Victoria, mătuşile prin alianţă ale Mariei Antoaneta, să fugă. La căderea regalităţii a fost chiar înlăturat din rândul armatei. Este mult apreciată şi implicarea lui în bătălii; la Wagram, calul i-a fost ucis sub el... însă Viena mai ştie şi că are o fire cumpănită şi a îndeplinit cu succes misiuni diplomatice delicate, în special pe lângă regele Spaniei, în august 1800. Nu, serios, chiar nu are nimic din necioplitul de Bernadotte! Zilele de 6 şi 7 martie au fost o nesfârşită sărbătoare. Pe 7 seara, respectând uzanţele de la Curtea Austriei şi neuitând protocolul rezervat pentru Maria Antoaneta, ambasadorul lui Napoleon îşi transmite cererea către suveran, care îşi dă consimţământul cu solemnitate. Cum să îi refuze stăpânului Europei mâna fiicei sale celei mari? Peste două zile, arhiducesa, care îşi petrecuse toată tinereţea tremurând la auzul numelui de Bonaparte, renunţă la drepturile ei asupra coroanei Habsburgilor. Şi, după inspirata formulă a lui Geneviève Chastenet, devine „ostatica lui Napoleon". La 11 martie, în Biserica Augustinilor, parohie a Curţii, mareşalul se căsătoreşte cu Maria Luiza în numele şi în virtutea unei procuri date de Napoleon în februarie. Urmează un banchet, care are loc în sala imensă a Manejului Spaniol. A doua zi, Berthier ia din nou calea Franţei, cu

24 de ore înaintea împărătesei. Căsătoria s-a desfăşurat cu mare fast şi, cum ne spune Thiers, „cu o bucurie la fel de mare ca orice altă bucurie populară". Berthier l-a făcut (aproape!) uitat pe Bernadotte.

La Muzeul Vienei sunt păstrate două amintiri ale acestei uniuni, amintiri care nu au nimic de-a face, aşa cum se şi cuvine, cu ambasadorul. Una este o medalie din argint, executată de Franz Zeichner şi J.B. Harnisch, care înfăţişează, pe faţă, un profil al lui Napoleon încununat de lauri şi o imagine a Mariei Luiza, care poartă o diademă. Cele două chipuri sunt înconjurate de o expresie în latină, care aminteşte că împăratul este şi regele Italiei. Mai relevant este reversul: o femeie şezând, care simbolizează cetatea Vienei, prezintă unui geniu un medalion oval. Se poate citi „Vota publica". Viena încuviinţează căsătoria şi îşi formulează urările de fericire. De asemenea, putem admira o tabacheră rotundă din abanos, placată cu o foiţă din cupru aurit. Trei profiluri apar aici. Berthier? Nu! Împăratul Francisc, tată şi socru. Napoleon poartă colanul Legiunii de onoare, Francisc – pe acela al Lânii de Aur. Maria Luiza se află între cei doi, cu diademă pe cap şi cu un decolteu generos. Sub Ludovic al XIV-lea, Saint-Simon a scris că arhiducesa de 19 ani este „foarte dotată"! O adevărată lună de miere între cele două ţări, dar va fi una scurtă.

La căderea imperiului, Berthier se aliază cu Ludovic al XVIII-lea, îl întâmpină pe fratele lui Ludovic al XVI-lea la Compiègne (unde o întâmpinase pe Maria Luiza...) şi călăreşte alături de caleaşca regelui Bourbon la intrarea acestuia în Paris. La cei 61 de ani, Berthier a adunat 35 de ani de lupte, mai multe răni – dintre care una la cap – titlul de pair al Franţei şi crucea de comandor al Sfântului Ludovic, atribuită la deschiderea Congresului.

Reglementarea vieții învingătorilor și învinșilor este o acțiune uriașă. Viena este capitala viitorului european; ea a detronat deja Parisul încă din 1814, când l-au ocupat austriecii. Fiecare la rândul lui... Împăratul Francisc I – care este în continuare socrul lui Napoleon – este stăpânul casei.

Mai mult decât orice alt oraș, Viena este în măsură să ofere oaspeților distracții la alegere, între vizitarea colecțiilor artistice de o calitate rară, concerte, supeuri rafinate, plimbări în Prater, baluri și o apreciabilă doză de galanterie. În afara discuțiilor oficiale, orașul înseamnă doar plăceri, intrigi, seducții. Nu e de mirare că femeile frumoase, purtând nume ilustre sau pur și simplu fermecătoare, vin din toate colțurile lumii pentru a-și insinua farmecele cuceritoare între zbenguieli și dezbateri.

Monarhii, prinții și aristocrații sunt reprezentați de cei mai subtili diplomați. Sunt 216 șefi de misiune și 500 delegați! Această curte strălucitoare îl primește pe tânărul și seducătorul țar Alexandru I, pe regele Frederic Wilhelm al Prusiei, pe cel al Württembergului, precum și alte nume mari din Gotha. Cei cinci plenipotențiari importanți reprezintă un asemenea prestigiu și experiență în afaceri de stat nemaivăzute într-un oraș cu o asemenea ordine de zi. Viena cunoaște o încoronare diplomatică; ea redevine inima unei lumi bulversate de 25 de ani de catastrofe și miracole. Alături de lordul Castelreagh pentru Anglia, de Nesselrod pentru Rusia, de Humboldt pentru Prusia, două sunt figurile care domină Congresul de la Viena: Metternich, cancelarul Austriei, și Talleyrand, reprezentantul Franței restaurate în monarhia ei legitimă după nenumărate trădări, jurăminte, alianțe și uneltiri geniale, pentru care acesta din urmă s-a dovedit mai indispensabil ca niciodată. Nu a fost credincios decât ideilor sale care, e drept, erau uneori

schimbătoare. Iar inteligența lui, combinată cu ceea ce știa despre unii, despre alții, îi va permite să fie, alături de Metternich sau împotriva lui, un sforar fără egal. Viclenia „Diavolului șchiop" se impune dintru început: în timp ce învingătorii încercau să elimine Franța de la masa negocierilor, el va instiga și va susține națiunile mici împotriva cvartetului victorios, pentru a fi astfel admis la discuții. O revenire prodigioasă!

Personaj central al Congresului și vieții vieneze, Klemens Lothar Wenzel, prinț de Metternich-Winneberg, are 41 de ani. Adept încăpățânat al Vechiului Regim, el este dușmanul categoric al Franței revoluționare din două motive. Unul este personal, întrucât bunurile familiei sale de pe malul stâng al Rinului – s-a născut la Koblenz – au fost confiscate de revoluționari. Companion al lui Benjamin Constant la Strasbourg, tânărul Klemens a fost îngrozit și înfuriat după ce a văzut cum primăria din oraș a fost devastată după căderea Bastiliei. Alt motiv este de ordin politic, căci deșteptarea unui sentiment național german împotriva francezilor i se părea o amenințare la adresa Habsburgilor. Aristocrat monden, calm și detașat, s-a căsătorit, grație uneltirilor mamei sale, cu nepoata lui Kaunitz, cancelarul Mariei Tereza. La 22 de ani, această uniune i-a permis să acceadă la o poziție mai dezirabilă decât aceea de proaspăt deposedat de moșiile renane. Zestrea Mariei Eleonora, 19 ani, făcea din ea soția ideală pentru asigurarea unei lejerități financiare. Banii aceștia compensau lipsa frumuseții fetei și deschideau soțului ușile atât de înguste ale aristocrației vieneze. Metternich și-a dat repede seama că Viena era exact orașul în care trebuia să fie. Putea, în sfârșit, să țină rangul unei familii care, pe vremea lui Carol cel Mare, se numea Metter. Credincios acestui împărat, contelui Metter nu i-a

picat deloc bine să fie acuzat de trădare în favoarea saxonilor răzvrătiți. A scuturat din cap, repetând *Metter nicht*! („Metter, nu!"). Răspunsul acesta a căpătat forța unei porecle, apoi a unui nume. Metternich știa și astăzi să spună nu haosului, aventurii, excesului. Paradoxul este că această negație va face pare din abilitățile sale de seducător politic. Cochet, foarte îngrijit, nu refuză femeile. Gazetele franceze se amuză copios povestind despre cuceririle lui: „Se întâmplă adesea să își lase nevasta și copiii pentru a lua cina cu cine știe ce actrițe", dezvăluire care îl încântă pe Talleyrand. Unul dintre biografii lui, Humbert Fink, va scrie că „Metternich seduce și se bucură de asta, se lasă sedus și oferă desfătare". Înțelegem de ce este atât de căutat. Dar – iar acesta este un punct comun cu Talleyrand – amantele lui sunt și informatori politici. Hotărât lucru, viața la Viena era cum nu se putea mai plăcută. Renanul s-a îndrăgostit definitiv de Dunăre.

Postul de ambasador la Paris în care va fi numit în 1806 va fi esențial pentru cariera lui diplomatică. Îl va putea studia pe îndelete pe omul care a preschimbat Europa, fără a cădea însă în mrejele acestuia. Îl analizează pe Napoleon ca pe o sălbătăciune, însă lighioana tocmai ce îmblânzise Europa. În 1809, însărcinat cu conducerea politicii externe a țării sale, acest pragmatic ia în calcul o apropiere de Franța. Nu-i mai bine să te aliezi cu învingătorul... așteptând să cadă? Viclenia e necesară. Metternich nu spune nu acestei răsturnări de situație. Ba chiar este artizanul căsătoriei Mariei Luiza, după un calcul diplomatic rafinat; astfel, Imperiul Austriac va juca rolul de tampon între Franța și Rusia, ceea ce va asigura Vienei rolul celei de-a treia forțe susceptibile să restabilească echilibrul european. Să mai adăugăm că, chiar dacă a declarat război francezilor în 1813, Metternich

se va strădui să îl salveze pe Napoleon, cu condiția să fie restabilite frontierele din 1792. În timpul Congresului, prințul își va asuma rolul de moderator, încercând să facă din Austria garantul ordinii regăsite în Europa. Această organizație, numită Sfânta Alianță (Austria, Prusia, Rusia) va menține pacea până în 1848.

Congresul lucrează... încet, dar se distrează grăbit, mai ales când negocierile nu își ating scopul. Câte blocaje, câte susceptibilități, refuzuri și concesii! Statele mici au ambiții mari! Fiecare zi marchează sosirea unui alt cap încoronat, iar orașul pare a trăi o nesfârșită sărbătoare, sub o ploaie de flori și o furtună de ovații. Pentru o bună îndrumare, orașul editează un *Ghid pentru străinii aflați la Viena pe perioada Congresului*; aici sunt date – ceea ce demonstrează că este înlăturată orice idee de pericol – numele suveranilor, miniștrilor, însărcinaților cu afaceri, alături de numele străzilor și numerele la care locuiesc. Un minunat film francez realizat în 1931 de Erik Charell, cu Henry Garat și Lilian Harvey – două mari vedete – redă atmosfera de distracție care învesel eș te politica. *Congresul se distrează* evocă o poveste de dragoste între țarul Rusiei și o frumoasă modistă care făcea mănuși și care a încropit un buchet de flori pentru a-l arunca asupra caleștii imperiale la sosirea suveranului. S-a crezut că e un atentat. *Quid prod quo* și comedie a erorilor. Intervenția stafiilor este cât se poate de amuzantă. Din păcate pentru ea, eroina nu devine țarină, pentru că exista deja una, demna Elisabeta Alexeievna, inconsolabilă după pierderea celor doi copii și neglijată de acest soț de care este în continuare îndrăgostită. Împărăteasa Rusiei este una dintre puținele femei necurtate în timpul Congresului, împietrită în singurătatea și durerea ei. Evident, Metternich este la curent cu idila cu frumoasa modistă și e cum nu se poate mai

mulțumit, căci un țar îndrăgostit va fi mai puțin atent la lucrurile serioase. Un refren vesel cinstește Viena, centrul lumii, sub titlul de *Orașul Dragostei*:

Te voi iubi mereu, mereu,
Oraș al dragostei! Oraș al dragostei! Bună ziua, domnilor!
Firmamentul tău adăpostește
Un paradis al îndrăgostiților... Și încă n-am văzut nimic!
Pe malul Dunării tale albastre
Îndrăgostiții își cântă fericirea
Căci ei te vor iubi mereu, mereu
Oraș al dragostei! Oraș al dragostei... În sănătatea voastră, domnilor!

Un vis? Nu, așa a fost Viena pentru câteva luni bune. Filmul, care nu trebuie confundat cu o a doua versiune realizată în 1967, este una dintre primele pelicule sonore, redând sunetele mulțimilor și ale maselor. Scenariul nu exagerează, căci Alexandru I s-a făcut remarcat mai curând prin strălucirea recepțiilor sale, libertinajul și talentele sale mondene decât prin conștiinciozitate. De altminteri, a venit însoțit de Maria Narîșkina, de mult timp metresa lui *en titre*. De ce se află și ea la Viena, câtă vreme legătura lor era pe sfârșite? Nu se știe, dar cu siguranță monarhul va avea mai multe aventuri amoroase în timpul șederii sale, ostentativă fiind aceea cu fermecătoarea Ekaterina Bagration. Frumoasa prințesă Bagration nu are avere. Cu un zâmbet dezarmant, acumulează datorii într-atât de monumentale, încât va trebui să părăsească Viena în primăvară pentru a scăpa de creditori. Apartamentele lui Alexandru I (poartă și acum acest nume!) de la primul etaj al aripii Amelia din Hofburg sunt foarte însuflețite. O cohortă de femei invocă audiențe private... Și când te gândești că țarul și-a dat acordul pentru acest congres de la Viena cu condiția

ca acesta să fie organizat pe baza principiilor creştine... Cu toate acestea, manierele de cazac grăbit aduc şi câteva neplăceri acestui ţar care aleargă după fuste. O anunţă pe prinţesa Esterházy, născută în ilustra familie bavareză Tour şi Taxis, că i-ar face cu dragă inimă o vizită foarte intimă dacă soţul ei ar avea bunul-simţ să plece la vânătoare, dar nu are habar că prinţesa are deja un amant pe care toată lumea îl cunoaşte, anume un prinţ de Liechtenstein. Mai rău chiar: doamna este credincioasă amantului! Ce încurcătură! Pentru a evita să aibă prea mult de-a face cu ţarul, Maria Tereza Esterházy îi trimite acestuia o misivă mai curând perfidă: face o listă de femei frumoase pe care le va găsi la ea dacă îi va călca pragul! Alexandru I, amuzat de acest joc, îi trimite înapoi lista cu toate numele şterse cu o linie, cu excepţia... numelui ei! Nu vrea să o vadă decât pe ea. Prinţesa, înnebunită, trimite vorbă soţului să se întoarcă în galop pentru... a-l primi pe ţar. Iar când ţarul ajunge, soţul nu pricepe de ce Majestatea Sa imperială rămâne atât de puţin la el după ce a dorit, pare-se, să îi viziteze palatul... Zece minute, Alexandru I a stat zece minute! Furios, îşi îndreaptă atacurile în altă parte. În timpul unui dineu, o asaltează pe contesa Palffy: „Cred că soţul dumneavoastră lipseşte. Mi-ar face plăcere să îi ocup provizoriu locul..." Nicio şansă, Sire, prada e pe cât de senzuală, pe atât de spirituală: „Majestatea Voastră mă crede vreo provincie?"

Tot oraşul chicoteşte. Iar Alexandru I se concentrează asupra unui alt decolteu. Şi totuşi, după unele zvonuri, frumosul ţar de 37 de ani, cu zâmbet fermecător şi părul adus elegant peste ţeasta pleşuvă, ar fi mai curând un colecţionar de amoruri pasagere decât un amant neistovit. În scurt timp, va cădea într-o stranie şi definitivă criză de misticism. La Viena, ţarul este vestit şi pentru surzenia lui, uneori diplomatică. Ne-am

putea întreba dacă nu cumva slăbiciunile auditive ale mai marilor acestei lumi nu explică, cel puțin parțial, discuțiile care durează luni de-a rândul...

Viena, ospitalieră, oferă un lux de neînchipuit, cu atât mai mult cu cât țara a îndurat în ultimii 22 de ani atâtea războaie, înfrângeri și ocupații. Ce revanșă pentru ea, să fie cetatea-far a Europei! Populația crește cu aproape 100 000 de străini care vor să închirieze ceva pentru cel puțin cinci luni, însă nu se mai găsește nici măcar un pod pentru un valet, poate doar pentru cei dispuși să plătească în aur greu. Alimentele sunt la un preț inabordabil și, cu toate acestea, totul e cumpărat, pregătit, servit. Cabinetul imperial, mândru, dar ușor îngrijorat din cauza acestor mulțimi mereu avide de distracții, înființează o comisie pentru divertisment, care publică zilnic un program ce include de la bal mascat la vânătoare, de la teatru la paradă militară.

În fostul palat imperial, pot fi admirate mobilele somptuoase și tapițeriile pe fond purpuriu care decorează aceste încăperi unde, sub Franz Joseph, se vor servi mesele intime pentru Sissi și soțul ei. Țarul susține că poate dansa 40 de nopți la rând și... o demonstrează! Se dansează peste tot. Într-un stil necunoscut până atunci, pe un ritm în trei timpi. O noutate face furori: valsul, care își face debutul în societate după ce s-a născut la balurile populare. Odată intrat în lume, valsul nu va mai ieși. În ambasade, în saloanele de la Hofburg, în Galeria Mare de la Schönbrunn și în cafenelele din Prater, se dansează până la epuizare. Bătrânul prinț de Ligne urmărește această nebunie cu agerime de spirit și curiozitate. La 79 de ani – mai are de trăit numai câteva săptămâni – acest fost prinț suveran al imperiului, feldmareșal austriac și gentilom desăvârșit, trece dintr-un salon în altul, dar cu dificultate,

căci este foarte aglomerat. Lumea se înghesuie, se calcă pe picioare, se leagă cunoştinţe uneori involuntar. Cineva îl întreabă pe prinţ cum merg discuţiile negociatorilor. Iar acest om din alte vremuri răspunde maliţios: „Congresul nu merge, dansează!"

Vorba de duh face furori. Cum Europa vorbeşte franceza, gluma o străbate de la un capăt la altul şi stârneşte râsul. Chiar şi în Franţa.

Totuşi, prinţul de Ligne va regreta, chiar înainte de a muri, că discuţiile s-au înecat într-un vârtej de distracţii. Congresul a aţipit... Se vesteşte că în sala imensă a Redutelor, un fost teatru construit de Maria Tereza, dau năvală invitaţii. Ar fi trebuit să fie 3 000, dar sunt... 6 000, pentru că husarii vând invitaţiile pe măsură ce le sunt înapoiate! Un trafic care poate dura până în zori. În cele din urmă, cei în drept îşi vor da seama de acest comerţ ruşinos în urma căruia cartonaşele cădeau în mâini necinstite: au dispărut 1 500 de linguriţe stacojii, special fabricate pentru eveniment! E Balul Hoţilor! Şi sticlele rare din pivniţa de la Hofburg? Este un vin minunat de Tokay, împăratul mai are 100 de sticle care nu vor fi servite decât mărimilor. Câţiva bădărani încearcă să mituiască personalul de la bucătărie, oferind până la 150 de florini pentru un flacon din acest nectar care a ajuns până pe masa lui Ludovic al XIV-lea. Ah! Amintiri de la Congresul de la Viena! Sunt şi altele, mai demne, cum ar fi nenumăratele concursuri de dans din Manejul de Iarnă, unde oamenii iau locul cailor, sau concertul dat de Beethoven – nefericitul a mimat că dirijează orchestra – cu versiunea definitivă a operei *Fidelio*, categoric mai bine primită acum decât în 1805, când a fost creată. Beethoven este exemplul de artist uriaş, care a crezut în Napoleon şi nu îi iartă nefericirile aduse neamurilor germane. Beethoven este aclamat; întruchipează

deșteptarea naționalismului german după bătălia de la Leipzig, numită Bătălia Națiunilor, din 1813. Compozițiile lui Beethoven sunt un imn închinat libertății; popularitatea lui nu a fost niciodată mai mare, ceea ce este o adevărată mângâiere pentru incurabila lui izolare.

Și Talleyrand? Se depășește pe sine. Numit ministru al afacerilor externe la 13 mai 1814, este trimis plenipotențiar de Ludovic al XVIII-lea, cu sarcina de a-l înlocui pe contele Louis de Narbonne, ambasador la Viena de un an de zile, și care a fost primit de Metternich cu un ostentativ val de amabilități. Narbonne fusese numit de Napoleon, așadar el nu mai putea rămâne la Viena, unde nimeni nu mai voia să audă vorbindu-se despre Corsican. Trebuia să te cheme Talleyrand ca să îl slujești pe Napoleon, să îl trădezi, să îl slujești din nou și să ajungi să fii desemnat de Ludovic al XVIII-lea. Minunatul conte de Narbonne a fost prea onest! Și totuși, Ludovic al XVIII-lea, măcinat de gută, dar de o subtilitate adesea nerecunoscută, chiar dacă se bazează pe talentele emisarului său, nu are încredere în acesta, așa că îi impune doi regaliști în delegație. Este vorba despre marchizul de La Tour du Pin-Gouvernet, însărcinat să verifice și să semneze pașapoartele, și contele Alexis de Noailles, un spirit moderat. Ambii sunt devotați fratelui și succesorului lui Ludovic al XVI-lea. Talleyrand se obișnuiește cu prezența lor, a avut parte de alții, mult mai răi... Fără a pune la socoteală slujitorii și cei câțiva ofițeri, delegația lui adună laolaltă aproape toate opiniile afișate în Franța ultimilor 15 ani. Așa, Talleyrand nu se va înșela. Este compusă din mai bine de 30 de persoane, dintre care Emmeric de Dallberg, născut în Baden și naturalizat francez, care are cele mai bune relații cu Austria și Germania; Neukomm, muzicianul lui – ceea ce vienezii nu vor aprecia prea mult! –, Rouen, secretarul lui

particular, un consilier de stat, un locotenent mameluc şi Marie-Antoine Carême, bucătarul său, care nu are decât 30 de ani, dar este deja vestit la curţile din toată Europa. Carême susţine că patiseria trebuie considerată una dintre artele frumoase, calificând-o drept „ramura principală a arhitecturii". O piesă montată este opera unui arhitect culinar. Carême este aproape mai important decât stăpânul său întrucât Talleyrand, ale cărui supeuri au fost întotdeauna la mare căutare, a anunţat că „Franţa are mai mare nevoie de bucătari buni decât de buni diplomaţi". Şi totuşi, dacă, în conformitate cu tradiţia, o roată de brânză de Brie este prezentată drept „regele brânzeturilor" (numai acesta mai lipsea!), nu putem spune că avem de-a face cu un compliment adresat bucătarului. Pentru Talleyrand era de la sine înţeles ca tacâmurile să fie aranjate la masa negocierilor. În sfârşit, pentru ca posteritatea să cunoască acest congres de pace, Talleyrand este însoţit şi de un pictor, şi nu de unul oarecare, ci de Jean Baptiste Isabey însuşi, unul dintre artiştii preferaţi ai lui Napoleon; aşadar, gestul lui Talleyrand denotă o rafinată perversitate. Dar Isabey este un mare talent şi, după ce şi-a făcut debutul împodobind tabachere şi nasturi, a fost remarcat de Maria Antoaneta. Venea de la Nancy şi avea 20 de ani. Din 1788 a fost admis în atelierul lui David. Credincios lui Napoleon – cu toate că şi-a pierdut fiul cel mare în campania din Franţa – Isabey a urmat sfatul stăpânului său care a abdicat la Fontainbleau şi s-a înrolat în tabăra lui Ludovic al XVIII-lea. Iată cu cât zel l-a slujit pe Bonaparte! Se va supune. Şi va fi pictorul Europei.

La începutul lui septembrie, emisarul regelui Franţei l-a trimit pe marchizul de La Tour du Pin-Gouvernet să pregătească palatul Questenberg-Kaunitz, aflat pe Johannesgasse, lângă Kärtnerstrasse, în plin centru. Reşedinţa aleasă de

Talleyrand există și astăzi, nu departe de biserica și de mănăstirea ursulinelor. Este un edificiu masiv, vag florentin, puțin locuit după moartea cancelarului Mariei Tereza. În 15 zile, La Tour du Pin mai întâi, apoi Dallberg pun casa la punct, căci, deși saloanele sunt decorate magnific în cel mai pur stil vienez, saltelele sunt pline de ploșnițe, iar șobolanii și-au făcut și ei tabieturile lor în zonă. Un miros groaznic de mucegai domnește în toată clădirea. Plecat de la Paris împreună cu nepoata lui, Dorothée, Talleyrand ajunge la Viena pe 23. O călătorie de opt zile cu o singură certitudine: prințul intrigilor va reface Europa fără Napoleon, dar nu fără Franța cea învinsă. Susține sus și tare că a primit *Instrucțiuni* de la rege; fals, le-a redactat el însuși! Chiar și astăzi acestea sunt considerate o capodoperă a diplomației franceze: „Suveranitatea nu poate fi dobândită prin simplul fapt al cuceririi. Niciun titlu de suveranitate nu are realitate pentru alte state, decât în măsura în care l-au recunoscut". La sosire, are parte de o primire aproape incredibilă. Ambasadorii și însărcinații cu afaceri văd în el un personaj deopotrivă etern și nou care, după spusele lui Louis Madelin, „[...] după ce a reprezentat victoria, astăzi reprezenta legitimitatea și, mai mult decât atât, era ultimul reprezentant al demnității elegante de odinioară, la mare preț în aceste momente. Diplomați mari și mici i-au adus omagii, i-au trecut adesea pragul..." Este adevărat că Viena zumzăie în continuare din cauza proiectului smintit al lui Talleyrand din aprilie 1813, anume acela de a transforma imperiul în regat, convins fiind că Napoleon, fiul Revoluției, va fi cel mai bun dintre regi și va trece definitiv Rinul, Alpii și Pirineii. Metternich a prins de veste despre această propunere și a replicat că nu era lipsită de originalitate, dar nu putea avea decât „valoarea unei glume proaste".

Talleyrand se instalează ca un mare senior. În niciun caz nu trebuie să stârnească mila; când eşti învins, este un moment bun să străluceşti şi să impui. Şi nimeni nu l-ar putea întrece în materie de fast. În mai puţin de opt zile, toată Viena ajunge să-i admire saloanele luminate şi casa lui e mereu deschisă. Este magnifică, aceasta din urmă, poate chiar mai mult somptuoasă decât suculentă! Carême cel cu nume nepotrivit[1] va da toate asigurările: „Arta noastră însoţeşte diplomaţia. A prezida o cameră politică sau a umple o ambasadă înseamnă a face un curs de gastronomie". Amfitrionul se va lăuda chiar că „i-a învăţat pe ruşi să mănânce" şi îl vom vedea la Sankt Petersburg pregătind reţete savante, fără doar şi poate de nerealizat în vremurile noastre. Însă în această toamnă a lui 1814 nu se punea problema ca preeminenţa gustului, a luxului şi artei de a trăi să fie apanajul cuiva anume, indiferent cine va fi fiind. „Mai presus de orice, fiţi gazde bune, o faceţi în numele Franţei!", repeta Napoleon. Un principiu sacru şi pentru Talleyrand. Nepoata lui este solicitată în permanenţă pentru a fi sufletul acestor gale aproape cotidiene. Mai întâi oripilată de înfăţişarea „dezgustătoare" a acestui unchi prin alianţă, a fost repede cucerită de manierele şi spiritul lui. Mai mult sclipitoare decât frumoasă, spirituală, instruită şi informată, stăpânind deopotrivă tactul şi îndrăzneala, ea este complicea perfectă şi partenera ambasadorului. Invitatele ei – şi rivalele – „se prăbuşesc sub greutatea perlelor şi diamantelor". Seara, balurile din Johannesgasse provoacă blocaje de trăsuri ca pe vremea Mariei Tereza. Talleyrand are o strategie în mai mulţi paşi. Ca să existe, trebuie nu doar să primească oaspeţi, ci şi să facă vizite, pentru a se face remarcat şi de către uitucii

[1] În limba franceză, *carême* înseamnă *post* (n. trad.)

sau timizii care la un moment dat s-ar putea dovedi utili. Așa se face că prințul de Benevento își începe turneele în trăsura lui de ceremonie. Vorbește puțin, dar se arată în lume și află cât mai multe. Ia temperatura Vienei. Diagnosticul: febră politico-mondenă. Este ideal pentru acest negociator. Deja se simte în largul lui. De la 23 septembrie, chiar înainte de sosirea țarului, la Teatrul Curții se dă un spectacol. Regele Frederic al Danemarcei, în jur de 50 de ani, slab, palid și chel, este aplaudat; în scurt timp, aerul vienez îi va readuce culoarea în obraji. În schimb, suveranul de Württemberg, precedat de un pântec enorm, cu fața stacojie și lipsit de amabilitate aduce cu un mistreț; el este primit cu răceală. La 29 septembrie, lumea se mută în Prater. De astă dată, poporului i se permite să le privească pe altețele lor într-un concert asurzitor de salve de artilerie și focuri de artificii. Din butoaie curge vinul. 60 de trăsuri, fiecare cu câte șase cai înnebuniți de bubuituri, sunt blocate cu greu înainte de a ajunge în Dunăre. O buluceală de toată frumusețea, dar la Congres va fi și mai și!

30 septembrie 1814. O primă întrevedere este prevăzută la Metternich, la cancelaria de stat din Ballhausplatz. Birourile sale sunt într-o aripă a Hofburgului, o clădire terminată în 1719 și renovată în 1766 de către Nikolaus Pacassi, arhitectul care a înfrumusețat și Palatul Schönbrunn. Și în ziua de azi aici se află birourile cancelarului federal și ale guvernului. Pentru a se face remarcat – ceea ce este esențial! – trimisul lui Ludovic al XVIII-lea sosește ultimul, aruncând o privire ironică spre cei care îl așteptau. Fără a se sinchisi prea mult, se așază între austriac și englez, o modalitate de a se impune ca intermediar amabil. Stăpânind perfect arta de a prelua frâiele discuției, îndrăznește să întrebe care este scopul acestei întruniri. Cancelarul și ministrul afacerilor externe al Austriei îi

spune că şefii de cabinet au dorit să se înţeleagă asupra textului unei declaraţii preliminare. Ultimul sosit se miră: „Şefii de cabinet?" Şi privindu-i pe domnii din faţa lui, rosteşte: „Dar domnul de Labrador nu are această calitate, şi nici domnul de Humboldt."

Metternich nu prevăzuse acest apel la etichetă. Şi, culmea, sub acoperişul lui! Încurcat şi agasat, recunoaşte că domnul de Labrador este singurul reprezentat spaniol prezent la Viena, iar domnul de Humboldt nu ar trebui să se afle aici, dar îl asistă şi îl reprezintă pe domnul de Hardenberg, care a surzit şi nu poate lua parte la nicio discuţie din această cauză. Bietul Humboldt îşi va scuipa plămânii urlând la urechea superiorului său, care nu aude absolut nimic din ceea ce se discută!

Talleyrand, diplomatul cu un picior schilod, prinde ocazia din zbor: „Dacă infirmităţile sunt un titlu de noblеţe, aş fi putut veni şi eu însoţit..."

Talleyrand şi-a făcut intrarea la Congres cu o vorbă de duh. Şi îi adaugă o lămurire asupra unui alt cuvânt. Flamboaiantul plenipotenţiar obţine ca termenul de „aliaţi", utilizat în Tratatul de la Paris, să nu mai fie folosit la Viena. „Aliaţi? Împotriva cui? Doar nu împotriva lui Napoleon: el se află pe Insula Elba. Şi în niciun caz nu împotriva regelui Franţei: el este garantul durabilităţii păcii. Domnilor, să fim sinceri, dacă există în continuare puteri aliate, eu sunt în plus aici!"

El dă tonul; nu vor exista decât state care discută în jurul unei mese, rotunde, desigur, acoperite cu o hartă a Europei, pe care graniţele vor fi modificate cu rigle, compasuri şi globuri. Să nu existe nicio îndoială, Franţa se va micşora.

Întrunirile sunt scurte pentru că poftele învingătorilor creează dificultăţi prealabile negociatorilor, dar şi pentru că... lumea nu dorea să rateze nicio distracţie. Iar acestea sunt

numeroase, se caută mereu pretexte pentru a prelungi rafinamentele vieneze. Acest Congres al Europei este fără precedent prin ambițiile sale, rangul și numărul participanților, precum și prin rolul plăcerilor din jurul său. Există conciliabule, întâlniri în doi, în trei, confidențele unora, spovedaniile altora. Valeții duc scrisori, se întorc cu bilete. Și întrevederile oficiale, care nu sunt deloc lipsite de însemnătate. Ambasadorul francez se îngrijește de înfățișare. Îl distrează să primească lume în momentul în care își face toaleta – un obicei destul de răspândit în epocă, fie doar pentru a demonstra că aveau grijă de igiena lor – încântat să angajeze conversații când se spală pe picioare – o imagine greu de îndurat – sau când coaforul se învârte în jurul lui. Una dintre bucuriile lui Talleyrand este aceea de a afla că Isabey este copleșit de comenzile pentru portrete. Nu e un lucru oarecare să te lași pictat de un artist care a pus activ umărul la împodobirea blestematului de Napoleon. Celebrităților își fac programări, iar atelierul, instalat în cartierul Leopoldstadt, nu se golește niciodată. Portretele sunt o mărturie a interesului față de un pictor francez care fusese deja la Viena în 1812. Cu toate acestea, esențialul este ca Viena să știe că pictorul a venit la sfatul domnului de Talleyrand și că în 1810 Isabey a primit sarcina de a o învăța acuarela pe Maria Luiza, noua împărătească, asta după ce fusese primul pictor al Josefinei. Două împărătese, ce plăcere pentru un estet îndrăgostit de femeia pe care știe de fiecare dată să o întinerească fără a o linguși. Ca o comedie bulevardieră, nu lipsesc întâmplările nostime. De pildă, în timpul unui dineu fastuos dat de Metternich, monseniorul Severoli, nunțiul apostolic la Viena, remarcă amuzat că argintăria este marcată cu... blazonul lui Napoleon Bonaparte! Pentru cele 150 de persoane, pe fiecare masă se înșiră farfurii din argint, supiere, platouri și fețe de

masă fin lucrate, care uimesc. Nu e un serviciu de masă regal, cam prea opulent pentru un cancelar? Este un dar din partea celui care a fost împăratul francezilor pentru socrul său, vinovat de a fi uneltit „holocaustul noii Ifigenia", adică al fiicei sale, Maria Luiza. Prințul de Ligne, fericit că are ocazia să rostească o vorbă de duh, îi șoptește lui Metternich: „Serviciu pentru serviciu!"

De altminteri, a doua soție a lui Napoleon nu se află prea departe, este instalată la Schönbrunn, sub protecția – mai curând sub supravegherea – tatălui ei, alături de fiul său, regele Romei, un copil frumos, cu ochii de un albastru întunecat, căruia guvernantele i-au spus să-și ridice pălăria când este salutat. Maria Luiza este în continuare credincioasă, dar nu va mai avea dreptul de a-și revedea soțul. Nici să nu viseze una ca asta. În Viena se află și prințul Eugène de Beauharnais, fiul Josefinei din prima căsătorie și fiul adoptiv al lui Napoleon. Nu-l invită nimeni. Se simte un intrus, iar împăratul Francisc, nemulțumit de prezența lui nepotrivită, îl tratează fără prea multe menajamente. Regele Bavariei, socrul lui, țarul și Metternich intervin pentru a îmblânzi această asprime. I se acordă câteva onoruri, dar nicio santinelă nu dă onorul la poarta lui, ceea ce este foarte jignitor. Eugène se plimbă adesea cu țarul, braț la braț. Sunt în civil, pentru că Alexandru pare a se simți mai în largul lui astfel, fiindu-i mai ușor să cucerească doamnele, iar Eugène – pentru că nu știe ce uniformă să poarte! Este urmărit de poliția austriacă, suspectat fiind că întâlnirile lui cu Maria Luiza ascund cine știe ce complot, poate chiar răpirea fiului lui Napoleon, supranumit Vulturașul (*l'Aiglon*)? Nefericitul prinț Eugène este considerat spion bonapartist, mincinos, viclean. Toate aceste acuzații sunt nefondate; nu este decât credincios tatălui adoptiv, o figură tristă în

această dezlănțuire de plăceri la comandă. Este evitat, așa că nu va face parte din miile de bărbați în frac negru sau albastru, încălțați cu escarpeni albi sau negri, la braț cu doamne în rochii albe, bleu-pal sau roz. Pălărierul din piața Sfântul Mihail, din fața Hofburgului, a rămas fără marfă. Lumea s-a bătut pe pălăriile lui! În acest răstimp, discuțiile se domolesc. După soarta dureroasă a Poloniei, acum este în joc destinul Saxoniei. Chiar dacă suveranul său nu își va mai regăsi tot teritoriul, Talleyrand dă frâu liber bucuriei după salvarea politică de la Dresda și Leipzig. Ludovic al XVIII-lea își felicită emisarul: „Am marea plăcere de a vă exprima mulțumirea mea". Regele se teme de anexări și decupări arbitrare, precum și de înaintările prusace prea apropiate, pe direcția Mainz. „Această vecinătate ar fi fost foarte supărătoare pentru viitoarea liniște a Franței."

Dar, pe fond, situația Franței nu este evocată decât superficial. Ambasadorul Franței lasă să se întrevadă o umbră de osteneală în fața ducesei de Courlande, mama lui Dorothée; după ce îi povestește câteva anecdote triviale, scrie: „Petrecerile merg bine, draga mea, dar afacerile merg prost... Metternich este foarte slab și șovăielnic... Dorothée se comportă admirabil, îi place la Viena".

Trec două luni, iar în plan politic nu se întâmplă mare lucru. În unele zile ai impresia că Congresul a rezolvat totul în câteva ceasuri, dar a doua zi deciziile par la fel de schiloade ca și Talleyrand. Se aude pasul lui șovăielnic care se târâie pe parchetele vechi și îl împiedică să danseze. Unchiul lui Dorothée scrie o nouă scrisoare, datată 11 noiembrie 1814, pe un ton dezamăgit: „Am avut câteva conferințe, dar până în prezent fără rezultat, pentru că nu se va stabili nimic înainte ca marile probleme să fie încheiate. Până atunci, ne epuizăm cu

petrecerile". Iar el se recreează la mesele de joc, dar pe bani frumoşi... Pe deasupra, câtă vânzoleală din cauza lui Dorothée! Despărţită de soţul ei înainte de a veni la Viena, a găsit aici numeroşi admiratori. Când descoperă cine e amantul nepoatei sale, Talleyrand o suduie zdravăn. Este un tânăr ulan de 22 ani, un austriac care l-a însoţit pe Napoleon de la Fontainbleau până la îmbarcarea spre Insula Elba! Ba chiar l-a apărat pe împărat de hoardele dezlănţuite. Pe scurt, drăgălaşa nepoată a ambasadorului regelui are o legătură cu un ofiţer care l-a salvat pe Napoleon! După congresul încornoraţilor, hop şi congresul păcăliţilor. Peste o lună, pe 13 decembrie, vine vestea morţii prinţului de Ligne. Dispare o mare figură. A murit aşa cum a trăit, ca un gentilom, căci a răcit când a condus doamnele la trăsurile lor, fără mantie, în pofida celor peste 80 de ani. Cel pe care Ludovic al XVI-lea îl supranumise „Charlot" a ştiut şi să distreze Europa pe care a slujit-o şi întruchipat-o cu eleganţă.

3 ianuarie 1815. Iscusinţa regăsită a lui Talleyrand îi slujeşte cum nu se poate mai bine lui Ludovic al XVIII-lea, căci Franţa încheie un tratat secret cu Austria împotriva Prusiei şi Rusiei. Esenţialul nu devine public imediat. O misivă, tot secretă, pleacă de la Viena înspre Ludovic al XVIII-lea: „Acum, Sire, coaliţia este dizolvată şi aşa va fi pentru totdeauna. Nu numai atât, Franţa nu mai este izolată în Europa, dar Majestatea Voastră are deja un sistem federativ, astfel încât nici 50 de ani de negocieri nu par a fi în stare să reuşească să i-l ofere..."

Isabey este atât de apreciat, încât la 21 ianuarie 1815, pictorul lui Talleyrand – cum este numit de vreo trei luni de zile – decorează Catedrala Sfântul Ştefan, unde se oficiază o slujbă solemnă în memoria lui Ludovic al XVI-lea. În martie 1809, francezii au comis blasfemia de a lupta până dinaintea

sfântului altar; în timpul celei de-a doua ocupații napoleoniene au fost distruse mai multe opere de artă.

Acest serviciu religios expiator este o inițiativă a lui Talleyrand, care îi scrie lui Ludovic al XVIII-lea că vor fi invitați toți ambasadorii și că „[...] tot ceea ce Viena are mai distins din rândul celor două sexe își va face o datorie de onoare din a fi prezent. Încă nu știu cât va costa, dar este o cheltuială necesară. Nu va fi neglijat nimic din ceea ce ar putea spori importanța acestei ceremonii. [...]" Este vorba despre „a ne face mesagerii durerii Franței" care trebuie „să izbucnească pe pământ străin și sub ochii unei Europe adunate laolaltă". [...] „Toți membrii Congresului vor fi invitați și m-am asigurat că vor veni." Printre evenimentele imprevizibile ale Congresului de la Viena, iată-l pe fostul episcop de Autun, excomunicat, apărător al constituției civile a clerului și diplomat al unei Franțe belicoase cu 130 de departamente, cerându-i arhiepiscopului Vienei să facă o slujbă de iertare în memoria lui Ludovic al XVI-lea, „aniversarea unei zile de doliu și de eternă oroare"; un gest incredibil și de neconceput cu numai câteva luni în urmă! Iar în istoria catedralei, o dată majoră, adesea uitată când o vizităm sau asistăm la o slujbă.

Talleyrand are remușcări? Puțin probabil, la un personaj cu un trecut atât de încărcat. În orice caz, omul nu are scrupule și, când e cazul, nici memorie. Dar ce organizator!

Să ne închipuim această zi de 21 ianuarie 1815. Viena este sub zăpadă, șfichiuită de ger. Se zăresc chiar și câteva sănii lunecând. Minunatul acoperiș policrom, pe atunci susținut de o pădure de 3 000 de trunchiuri de arbori înlocuită între timp de o armatură de 695 de tone de oțel, dispare sub un văl alb. *Pummerin*, cel mai mare clopot din Europa după cel din Catedrala din Köln, topit în 1711, își leagănă liber cele 22 de tone,

făcând geamurile să se cutremure. Ciorchine de uniforme, de femei cu paltoane lungi și mantii, coboară din trăsuri și o iau spre Poarta Uriașului. Cu mult înainte de ora 11, oaspeții care au primit invitații roșii sau albastre (acestea sunt cele mai bune locuri) se așază sub naosul central, înalt de 28 de metri. Pereții sunt acoperiți pe o porțiune de aproape 100 de metri cu pânze negre brodate cu argintiu; stâlpii – și sunt 107 –, împodobiți cu statui de sfinți, poartă fiecare un ecuson cu stema Franței. În fața altarului principal, sfințit la 19 mai 1647 și considerat cel mai important din primul stil baroc vienez, un catafalc, înalt de aproape 20 de metri, este salutat de un detașament al Gărzii Maghiare în ținută de gală, cu dolman și pene. Patru statui, care nu vor fi văzute decât în această zi, întruchipează Franța îndurerată, Europa înlăcrimată, Religia arătând testamentul lui Ludovic al XVI-lea și Speranța care imploră mila cerului. Totul este sumbru, tragic. Miile de lumânări nu izbutesc să lumineze imensa biserică. Suveranilor le este rezervată o tribună; în față, o alta primește prinții și toate autoritățile civile și militare. Împăratul Austriei nu a permis nicio abatere. El însuși este îmbrăcat în negru, fiind singurul monarh care afișează în mod vizibil doliul. Femeile sunt toate în negru, siluetele fiind ascunse sub vălurile lungi; nepoata lui Talleyrand, aflată în primul rând, îndeplinește rolul de doamnă de onoare. Singurul Bourbon prezent este prințul Leopold de Sicilia, dar toți francezii din Viena sunt acolo, înghesuiți în navele laterale. 250 de coriști interpretează un imn compus de compozitorul austriac Neukomm. Cine îi dirijează, fără orchestră? Salieri, vechiul rival gelos al lui Mozart, maestru de ceremonii al împăratului. Arhiepiscopul Vienei, prințul de Hohenwart, 83 de ani, care era răcit de trei săptămâni, nu a mai putut pretinde că e în continuare suferind. Un preot urcă în amvonul din gresie

dantelată, datând de la sfârșitul secolului al XV-lea. Intervenția lui era cât pe ce să fie catastrofală. Bietul om scrisese o predică ridicolă: lăuda aptitudinile de lăcătuș ale lui Ludovic al XVI-lea! Talleyrand, care a vegheat asupra fiecărui detaliu al ceremoniei, a citit textul. Îngrozit, a cerut membrilor ambasadei să îl rescrie în 24 de ore. S-a evitat astfel o predică „absolut nedemnă de subiect și de auditoriu". În schimb, nu au putut transforma vocea guturală, monotonă, cu un „intolerabil accent alsacian", a preotului. De îndată ce a început să vorbească, câțiva ofițeri ruși nu s-au putut abține și au izbucnit în râs, lucru deloc apreciat de Alexandru I.

Seara, Talleyrand primește la palatul Kaunitz, unde, de ceva vreme și din cauza bugetului exorbitant alocat slujbei de pomenire, a trebuit să se mulțumească doar cu cine simple, adesea numai în compania nepoatei, pe care oricum încerca să o seducă. Ambasadorul își adresează sieși câteva complimente: „Nu a lipsit nimic de la ceremonie, nici pompa adecvată subiectului, nici alegerea spectatorilor, nici durerea pe care evenimentul evocat se cuvine să o stârnească întru veșnicie."

Empatic, prințul de Benevento își lasă oaspeții cu gura căscată. Îndrăznește să își califice punerea în scenă drept o reușită „edificatoare, impunătoare, eminentă" și nu se teme să adauge: „Ce lecție pentru regi, pentru toți oamenii! Da, domnilor, această ceremonie este o mare lecție!"

Așa și este. Numai că invitații, cunoscându-i întreaga carieră, sperjururile și oportunismul, primesc spusele lui drept o lecție de ipocrizie. Talleyrand, slujitor credincios și păzitor al memoriei lui Ludovic al XVI-lea? Viena a văzut ceva de neînchipuit!

În mijlocul acestei compasiuni forțate, un valet aduce două bilete. Unul de la Metternich, care îl informează pe stăpânul

casei că toate cheltuielile pentru ceremonie vor fi preluate de Curtea Austriei. Cum suma se ridica la 100 000 de florini, ceea ce îl îngrijorase pe ambasador, domnul de Talleyrand este brusc uşurat, aproape vesel. Dragul de Ludovic al XVI-lea, ce minunat împărat francez, ah, ce clipe emoţionante... Celălalt mesaj îi aduce vestea că lacrimile ţarului Rusiei s-au uscat. Se află la prinţesa Bagration – pe care nu a putut să o vadă dimineaţă – unde se joacă o comedie, apoi un bal. Sunt prezenţi şi regii Prusiei şi Danemarcei. A fost o zi atât de grea! Prinţul de Benevento nu a atras atenţia că ţarul este urmat la o distanţă apreciabilă de aghiotanţii lui pentru că are detestabilul obicei de a scuipa peste tot! Alexandru I este un slav, nepot al unei nemţoaice (Ecaterina a II-a), care poate trece lesne de la râs la plâns, în vreme ce domnul de Talleyrand îşi planifică grijuliu emoţiile.

Zece zile mai târziu, Talleyrand îl informează pe Isabey că Ludovic al XVIII-lea îi acordă crucea Legiunii de onoare, una dintre nenumărate decizii pe care Majestatea Sa regele le-a luat în spiritul Majestăţii Sale împăratul... De ce s-ar mai mira cineva că o decoraţie inventată de Napoleon pentru a-şi recompensa năbădăioşii este acordată unui artist care tocmai ce onorase regele martir? Împăratul? Se vorbeşte despre el, fără a se ajunge însă la un acord asupra viitorului lui, ca şi cum şederea forţată pe Insula Elba nu era decât o etapă. Metternich şi Talleyrand încrucişează săbiile. Austriacul favorizează disputele între Rusia care vrea să se mărească şi Polonia şi Prusia, care încearcă să rupă ceva din teritoriul Saxoniei. Talleyrand agravează divergenţele dintre Austria şi Anglia, amândouă preocupate de echilibrul european, care însă se vede altfel de la Viena şi de la Londra... Or, în culise acţionează un agent al lui Napoleon, Cipriani. De la Viena,

indiciile lui îi dezvăluie că Europa, unită cu patru luni în urmă împotriva lui Napoleon, este acum dezbinată în privința viitorului. Spionii bonapartiști află că englezii propun ca prizonierul din Elba să fie deportat – ca un ocnaș! – pe Sfânta Elena. Aceste informații îl motivează pe împăratul detronat să își pregătească întoarcerea. Dar altul va fi motivul care îi va sluji drept pretext oficial lui Napoleon pentru a se plânge și a suporta consecințele.

La 15 februarie 1815, țarul Rusiei îl întreabă pe Talleyrand de ce nu execută tratatul din 11 aprilie precedent prin care Ludovic al XVIII-lea se angaja să plătească două milioane ca rentă anuală lui Napoleon. Alexandru I, în pofida campaniei din Rusia, l-a considerat întotdeauna pe împăratul francezilor drept un frate și își dorește ca acesta să se exileze în Rusia; el este nemulțumit de laxismul financiar al monarhului Bourbon. „Cum Tratatul de la Paris nu a fost respectat, trebuie să cerem executarea lui: pentru noi e o problemă de onoare. Nu vom renunța în niciun chip. Împăratul Austriei dorește acest lucru la fel de mult și vă rog să mă credeți că este la fel de afectat ca și mine."

Talleyrand este pus în încurcătură. Știe foarte bine că Ludovic al XVIII-lea și miniștrii lui nu vor plăti pensia convenită. Mai știe și că opinia participanților la Congres se constituie într-un reproș puternic la adresa Franței. Napoleon, care a fost mereu riguros în materie de bani și detesta datoriile, se putea considera trădat... Este supărător că regele Franței și Navarrei nu își respectă angajamentul. O clipă, Talleyrand se gândește la un târg odios... în care el ar îndrăzni să ceară Angliei să achite renta prevăzută pentru prizonierul din Insula Elba! Între timp, lordul Castelreagh a trebuit să se întoarcă la Londra pentru o dezbatere parlamentară importantă. Cu acordul premierului

britanic, l-a desemnat drept succesor pe ducele de Wellington, ambasador la Paris. Acesta se află în Viena din seara de 1 februarie. Ce noroc, această numire! Se vor putea da o mulțime de dineuri și baluri, iar acest ostaș prestigios va putea ține piept țarului, fiind totodată considerat de ceilalți plenipotențiari drept egalul lor. Nu este el cel care a eliberat Spania și Portugalia și a învins, în șase ani, toți mareșalii lui Napoleon? În India nu s-a remarcat printr-un simț aparte al negocierii, atât de rar la un militar?

Wellington își face o intrare senzațională în Viena. Reușește să le pună în umbră pe toate câte s-au întâmplat în ultimele cinci luni. Lumea vrea să îl vadă, să îl audă, să îl atingă pe acest englez încăpățânat născut în Irlanda care a înfrânt geniul de artilerist al lui Bonaparte și a obligat Corsica la o umilitoare retragere din Peninsula Iberică. În prima seară, când se află că ducele se duce la balul mascat de la Hofburg la braț cu o doamnă cu chipul acoperit și cu lordul Castelreagh, pentru care este ultima petrecere, se înghesuie 8 000 de persoane. În Sala Redutelor, orchestra instalată la o tribună interpretează recenta Simfonie a VII-a a lui Beethoven, un omagiu remarcat: *Victoria lui Wellington în bătălia de la Vittoria*, care debutează cu o răsunătoare bătaie de tobe. Chiar surd, țarul a fost impresionat. Muzeul Vienei păstrează o gravură a acestei seri, datorată lui Carl Schütz, care anunță stilul Biedermeier. Se fac pariuri legate de ceea ce va cere englezul, în câteva ceasuri mari averi își schimbă stăpânii. Talleyrand se informează: ducele și-a făcut vizitele protocolare? Nu toate. Împăratul Austriei a răcit (la Sfântul Ștefan); regele Prusiei a uitat ora audienței pe care a fixat-o el însuși, zăbovind prea mult în atelierul lui Isabey, unde supraveghează executarea unei miniaturi a contesei Julie Zichy, pe care o adoră... Jenat de impolitețea de care a dat

dovadă, Frederic Wilhelm al Prusiei îi trimite veste lui Wellington că în scurt timp va fi la regele Bavariei, unde îl va aştepta. Ducele e copleşit: brusc, nu mai are nicio oră liberă în toată ziua. Astfel de susceptibilităţi nu pot decât să încetinească lucrările. Diplomatice.

5 martie 1815. Pe malurile Dunării, după o ultimă serbare magnifică, este înmormântat Majestatea Sa Carnavalul. Distracţiile au ţinut aproape două luni. În afara duratei apreciabile, o altă particularitate a *Fasching* este aceea de a organiza serbări în locuri aflate la mari distanţe unele de altele. Se putea pierde mai bine de o oră pe drum până acolo, iar la întoarcere, în zori, cele în jur de 4 000 de felinare ale municipalităţii se stingeau, lumânările lor fiind consumate. Gata cu balurile mascate şi fastuoase, a venit vremea Postului. Cum nu se mai dansează, pentru distracţie se organizează loterii caritabile. Acestea sunt catastrofice, pentru că lozurile prevăzute pe ascuns pentru femeile frumoase sunt atribuite, din greşeală, pocitelor! Da, gata cu râsul...

Dis-de-dimineaţă Talleyrand, aşezat în pat, îşi ascultă nepoata vorbind, fermecătoare de la primele ceasuri ale zilei. Pe o tavă din argint, un lacheu aduce un plic trimis de la Ballhausplatz, birourile lui Metternich. Ambasadorul francez îşi închipuie că austriacul îl anunţă ora următoarei conferinţe a delegaţilor. Aceasta este, de altminteri, o curiozitate a acestor reuniuni: nu sunt niciodată cu adevărat fixate dinainte. Convenirea unei zile şi a unei ore este deja o muncă în sine. O roagă pe frumoasa contesă să deschidă scrisoarea şi să o citească, sigur fiind că e o veste fără importanţă. Ea păleşte, stupefiată: Napoleon a evadat din Insula Elba!

Unchiul ei rămâne stană de piatră. Se aştepta la o asemenea veste cutremurătoare? Temerea că Congresul nu va folosi

la nimic nu își are rostul, căci până acum nu s-a hotărât decât că... nu s-a hotărât nimic, în afară de Saxa și Polonia. Și regele?

Într-un astfel de moment, calmul celui de care Napoleon a avut atâta nevoie înainte de a ajunge să-l deteste, este calmul unui mare ministru. Dorothée este mult mai supărată decât el, căci astăzi ar fi trebuit să se ducă la prințesa Metternich. Avea programată o repetiție pentru o comedioară de salon, cu o mică trupă de amatoare din lumea bună. Titlul: *Surdul sau înghesuiala de la han.*

Dorothée este dezamăgită: „Vai, unchiule, și repetiția mea?" „Va avea loc, doamnă..."

Își merită cu adevărat porecla de Sfinx. Dar în această zi de 5 martie 1815, domnul de Talleyrand, omul care a țesut atâtea intrigi, a dejucat atâtea comploturi, a format atâtea coaliții și a uneltit atâtea contra-comploturi, va trebui să dea dovadă de o abilitate supremă. Și de un mare talent diplomatic pentru a convinge Congresul să nu se dizolve, acoperit de ridicol... Sunt deja cinci zile de când Napoleon a debarcat în Golful Juan. Nava care l-a adus de pe Insula Elba pe țărmul provensal se numea *Inconstantul.* La așa echipă, așa nume! Franța este demnă de încredere?

Metternich nu a dormit decât două ceasuri. A lucrat mult în ajun. La ora șase dimineața, îl trezește valetul personal cu o depeșă urgentă, trimisă de la Consulatul general al Austriei de la Geneva, care confirmă evadarea blestematului de Napoleon.

Peste nici două ore, tot Hofburgul clocotește, iar cancelarul se află dinaintea împăratului. Francisc I de Habsburg este de un calm care te face să te aștepți la ce poate fi mai rău dar, date fiind circumstanțele, e un lucru remarcabil: „Dacă Napoleon are chef de aventuri, e treaba lui. A noastră e să asigurăm lumii pacea pe care el a tulburat-o săptămâni de-a rândul. Duceți-vă imediat

şi luaţi legătura cu împăratul Rusiei şi regele Prusiei. Spuneţi-le că sunt gata să dau ordin armatei noastre să ia calea Franţei. Nu mă îndoiesc că amândoi suverani vor fi alături de noi."

La ora nouă, aceste două misiuni erau deja îndeplinite. În mai puţin de o oră, războiul a fost stabilit. La ora zece, ambasadorii se prezintă la Metternich, ai cărui valeţi au străbătut Viena ca nişte furnici. Talleyrand se preface că nu e la curent. După ce citeşte depeşa consulară, întreabă, impasibil:

— Ştiţi cumva unde merge Napoleon?

— Raportul nu spune nimic...

— Va debarca pe un ţărm oarecare din Italia şi se va arunca asupra Elveţiei, susţine ministrul.

Metternich răspunde:

— Va merge direct la Paris.

Cancelarul are dreptate. Talleyrand este cu adevărat tulburat. Mimează o detaşare demnă, ca şi cum această veste care a buimăcit Viena ar fi un fleac oarecare, dar în realitate numai la asta se gândeşte. Esenţialul este să nu se lase cuprins de îngrijorare. În seara aceea, Dorothée, „foarte aranjată şi foarte frumuşică", joacă în faţa Curţii în piesa programată. Curtea este împărţită în ceea ce priveşte intenţiile lui Napoleon, însă nu şi în privinţa sorţii care ar trebui să i se pregătească: un proces. Nu de un proces a avut parte şi Ludovic al XVI-lea, iar el nu avea milioane de morţi pe conştiinţă? Talleyrand este impresionat – orbit – de talentul nepoatei sale, care „a avut un excepţional succes". A doua comedie se numea – iar aceasta nu e o invenţie! – *Dansul întrerupt*! Ca să vezi... Talleyrand şi-a pus masca imobilă, i-a pierit cheful de glume.

În pauza dintre cele două spectacole, se mănâncă moderat – există Postul Mare şi post –, iar cineva dă toate asigurările

că „Uzurpatorul" se îndreaptă spre Neapole. Talleyrand încearcă să prindă mingea din zbor: „Mă aşteptam eu! Nu va ajunge niciodată la Paris!" Comesenii se uită la Excelenţa Sa fără a-l crede. Pentru a-şi convinge auditoriul, ambasadorul conchide: „Omul acesta este nebun!"

Veştile care vin din Franţa, faimosul „zbor al Vulturului de la o clopotniţă la alta", năucesc Viena. În aer pluteşte anxietatea, deşi mai există ici şi colo câteva persoane care chicotesc în barbă, Napoleon păstrându-şi – aşa cum se întâmplă întotdeauna – numeroşi admiratori, adesea neaşteptaţi, în ţările pe care le-a învins. Balurile şi petrecerile sunt oprite; la fel şi răsuflarea dansatorilor. Cum? Drapelul tricolor se înalţă din nou, iar pe drumul care îl duce spre Paris, rândurile partizanilor lui Napoleon se îngroaşă. La 13 martie, Metternich pune la cale un răsunător protest comun al aliaţilor (da, au reapărut), pe care Talleyrand nu îl poate contesta şi pe care Wellington, care a primit mână liberă, îl semnează primul: „Încălcând astfel convenţia care i-a stabilit domiciliul pe Insula Elba, Bonaparte distruge singurul titlu legal de care era legată existenţa lui. Întorcându-se în Franţa, cu planuri de tulburări şi răsturnări, s-a privat el însuşi de protecţia legilor şi a demonstrat în faţa Universului că alături de el nu poate exista nici pace, nici armistiţiu".

Să ne închipuim Viena acelei seri de martie 1815. Există cei care au aflat vestea, dar sunt mulţi şi cei care, deşi în cele mai înalte poziţii, nu ştiu încă nimic şi vor afla despre fuga Căpcăunului cu o întârziere de 24 de ore. Aşa s-a întâmplat cu Maria Luiza, care şi-a petrecut ziua călărind în pădurile din jurul Palatului Schönbrunn. Rigiditatea reacţiei ei este exemplară. Nu scoate o vorbă, nu lasă să transpară nicio emoţie, apoi se închide în dormitorul ei. Doamna de Montesquiou, Mama

Quiou pentru apropiați, guvernanta micului prinț, o aude hohotind atât de tare, că suspinele ei se aud până în anticamera apartamentului. Chestiune de educație.

Congresul de la Viena este contrariat, frustrat că nu poate continua să se desfete cu această prelungire a „delicioaselor vremuri" despre care vorbea Talleyrand, evocând Vechiul Regim. Congresul nu se mai distrează. Talleyrand se întreabă ce Franță reprezintă – sau ar vrea să reprezinte – o dilemă teribilă, pe care o vor trăi numeroși funcționari civili și militari. Isabey este deja în drum spre Paris și este unul dintre primii care îl vor saluta pe Napoleon în calitatea lui de stăpân – din nou – la Tuileries, în seara de 20 martie. Pe 4 aprilie, când regele și Bourbonii fug, iar vestul Franței regaliste se ridică împotriva „nebunului din Insula Elba", Napoleon trimite o depeșă ambasadorilor. Îi asigură de dorința lui de pace și de a respecta Tratatul de la Paris, semnat la 30 mai 1814. La Viena, Talleyrand se îndoiește. Napoleon încearcă să lase să se creadă că Austria îl susținea și că el nu a debarcat în Franța decât pentru că Ludovic al XVIII-lea nu și-a respectat promisiunile financiare.

În ambasada lui, prințul intrigilor este oare pregătit pentru încă un sperjur, adică e gata să se alieze din nou cu Bonaparte? În *Memoriile* pe care le-a dictat pe Sfânta Elena, Napoleon va sugera acest lucru, căci, așa cum deja am spus, avea informatorii lui în labirintul vienez... ca toată lumea, de altfel:

> Domnul de Talleyrand era mereu pregătit de trădare, dar era o complicitate aleatorie. Era de o circumspecție extremă, se purta cu prietenii de parcă i-ar fi fost dușmani și cu dușmanii, ca și cum i-ar putea deveni prieteni... A așteptat de două ori câte 24 de ore la Viena puteri depline pentru a putea negocia pacea în numele meu. Mi-ar fi fost însă rușine să îmi prostituez în asemenea hal politica. Și totuși, se prea poate ca

asta să mă fi costat exilul de pe Sfânta Elena, căci nu neg că are un talent rar și ar fi putut, în tot acest răstimp, să încline semnificativ balanța în favoarea mea.

Cu alte cuvinte, lui Napoleon nu i-ar fi fost pe plac trădarea lui Talleyrand în favoarea lui. Poate că Talleyrand și-ar fi întors încă o dată straiul brodat pe partea cealaltă dacă fugarul l-ar fi contactat... La Viena, toată lumea se întreabă: în numele cui vorbește ambasadorul Franței? El, care a tras atât de mult firele Istoriei și și-a schimbat convingerile în așa fel încât să-i slujească interesele care erau, adesea, și cele ale Franței, ce atitudine va adopta? Nu există decât o certitudine: spiritul de cuceritor al lui Napoleon este cel mai mare dușman al gloriei sale.

În oraș, reacțiile sunt dintre cele mai contradictorii, dar ele provin din toate cercurile, iar unele reușesc să spargă gheața convențiilor de la deschiderea Congresului. Începând cu ambasada Franței! Așa se explică ezitările, mai bine spus erorile de apreciere ale ambasadorului. Personalul diplomatic din jurul lui Talleyrand găsește mai mulți responsabili. După unii, vinovați sunt englezii, pentru că nu au supravegheat în mod adecvat exilatul pe care îl aveau în pază. După alții, responsabil e țarul, căci el a ales Insula Elba, „atât de aproape de coastele Italiei și ale Franței". Talleyrand s-a gândit în taină la Insulele Azore... În sfârșit, este blestemat Tratatul de la Fontainebleau, căci acesta nu îl constrânge pe Napoleon să rămână pe insula lui – nu este prizonier, ci exilat – și Ludovic al XVIII-lea, care nu a rezolvat problema celor 2 milioane convenite...

Printre servitorii ambasadei, cărora șederea la Viena începea să li se pară monotonă, e o adevărată explozie de bucurie, care scoate la iveală o derută ideologică. Polonezii din Viena sunt în culmea fericirii. Iar regele Bavariei, multă vreme recunoscător lui Napoleon că i-a ridicat ducatul la rang de regat,

dar care ulterior a trecut în tabăra aliaților, este terorizat, „deranjându-se la stomac, ceea ce i-a provocat o ușurare a măruntaielor ale cărei efecte nu vor întârzia să fie cunoscute"! Toate aceste neplăceri stârnesc râsul țarului. Cele 100 de zile vor fi dificile pentru unele organisme... și câteva conștiințe. Ce era de făcut? Să tacă din gură și să frunzărească gazetele. Sunt vânate toate ziarele care vin din Franța și, până pe 12 martie, tăcerea presei vieneze este elocventă. Vienezii încearcă să îi tragă de limbă pe valeții de la ambasade, pentru a afla ce conțin depeșele. Metternich pune la punct un sistem de supraveghere polițienească; va începe să îi placă: agenții lui cercetează hotelurile și palatele, cerând mărturisiri sau informații de la servitorii care, de data asta, știu mai puțin decât stăpânii lor. În Viena circulau două soiuri de temeri. Prima e că Napoleon îi va vrăji din nou pe francezi, așadar dispare orice speranță de pace, vor trebui să o ia de la capăt cu războiul. A doua este că discuțiile laborioase și acordurile smulse și parafate după nopți de veghe riscă să fie caduce. Tot ceea ce a fost stabilit se va nărui, anume preluarea Poloniei de către Rusia, extinderea considerabilă a teritoriului prusac, dominația austriacă în Italia de nord, Belgia unită împotriva voinței sale cu Olanda. Edificiul fragil, autoritar, este amenințat, la fel de derizoriu ca un castel din cărți de joc. Un Congres inutil? Ar fi un alt dezastru. Și rezultatul era atât de aproape! Câteva evenimente par a fi dintr-odată nepotrivite; seratele, desigur, dar și aniversarea fiului lui Napoleon – împlinește patru ani – care este marcată prin concedierea imediată a doamnei de Montesquiou și punerea sub pază a copilului, căci exista teama că va fi răpit, ceremoniile din Săptămâna Mare, în timpul cărora suveranii austrieci spală, în catedrală, picioarele a 24 de bătrâni, 12 bărbați și 12 femei... Și imaginea, nu mai puțin

surprinzătoare, a prințului Eugène care reapare în uniformă franceză în trăsura lui, lângă ducele de Wellington, în frac albastru, călare pe un bidiviu alb... Toate aceste incantații vor putea îndepărta amenințarea unui nou conflict european? În cafenelele în care se vorbește din nou despre pericolele de odinioară care au constituit o amenințare, pariurile sunt deschise. Fără entuziasm.

Napoleon a fost declarat în afara legii, Congresul este ridicol. Talleyrand îi scrie ducesei de Courlande, declarându-și respingerea definitivă a lui Bonaparte, totuși a așteptat o săptămână întreagă: „Istoria nu furnizează niciun exemplu al unei asemenea respingeri din partea întregii suflări omenești. Nu se va mai putea spune că socrul lui îl susține. Numele acestuia la sfârșitul acestei declarații nu va mai permite naivilor să creadă că mai există un azil pe undeva pentru Bonaparte". La 25 martie, ambasadorul Franței nu este invitat la semnarea unui nou tratat secret prin care erau mobilizați 600 000 oameni. Va adera și el trei zile mai târziu, „în numele Majestății Sale preacreștine Ludovic al XVIII-lea". Vechii noi aliați, adică inclusiv Franța, apreciază că demersul lui Napoleon este sortit eșecului. Sau cel puțin așa încearcă să se convingă. Conferințele militare se desfășoară una după alta (în fine, se discută soarta Elveției), dar la 16 aprilie se adaugă alte rugăciuni. Timp de patru zile, bucuria lasă loc reculegerii. Congresul devine un centru de procesiune. Călugări, purtători de flamuri, elevi și populația vieneză traversează străduțele și înaintează în cortegiu până la Catedrala Sfântul Ștefan. Am putea crede că aceste manifestații sunt expresia unui puternic sentiment antifrancez. Pentru cei loiali lui Bonaparte, este un spectacol penibil. La fel este și pentru cei care își doresc pacea. Un martor povestește despre efectele acestei ardori religioase și patriotice care îi șochează pe

cei care nu mai vor un război după atâtea luni de diplomație: „[...] Aceste cântări armonioase și monotone, acest marș grav și lent, ordinea și regularitatea ceremoniei, această adunare de femei, mame, soții, absența soldaților pentru care sunt înălțate rugile, toate vestesc tot atâtea lacrimi și nenorociri, încât nu există spectator care să nu fie mișcat până în străfundul sufletului, indiferent cărei națiuni i-ar aparține".

Viena nu poate măsura amploarea efervescenței din Europa. Dar ceea ce se află dezvăluie o confuzie de nedescris. La Londra, de pildă, Parlamentul refuză să se arunce într-un nou război doar pentru că Franța și-a schimbat guvernul sau chiar regimul. Pe coasta Adriaticii, la Rimini, Murat cheamă la arme pentru a intra în Italia, apoi îi pune pe fugă pe austriecii care ocupau Bologna. La Paris, o abundență de satire, de pamflete și de fițuici mai mult sau mai puțin clandestine îl înfierează pe „evadatul din Insula Elba". Cu toate că, la întoarcerea lui, Napoleon a abolit oficial cenzura, redactorii-cenzori mânuiesc cu măsură foarfeca. Pe la colțuri, se poate citi în gazeta regalistă *Journal du Lys*: „Monstrul care ne-a guvernat nu are de partea lui decât canaliile. Bonaparte s-a întors în fruntea unei cete de sărăntoci. E urmărit de ura și de disprețul tuturor francezilor", ceea ce este fals dacă ne luăm după ceea ce scrie *Le Moniteur*, ziarul oficial al celui aflat cu adevărat la putere: „Împăratul nu vrea să domnească decât printr-o constituție făcută și acceptată în interesul și prin voința națiunii". Ludovic al XVIII-lea, aflat la Gand, își face un cabinet în exil în cadrul căruia interimatul simbolic al Ministerului de Interne este asigurat de Chateaubriand. Văzându-l pe regele prăbușit în jilțul său, vicontele scrie că „legitimitatea zăcea în magazie, ca o trăsură veche și stricată".

Mai amabili, partizanii lui Ludovic al XVIII-lea îl numesc, fără glumă – se zâmbește totuși –, „Tatăl nostru de la Gand"!

29 martie 1815. Wellington, pe care toată Viena îl recunoaște grație splendidului său costum roșu, părăsește orașul îngrijorat și se duce la Bruxelles, pentru a prelua comandamentul trupelor engleze, căci se teme de o ofensivă în Belgia a „micului rege din Insula Elba". Șederea la Viena a durat mai puțin de două luni, iar activitatea lui diplomatică a fost scurtă, dar decisivă, în vreme ce comunicarea cu premierul britanic era mai curând aleatorie. La sosirea ducelui la Viena – era 3 februarie – pictorul Isabey, impresionat de Wellington, a dorit să îl reprezinte și pe el în tabloul pe care tocmai îl termina și care a devenit celebru. Emisarul britanic nu a ezitat, deși nu participase încă la nicio ședință! Isabey l-a reprezentat pe duce din profil, asigurându-l că semăna cu marele rege Henric al IV-lea. Isabey l-a lingușit pe duce. Auzind toate acestea, Metternich a transmis pictorului care-și făcea bagajele de întoarcere că era păcat, dat fiind că „[...] era un diplomat suficient de bun pentru a face parte din Congres". Un lucru este cert: Isabey și-a întrerupt celebra compoziție în care toți participanții se află în jurul unei mese. Va lua din nou pensula când lucrurile vor fi mai sigure...

După cum constată ambasadorul Talleyrand, diplomații nu mai sunt utili la Viena, poate doar pentru a semna, totuși, un act final. Ar fi de neconceput ca șapte luni de discuții să nu fie finalizate printr-un document de încheiere. Din 27 aprilie, Ludovic al XVIII-lea își roagă ambasadorul să i se alăture la Gand. Pe 5 mai, Majestatea Sa insistă, poruncindu-i să părăsească Viena „de îndată ce veți fi semnat în numele meu actul final al Congresului". Regele îi acordă reprezentantului său trei zile pentru a porni la drum. Or, pe 11 mai Talleyrand

încă se află la Viena, ceea ce este surprinzător, căci „afacerile germane şi italiene" sunt în curs de reglementare; principatele sunt împărţite ca recompense. Prinţul-diplomat este campionul teritoriilor mici. Unele îi datorează, în mod nesperat, supravieţuirea. Acesta este cazul principatului de Monaco, suprimat de Revoluţie, restabilit de Napoleon, ameninţat din nou cu dispariţia, familia Grimaldi punându-se în serviciul împăratului în virtutea acordurilor din secolul al XVII-lea, care stabileau ca prinţii din această casă să se ralieze Franţei când aceasta este în pericol şi sub arme. Congresul, aplecat asupra acestui puzzle de teritorii minuscule, aude pe la sfârşitul şedinţei un Talleyrand radios glăsuind: „Şi prinţul de Monaco va reintra în statele sale!"

Prin această frază, consemnată în declaraţiile oficiale, Monaco există şi astăzi, graţie acestui avocat al celor slabi. Cauze mici, dar un mare rol... Ambasadorul domină Congresul minorităţilor. Am putea vedea aici dovada neaşteptată a unei generozităţi politice a lui Talleyrand. Ca de fiecare dată, dincolo de orice discurs sclipitor, Sfinxul îşi slujeşte propriile interese. Printre poreclele pe care i le atribuise Napoleon, se afla şi titlul de prinţ de Benevento, un mic oraş din Italia meridională care aparţinea Sfântului Scaun din 1053 şi constituia o enclavă în Regatul Neapolelui. Papalitatea nu aprecia deloc că un preot răspopit domneşte asupra moşiilor bisericii şi se comportă ca un stăpân. Regiunea suferise deja două uzurpări în Regatul Neapolelui, cea a lui Joseph Bonaparte, apoi aceea a lui Joachim Murat. Titlul acesta îi aducea lui Talleyrand 60 000 de franci pe an. Astfel, ne putem explica mai bine de ce întârzia el la Viena. Reglementând soarta statelor mici, pare altruist faţă de cei modeşti... Aşa este, numai că, exact ca de obicei, încearcă mai ales să îşi salveze patrimoniul. Demersul

lui este aproape la vedere. Din decență – sau prudență – a renunțat la titlul de prinț de Benevento de la întoarcerea lui Napoleon, cerând să fie anunțat peste tot numai sub numele de prinț de Talleyrand, sperând, de altminteri, că Ludovic al XVIII-lea îi va acorda alt titlu, mult mai evocator pentru o monarhie legitimă. La cinele vieneze, vecinii de masă ai reprezentantului Bourbonilor îi cer noutăți despre personaje bonapartiste care poartă nume de victorii; iar Talleyrand afișează brusc un dispreț față de nobilimea imperiului: „Nu am auzit niciodată", răspunde el sec.

Luptând împotriva spolierilor cărora le-au căzut victime statele mici ale Europei, Talleyrand își prelungește un foarte personal Congres de la Viena, acela al recuperării sinecurilor sale. Nu contează că îi iau Benevento, oricum nu a fost niciodată acolo, dar să nu i se mai dea cei 60 000 de franci, da, poate fi supărător! Dosarul acesta este jenant. Metternich îl susține, încântat să poată da o lovitură bisericii, oricum prea puternică și prea bogată. Dacă austriacul ar fi spus „*Nicht*!" – conform partonimului său – manevrei ambasadorului afacerist, acesta din urmă și-ar fi ținut cuvântul dat lui Ludovic al XVIII-lea în misiva din 27 mai: „Sire, nu voi mai avea onoarea de a scrie Majestății Voastre din Viena. Voi porni la drum și voi depune curând la picioarele voastre omagiul respectului și devotamentului meu".

Când îndrăznește să scrie această minciună, Talleyrand nu face decât să-l ducă cu zăhărelul pe monarh. E imperios necesar să semneze el însuși actul final, nu un plenipotențiar oarecare, așa cum a dorit regele. Ce-i pasă lui Talleyrand, de pildă, că mareșalul Berthier și-a pierdut titlul de prinț de Neuchâtel, iar principatul lui e restituit Prusiei! Până la 28 mai, doar Metternich și colaboratorii lui apropiați au adulmecat motivele

ascunse ale ciudatei prezențe a lui Talleyrand la Viena, în vreme ce nepoata lui a pus să i se pregătească bagajele, căci își va părăsi unchiul și se va duce să își viziteze domeniile prusace. La sfârșitul lui mai, încăpățânarea lui Talleyrand de a-și tranzacționa titlul devine cel mai scabros subiect de bârfă. Timpul presează, cu atât mai mult cu cât Europa face front comun împotriva lui Napoleon. Trebuie să rezolve repede. Viena se face ecoul nerăbdării ambasadorului care se preface în continuare că pledează cauza celor uitați pe harta atât de complexă a Europei. Spionii lui Metternich transmit tot mai multe mesaje de alertă: „Intrigi pentru Benevento" (notă din 28 mai), „Înverșunarea lui Talleyrand" (notă din 1 iunie). Manevra e expusă public, Talleyrand nu mai e diplomat, ci un negustor de uzurpări care își lichidează stocul. Nu așteaptă decât o compensație (pentru a nu mai datora nimic imperiului) și nu va pleca fără un acord în acest sens. O va căpăta după o discuție interminabilă, cvasiorientală, dacă ne luăm după spusele lui Metternich: „Asia începe pe Landstrasse", strada pe care se afla reședința francezului. După o negociere sordidă, ambasadorul, care cerea șase milioane, nu va obține decât unul și jumătate de la... regele din Neapole și papă! Admirabil lucru, reușește să vândă un avantaj napoleonian unor simboluri ale Vechiului Regim! Sesizând această josnicie suplimentară și aceste socoteli de buticar, Chateaubriand îl asigură pe Talleyrand de tot disprețul său printr-o formulă șfichiuitoare, ce vestea lumii întregi că ambasadorul și-a vândut „livreaua când și-a schimbat stăpânul"...

În sfârșit va putea pleca din Viena. Orașul e părăsit de mult de monarhii care l-au onorat. Opt luni de petreceri, de calcule politice savante, de afaceri de tot felul, se încheie într-o uimitoare simplitate. Viena nu mai este centrul Europei, nici portul

păcii; s-a întors vremea armelor. Până când războiul va decide definitiv dacă este posibilă o Europă restaurată, cea de dinaintea uraganului napoleonian, sau dacă se va impune o Europă a lui Bonaparte, împotriva tuturor aşteptărilor, trebuie să se tragă cele mai bune concluzii. Diplomaţii speră, discret, că ultima soluţie va fi scoasă din uz. Wellington şi-a primit ordinele şi 500 000 de soldaţi ar trebui să scape definitiv omenirea de acest supărător Bonaparte. Viena şi-a regăsit aspectul primăvăratic. Chiar dacă serbările au luat sfârşit de săptămâni bune – ele au ajuns la un moment dat să fie fastidioase şi complet paralele cu situaţia reală – vremea superbă îi scoate pe vienezi din case. Au dispărut blocajele din cauza cortegiilor. Viena e din nou a vienezilor şi, cum e „cald ca în mijlocul verii", plimbările în Prater şi Augarten vestesc întoarcerea la o viaţă normală. Metternich însuşi îşi părăseşte cartierul general de la cancelarie şi se duce la casa lui din Rennweg, unde dăduse baluri mascate. Această reşedinţă, destinată odihnei, construită pentru el, se numeşte Villa Metternich şi este plină de comori de artă şi înconjurată de grădini superbe. Pentru a respira un aer mai proaspăt, fără miasmele răspândite de conspiratori, cancelarul ia masa sub umbrar; câteva personaje secundare de la Congres trec să îşi ia rămas-bun de la el. În sfârşit! Viena continuă să se golească, pradă unei transformări liniştitoare, ca şi cum aceste opt luni nu ar fi fost decât o febră provocată artificial. Aşa a şi fost, într-un anumit sens. Totuşi, câteva obiceiuri proaste subzistă. Astfel, la 25 mai, oraşul a fost trezit de fanfară la ora... trei şi jumătate dimineaţa! Nu era decât începutul sărbătorilor procesiunii *Corpus Christi*, când oamenii erau obligaţi să îngenuncheze la fiece colţ de stradă, în fiece piaţă. Oamenii au crezut că vine vreun suveran, ca în iarnă. Şi apoi, nimeni nu îl va regreta cu adevărat pe Castelreagh,

delegatul britanic, şi pe soţia lui. Era caraghioasă şi lipsită de speranţă încercarea lor de a dansa pentru a mai da jos din grăsime. Însă ambasadorul şi nevasta lui cea înaltă, zdravănă şi blondă au lăsat amintiri neplăcute comercianţilor de pe Graben. Ei şi-au închipuit că acest cuplu fără copii avea plăcerea de a face cumpărături. Aşa că, în primele zile, toţi se înghesuiau să îi poftească în prăvălia lor sau rearanjau vitrinele, în speranţa că vor atrage atenţia reprezentantului Majestăţii Sale. Dar au fost repede dezamăgiţi. Conform relatării unui martor indignat: „Lordul şi lady Castelreagh puteau fi văzuţi peste tot, pe străzi, prin buticuri, plimbându-se la braţ, intrând în toate magazinele, cerând să li se arate tot ce avea de vânzare locul respectiv, apoi plecau fără a cumpăra niciodată nimic". Vienezii îşi vor mai aminti că acest diplomat a dat cele mai puţine petreceri, cu excepţia unui bal grandios, în ianuarie. În acest început de vară al anului 1815, adevărata Viană scapă de importurile de mondenităţi care din luna septembrie a anului trecut i-au adus bogăţie, ruină şi faimă. Ca în fiecare an, se oferă buchetele de lăcrămioare. După ce a fost o prezenţă cu adevărat apăsătoare în săptămânile de negocieri, Napoleon e acum departe.

Pe 9 iunie, plenipotenţiarii semnează în sfârşit actul final al Congresului de la Viena. Numeroşi artişti au imortalizat aceste clipe ale istoriei, însă Isabey este ilustratorul oficial, dacă ne este permisă exprimarea. În Muzeul Vienei se află o gravură de Godefroy. Lucrarea este un exemplu interesant de pictură istorică relatând un eveniment într-o manieră care transcende timpul, nefiind surprins începutul ori sfârşitul acţiunii, ci simbolul ei. Este deopotrivă şi o deschidere, ca şi o concluzie a acestor dezbateri. Acest tablou celebru nu reflectă semnarea actului, ci o şedinţă atemporală. Suntem, simultan, cu două luni mai

devreme, întrucât Wellington, în colțul stâng, tocmai sosește și este primit de Metternich, în picioare și cu pantaloni albi, dar suntem și după 18 iunie, când același Wellington, generalisim al armatelor aliate, l-a învins definitiv pe Napoleon la Waterloo și i-a liniștit pe plenipotențiarii – se vede după zâmbetul lor! – care nu mai erau de mult la Viena, inclusiv Wellington! O altă particularitate a acestui Congres de la Viena este aceea că a fost în mare parte pictat înainte de întoarcerea din Insula Elba, iar comandarea, ca și executarea lui excludeau orice reapariție a lui Bonaparte în tabloul frământărilor europene! După zborul triumfal al Vulturului era riscant... Câte simboluri ne dezvăluie această pânză aflată în sala mare de la primul etaj din Ballhausplatz! Împăratul Francisc, gazda supremă, nu apare ca suveran austriac, dar ca împărat german, adică așa cum era înainte de 1806, ca și cum Napoleon nu ar fi schimbat nimic, asta deși personajele adunate aici au venit pentru a discuta tocmai despre viitorul efemerelor cuceriri ale Corsicanului. Isabey nu poate reda nuanțele, ezitările, opozițiile, toate târguielile din aceste opt luni de zile, și nici realitatea contextului; totuși, lucrarea aceasta este foarte instructivă. În colțul drept al tabloului, un bust al lui Kaunitz ne sugerează că Austria Mariei Tereza nu a fost înghițită de poftele Corsicanului și ne vom lămuri curând de acest lucru. Sunt 23 cu toții, acești plenipotențiari, dintre care nouă sunt așezați pe scaune și fotolii. Personajele principale sunt surprinse în plină acțiune. Talleyrand nu putea fi așezat decât în prim-plan – doar el comandase tabloul! – cu mâna dreaptă odihnindu-se pe catifeaua mesei; poziția picior peste picior îi permite lui Isabey să mascheze cu îndemânare infirmitatea francezului. Este, aceasta, și o modalitate prin care pictorul îi mulțumește ambasadorului că l-a inclus în delegația lui. Nesselrod, rusul, aflat lângă Metternich,

în picioare, se apleacă uşor ca pentru a lua la cunoştinţă despre un document pe care se pregăteşte să-l ia cu mâna dreaptă. Tot în picioare, dar de cealaltă parte a mesei, se află prusacul Humboldt. Lângă el, secretarul Congresului, austriacul Gentz, pare a citi una dintre foile împrăştiate pe masă; el este memoria dezbaterilor. În partea de jos, în centru, opt steme, cele ale ţărilor semnatare, sunt separate printr-o etichetă. Pe aceasta se poate citi: „Congresul de la Viena. Şedinţa plenipotenţiarilor celor opt puteri semnatare ale Tratatului de la Paris". Viena-Paris? Cum să îi explici regelui Ferdinand al VII-lea al Spaniei, multă vreme prizonierul lui Napoleon în castelul Valençay, la Talleyrand, că „acum nu se pune problema de a menţine Tratatul de la Paris, ci de a-l reface". Declaraţia aceasta datează din 9 iunie; ea marchează încheierea oficială a Congresului, semnată de 21 de diplomaţi. Opt zile mai târziu, înfrângerea de la Waterloo le dă acestor domni toate asigurările că acordurile semnate la Viena vor fi respectate. Până la acest moment, vreme de nouă zile, toate convenţiile au fost ca şi suspendate, neaplicate întrucât erau inaplicabile. Nimic nu era sigur. Aşa gândea şi Talleyrand, care nu a pornit la drum decât la 10 iunie, după ce a încredinţat interesele francezilor însărcinatului cu afaceri al Spaniei. Încetineala căutată cu care ambasadorul lui Ludovic al XVIII-lea se îndreaptă către stăpânul lui de moment este revelatoare. Are grijă să întârzie – nu se ştie niciodată! – aşa că la trei zile după Waterloo, la 21 iunie, el era încă la Aachen (Aix-la-Chapelle), unde şi află vestea. În sfârşit... Emisarul regelui Franţei sare imediat în apărarea monarhiei... nu de alta, dar e oricum salvată! Ajunge cu întârziere în Belgia, lucru asupra căruia Ludovic al XVIII-lea, vulpe bătrână, îi atrage atenţia cu umor. Talleyrand oferă bărbatului masiv o scuză dezamăgitoare şi insipidă: „Neplăcerile călătoriei, Sire..."

În realitate, când a ajuns la Mons, Talleyrand şi-a trimis secretarul la Neapole pentru a solicita de urgenţă milioanele de pe urma titlului de Benevento pe care îl vânduse. Deciziile Congresului de la Viena trebuiau puse în aplicare, inclusiv negocierile foarte personale ale ambasadorului, congresul lui personal de târguieli. Talleyrand şi-ar fi dorit să zboare în ajutorul Bourbonilor, dar nu cu buzunarele goale... Cum afacerile lui erau rezolvate, acum se putea ocupa de cele ale Europei. Vechea ordine este restabilită, cu câteva excepţii notorii: statele ecleziastice, oraşele libere din Germania şi republicile italiene ale negustorilor. Marea câştigătoare este Austria. Ea îşi întăreşte dominaţia, cerând şi primind Veneţia şi obţinând o influenţă extinsă în peninsulă. Sfântul Imperiu nu se reface, fiind înlocuit în schimb de Confederaţia Germană. Chiar dacă această nouă confederaţie dispune de o dietă federală la Frankfurt, suveran este împăratul Austriei, care domneşte asupra a 39 de state. În practică, Viena rămâne capitală şi după congres, iar Austria nu domină decât statele germane. Chiar dacă bilanţul este fragil, nicicând nu se vor mai vedea o asemenea strălucire şi nici o asemenea lipsă de cumpătare la vreun congres din veacul al XIX-lea, indiferent unde va fi fiind acesta, la Laybach ori Verona, la Paris ori Berlin.

Una dintre consecinţele acestei supremaţii regăsite a Habsburgilor este întărirea puterii lui Metternich. Este jandarmul Europei. Iar nepotul suveranului său, aflat la Schönbrunn, este cel mai preţios ostatic al lui. Vulturaşul este asemenea tatălui său, într-o cuşcă aurită, însă fără vreo speranţă de evadare. La Viena se află, aşadar, sub supraveghere poliţienească, cel mai delicat moştenitor napoleonian, un copil de cinci ani. Până la Waterloo, era un risc. Acum, e o speranţă destrămată. Europa Prinţilor se va reconstrui şi perpetua, fără ca el să joace vreun

rol. Cu partizanii lui va fi şi mai rău: în trei ani, bunicul lui îi va acorda titlul de duce de Reichstadt, sfârşind prin a-l lipsi de toate rădăcinile lui franceze şi francofone. Acesta este cel mai uimitor, cel mai emoţionant – şi adesea necunoscut – rezultat al Congresului de la Viena: fiul lui Napoleon a devenit vienez...

Capitolul VII

Cripta cu fantome

Intrarea este discretă, modestă. Fațada, tencuită în roz și alb, dominată de o cruce enormă, dă spre câteva trepte, apoi urmează un coridor lung și întunecat. Până nu demult, vizitatorii se prezentau în fața unei mese simple și își cumpărau bilet de la un călugăr. Omul Domnului amintește de statuia strecurată într-o firidă exterioară, care îl reprezintă pe Marco d'Aviano, legat al papei care a susținut armata lui Carol de Lorena. El este cel care a oficiat o slujbă pe înălțimile de la Kahlenberg, ce dominau Viena, în dimineața zilei de 12 septembrie 1683. Erau clipele de dinaintea bătăliei cu turcii.

Pe dreapta, se coboară pe o scară abruptă care, pe la mijloc, este împodobită cu o inscripție latină: *Silentium!* („Liniște!") O recomandare tot mai greu de respectat în condițiile afluenței de vizitatori de după căderea Zidului Berlinului și deschiderea granițelor. Pentru a primi cât mai bine mulțimea de curioși, intrarea publicului a fost deviată spre dreapta, pe lângă clădirea care dă în Neuer Markt, în plin centru. Tăcerea pe care se cuvine să o păstrezi într-un astfel de loc este cea pe care Istoria însăși o impune. Cripta Capucinilor este un loc impresionant, nu la fel de atrăgător ca Hofburg sau Schönbrunn, dar

a cărui importanţă istorică impune o vizită dacă manifestăm un interes pentru Viena. Preferabil ar fi să mergem dimineaţa, când se deschide grilajul. Nu ratez niciodată o vizită aici. Până la sfârşitul monarhiei, cripta era deschisă publicului vienez de Ziua Morţilor, iar străinilor – în orice zi. Vizitarea, gratuită, se făcea pe atunci în mod obligatoriu sub îndrumarea unui frate capucin, care stătea în sacristie. Aparţinând unui ordin al călugărilor cerşetori, el spera la o pomană pentru săraci.

Cripta Capucinilor este şi titlul unui roman celebru de Joseph Roth, început în 1916 şi terminat în 1938. Este o continuare a *Marşului lui Radetzky,* care se sfârşeşte la moartea lui Franz Joseph. Aceste două cărţi, majore şi tulburătoare, trebuie citite şi recitite, într-atât de bine evocă, sub strai romanesc, naufragiul Austriei imperiale şi suferinţele Vienei în perioada interbelică. De altminteri, în această epocă, între 1933 şi 1936, exteriorul criptei a fost transformat pe baza vechilor planuri şi schiţe, pentru tricentenarul începerii primelor lucrări. Aici, în subsol, s-a săpat cavoul suveranilor şi al apropiaţilor lor. La origine, în acest loc se afla o mănăstire – există şi astăzi una, care nu se vizitează – precum şi o biserică, ambele ctitorite de împărăteasa Anna la începutul secolului al XVII-lea. Ea şi soţul ei, Mathias, au pus să se construiască, începând din 1619, un prim cavou, dar obiceiul de a primi rămăşiţele membrilor dinastiei nu datează decât din 1633, căci lucrările au fost de lungă durată. De-a lungul veacurilor, cele 10 săli boltite au fost mărite, transformate, completate cu o parte nouă, pentru a obţine în cele din urmă o prezentare mai puţin dezordonată a sicrielor, cele mai multe din cupru, unele bătute în argint. Aici odihnesc, în morminte simple sau grandioase, aşezaţi în ordine cronologică, 12 împăraţi, 17 împărătese şi peste 100 de arhiduci şi arhiducese. Mai întâi Habsburgii, apoi

familia Habsburg-Lorena au fost admişi aici; lipsesc totuşi câţiva membri ai ilustrelor familii, vom vedea mai târziu din ce motive.

Aproape de vechea intrare, nu putem ignora monumentalul sarcofag dublu în stil rococo destinat Mariei Tereza şi soţului ei. O lucrare concepută de Balthasar Moll, începută din 1753, când cuplul suveran era în viaţă. Artistul ridicase deja mormântul lui Carol al VI-lea. Cei doi soţi, parţial lungiţi pe un pat de protocol, sunt puşi faţă în faţă, într-un dialog mut pentru eternitate. Basoreliefurile reprezintă încoronarea lor. Deasupra lor, un înger gata să sufle din trompetă în ziua Judecăţii de Apoi. În colţuri, capete de mort încoronate ne provoacă un anume disconfort. Trebuie să înţelegem că aceste sculpturi subliniază maniera în care Casa de Austria priveşte cu familiaritate moartea, considerând-o o pregătire pentru lumea de dincolo. Din cele 139 de sicrie din cripta imperială unul singur nu aparţine unui membru al familiei, cel al contesei Fuchs, guvernanta Mariei Tereza. Împărăteasa o preţuia atât de mult, încât i-a acordat o distincţie de onoare: dreptul de a fi înmormântată în necropola privată. Acest panteon cuprinde şi morminte foarte simple, cum ar fi cel al lui Iosif al II-lea, a cărui sobrietate contrastează cu somptuozitatea celor ale părinţilor săi.

Nu căutaţi mormântul lui Carol Quintul, înhumat la Escorial, lângă Madrid, nici pe acela al lui Franz Ferdinand, arhiducele asasinat la Sarajevo împreună cu soţia în 1914. Amândoi îşi dorm somnul de veci la castelul Artstetten, la 100 kilometri vest de Viena. Noul moştenitor desemnat de Franz Joseph se însurase, din dragoste, cu o aristocrată cehă, dar această legătură nu a avut binecuvântarea imperială; aşadar, copiii acestui cuplu foarte unit nu aveau dreptul să urce pe tron; părinţii lor,

care au fost primele două victime ale războiului din 1914-1918, au fost îngropați, conform dorinței lor, în minunatul castel care domină Dunărea, unde se organizează cu regularitate remarcabile expoziții istorice.

Nu vom găsi nici mormântul succesorului lui Franz Joseph, nepotul arhiducelui Franz Ferdinand și ultimul suveran al Austro-Ungariei, împăratul și regele Carol, mort la Madeira în 1922. Mormântul lui se află și astăzi în același loc, iar în noiembrie 2014 a fost beatificat. De la această dată încoace s-a pus adesea problema repatrierii rămășițelor sale, dar autoritățile de la Funchal și Madeira nu simt deloc nevoia să se despartă de un om care a iubit această insulă, în pofida teribilului său exil, și constituie și un punct de atracție turistică mai important decât s-ar putea crede. În schimb, văduva lui, regina și împărăteasa Zita, pe care am avut onoarea să o întâlnesc cu prilejul întoarcerii ei triumfale la Viena în 1983 și care a decedat la 14 martie 1989, a fost înmormântată aici la 1 aprilie, ziua în care se comemora moartea soțului ei, conform dorinței sale. Președintele Republicii Austria a asistat la funeralii, ceea ce a stârnit criticile împotriva lui; trecutul de simpatizant hitlerist îi era reproșat tot mai apăsat într-o acuzație cât se poate de tardivă, cu atât mai mult cu cât acest aspect nu l-a împiedicat să fie ales secretar general al Organizației Națiunilor Unite. Primarul Vienei, socialistul Helmult Zilk, a fost și el prezent. În schimb, cancelarul Franz Vranitzky a refuzat, declarând că „Zita Habsburg este o persoană particulară", ceea ce a scandalizat mulți vienezi. Această înmormântare a căpătat alura unor funeralii naționale, totuși este important de precizat că acestea nu au costat niciun ban statul sau orașul, cheltuiala fiind în întregime suportată de familie. Într-o primă etapă, sicriul

Zitei, simplu și auster, a fost depus provizoriu la picioarele unei statui a Fecioarei în chip de *Mater Dolorosa,* care deschidea brațele spre nefericirile imperiului; statuia era un dar al femeilor maghiare după moartea lui Sissi, pe care au venerat-o. Sissi și Zita, aceste două soții de împărați, nu putea fi mai diferite una de cealaltă, și asta sub toate aspectele. Să amintim aici că, după 18 ani, timp în care monarhia dualistă a fost lipsită de suverană, anume din 1898 până în 1916, în timpul Primului Război Mondial, a venit Zita, care a fost împărăteasa curajului și a nefericirii, ultima suverană peste 55 milioane de supuși care vorbeau 15 limbi și practicau cinci religii.

Pentru funeraliile ei, la care au asistat peste un milion de suflete, a fost scos vechiul dric care poate fi văzut în Muzeul Trăsurilor de la Schönbrunn. Vizitiii și grăjdarii și-au dat toată osteneala pentru a reconstitui echipajul tras de opt cai, la fel ca odinioară, care urmau să conducă dricul pe străzile Vienei, dintr-odată transportată în altă epocă, în pofida câtorva polemici minore și indecente. Aici, trebuie să spunem câteva cuvinte despre protocolul funebru urmat de dinastie vreme de secole.

Până la moartea tatălui lui Franz Joseph, arhiducele Franz Karl, decedat la 8 martie 1878, era în uz o procedură foarte dură. Înainte de înmormântare, inima defunctului era extrasă, apoi pusă într-un vas canopic care era depus în cripta din Biserica Augustinilor. Apoi, viscerele erau așezate într-o urnă din argint și închise sub pecete într-o cutie metalică rânduită pe o etajeră, în cripta Catedralei Sfântul Ștefan. Această împrăștiere a rămășițelor răspundea unei duble precauții. Pe de o parte, ca amintea de vanitatea vieții pământești. Pe de altă parte, așa cum a confirmat preotul-paznic de la catacombele catedralei,

păstrarea rămăşiţelor în lăcaşe diferite permitea credincioşilor să se roage mai bine pentru sufletele celor dispăruţi. Cu cât existau mai multe locuri pentru a implora iertare pentru greşelile lor, cu atât aveau speranţe mai mari că vor putea ajunge în paradis. Or, acest obicei, eliminat de Franz Joseph, este la originile unei surprinzătoare neînţelegeri istorice care îl implică pe fiul lui Napoleon. E vremea să o risipim.

În noua criptă, amenajată în 1961, există un sicriu adesea ignorat de vizitatori. Este cel al Mariei Luiza, a doua soţie a lui Napoleon, împărătească a francezilor, apoi ducesă de Parma, moartă în 1847. Sarcofagul dreptunghiular din bronz, decorat cu coroane de iederă, este ornamentat, la cap şi la picioare, cu un cap de leu care ţine în gură un inel. La mormântul ei, unde se observă o cruce simplă, precum şi o inscripţie latină care îi indică identitatea, sunt depuse cu regularitate bucheţele de violete. Oraşul Parma, recunoscător faţă de binefăcătorii săi, a cerut de mai multe ori transferarea trupului neînsufleţit. Zadarnic. Fiul ei, ducele de Reichstadt, a fost înmormântat alături de ea între 1832 şi 1940. Apoi, a fost transferat la Paris, în Domul Invalizilor, alături de tatăl său, Napoleon I. Evenimentul este cunoscut de vienezi, de parizieni şi de toţi istoricii. Cu toate acestea, mulţi consideră că misterul subzistă: acest adolescent fragil, răpus de tuberculoză la 21 de ani, odihneşte la Paris... sau la Viena? Da... şi nu.

La moartea lui, era în vigoare protocolul amintit mai sus. Napoleon al III-lea avusese ideea de a repatria rămăşiţele la Paris, dar fusese refuzat. Pentru a-şi justifica refuzul, împăratul Franz Joseph a amintit că fostul rege al Romei îşi dăduse sfârşitul sub identitate austriacă, iar Curtea Habsburgilor ţinuse, în 1832, un doliu de şase săptămâni în memoria lui.

Însă Viena a plâns mai curând după fiul unei arhiducese a Austriei, nu după copilul lui Napoleon. Așa că decenii de-a rândul cel supranumit în Franța Napoleon al II-lea și-a dormit somnul de veci în Cripta Capucinilor, într-un sicriu dublu, între mama și bunicul său. În 1938, la puțin timp după anexarea Austriei, Otto Abetz, ambasadorul celui de-al Treilea Reich la Paris, și-a însușit ideea acestei restituiri, apreciind că acest gest generos și spontan va folosi apropierii franco-germane, a cărei cauză o servea. La acea dată, sugestia lui nu a avut ecou nici la Viena, nici la Berlin și cu atât mai puțin la Paris. După înfrângerea francezilor din 1940, Otto Abetz reia propunerea și de astă dată jură că va izbuti. Își pledează cauza în fața lui Hitler și îi sugerează să purceadă la mutarea rămășițelor pe 15 decembrie 1940, la exact 500 de ani de la întoarcerea cenușii lui Napoleon la Domul Invalizilor, din inițiativa regelui Ludovic Filip. Atunci fusese o ceremonie grandioasă, organizată în spiritul reconcilierii naționale. Cancelarul acceptă mutarea de la 15 decembrie 1940 cu un scop secret, acela de a-l face pe mareșalul Pétain să se întoarcă la Paris, ceea ce ar fi fost spectaculos din punct de vedere simbolic. Dar șeful statului francez declină invitația: exact în acea zi trebuia să conducă, la Vichy, un important Consiliu de miniștri care avea pe ordinea de zi înființarea unei Adunări consultative.

Deși foarte dezamăgit că „Învingătorul de la Verdun" nu a dorit să participe la această comemorare dublată de un omagiu excepțional din partea Germaniei, Hitler nu se opune totuși întoarcerii rămășițelor Vulturașului. Dar... ce rămășițe? Doar trupul păstrat în Cripta Capucinilor. În graba pregătirilor ori poate din ignoranță sau dispreț față de străvechiul ritual al dispersării, nu este scos din criptă decât sarcofagul depus

în 1832. Putem presupune că nu s-a cerut acordul familiei de Habsburg-Lorena; arhiducele Otto, capul casei imperiale, fusese obligat să fugă din țara lui. Citise *Mein Kampf* și prevenise Europa – zadarnic! – că Hitler va declanșa un nou război mondial; iată de ce fiul cel mare al Zitei a devenit o țintă a național-socialismului. Cancelarul a încercat chiar să îl răpească cu ajutorul unui comando de 50 de oameni, însă încercarea a eșuat. Ca răzbunare, Hitler a dat *Anschluss*-ului pe care îl pregătea un nume de cod explicit: „Operația Otto".

Această întoarcere „incompletă" (nu avem alt cuvânt la îndemână...) a fiului lui Napoleon și al Mariei Luiza începe la 12 decembrie 1940. Mormântul este deschis în prezența capucinilor; o gardă spectaculoasă îi prezintă onorurile militare lui Napoleon al II-lea. Apoi, un cortegiu compact se îndreaptă spre Gara de Vest, una dintre cele șapte gări mari din Viena, care aparținea fostei companii de căi ferate ce purta numele împărătesei Elisabeta. Într-o atmosferă ciudată și sinistră, trenul special, cu perdelele trase, este gata de plecare. Sicriul este urcat într-un vagon transformat în capelă, în care se află o cruce înaltă de mai bine de un metru. Porțile metalice, grele, se închid, doi soldați prezintă onorul în fața vagonului împodobit cu blazonul regelui Romei, care își dobândește, postum, identitatea de la naștere.

Ofițerii urcă într-un vagon-salon și un vagon de dormit; ei vor însoți sicriul. Seara, după alte onoruri, convoiul părăsește Viena și se îndreaptă spre Paris cu viteză redusă. Ajunge în capitala împietrită din cauza înfrângerii și a frigului în ziua de sâmbătă 14 decembrie, la ora 23; călătoria a durat 48 de ore. Pe peronul Gării de Est așteaptă o escortă. Sicriul este coborât, așezat pe un afet de tun și, din nou, se dau onoruri militare

germane celui care nu a domnit niciodată înainte de această plecare spre Domul Invalizilor. O ploaie rece, amestecată cu fulgi de zăpadă, cade peste un Paris întunecat și tăcut. La Invalizi, 200 de soldați din Garda republicană formează un cordon dublu; nemișcați, ei țin în mâini torțe cu rășină. La exact 100 de ani de la sosirea sicriului lui Napoleon I se desfășoară, cum scrie presa vremii, „un eveniment istoric care, prin grandoarea lui simplă, a fost un impresionant spectacol"[1].

De atunci, Vulturașul odihnește alături de tatăl său, cel puțin așa se spune. Numai că inima și viscerele lui sunt tot la Viena, lucru ușor de verificat dacă se cere permisiunea pentru două vizite speciale. Inima se află în capela din dreapta altarului Bisericii Augustinilor. Este foarte mică, iar în 1940 accesul la ea a fost zidit, poate pentru a se evita furtul acestei prețioase relicve. Din 1618, 53 de inimi sunt păstrate aici, pe două etajere din marmură, în formă de potcoavă. Urnele sunt de dimensiuni variabile, din aur sau argint. Cea a ducelui de Reichstadt se află pe primul raft, a zecea de la stânga spre dreapta. Este ușor de recunoscut, căci este singura care are un semn distinctiv, fiind înconjurată de o panglică tricoloră subțire. Viscerele sunt, și ele, închise într-o urnă de argint umplută cu alcool și depusă sub altarul principal al Catedralei Sfântul Ștefan. În catacombe se află rămășițele a 11 000 de persoane. Acolo, sub o cruce, a fost binecuvântat, alături de alții, și trupul neînsuflețit al lui Mozart, a doua zi după deces, la 6 decembrie 1791. După ce trecem de scări și de

[1] Numai partea austriacă a acestui transfer ne interesează aici. Să amintim, totuși, că ger era și la 15 decembrie 1940, și la 15 decembrie 1840. Această similitudine în materie de temperaturi a iscat o vorbă de duh din partea câtorva parizieni prezenți, prea puțin numeroși: „Noi avem nevoie de cărbune, iar ei ne trimit cenușă"!

nenumărate porți și grilaje pe care numai un călugăr le poate deschide, descoperim, pe un coridor boltit, șiruri de nișe cu zăbrele, pe ambele părți. 70 de urne mari sunt aranjate într-o ordine nouă, stabilită în 1957. La al doilea nivel, pe dreapta, un fel de cutie mare cu capac metalic închide *intestina* fiului lui Napoleon. Trebuie să precizăm că în 1940 starea lor de conservare era degradată, alcoolul atacând receptaculul interior; a fost nevoie ca după război să se treacă la o delicată operație de transvazare.

Cititorul trebuie să știe că nu dau toate aceste amănunte macabre pentru că mi-ar face plăcere, ci doar în numele exactității istorice. De fapt, când Europa voia să sancționeze Austria pentru alegerile ei electorale naționaliste, am fost surprins – cum uimiți au fost și alți oameni bine informați, și nu puțini chiar au râs – de un lung articol al lui Bernard-Henri Lévy[1], apărut în *Le Monde*, numărul de joi, 2 martie 2000. În „Austria după BHL" putem citi că, vizitând Cripta Capucinilor, acest musafir inspirat s-a recules mai ales la mormântul Vulturașului (lucru imposibil, după cum tocmai am demonstrat) și la cel al lui Carol (la fel de fals) și că sicriul lui Sissi i s-a părut „fermecător, acoperit de mici ofrande, la fel ca altarul prințesei Diana" (!), adăugând că mausoleul Mariei Tereza avea forma „unei imense prăjituri vieneze", ceea ce indică o concepție cel puțin curioasă despre patiseria vieneză... Cu atâtea erori și halucinații, am tras concluzia că BHL trebuie să fi fost tulburat de epuizanta sa vizită la Capela Capucinilor, părându-i-se că vede ceea ce milioane de turiști nu au putut vedea. Trebuie să îl iertăm pe domnul Bernard-Henri Lévy pentru viziunile sale. Este filosof, nu istoric.

[1] Bernard-Henri Lévy (n. 1948), filosof, și scriitor francez (n. red.).

În cripta cea nouă, trei sarcofage cu picioarele în formă de labe cu gheare atrag atenţia mulţimii. De la stânga la dreapta, aici odihnesc Sissi, Franz Joseph (mormântul mai înălţat) şi fiul lor, arhiducele Rudolf. Cadavrele lor sunt întregi. Împărăteasa şi regina Elisabeta, asasinată la Geneva la 10 septembrie 1898 de un anarhist italian, a fost a doua înhumată aici; mormântul ei este mereu acoperit cu flori. Franz Joseph, născut la Schönbrunn în 1830, a murit în 1916, după una dintre cele mai lungi domnii din istorie, 68 de ani. Soarta l-a cruţat şi nu a mai apucat să vadă prăbuşirea şi destrămarea imperiului său multinaţional. Şi sicriul lui este acoperit cu flori, mai ales după 1990. Rudolf, găsit mort în pavilionul lui de vânătoare de la Mayerling, este eroul unei pasionante enigme postume, care împarte şi astăzi opinia publică în mai multe tabere. Toate par a indica – cum am fost în măsură să stabilesc într-o carte recentă – că ipoteza conform căreia s-ar fi sinucis după ce şi-a omorât amanta, pe tânăra Maria Vetsera, nu este credibilă. Mormântul tinerei, aflat în cimitirul Heiligenkreuz, a fost profanat în două rânduri; medicina legală a stabilit că Maria nu a fost omorâtă cu un glonţ în tâmplă, ci cu o lovitură în cap cu un obiect care nu era armă, mai probabil o unealtă agricolă, cel puţin aşa mi-a spus împărăteasa Zita. Pe mormântul lui Rudolf nu sunt aproape niciodată flori. Ne amintim că, la câteva zile după înmormântarea lui, o mână anonimă a depus pe sarcofagul lui o crenguţă de salcâm, semn al apropierii defunctului de cercurile francmasonice, pe care le-a frecventat. Tatăl lui, informat fiind, a poruncit să fie imediat înlăturată această mărturie supărătoare. Presupunem că, dacă s-ar deschide acest mormânt care conţine unul dintre cele mai răsunătoare mistere ale veacului al XIX-lea, acesta din urmă ar putea fi măcar

parțial explicat. Însă autoritățile şi familia imperială se opun, în numele cuvenitei odihne în pace a celor răposați.

Acest trio de fantome ilustre întruchipează apoteoza unei puteri regăsite, expansiunea unei capitale, apoi convulsiile unui stat citat ca exemplu, precum şi ultimele clipe de fast imperial, toate adunate laolaltă în aşa-numita „Apocalipsă veselă". Toate acestea au început după Congresul de la Viena, când oraşul, uşurat, ameţit de febra plăcerilor, a adoptat un nou imn național şi, în acelaşi timp, a impus o nouă semnătură internațională: Majestatea Sa Valsul...

Capitolul VIII

Majestatea Sa Valsul

Între 1815 şi 1848, Viena cunoaşte o perioadă foarte fericită. Arbitru al păcii în Europa, Metternich a devenit jandarmul ei. Regimul, uneori fals indulgent, alteori poliţienesc, se topeşte într-o artă de a trăi care a revenit la valorile simple. Capitală a Europei în timpul Congresului, Viena se eliberează de rigorile unui protocol prea sufocant, aşa cum scapi de o haină care îţi este prea strâmtă. Spiritul de familie, cultivat deja pe vremea Mariei Tereza, a revenit la mare cinste. Mobilierul şi decoraţiunile dau tonul. Stilul Biedermeier acordă prioritate confortului. Până şi împăratul Francisc devine burghez, primindu-şi supuşii în zilele de miercuri, în audienţe lipsite de strălucire. Succesorul lui, Ferdinand I, îndrăzneşte să se ducă fără escortă în Prater, plimbându-se alături de ceilalţi; nu este atent decât să răspundă la salutul trecătorilor care îl recunosc. Curtea şi oraşul par a fi pe punctul de a aţipi, delectându-se cu moca, ciocolată şi produse de patiserie. Cafeneaua Hugelmann, de la malul Dunării, are clienţii ei, în timp ce apare o altă adresă care atrage clienţi din ce în ce mai fideli, adevăraţi pelerini ai gustărilor la orice oră; este vorba despre celebra cofetărie Demel. O adevărată instituţie, aflată astăzi între Hofburg şi Graben. Acest restaurant-salon de ceai cu personal de servire exclusiv feminin a fost înfiinţat în 1786. Este

atât de cunoscut, încât a devenit un loc de la sine înțeles de întâlnire pentru unii călători. Indiferent care le-ar fi itinerarul, se reunesc aici (din întâmplare, susțin ei!) pentru a se delecta cu un suculent și pufos *Strudel* cu mere călduțe. Să privim fațada. Nu s-a schimbat nici măcar la căderea Habsburgilor, așa că sigur nu se va mai schimba. În 1921, Anna Demel, care avea un ochi de vultur, știa că trebuia să salveze toate rămășițele de demult, pentru că ele vor deveni atuuri ale unui viitor în acel moment foarte întunecat. Salonul de ceai era un fundament al civilizației vieneze și așa trebuia să rămână. Într-o epocă în care era interzisă – și reprimată – orice aluzie la monarhia dualistă, căci se proclamase republica, proprietarul a pus să se picteze din nou literele aurite care semnalau că *Demel și fiul* erau furnizori ai Curții regale și imperiale. Nu aveai cum să nu vezi inscripția; este acolo și astăzi, refăcută cu regularitate, pe un fond întunecat, la fel ca pe cutiile cu ciocolată și bomboane. Această încăpățânare de neclintit în pofida multor alte încercări i-a adus Annei Demel, în 1952, numirea ca prima femeie consilier pentru comerț din Austria.

Această perioadă liniștită care durează din 1825 până în 1830 este adeseori numită *Vormärz* („înainte de martie"), aluzie la zilele insurecționale din 1848, căderea lui Metternich și înscăunarea lui Franz Joseph. Dacă e să dăm crezare unora, nu s-ar fi întâmplat nimic extraordinar, ca și cum Viena, epuizată de interminabilul Congres, urma o convalescență prudentă. Totuși, dacă există un element de noutate în toți acești ani, acela este ascensiunea valsului, pe care nu voi avea indecența de a-l califica drept vienez, într-atât de limpede este că nu poate fi decât vienez!

Genii precum Haydn, Mozart, Beethoven și Schubert nu au avut, oficial, urmași pe măsura lor. Da, ei sunt inovatori, sclipitori, eterni. Dar când la Viena se rostește numele Strauss, tatăl

și fiul, nimeni nu se gândește la un gen minor. Beethoven, Wagner, Verdi și Mahler vor recunoaște ei înșiși titlul de noblețe al valsului, ce ajungea până la a atinge puterea evocatoare a simfoniilor. Este o muzică diferită, cu alte finalități, oferind un cocteil de veselie, de nostalgie și finețe fără precedent. *Iubește, bea și dansează* este titlul uneia dintre aceste neobișnuite compoziții. Fără vals, orașul s-ar fi cufundat încet într-o plictiseală stil Ludovic Filip. Iar noi am fi fost privați de nenumărate clipe de visare. Ce poate fi mai grăitor decât anul 2000, cu 300 de baluri între ziua Anului Nou și Miercurea Cenușii[1], fără a mai pune la socoteală spectacolele muzicale permanente?

La Viena, nu există bal fără vals. Și nu există vals fără Strauss, această dinastie care a însoțit-o pe aceea a Habsburgilor și i-a supraviețuit. Valsul nu este doar o revoluție intelectuală prin compoziție și ritm, este și o eliberare fizică și socială. Până la apariția lui, dansul rămânea o înșiruire de figuri severe. Menuetul este o constrângere, cadrilul o traversare a salonului, iar galopul – un asalt de cavalerie fără cai. Pe scurt, dansul e o înlănțuire de mondenități distante, repetitive, plictisitoare și obligatoriu în grup. Nu este admisă nicio fantezie. Corvoadă protocolară, interzice până și cea mai mică plăcere. Partenerii abia dacă se ating, se salută adesea, înaintează, dau înapoi; dansul e un set de manevre de brigadă mondenă, fastidioase, reci și lipsite de intimitate. Și așa va fi până la începutul secolului al XIX-lea. Apariția valsului e un spectacol nemaivăzut: doi necunoscuți, un bărbat și o femeie, vor avea dreptul să-și unească mâinile, să se cuprindă în brațe, să-și încrucișeze

[1] Prima zi a Postului Mare la catolici. Denumirea se datorează obiceiului ca ramurile de salcie (palmier etc.) sfințite de Floriile din anul precedent să fie aduse la biserică spre a fi arse; cenușa lor se presară pe fruntea credincioșilor la ieșirea de la slujbă (n. red.).

privirile şi să alunece împreună într-un vârtej al bucuriei. Nemaivăzută, această îndrăzneală a bărbatului de a cuprinde o femeie de după talie; nemaivăzută, această replică a partenerei, care îşi pune mâna înmănuşată pe umărul partenerului! Nu mai numără nimeni cadenţa, se lasă în voia muzicii! Dirijorul unei mici orchestre de tavernă mi-a spus: „La Viena, valsul e în aer. Se învaţă aproape de la sine". Şi, spre stupefacţia generală, valsul generează o viziune inedită, aceea a unui cuplu. Un cuplu de dansatori. Oamenii dansează vals, căci curiozitatea aceasta a trebuit să poarte un nume. Balul se deschide cu un vals. Putem dansa o sută sau doar două. De acum înainte, muzica de dans poate fi atât spectaculoasă, cât şi intimă. Se va valsa la Hofburg, dar şi în satele din jurul Vienei, la Grinzing, la Nussdorf sau la Sievering. Se valsează în ţinută de gală, în uniformă şi rochie lungă sau în costum ţărănesc, din pânză groasă. Va fi interpretat la fel de bine la un pian sau de o orchestră de 100 de muzicieni, va fi imperial şi popular, rural şi citadin. Valsul vienez este cel mai formidabil melanj social care s-a văzut vreodată, strecurându-se în toate mediile sociale, captivând toate vârstele, spulberând graniţele tuturor convenţiilor. Dacă secolul al XIX-lea european cunoaşte cel puţin două revoluţii, în 1830 şi 1848, la Viena valsul simbolizează o metamorfoză fără victime; nu există niciun învins, doar învingători, fericiţi să se învârtă până ameţesc, contemporani cu o extindere a oraşului şi o înflorire a vieţii culturale. Bastioanele pe care Napoleon le-a pulverizat cu tunurile lui în februarie 1809 sunt transformate în grădini publice: Volksgarten şi Burggarten. Când Viena, care număra pe atunci 200 000 de locuitori, începe să danseze, aproape 50 000 de persoane dau năvală în acest loc, în care se oficiază un nou ritual. Localurile din Prater se specializează, devin palate ale vârtejurilor.

Apollo, de pildă, luxos, dar cu un gust discutabil pentru Antichitate (un vag stil „Întoarcerea din Egipt", comparabil cu extravaganțele de astăzi din Las Vegas!), Apollo, așadar, poate primi 4 000 de persoane. La fel cum apariția căii ferate va provoca îngrijorări și comentarii științifice stupide, are și valsul dreptul la comentariile lui negative. De pildă, nu este deloc recomandat în *Enciclopedia exercițiilor fizice*: „Încă de la intrarea în sala de bal, persoana dăruită cu simțul ritmului este incomodată de excesiva rapiditate a valsului. Aceste mișcări dezordonate, aceste salturi sălbatice provin, incontestabil, nu din caracterul specific al valsului, ci din vertijul propriu dansatorilor". O gimnastică periculoasă! Dacă evoluțiile, încă lente, îi surprind pe spectatorii acestor demonstrații, angoasa se preschimbă în teamă când e vorba despre învârtitul în cerc! Asta e adevărata noutate și lumea își pierde capul! Valsatorii nu mai văd sala, nu se mai văd decât pe ei înșiși. Dansează ochi în ochi. Sunt singuri... doar ei doi. Câțiva oaspeți veniți din statele Germaniei de nord protestante, sunt scandalizați. O îmbrățișare dansată este nu numai un atac la morală, ci contravine chiar și igienei! Un medic debarcat din Hamburg compune un opuscul în care denunță riscurile acestui dans al Diavolului sub titlul *Dovada că vasul este principala cauză a slăbiciunii trupului și spiritului generației noastre.* Vast program, nu glumă! Alți credincioși subliniază „indecenta și abominabila manieră în care bărbații fac femeile să se învârtească, mai ales când aceasta are drept rezultat fluturarea fustelor și expunerea celor ce ar trebui să rămână ascunse". Despre utilitatea jupoanelor! Acești Tartuffe ai dansului au pierdut deja: epidemia dansului a cuprins și familiile!

Cum a fost trăită la Viena ecloziunea acestui fenomen unic în lume? Originea valsului este, fără îndoială, rurală, și urcă până la începutul secolului al XVII-lea, însă locul nu a fost

aflat cu exactitate nici astăzi. Unii văd în vals o adaptare a voltei provensale; alții, o transformare a dansurilor numite „germane", foarte în vogă la sfârșitul secolului al XVIII-lea. Polcile și galopurile venite din Stiria, din sudul Austriei, la sfârșitul domniei Mariei Tereza, sunt încetul cu încetul concurate de un dans mai puțin epuizant și, mai ales, mai distins, în timpul marilor sărbători rurale. Spre 1810, această modă pune stăpânire și pe Viena, făcându-și câteva debuturi mondene remarcate în timpul Congresului. Este creditat cu o origine în Tirol, sub numele *Ländler*, și nu este numit încă vals, deși se dansează în trei timpi. Sunt influențate și anumite partituri ale lui Haydn și Mozart. Orchestre modeste – vioara este piesa de bază și, uneori, unica – cântă prin cabarete și hanuri, de obicei pe malurile Dunării. Aceste localuri sunt în general dărăpănate, însă vinul e bun, iar muzica stârnește pofta de a sări de pe scaun și de a trage după tine o parteneră (sau a te lăsa tras), într-un vârtej de senzații noi. Odinioară, un bărbat sau o femeie putea dansa singur (ă). De acum înainte, acest duo obligatoriu transformă viața socială, întrucât două corpuri sunt în permanență față în față în loc să se încrucișeze, să se întâlnească, să se salute și să se despartă în aceleași eterne figuri impuse. Înainte de vals, dansul nu era decât un balet; de acum înainte, este un dialog. Are temple construite special pentru el, iar supușii credincioși umplu sălile de bal. Încă o revoluție! Până la începutul secolului al XIX-lea, palatele și castelele aveau săli de banchete sau de recepție, unde se putea dansa. La Viena au fost construite săli imense dedicate în întregime și exclusiv valsului. Adevărate cazinouri, la fel de vaste cum vor fi gările, aceste catedrale ale dansului îi ajută pe vienezi să reziste și să evadeze din numeroasele lor necazuri, printre care înfrângerea suferită de armatele austriece în fața lui Napoleon și criza economică

provocată de devalorizarea florinului. Valsul devine o armă. El alungă greutăţile cotidiene. Şi astăzi, iarna, lângă un hotel faimos, un patinoar permite vienezilor să se relaxeze după o zi de muncă. Construirea acestor locuri care vor deveni legendare va juca un rol important în extinderea şi transformarea oraşului; această muzică spumoasă duce la creşterea număru lui de locuri de întâlnire, aşadar şi circulaţia trăsurilor şi a primelor omnibuze trase de cai, a restaurantelor şi braseriilor. Peste tot, prin toate grădinile, răsar chioşcuri, iar ciocolata şi urciorul cu vin însoţite de un dans devin repede un obicei. Valsul furnizează locuri de muncă multor oameni.

Dar mişcarea este încă puţin şovăielnică, iar interpreţii sunt mediocri. Dansul are nevoie să fie reglementat, scris, orchestrat. Valsul îşi aşteaptă adevăraţii maeştri.

Gândul ne duce, inevitabil, la numele Strauss, cei doi Johann, tatăl şi fiul. Cu toate acestea, trebuie să facem mai întâi dreptate adevăratului „inventator" al valsului şi primului său „promotor": Joseph Lanner, născut în 1801. Tatăl lui, mănuşar, i-a asigurat o copilărie îndestulată, într-o familie cu dare de mână. Dar la 12 ani, întorcând spatele unui viitor deja stabilit, junele Lanner este muşcat de demonul muzicii şi scârţâie toată ziua pe corzile unei viori de care nu se mai desparte. Din fericire pentru apropiaţi şi vecini, are talent! Intră în orchestra unui anume Pamer, care cântă la Para de aur, o crâşmă sordidă în care de la bucătărie vin mirosuri greţoase. Pamer e un beţiv. Nu poate cânta fără a da pe gât, între două bucăţi muzicale, o halbă de bere cu spumă. Rezultatul este mereu acelaşi: se clatină pe estradă, înjură clienţii şi muzicienii famelici, totuşi publicul mai vrea. O isterie. Ce atmosferă, mai ales după căderea definitivă a lui Napoleon! Ciudatul Pamer este saltimbancul graţie căruia valsul trece zidurile Vienei, căci lumea vine să

asculte și, mai ales, să îl vadă pe apucatul care își termină seara înecat în bere... Printre muzicienii care îl suportă pe irascibilul șef de orchestră se face remarcat un alt tânăr, cu o mare dexteritate. Nu bea deloc și, la fel ca Joseph Lanner – față de care e mai mic cu trei ani – cântă foarte curat și corect. Acest muzician născut în 1804, cu coama neagră, privirea întunecată și tenul măsliniu, are înfățișare de țigan. Este adevărat că navele venite din Ungaria sunt încărcate de tot felul de oameni, atrași de plăcerile Vienei. Este Johann Strauss-tatăl. S-a născut în cartierul Sfântul Ulrich, astăzi districtul 8. Tatăl lui, un hangiu înglodat în datorii, a fost găsit înecat în Dunăre în perioada Congresului de la Viena. Nu s-a putut stabili niciodată dacă a fost sinucidere sau accident. Fiul lui ar fi trebuit să fie legător, și-a făcut ucenicia cu tutorele lui, însă a preferat arcușul și sonoritățile viorii, tăiatului filelor și cleiului. Lanner și Strauss împart același pupitru, dar și șuturile în fund când Pamer – care are găselnițe muzicale deloc neglijabile – nu mai știe să își dirijeze orchestra. Băieții au răbdare: oare Mozart nu a îndurat același tratament?

1819. O dată mare în istoria valsului și a acestor doi tovarăși de sclavie. Pamer și muzicienii lui sunt angajați la braseria Sperl, care dispune de una dintre cele mai vestite săli de dans din Viena. În sfârșit un loc serios!

Dar o altercație aprigă între Pamer și Joseph Lanner năruie toate planurile violonistului de 18 ani. Părăsește ocna muzicală și, împreună cu doi camarazi cehi, frații Drahanek, își înființează propria orchestră, un trio. Sala lui? Praterul! Începe prin a cânta pe o alee, pe sub copaci; mulțimea se înghesuie. Un proprietar de tavernă îi propune o estradă. Câștigurile lui? Câteva monede care cad în farfurioara pe care muzicienii ambulanți o trec de la o masă la alta. În scurt timp, hangiii își

dispută acești violoniști de talent care se prezintă bine și sunt pe placul clienților. Mai ales Johann Strauss, acest băiat frumos și tenebros, care are un fel aparte de a privi insistent femeile... deși are doar 15 ani! Adolescentul nu seduce doar prin talent; întreaga lui personalitate degajă un farmec irezistibil, care îi va aduce deopotrivă și plăceri, și necazuri. Cântă o vreme la hanul Cocoșul roșu, într-un cartier din nord, astăzi districtul 9, de-a lungul canalului Dunării.

Viața de boem este făcută din miracole care apar între două drame. Johann Strauss se alătură grupului pe care nu îndrăznim să îl numim orchestra lui Lanner. Un cvartet, însă foarte apreciat. După cum am văzut, străinii rămași la Viena după Congres au prins gustul acestor concerte dansante după care sunt înnebuniți vienezii. Lanner își mărește echipa; sunt 12 acum, cu el cu tot. Acest muzician încăpățânat și muzica lui diferită încep să fie luați în serios. Cum se numește? „Vals"? Da, asta e, „vals"... Lanner este atât de solicitat, încât își permite luxul de a-și vinde compozițiile unui editor, Diabelli, compozitor ratat, dar om de afaceri viclean. Lanner se prinde repede și își schimbă editorul, oferindu-și serviciile – dacă nu vă supărați! – onorabilului Haslinger, editorul lui Beethoven și al lui Schubert, care îi dă mai mulți bani decât concurentul. Între Lanner și Strauss există o competiție corectă, însă cel mic nu este compozitor. Încă. Va deveni din întâmplare, într-un moment de slăbiciune a șefului lui. Într-o seară, Joseph Lanner, care promisese publicului un nou vals, rămâne fără inspirație creatoare. Nimic nou! Johann Strauss îl salvează, compunând o bucată impetuoasă, senzuală, care debutează printr-un atac brutal. În această seară din anul 1820, publicul vienez aude primul vals al lui Johann Strauss-tatăl... fără a-i cunoaște numele, căci Lanner, ingrat, uită să îl dezvăluie. Se va impune în

scurt timp. S-a născut un talent excepțional. Valsul primește pașaportul definitiv pentru Viena.

Cum ambiția îi dă aripi, Strauss îl anunță pe Lanner că îl părăsește. În 1825, într-o seară – scena se petrece la Cocoșul roșu – Lanner este obligat să informeze obișnuiții localului că nu îl vor mai asculta pe tânărul Strauss, 21 ani.

Discursul lui se încheie într-o notă de invidie, amărăciune și o gâlceavă neașteptată. Când va realiza cât de grosolan a fost, Joseph Lanner va dori să își exprime regretele. Nu va izbuti cu adevărat decât compunând o bucată inspirată de acea circumstanță, *Valsul despărțirii*. Incidentul este primul care oferă valsului o panoplie de motivații. Vor exista valsuri pentru întâlniri, iubiri care se înfiripă, despărțiri, pentru arbori și păsări, pentru vin și trandafiri, pentru Dunăre și multe alte emoții. La Viena, valsul însoțește viața cotidiană.

Dar Strauss mai are un motiv pentru care își dorește independența. Cum o sedusese pe fiica patronului braseriei, Anna Streim, cu trei ani mai mare decât el, este constrâns să se însoare cu ea, căci fata este însărcinată. Nu e sigur că și-ar fi dorit acest mariaj căci, în aceeași perioadă, cere un pașaport pentru a se duce în statele Coroanei imperiale, fără îndoială la Graz, adică departe de Viena... Vrea să fugă? Prea târziu! Contractul de căsătorie îi interzice – oare de ce! – să continue „producțiile muzicale"; trebuie să se mulțumească să fie „profesor de muzică". Din fericire, Johann Strauss își uită angajamentul (în toate sensurile cuvântului!) și în 1827 își înființează propria orchestră, cu 12 membri. Trebuie să își câștige existența căci e tată de familie, iar micul Johann, fiul lui, are deja doi ani. În grădina restaurantului La Doi Porumbei Strauss-tatăl copleșește auditorul. De acum înainte nu mai cântă decât bucățile personale, căci compune tot timpul. Creațiile lui din

acea epocă sunt un indicator şi un calendar al vieţii vieneze: iată un vals pentru taverna în care a debutat şi în care acum e sub contract, un altul pentru inaugurarea unei săli şi a unui pod suspendat de-a lungul canalului Dunării, un al treilea este dedicat deschiderii Carnavalului. Fiecare lucrare poate fi datată în destinul municipal, celebrând evenimente care altminteri nu ar fi meritat reţinute. Cu Beethoven, arta războiului a fost ridicată pe cele mai înalte culmi; cu Strauss-tatăl, muzica îi celebrează pe ingineri. La 4 octombrie 1828, acest diavol de bărbat care a scris deja cam 30 de compoziţii, cântă *Valsul sărbătorii Sperl*, după numele localului unde el dirijează dansul, organizează programul şi ştie să atragă mulţimile. Proprietarul, Georg Scherzer, îşi freacă mâinile. Pentru Strauss, totul e un pretext pentru a scrie o bucată nouă; viaţa lui este o perpetuă inaugurare, punctând prin muzică lucrările şi ameliorările oraşului. Strauss îşi inundă editorul cu producţiile sale. Aceste torente fac o victimă, Frederic Chopin, care se află la Viena. Necunoscut, dorind să îşi publice primul vals, polonezul s-a adresat aceluiaşi editor ca şi Strauss, cel mai prestigios. Bietul Chopin, dezamăgit, va avea de aşteptat, aşa cum o dovedeşte una dintre scrisorile lui: „Haslinger a amânat publicarea tuturor manuscriselor şi nu mai tipăreşte decât Strauss. Astăzi, toate orgile din Barbaria nu mai cântă decât Strauss". Vexat că nu a avut parte de o mai bună primire, adaugă: „Serios vorbesc, în Viena de azi nu există public pentru muzica serioasă. Oamenii şi-au pierdut apetitul pentru muzica mare. Strauss şi Lanner au acaparat totul cu refrenele lor!" Invidia îl orbeşte pe fragilul Chopin.

Ce credea Richard Wagner, care pe atunci avea 20 de ani? Stând la masă la Sperl aproape seară de seară (şi uitând, după obicei, să îşi achite consumaţiile) este fascinat de spectacolul

valsului. Holera bate la porțile Vienei în 1831? Wagner nu bagă în seamă exodul, fugind doar de creditori; rămâne în oraș pentru a încerca să străpungă secretul acestei patimi care a pus stăpânire pe vienezi. Saxonul este condescendent cu mulțimile care aplaudă și își urmează maestrul în deplasările lui, până la șase concerte pe seară! Wagner scrie:

> Nu voi uita niciodată isteria cu care acest popor ciudat întâmpina fiecare operă a lui Strauss. Un demon nou pare a pune stăpânire pe această populație vieneză de îndată ce începe un nou vals. Este dincolo de orice îndoială că frisoanele de plăcere care o străbat vin mai mult de la muzică, decât de la vin, iar pe mine mă apucă amețeala când văd frenezia de care dau dovadă în fața muzicii acestui maestru magician.

Wagner avea dreptate, este vorba despre magie, despre un număr de mare iluzionism, care se privește la fel de mult pe cât se ascultă, căci inimile fuzionează cu trupurile. Arțăgoșii și ipocriții au pierdut definitiv, căci un jurnal din Hamburg publică următoarele rânduri scrise de pana corespondentului său: „Viena nu e doar în Viena. Viena e acolo unde este Strauss".

Dacă Congresul a atras mulțimi de curioși și debusolați, de pisălogi și femei în căutare de soți, valsul și efectele sale, atât economice cât și sociale, atrag spre Viena papetari, trăsuri de închiriat, pantofari și cizmari care cunosc și ei, prea bine, amprenta valsului, dar și critici, cronicari de scandal și corespondenți ai celor mai variate publicații. Hotărât lucru, orașul este maternitatea muzicală a Europei. Un cronicar de la un ziar din Leipzig, *Die Elegante Zeitung*, povestește cu un umor caustic despre apariția, apoi prestația maestrului:

> Este ceva unic să-l vezi pe acest Napoleon austriac, iar eu am avut plăcerea de a-l contempla în mijlocul câmpului său de luptă. La sosirea noastră, se afla în Austerlitzul lui;

împungea văzduhul cu arcuşul, iar viorile salutau răsăritul soarelui. Toate privirile erau întoarse către el şi a urmat un moment de adoraţie. Mă veţi întreba: „Cu ce seamănă Johann Strauss?" Dacă Napoleon avea ceva roman şi clasic, Paganini avea stranietatea şi romantismul unui răsărit de lună, maestrul Strauss are ceva african... Omul e negru ca un maur; are părul ondulat, gura bine conturată, energică, cu buzele pline, iar nasul este cârn.

Dacă nu ar fi aparţinut rasei albe, ar fi fost un desăvârşit sultan din Etiopia, un Baltazar perfect. Baltazar este cel care aduce tămâia care ne captivează simţurile. La fel e şi cu Strauss; porunceşte demonilor care ne bântuie prin intermediul valsurilor pe care le compune... Începutul fiecărui vals este caracteristic. Strauss începe într-un mod alert; înainte ca muzica să-şi capete întreaga sa forţă, se petrece un moment tragic: cavalerul începe să îşi cuprindă tot mai strâns partenera şi amândoi încearcă să se integreze în ritm. Preţ de câteva clipe, auzim aceste note lungi, guturale, prin care privighetoarea îşi începe trilul şi care ne cutremură nervii. Apoi, acest tril prelungit se termină brusc, se dezlănţuie magia adevăratului dans, iar cuplul intră în acest vârtej. Dansatorii îşi croiesc drum în fericita lor frenezie. Nimic nu îi poate opri, nici măcar aceste adieri fierbinţi care mătură sala de la un capăt la altul, ca într-un deşert african... Aceste serbări durează până în zori, când cuplurile se risipesc în noaptea vieneză şi dispar în toate părţile cu chicoteli îndrăgostite.

Putem urmări succesul tot mai mare al primului Strauss după cum îşi schimbă adresele, cinci în zece ani, pe măsură ce familia i se măreşte. Cea mai încăpătoare reşedinţă a lui se află pe Taborstrasse, la numărul 17, la Casa cu Cerbi, unde clanul s-a mutat în 1834. Are 14 camere, patru anticamere, trei bucătării, două odăi pentru bone, patru intrări şi două scări.

Maestrul se instalează într-o aripă şi lucrează atât de intens, încât vecinii vorbesc despre o „fabrică de muzică". Dar ce fabrică! La 31 iulie 1834 este organizat un grandios spectacol nocturn sub titlul „O noapte la Veneţia" în grădinile imperiale Augarten. Iluminările reconstituie Palatul Dogilor şi cele două coloane ale piaţetei de lângă Piaţa San Marco. Se cinează pe muzică. Un martor notează: „...Pentru această ocazie, au fost aprinse cel puţin 2 milioane de lumânări şi au venit în jur de 300 000 de persoane. Oraşul Veneţia nu a fost niciodată reprezentat într-o manieră mai verosimilă". Repetiţiile orchestrei sunt primele lecţii pe care le vor primi, fascinaţi, Johann fiul şi fratele lui, Joseph.

Iubirea domină viaţa lui Strauss-tatăl. Compune lucrări la fel de uşor cum seduce cochetele Vienei, subjugate de acest bărbat viguros cu înfăţişare atât de... puţin vieneză. Pare venit de aiurea şi are un farmec de necontestat. Este un părinte la fel de prolific pe cât este de prolix creator. În 10 ani, are deja şase copii de la soţia lui, Anna, dintre care unul nu va trăi decât câteva săptămâni. În acelaşi timp, are alţi cinci copii cu amanta lui, o modistă pe nume Emilia Trampusch, printre care un alt mic Johann, lucru pe care soţia lui, multă vreme răbdătoare, nu îl mai poate tolera. Între Anna, sensibilă, rafinată, dar raţională, şi rivala ei vulgară, limitată, interesată, dar senzuală, duelul este inevitabil. În vara lui 1843, cea care va câştiga va fi Emilia. Strauss se desparte de soţie, lăsându-i te miri ce, încât abia dacă avea cu ce să crească copiii (cei legitimi!). Obligat să câştige tot mai mulţi bani pentru a avea cu ce întreţine cele două cămine, aleargă de colo-colo, munceşte ca un nebun şi se epuizează în turnee europene, devenind un fel de ambasador al plăcerii de a trăi în stil vienez. Este supranumit „Mozart al valsului", „Beethoven al cotilionului", „Schubert al galopului"

şi alte porecle peiorative, dar care îi subliniază popularitatea. Pentru el nu contează: el îşi ia în bagaje valsul pe care îl dansează toată Viena, iar Europa abia aşteaptă să îl descopere. E drept că oraşul s-a schimbat foarte mult şi s-a instalat hotărât în rolul de metropolă. La capitolul muzică, începând cu 20 noiembrie 1809, Societatea Prietenilor Muzicii capătă tot mai mare importanţă. În 1842, înfiinţarea Orchestrei Filarmonice din Viena a stârnit multe comentarii, pentru că şeful ei trebuie ales de către muzicienii înşişi, lucru valabil şi astăzi. Prusacul Otto Nicolaï ţine primul bagheta pentru două concerte anuale. Orchestra Operei se concentrează asupra lucrărilor simfonice şi beneficiază de asta. În 1847, odată cu alegerea unui nou dirijor, Otto Dessoff, vienezii apreciază că formaţia a ajuns la o formulă excelentă. În 15 ani, ea şi-a clădit o reputaţie care nu va fi niciodată uzurpată. Străinii dau năvală în oraş. Din 1824, prima legătură Viena-Pesta a fost un succes, lucru confirmat de un serviciu regulat apărut în 1830. S-a creat un nou curent migrator; acesta va îmbogăţi Viena. Din 1828, funcţionează o uzină cu gaz, pentru a se asigura iluminarea străduţelor. În 1837, după modelul celor care se petrec în Franţa şi Rusia, intră în funcţiune prima cale ferată care transportă călători de la Florisdorf spre Wagram, ceea ce dă acestui nume o nouă celebritate. În capitală, viaţa e intensă. Holera nu a reuşit să întrerupă funcţionarea Bursei; aceasta din urmă se va mulţumi să se mute, instalându-se în Manejul de Iarnă. Degeaba au protestat câteva spirite cârcotaşe, invocând sacrilegiul templului ecvestru. Manejul le dă idei inventatorilor de când, în aprilie 1808, un anume Jakob Degen a prezentat aici un aparat ciudat care, pretindea autorul, le permitea oamenilor să zboare. A fost luat drept nebun: acest emul al lui Icar şi maşinăria lui erau aproape la fel de înfricoşători ca Napoleon.

Decenii de-a rândul, manejul a mai fost folosit pentru extragerile Loteriei Naționale.

Rar se întâmplă ca vienezii să se mulțumească doar cu o masă frugală. Aceasta este perioada în care se construiește reputația de capitală gastronomică a Vienei. Într-o după-amiază a lui 1832, bucătarul lui Metternich e bolnav, ținuit în pat, incapabil să pregătească desertul pentru masa cancelarului. Este înlocuit de un cofetar de 16 ani, din echipă. Tânărul este abia în al doilea an de ucenicie. Are ideea unei prăjituri cu ciocolată după o rețetă nouă. Rețeta lui. Se numește Franz Sacher. Specialitatea va deveni faimoasa *Sacher Torte*, ale cărei ingrediente nu sunt nici azi dezvăluite publicului, după decenii de spionaj și rivalități dintre adevărata patiserie și imitatorii săi (acceptabili, dar...), fără a uita un memorabil proces pentru contrafacere câștigat de Casa Sacher în anii 1970. *Sacher Torte* este protejată ca un secret de stat. Dacă punem la socoteală porțiile – generoase – consumate la Hotelul Sacher, la restaurant și cafenea, pe de o parte, și produsele de cofetărie cumpărate sau expediate în lumea întreagă, producția medie este în jur de 7 000 prăjituri pe zi! Cu Franz Sacher s-a născut, cu totul întâmplător, o legendă vieneză.

La trei ani după salvarea cinei lui Metternich, un călător descrie activitatea comercială din Viena: „Luxul magazinelor este de așa natură, încât simți mereu nevoia să cumperi ceva. În afară de numărul obișnuit, fiecare magazin are o firmă minunat pictată, uneori executată de artiști importanți, care putea fi lesne cumpărată dintr-o galerie de pictură". Acest punct de vedere aparține contelui Helmuth von Moltke, 35 de ani, fiul unui general danez și viitor mareșal, creator al strategiei prusace care va învinge Austria la Sadova în 1866 și Franța în 1870-1871. Însă călătorii sunt atrași în egală măsură și de

hrana spirituală. O primă etapă a lucrărilor din jurul catedralei, în 1827, îi inspiră lui Leopold von Ranke, reputat istoric german, după prima lui vizită la Sfântul Ștefan, următoarele rânduri:

> Am intrat. E la fel de frumos ca pe dinafară. Înăuntru, am fost pe dată copleșit de un sentiment de pietate. Există o magie aparte în acest loc întunecat, foarte diferită de cea din toate celelalte catedrale, la care contribuie lumânările, oamenii care se roagă, oamenii care vin, oamenii care pleacă. Din păcate, devoțiunea este resimțită doar când suntem înăuntru, așadar nu pentru prea multă vreme...

Dacă Lanner a devenit muzicianul oficial al imperiului, Strauss este preferatul vienezilor. La o distanță de jumătate de veac, e pusă din nou în scenă rivalitatea dintre Mozart și Salieri, dintre geniu și talent. Pentru împărat și Metternich, important este că vienezii dansează... Dezinteresului lor pentru viața politică încremenită îi corespunde supravegherea polițienească pe care a instalat-o cancelarul, excluzând burghezia din afacerile de stat. Lanner și Strauss s-au împăcat, dar steaua celui dintâi a pălit. Desigur, este directorul balurilor Curții. La fiecare 15 zile, trebuie să asigure valsul pentru ciorchini de arhiduci și arhiducese, de demnitari imperiali și invitați celebri, mai ales în Galeria Mare de la Schönbrunn. Pentru a-și evidenția cât mai bine statutul, Lanner compune o bucată de șase minute, intitulată *Die Schönbrunner*. Însă valsul are inconvenientul de a provoca sete. Într-o seară, Joseph Lanner, care a orchestrat trei valsuri și a băut mai mult decât s-ar fi cuvenit, înaintează cu pas ezitant spre cercul doamnelor de la Curte. Spre stupefacția generală și, fără îndoială, pentru a demonstra cât de îndreptățită este încrederea pe care i-o acordă suveranul, o invită pe arhiducesa Sofia (mama lui

Franz Joseph) să... verifice dacă haina lui e suficient de udă de transpirație! Mătușa și viitoarea soacră a lui Sissi are un simț al umorului foarte redus. Obsesia ei pentru etichetă și dispoziția acră l-au expediat repede pe imprudentul Lanner la locul lui. Din 1831, Strauss îi succede ca *Musik-Direktor* (director muzical) și, între 1840 și 1843, își asumă alternativ responsabilitatea balurilor. O rivalitate epuizantă, care nu se stinge decât la moartea lui Lanner, la 42 de ani. Dar cel mai teribil concurent al lui Johann Strauss între 1830 și 1843 este el însuși.

Cum rezistă în ritmul pe care și-l impune? Ajungând singurul maestru al muzicii vienezilor, se multiplică, trece de la o sală la un chioșc, căci ține să își dirijeze el însuși operele. Afișele anunță că va fi la pupitru de la cinci și jumătate la șase și jumătate. Apoi, trăsura îl conduce la o altă orchestră, pe care o ia în stăpânire de îndată ce pune mâna pe vioară, căci așa dirijează el. Și o ține așa până la o oră înaintată din noapte. Cu toate acestea, de la moartea lui Lanner, o confruntare teribilă bulversează familia Strauss (cea oficială!) și stârnește interesul vienezilor. Johann fiul, 18 ani, așadar minor, adresează o cerere unui magistrat care a fost implicat în divorțul părinților lui (și l-a obligat pe soțul nestatornic la plata unei pensii alimentare). El cere autorizația „de a dirija o orchestră de 12 până la 15 persoane în taverne, mai ales la Dommayer, în Hietzing, care mi-a dat garanția că voi putea cânta la el de îndată ce îmi voi strânge orchestra". În acea zi de 31 iulie 1844 Johann Strauss-tatăl încă nu știa că va trebui să se bată în dueluri muzicale împotriva lui Johann Strauss-fiul... Câteva zile mai târziu, cererea lui de a i se interzice fiului să se producă în public este respinsă. Strauss contra Strauss, o rivalitate inedită. La 10 octombrie, în *Wiener Zeitung* poate fi citit următorul anunț: „Sunteți invitați la o serată dansantă care va avea

loc marți, 15 octombrie 1844, indiferent de starea vremii, la Dommayers Casino, în Hietzing". Și următoarele cuvinte, de neimaginat în urmă cu trei săptămâni: „Johann Strauss (cel tânăr) va avea onoarea de a-și dirija pentru prima dată propria orchestră și va executa mai multe uverturi și arii de operă, precum și câteva dintre compozițiile proprii. Johann Strauss-fiul se pune întru totul la dispoziția prea onorabilului public". Publicul e mai ales curios dacă va putea dansa, căci, în sfârșit, arii de operă?... Acesta va fi primul festival Strauss: fiul cântă lucrările tatălui, apoi o polcă și două valsuri compoziție proprie. Face senzație. Patru zile mai târziu, umoristul Franz West lansează o vorbă de duh care face înconjurul Vienei: „Noapte bună, Lanner! Noapte bună, Johann Strauss-tatăl! Bună ziua, Johann Strauss cel tânăr!" Ne putem închipui ce ravagii a făcut o astfel de presă într-o familie deja destrămată! Viena se împarte în două. Tatăl are publicul și locurile lui obișnuite, cum ar fi Sperl, în cartierul Leopoldstadt, și sala mare, cu oglinzi, de la teatrul din Josefstadt. Fiul ocupă estradele cazinourilor și locurile depărtate de centru, cum ar fi parcul de distracții Tivoli, aproape de Schönbrunn. Pe un povârniș, vagonete cu două locuri coboară în mare viteză pe un tobogan. Acești „*montagnes russes* în stil vienez", cunoscuți de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, atrag un public însetat de senzațiile oferite de viteză. Din toamna lui 1844, spectacolele muzicale care îi contrapuneau pe cei doi Strauss sunt vizibil mai originale. Este interesant de notat că fiul se impune repede ca un compozitor ce reflectă caracterul multietnic al imperiului. Măgulește minoritățile și îi atrage pe cei din generația lui. *Cadrilul sârb*, *Polca cehilor*, *Potpuriul slav* ori *Cadrilul țiganilor* dezvăluie o abordare muzicală mai ambițioasă decât aceea a tatălui. Și prevestesc armatura dramatică și lirică a viitoarelor sale operete.

Concurența între ei pare a nu avea limite. Fiul compune un *Marș al patrioților* și se trezește numit șef de orchestră al celui de-al doilea regiment al Miliției Vienei, în vreme ce tatăl dirijează orchestra primului regiment!

Și totuși, să nu exagerăm cu rivalitatea aceasta! Tatăl recunoaște repede talentul fiului, diferit de al său. În vara lui 1847, de Sfântul Johann, Strauss-fiul îi dăruiește tatălui o sonată, special scrisă pentru aniversarea acestuia. Destinatarul este tulburat, mișcat până la lacrimi. E împăcare, complementaritate, nu război. Chiar dacă împăcarea are motive secrete de ordin comercial – lucru care nu a fost demonstrat –, ea apare înaintea evenimentelor care vor da peste cap liniștea vieneză.

Și Metternich se confruntă cu un rival care îl urmărește cam din jurul vârstei de 60 de ani, fără speranță de conciliere: uzura puterii. Viena tremură. De astă dată, vuietul revoluției acoperă arcușurile. Valsul este întrerupt de marșuri militare...

Capitolul IX

Un oraș în revoluție

1848. Cu excepția Angliei și a Rusiei, în toată Europa cerul politic al primăverii este încărcat. De aproape 33 de ani, pumnul de fier al lui Metternich și maniera lui inflexibilă de a pune botniță opiniei publice au ținut capitala departe de convulsiile lumii. Ideile venite din Franța sunt în continuare de nesuportat pentru el. Iar la începutul lui martie, când îi sunt prezentate revendicările liminare, sub forma unei cereri de audiență din partea muncitorilor și studenților, cancelarul răspunde că nu are ce vorbi cu „sărăcimea". Liniștiți până atunci, vienezii reacționează. Primele revolte izbucnesc la 13 martie, când Strauss-fiul este în turneu la București. În fața *Landhaus*, Dieta Austriei Inferioare, găzduită într-o clădire neoclasică, manifestațiile tinerilor din popor degenerează în confruntări sângeroase. Mulțimea cerea reforme – în 1845 circula deja o petiție împotriva cenzurii semnată de scriitori –, însă în loc de răspuns, trupele deschid focul; manifestanții cereau mai ales plecarea lui Metternich. Și sfârșitul „statului polițienesc". Cancelarul pe care odinioară îl admirau e acum detestat.

Vienezii jefuiesc arsenalul și îl asasinează pe contele Matour, ministrul de război. Două zile mai târziu, Metternich își prezintă demisia împăratului și fuge la Londra. Acest slujitor

necondiționat al monarhiei abandonează, într-o manieră lipsită de glorie, scena politică, căruia el însuși i-a fost regizor. Bătrânul om de stat nu are plăcerea de a-și ocupa noua reședință, destinată să înlocuiască Vila Metternich și grădinile sale de la Renweg. Lucrările la palatul lui, începute de arhitecții Romano și Schwenderwein în 1846, nu s-au terminat. Ei se despart de stilul Biedermeier, marcând o întoarcere la Renaștere și la Cinquecento italian. Această schimbare estetică este un simbol: vremea lui Metternich a apus. Cu toate acestea, se va putea întoarce în palatul lui peste trei ani și jumătate, și aici va muri, la mai bine de 80 ani. Nu ne miră deloc că, dat fiind aspectul său, acest palat a devenit în 1908, după o serie de reparații, ambasada Italiei.

Împăratul Ferdinand, supranumit Cel Îngăduitor, fiul lui Francisc I, dizolvă Miliția și o înlocuiește cu o Gardă națională și cu Legiunea academică a studenților. Abolește și cenzura, promite libertatea presei și o nouă Constituție; aceasta va fi gata în aprilie. Dar cancelarul, fugind, a lăsat capitala pradă dezordinii și anarhiei. Și fără guvern.

Când se credea că s-a terminat, populația exasperată se înflăcărează din nou; Universitatea este în centrul luptelor de stradă. Sub presiunea lor, suveranul retrage Constituția pe care tocmai o propusese. Viena se umple de baricade, de pușți care țintesc de la aproape toate ferestrele. Monarhul, a cărui sănătate mentală pare a fi zdruncinată serios, fuge la rândul lui spre Innsbruck, capitala Tirolului, zonă tradițional atașată de monarhia Habsburgilor, la 17 mai. Demonstrează, în mod sclipitor, totala lui incapacitate de a-și asuma funcția imperială. Vidul guvernamental este dublat de un vid statal. La Viena, pe 26 mai, poporul înarmat cu târnăcoape, ciocane și securi

ajută Garda şi Legiunea să ridice noi baricade pentru a împiedica intervenţia armatei, singura instituţie aflată la post. Alături de insurgenţi îl aflăm, în mod mai mult sau mai puţin firesc, pe Strauss-fiul, întors la sfârşitul lui mai din Bucureşti, după o lună bună de întârziere. Rolul jucat de noul maestru al valsului în protestul politic este destul de caraghios şi va avea efecte asupra restului carierei sale. Vienezilor nu le mai stă mintea la vals, acum vor să mărşăluiască. Johann Strauss-fiul compune mai multe opere marţiale, susţinând moralul răzvrătiţilor, printre care *Marşul revoluţiei* şi *Marşul studenţilor*. Poliţia îl vânează şi îi confiscă partiturile aflate la editorul Müller, cu sediul în Kohlmarkt. Muzicianul profită de situaţie pentru a introduce fragmente din *Marseillaise* în *Polca loviturilor de bici*, cea de-a şaizecea sa compoziţie. Serviciile de informaţii ale imperiului consemnează cu conştiinciozitate simpatia manifestată de Johann-fiul pentru răzvrătiţi şi susţinerea oferită acestora graţie unei arme imprevizibile şi incontrolabile: muzica. Din 1830 şi ridicarea belgienilor împotriva olandezilor, popoarele îşi fac revoluţiile însoţite de compozitori şi orchestre. Şi unii, şi alţii se pot face auziţi mai bine decât tunurile. Tânărul Strauss este o fire glumeaţă, iar umorul îl împiedică să se alăture cu adevărat cauzei insurecţiei. Se mulţumeşte să reacţioneze la evenimentele politice şi sociale şi să tragă nişte foloase de pe urma lor. Munca lui este aşadar o oglindă a actualităţii, căci prinde din zbor maniera în care o poate transpune în muzică, chiar dacă pretextul este grotesc sau futil. Rezultatele sunt uneori uluitoare. Astfel, una dintre polcile lui poartă curiosul titlu de *Suspinul liguorienilor*. Este o satiră împotriva ordinului religios întemeiat de sfântul Alfonso Maria de Liguori în 1732, lângă Neapole. Urmând regula sfântului Augustin, aceşti preoţi evanghelizează

zonele rurale. La Viena și în împrejurimi sunt suspectați că sunt informatori ai poliției secrete a lui Metternich, iar împăratul îi expulzează în mod oficial încă de la 6 aprilie. Adepții lor erau vânați și denunțați ca pe o scenă de teatru: în fiecare noapte, insurgenții veneau să cânte pe sub ferestrele lor o „muzică de mâțe", adică miorlăituri acompaniate de instrumente gălăgioase și de cuplete satirice. Strauss-fiul se alătură acestor noctambuli și, în *Suspinul* său, introduce un trio care cântă „muzică de mâțe" și care stârnește hohote de râs. Revoluția marchează un punct. Tânărul Strauss este cu ea.

Dar situația are o consecință neprevăzută. Deși cei doi Strauss, tatăl și fiul, s-au împăcat de aproximativ un an, opiniile lor despre răzmerițe și criza politică par opuse. Bătrânul îi răspunde celui mic compunând una dintre cele mai cunoscute opere ale sale, care a încheiat numeroase concerte în Austria și Ungaria, începând cu vestitul Concert de Anul Nou din Sala Mare a Wiener Musikverein (Asociația Muzicală Vieneză, prescurtată *Musikverein*): *Marșul lui Radetzky*. Originea lui este adesea uitată. Soldat ilustru și mareșal bătrân (are 82 de ani), contele Radetzky se trage dintr-o familie veche din Boemia. În veacul trecut a slujit împotriva turcilor și francezilor; planul strategic al Bătăliei Națiunilor de la Leipzig, din 1813, este opera lui. Vara lui 1848 impune prezența sa în calitate de comandant-șef al trupelor austriece în Italia. După câteva eșecuri, are o victorie decisivă la Custoza, împotriva regelui Sardiniei, Carol Albert. După ce preia fără menajamente controlul Lombardiei, intră triumfător în Milano. *Marșul lui Radetzky* este cununa lui de lauri. Frontispiciul partiturii pentru pian este împodobit cu portretul mareșalului în uniformă, într-un medalion aureolat de stindarde. Imensul succes al acestei a 228-a

compoziții asigură popularitatea definitivă a celui care, militar vorbind, era deja un erou național. Radetzky va rămâne guvernator general al provinciilor din Italia de nord ocupate de Habsburgi și un simbol al consolidării puterii imperiale în fața mișcărilor revoluționare. Un înalt funcționar din Ministerul de Finanțe, Franz Grillparzer, cunoscut mult mai bine ca autor dramatic vienez de succes, se face ecoul talentului lui Strauss-tatăl slăvindu-l pe general cu o spusă celebră: „Austria este în tabăra ta!" Angajamentul compozitorului față de monarhie nu este deloc surprinzător: din 1846 el este „dirijorul muzicii de bal al Curții imperiale și regale", titlu creat special pentru el! Și își dirijează orchestra îmbrăcat, la fel ca muzicienii, într-o haină roșie cu guler militar și pantalon alb, culorile naționale ale Austriei...

Strauss-fiul, al cărui liberalism curajos este evidențiat de insurgenți, rămâne totuși prudent. La sfârșitul lui august acceptă să facă de strajă în Karmeliterplatz, aproape de canalul Dunării, în fața reședinței părinților lui, la Casa Cerbilor, astăzi dispărută. Care este mai precis misiunea santinelei Strauss-fiul? Nu se știe, dar când cei aflați pe baricadă îi spun să se pregătească să țină piept unui atac de cavalerie și unui contraatac polițienesc, el își părăsește postul și se duce să cineze cu nevasta. O atitudine nu foarte revoluționară! După săptămâni de confuzie și fuga familiei imperiale, Ferdinand I este constrâns să abdice la insistența noului cancelar, energicul Schwarzenberg, fiul comandantului-șef al armatelor aliate în 1814, a cărui statuie ecvestră, ridicată în 1867, este unul dintre reperele Vienei, în fața monumentului închinat „eliberatorilor" și Armatei Roșii în 1945, astăzi mai mult sau mai puțin mascat de un jet de apă... Situația rămâne explozivă; noul

împărat este arhiducele Franz Joseph, 18 ani, nepotul lui Ferdinand. Poate putem înțelege mai bine de ce Franz Joseph, monarhul legendar, cel care – fără îndoială – a rămas prea multă vreme pe tron, a detestat întotdeauna revolta care i-a întunecat ascensiunea la putere, căci el a succedat unui unchi împărat, înlocuindu-și tatăl care a renunțat la tron în favoarea lui. Doi bărbați șovăielnici. Nu a putut fi încoronat la Viena, prea nesigură, și a trebuit să se mulțumească doar cu o festivitate de încoronare în exil, la Olmütz (astăzi Olomuc, în Moravia), la 2 decembrie 1848. A doua zi, Strauss-fiul serbează urcarea pe tron a lui Franz Joseph într-o manieră iconoclastă: concertul pe care îl dirijează în sala Turnul verde include *La Marseillaise*, imn sediţios prin excelenţă, mai ales pentru conservatorii vienezi. Tânărul Johann vrea să își exprime astfel decepția de a vedea eșecul parțial al mișcării pe care a susținut-o... și care i-a adus o notorietate supărătoare. În sală sunt prezenți polițiștii care întocmesc un proces-verbal. Se raportează că înscăunarea noului împărat al Austriei a fost salutată prin imnul Revoluției Franceze, o regretabilă încurcătură... Dosarul de provocator al lui Strauss-fiul se îngroașă. Poate va fi folositor la ceva, cândva.

Insurecția înăbușită de Schwarzenberg – va fi un succesor al lui Metternich la fel de autoritar ca și acesta – îl pune pe Strauss-tatăl într-o situație penibilă. Atitudinea lui proguvernamentală îi atrage ironiile tineretului, care îl preferă pe fiul lui. Primește scrisori de amenințare. Mai rău: muzica săltăreață pe care o dăruiește lumii pare a nu mai stârni interesul vienezilor. Cât de mult s-a schimbat orașul lor! Hotărât lucru, valsul nu e făcut pentru vremuri tulburi. Sperând să își regăsească inspirația și publicul care deocamdată îi dau bătăi de cap, ia

decizia de a călători, dar sălile sunt pe jumătate goale, iar scandalagii de meserie își iau sarcina de a împiedica desfășurarea normală a concertelor și balurilor. În vara lui 1849, când se întoarce la Viena, este destul de demoralizat, chiar dacă primirea pe care i-au rezervat-o regina Victoria și prințul Albert la Londra a fost o alinare pentru amărăciunea lui. Dar, spre marea sa uimire, la Viena pare a se fi instaurat ordinea de odinioară, cancelarul ajutându-l pe începătorul Franz Joseph să confirme dominația Habsburgilor în Lombardia, ca și în Ungaria, unde revoltele nu au fost reprimate decât cu ajutorul trupelor țarului Rusiei, redutabilul Nicolae I. O pată pe care ungurii nu o vor șterge niciodată.

Este prezentată o Constituție, dar suntem departe de concesiile cerute de poporul furios. Cu toate acestea, mulțimile fiind schimbătoare, iar susceptibilitățile politice, topite în uitare, Johann Strauss regăsește un public numeros și entuziast la Casino Unger. Este 15 iulie, iar acesta este concertul lui de întoarcere. Pune stăpânire pe estradă și își încearcă arcușul pe corzi. Orchestra atacă, însă după câteva minute arcușul se frânge, ceea ce se poate întâmpla uneori sub mâna unui interpret nervos. Imediat, cel mai apropiat muzician – probabil vioara întâi – îi întinde un alt arcuș lui Johann Strauss-tatăl, care rămâne stană de piatră, absent, cu privirea goală și fixă. Sala e cuprinsă de tăcere, apoi de reacții de îngrijorare. Apoi maestrul, ca și cum s-ar fi întors la viață, își reia programul. În excelentul său studiu *La valse viennoise au temps des Strauss*[1], Claude Dufresne – specialist și în operetă – apreciază că „acest incident, în aparență anodin, a avut mare influență asupra nervilor deja încercați ai muzicianului; acesta i-a dat un caracter

[1] Solar, 1996.

simbolic, a văzut în el imaginea destinului său frânt, prevestirea unui sfârșit apropiat". Cert este că o vieneză foarte bogată, care tocmai s-a stins, a lăsat prin testament o sumă consistentă pentru ca Strauss-tatăl – singurul Strauss, după ea – să cânte un ultim vals la funeraliile ei. Îndrăgise atât de mult aceste imnuri ale vârtejului etern al vieții! Oricum, această atenție, deși delicată, este, totuși, destul de macabră...

La 22 septembrie, la Hofburg se organizează un concert pentru întoarcerea la Viena a mareșalului Radetzky, la care urma să asiste și Franz Joseph. Împăratul l-a înștiințat pe Strauss-tatăl că ținea să dirijeze el orchestra care va celebra merituosul oștean. Va fi un program mixt; valsurile, strecurate între inevitabilele marșuri, vor îndulci notele războinice. În ziua mult așteptată însă, pe estradă nu urcă Johann Strauss, ci unul dintre asistenți. El zăcea la pat încă din ajun, acasă la amanta lui, o locuință nedemnă de un astfel de geniu, aflată pe o străduță, Kumpfgasse. Cu trupul arzând și acoperit de pete mari, muzicianul a căzut victimă scarlatinei, pe care a luat-o de la una dintre fiicele nelegitime. Ce pedeapsă implacabilă! Trei zile mai târziu, Johann Strauss-tatăl, în întregime gol – Emilia a strâns tot ce se putea! – este descoperit de fiul lui, Eduard. Omul care a dat valsului vienez o dimensiune mondială a murit singur, la vârsta de 45 ani. Să remarcăm că mulți alți muzicieni au avut un sfârșit jalnic. În schimb, funeraliile lor nu au fost întotdeauna sordide. 100 000 de persoane i-au urmat dricul până la cimitirul Döbling, în nordul orașului, lângă fosta Redută a Turcilor, în actualul district 19. Un cronicar notează că „Strauss a murit ca un câine, dar a fost înmormântat ca un rege". Într-adevăr, capitala tocmai îl pierduse pe regele Vienei.

Schwarzenberg se confruntă cu liberalii şi minorităţile, însă impune respect pentru Austria în timpul unei tensiuni care se va solda cu „retragerea de la Olmütz". Criza îl constrânge pe regele Prusiei să îşi abandoneze proiectul uniunii germane restrânse a Germaniei de nord sub autoritatea dinastiei Hohenzollern. Umilinţa marchează profund cercurile patriotice şi militare prusace. Bismarck se va folosi de aceasta pentru a dezvolta o politică ostilă faţă de Viena. Franz Joseph suspendă Constituţia şi la 1 septembrie 1840 ridică starea de asediu. Putem considera că Austria imperială, şovăielnică pentru câteva momente, şi-a regăsit forţele. Oraşul se mulează după imaginea liniştitoare şi, sub imboldul suveranului, neobosit lucrător, Viena începe să capete o fizionomie modernă. În 1850, primeşte un nou statut municipal şi încorporează cartierele mărginaşe, crescându-şi populaţia la 431 000 de locuitori. La 31 decembrie 1851, Constituţia din martie 1849 este abolită definitiv. Şi, paradoxal, capitala devine vitrina unui imperiu liberal din punct de vedere economic, care se străduieşte să îşi disimuleze absolutismul politic. Unitatea monarhiei este consolidată prin suprimarea graniţelor dintre Austria şi Ungaria, iar schimburile comerciale se intensifică prin punerea la punct a unei remarcabile reţele feroviare; statul, care controla aproape 70% dintre linii, acordă concesiuni companiilor private care, începând cu marile gări vieneze – adevărate catedrale ale comerţului – reuşesc să ridice capacitatea de transport la 10 000 de kilometri, depăşind obstacole naturale dificile, precum masivul Arlberg. Apropierea căilor ferate creează cartiere noi, industriale şi foarte active, unde vin provincialii cu obiceiurile lor. Şi ei devin vienezi.

De la moartea tatălui său, Strauss-fiul speră să obțină titlul de dirijor al muzicii de bal la Curte. Cererea lui, datată ianuarie 1850, este respinsă. Din păcate, există rapoartele poliției despre comportamentul lui din 1848. Este considerat o „persoană zăpăcită, imorală, risipitoare, care duce de foarte puțină vreme o viață mai ordonată". Rătăcirile tinereții sunt greu de iertat. Din aceste motive, titlul îi va fi refuzat foarte multă vreme. Este pus la încercare, fără ca nobilimea să se priveze însă de talentul lui. Balurile pe care le dirijează sunt animate de orchestra lui de 30 până la 40 de muzicieni; dacă este vorba despre un concert de muzică „în cameră", într-un apartament din Hofburg, formația este redusă la 10 executanți. Strauss cel rebel cere oricum un onorariu de 9 guldeni, o sumă considerabilă pentru programe de muzică lejeră, de la ceaiuri dansante la spectacole pentru copii. Strauss nu se descurajează și încearcă să-și îndulcească relațiile cu Curtea. Astfel, compune *Kaiser Walzer* și reia, în mai multe opere, extrase din *Gott erhalte* al lui Joseph Haydn. Un eveniment neprevăzut va înlesni recunoașterea lui. La 18 februarie 1853, Franz Joseph scapă de moarte ca prin urechile acului. Un ucenic croitor, ungur, János Libény, se aruncă asupra suveranului înarmat cu un cuțit. Fără reflexul rapid al unui trecător, măcelarul Josef Ettenreich, Majestatea Sa ar fi pierit. Lama alunecă pe gulerul dolmanului și împăratul scapă cu o rană la gât. Din superstiție, monarhul va apărea mereu în uniformă, cu excepția ultimei perioade a lungii sale vieți. Amintirea acestui incident este comemorată de Biserica Votivă, impresionant edificiu neogotic ridicat pe Ringstrasse, între 1856 și 1879. Imediat, Strauss compune *Kaiser Franz Josef I, Rettungs-Jubel Marsch* (Marș de bucurie pentru salvarea împăratului Franz Joseph I). Interpretează

această a 126-a compoziție la 6 martie în faimosul restaurant Sperl, unde tatăl lui cunoscuse triumful. La mai puțin de 30 de ani, Strauss știe să lingușească regimul pe care îl contestase, muzical vorbind. După ani de eforturi, la 25 februarie 1863 Strauss obține în sfârșit titlul râvnit. Revenirea lui în grațiile Curții și ascensiunea protocolară au durat 10 ani. Un purgatoriu care a făcut din el cel mai cunoscut muzician din țară, definitiv patriot, autor al unor lucrări de calitate și al unor invenții armonice care aproape că aveau să-l trimită pe părintele lui în uitare. Devenind, pentru totdeauna, „Regele valsului", Johan Strauss al doilea este și compozitorul oficial al regimului. Ocazii de a sărbători sunt din abundență. Să citățm, de pildă, valsul cu numărul 154, intitulat *Myrthen-Kränze* (Coroane de mirt), compus cu ocazia marelui bal dat în cinstea căsătoriei împăratului cu frumoasa lui verișoară, Sissi, la 24 aprilie 1854; sau o polcă, omagiu adus tinerei mirese de 16 ani, îngrozită că nu mai este ducesă *în* Bavaria, sălbatică și în veșnic război cu eticheta, care s-a transformat în împărăteasa ale cărei talie, ținută și frumusețe sunt la fel de legendare precum capriciile și revoltele ei împotriva constrângerii uzanțelor.

Aflat în trecere prin Viena în 1854, Mérimée îndrăznește să spună că se plictisește „de moarte" la Paris și că, „după Madrid, Viena este cel mai civilizat oraș din Europa, cel în care se trăiește cel mai bine". De ce o astfel de declarație de dragoste făcută unui oraș? Pentru că transformarea sa în metropolă europeană este deja tangibilă. Revoluția sa urbană a început. La 20 decembrie 1857, împăratul semnează decretul prin care ordonă să fie dărâmate fostele bastioane și să se facă o centură de bulevarde în jurul centrului istoric al orașului. Sunt făcute una cu pământul meterezele pe care Napoleon le-a distrus parțial

cu tunurile. Împărăteasa văduvă, arhiducesa Sophie, suspină şi bombăne văzând cum dispare Viena vremurilor ei, o vreme când Talleyrand o numea „singurul bărbat din familie"... Ringstrasse, Ring pentru vienezi, urmează traseul de odinioară al acestor fortificaţii având o lungime de 4 kilometri şi o lărgime de 57 metri. Bătrâna Vienă primeşte un bulevard circular, care înconjoară centrul istoric (oraşul vechi). În funcţie de locuri, poartă nume diferite. Arhitecţi renumiţi, austrieci şi străini, contribuie la această transformare spectaculoasă care nu va fi egalată decât de metamorfoza Parisului sub prefectul Haussmann. Printre edificiile şi monumentele care răsar ca din pământ amintim *Rathaus*, (Primăria neogotică), Parlamentul neoclasic, Opera – după modelul palatului parizian Châtelet, inaugurată cu *Don Giovanni* – noul Burgtheater, Kunsthistorisches Museum şi Naturhistorisches Museum, diverse grădini publice şi promenade. Praterul nu se goleşte niciodată. Contele de Saint-Aulaire, ambasadorul Franţei, vorbeşte despre această animaţie:

> De la ora cinci după-amiaza, şirul trăsurilor începe în dreptul podului mic de peste Dunăre şi nu se întrerupe decât la intrarea în Prater. Până la parc, echipajele merg la pas într-un singur rând, niciunul nu are voie să îşi părăsească locul. I-am văzut pe împărat şi pe împărăteasă respectând această regulă şi, după ce au aşteptat suficient de mult, enervaţi că vor ajunge în Prater chiar înainte de lăsarea serii, au renunţat la plimbare şi au făcut cale întoarsă spre Hofburg.

Vienezii mai puţin bogaţi se consolează la Demel; fiii lui Cristopher Demel, Joseph şi Carl, au primit, în 1857, brevetul care stârneşte atâtea invidii, acela de „brutar-cofetar furnizor al Curţii regale şi imperiale". Dacă nici aici nu se găseşte nicio masă liberă, începând cu 1866 oamenii se pot îndrepta

spre restaurantul elegant pe care Eduard Sacher, al doilea fiu al lui Franz şi Rosa Sacher, l-a deschis în Palatul Todesco. Imobilele ridicate de-a lungul Ringului sau în vecinătate sunt maiestuoase şi vorbesc despre averi dobândite rapid. Afluenţa de vizitatori cere o reţea hotelieră adecvată. Unele localuri apar uneori în mod neaşteptat. Astfel, în 1863, ducele de Württemberg îi comandă arhitectului münchenez Arnold Zenetti un palat. Dar ducele şi ducesa locuiesc prea puţin aici. Mai mult, municipalitatea decide ca o stradă să treacă pe terenul lor. Furioasă, familia Württemberg îşi părăseşte reşedinţa somptuoasă şi pleacă să se instaleze într-un loc mai liniştit. Doi ani mai târziu, clădirea este transformată, iar în 1872, Horace, cavaler de Landau, cumpără imensa locuinţă cu intenţia de a o transforma în hotel de reputaţie internaţională. Acesta va fi Hotelul Imperial. Îşi deschide porţile la 28 aprilie 1873, la timp pentru Expoziţia Universală care începe pe 1 mai. Presa îl consideră „plăcut, elegant, simplu, cu un stil grandios, 150 de camere, cu adevărat de clasă imperială". Din păcate, sărbătoarea este afectată de crahul bursier de la 9 mai. În această vineri neagră mii de investitori şi de speculatori sunt ruinaţi. Viena, prima piaţă financiară a imperiului, se clatină. Să amintim că, după modelul Franţei lui Napoleon al III-lea, aici s-a pus la punct o reţea bancară, graţie concursului fraţilor Pereire, cei care au întemeiat banca *Crédit Mobilier* în 1855. În consiliile de administraţie regăsim cele mai însemnate nume ale aristocraţiei, precum prinţii Auersperg şi Fürstenberg sau conţii Chotek, Barkoczy şi Zichy. Austriecii, cehii şi ungurii deţin conducerea. În această seară de vineri, din cele 138 de bănci înfiinţate între 1867 şi 1873 (70 au sediul social în Viena), mai bine de jumătate sunt măturate de faliment. Industria va avea şi ea de suferit, căci

bancherii care au rezistat consideră sectorul riscant şi nu recomandă clienţilor speriaţi să mai investească. Lucrările la construirea Bursei, începute în urmă cu un an, sunt oprite. Şi, ca o încununare a catastrofei, apare teama unei epidemii de holeră. Se va termina oare vreodată cu acest flagel din alte vremuri, acelea ale invadatorilor? Lucrările de asanare trebuie să continue.

În 1875 şi în 1876, Richard Wagner, în ajunul înfiinţării festivalului său de la Bayreuth cu ajutorul neostenitului său protector şi mecena, Ludovic al II-lea de Bavaria, vine la Operă să dirijeze *Tannhäuser*, apoi *Lohengrin*. În timpul acestor două şederi – a tras la Hotelul Imperial – creatorul „muzicii viitorului" este bine primit de publicul vienez, dar criticat de jurnale. Ca de obicei... Hotelurile luxoase sunt şi alegerea Curţii şi a guvernului pentru cazarea oaspeţilor oficiali, dacă aceştia nu sunt mulţumiţi de condiţiile din ambasadele lor. În 1879, consolidarea înţelegerii austro-germane apărute din legătura personală a doi împăraţi, Franz Joseph şi Wilhelm I, oferă soţului lui Sissi ocazia de a se duce, pentru prima dată, la Imperial. Monarhul a dorit să evite până atunci publicitatea. Vizita lui este excepţională. Habsburgul îi face o vizită lui Bismarck, el însuşi încântat de cazare. Acesta din urmă notează în jurnal: „De îndată ce apar la ferestrele apartamentului meu, primitoarea populaţie vieneză mă întâmpină cu aclamaţii. Acestea au devenit mai puternice când Majestatea Sa personal mi-a făcut o vizită la hotel". Această fervoare este, totuşi, surprinzătoare, dacă ne amintim de conflictul armat dintre Prusia şi Austria, sancţionat prin înfrângerea Vienei, la 3 iulie 1866, la Sadova (Königgrätz), cu şapte ani în urmă. Această înfrângere s-a dorit a fi uitată, însă oraşul încă răsună de gestul lui

Johann Strauss care, la cinci zile după victoria prusacilor, și-a deschis casa, transformând-o în spital pentru ofițerii austrieci răniți aflați în convalescență. Soția lui, născută Jetty Treffz, cu care se căsătorise cu patru ani în urmă, juca rolul de exemplară gazdă-infirmieră. Fostă cântăreață, cu 10 ani mai mare decât Johann Strauss, fusese amanta bogatului baron Todesco, înainte de a cădea în mrejele celebrului domn Strauss.

Apoi – numai la Viena se pot întâmpla asemenea istorii! – amantul înșelat nu numai că i-a redat libertatea infidelei, dar i-a oferit și o zestre generoasă! Un gentilom! Johann Strauss se căsătorește discret cu Jetty, iar această legătură din dragoste îl scutește definitiv și de grijile materiale. Casa cumpărată de Jetty la Hietzing, un cartier cochet al Vienei, unde împăratul însuși poate fi văzut intrând și ieșind din grădinile tiroleze de la Schönbrunn, este transformată în spital într-o clipă. După aceea, norocosul soț va dirija concertele de caritate în timpul unei sărbători din Prater, oferind 800 de guldeni pentru fondul de ajutorare al armatei înfrânte.

Aceste manifestări muzicale subliniază permanența numelui Strauss în viața vieneză. În spatele omniprezenței familiei care comemorează bucuriile și necazurile, viața publică sau evenimentele private, există un mister. S-a pus întrebarea cum de reușea Strauss-tatăl să fie prezent peste tot, inclusiv în cele două cămine ale lui. Răspunsul a fost moartea lui prematură. Acum, Strauss nu mai este numele unui muzician, ci acela al unei adevărate întreprinderi. Sunt mai mulți, nu întru totul interșanjabili, căci numai Johann are geniu, dar toți excelează în maniera de a-și reprezenta patronimul. Nu ai cum să eviți un Strauss la Viena! Din 1861, cei trei frați, Johann, Josef și Eduard, au fiecare propria orchestră și semnează împreună valsurile și

dansurile care fac furori, numite „galopurile monștrilor", epuizante mișcări perpetue pe care diabolicul Paganini le execută la vioara lui furioasă în fața spectatorilor electrizați. Cei trei Strauss aduc adesea omagiu tatălui lor. Ei se impun asemenea unei mărci comerciale. Valsul compus în 1865, *Trifolien*, le autentifică eticheta. Pe partitura pentru pian, cele trei prenume scrise pe un rând domină patronimul. La stânga, trei spiriduși veseli țin în mâini o vioară uriașă, cei trei frați, bineînțeles. Doi manevrează arcușul, cel de sus ciupește corzile. Importanța acestei asocieri se măsoară după vânzările crescute ale acestei partituri la Paris și Milano, la Londra și Sankt Petersburg. Regii valsului au un singur pașaport: muzica lor. Ei își dedică reciproc compoziții sau fragmente, așa, ca în joacă. Neuitând niciodată să îi măgulească pe cei puternici, Johann compune o capodoperă muzicală și... diplomatică. Este vorba despre celebrul *Povești din pădurea vieneză*, valsul op. 325, dedicat primului mare intendent al imperiului (un om care trebuia menajat!), prințul Constantin von Hohenlohe. Johann îl interpretează la 19 iunie 1868, într-o seară, în Volksgarten, în onoarea fraților săi. Aceste spectacole în aer liber reiau adesea tradiția serbărilor și balurilor care se încheiau cu focuri de artificii. În ianuarie 1870, Societatea Prietenilor Muzicii dispune, în sfârșit, de o sală nouă pentru concertele sale. Lucrările, care au durat doi ani, au fost încredințate arhitectului Theophil Hansen, admirator al stilului grec. Ca și Parlamentul, al cărui autor este în egală măsură, și edificiul Musikverein este un templu. În Sala Aurită (cea în care are loc Concertul de Anul Nou) frații Strauss testează acustica. Cele 16 cariatide aflate față în față și plafonul care îl reprezintă pe *Apollo și cele nouă muze* îi entuziasmează pe experți. Se fac câteva mișcări, se cântă câteva

acorduri, încercările sunt declarate concludente: această sală are una dintre cele mai bune acustici din lume. Se poate cânta aici Mozart, Beethoven, Strauss. Fraţii Strauss un vals special a cărui partitură, caz rarisim, este împodobită cu desenul clădirii şi are un titlu-confesiune: *Bucuria de a trăi.* Două luni mai târziu, aplicând şi la Viena un obicei venit de la Londra, în fiecare duminică după-amiază Eduard dirijează concerte de muzică de promenadă, care sunt foarte bine primite. Dinastia de muzicieni oferă o călătorie imobilă, dar fermecătoare. Musikverein devine „sala" concertelor de la Viena. La 22 aprilie 1873, Strauss se întâlneşte cu muzicienii din Asociaţie, de fapt membri ai orchestrei care cântă la Operă. Cu vioara în mână, dirijează opusul 354, minunatul *Sânge vienez,* dulce, tandru, de neuitat. Confruntarea dintre compozitor şi instrumentişti face senzaţie. Se cere bis. Putem considera acest eveniment drept preistoria Concertului de Anul Nou.

Ideea editorilor muzicali de a ilustra partiturile cu un monument nou sau cu un eveniment ne arată cât de strâns se împleteşte Strauss cu viaţa vieneză; el celebrează deopotrivă durabilul (primăria cea nouă are valsul ei, numărul 438, creaţia maestrului pentru „prea-iubitul lui oraş natal, Viena"), cât şi efemerul (*Expoziţia universală*: în Mozartplatz, Johann Strauss dirijează orchestra lui Julius Langenbach, instalată într-o alveolă uriaşă, care reverberează sunetele). Dar eternitatea este cea pe care o preamăreşte cu *Frumoasa Dunăre albastră,* care, la originea creării ei, nu era nici frumoasă, nici albastră, şi cu atât mai puţin un succes! În februarie 1867, Johann Strauss cântă în public lucrarea cu numărul 314, operă destinată unui cor de 1 200 de bărbaţi. Această comandă a devenit o partitură languroasă, nostalgică şi de neuitat. Însă şeful corului a avut

dezastruoasa idee de a solicita un textier, căci i se părea că valsul singur nu ar avea deloc succes! Textierul este un funcționar care cochetează cu poezia, însă una de un gen aparte, o poezie industrială care laudă îmbunătățirile vieții vienezilor! Cum municipalitatea a instalat primele lămpi cu arc electric pentru iluminarea străzilor, conștiinciosul Joseph Weyl încropește un text care glorifică această invenție și care sună cam așa:

Fii fericită, Viena!
Și de ce oare?
Căci te bucuri de lumina arcului!
Aici, la noi, e încă întuneric.

Ne cutremurăm când ne gândim că acest scriitor de doi bani ar fi putut ajunge să laude frumusețile canalului! Dunărea este ridicolă, cenușie, iar publicul pufnește în râs. Strauss, furios, aruncă partitura în fundul unui sertar, jurându-se, cum va spune chiar el, să nu o mai includă niciodată în programele sale. Or, măcar o dată, Parisul vine în ajutorul Vienei. Expoziția Universală care se ține pe malurile Senei – ultima și cea mai frumoasă carte de vizită a celui de-al doilea imperiu – așteaptă sosirea, tardivă, a lui Franz Joseph. Johann Strauss îșI însoțește suveranul.

La inițiativa prințesei de Metternich, soția ambasadorului Austriei, fiul fostului cancelar, regele valsului apare în fața unui public imperial și regal. Apoi, la insistența patronului lui *Figaro*, entuziasmatul Henri de Villmessant, este organizat un alt concert, de astă dată public, chiar în mijlocul Expoziției. Cum își epuizase programul, vienezul găsește, din întâmplare, partitura blestematei *Dunări albastre*. Este posibil ca soția lui să-i fi strecurat în bagaje aceste pagini uitate. Dar ce contează, nu se știe niciodată! Și atacă valsul lent. Chiar dacă scrie pentru

dans, Strauss este atent la caracterul simfonic; lungindu-şi operele, mai ales în comparaţie cu tatăl lui, obţine următorul rezultat uimitor: valsurile sunt şi ascultate. Imediat, valurile Dunării vrăjesc auditorii, care se înghesuie sub un acoperiş sufocant. Entuziasmul parizian şterge eşecul vienez. E chiar un triumf. În mai puţin de 10 minute, Strauss este răzbunat. Îşi cântă valsul de aproape 20 de ori la rând. Sena a salvat Dunărea. Reorchestrată, curăţată de cuvintele inepte, lucrarea va face înconjurul lumii şi îşi continuă şi astăzi vârtejul nesfârşit, chiar dacă, sincer vorbind, Dunărea este rareori albastră!

Evident, este cât se poate de greşit să îţi imaginezi că în această perioadă Viena nu face altceva decât să cânte şi să danseze, însă oraşul a devenit sala de bal a Europei. Dacă despre manifestaţiile muncitorilor de la 13 decembrie 1869 există puţine mărturii, incendiul de la teatrul de pe Ring din decembrie 1881 este de neuitat. După ce s-a dus la faţa locului, Franz Joseph, foarte impresionat că victimele au fost călcate în picioare pentru că uşile se deschideau în interior, a hotărât să se construiască, în acel loc, pe cheltuiala lui, un imobil cu o capelă la primul etaj. Unul dintre spectatorii dispăruţi în flăcările de la teatru este fiul baroanei Elena Vetsera, mama viitoarei efemere şi celebre tinere amante a arhiducelui Rudolf, oficial decedată alături de el în drama plină de mister de la Mayerling[12]. În 1880, Viena îşi continuă revoluţiile, între lucrări urbane, înfiinţări de uzine, deschiderea a cinci braserii

[1] [2] Incendiul acesta este o tragică prevestire a celui de la *Bazar de la Charité,* care va izbucni la Paris, la 4 mai 1897. O soră a împărătesei, ducesa de Alençon, îşi va pierde viaţa acolo încercând să salveze copilele din înalta societate. Exemplul vienez nu a folosit la nimic: majoritatea victimelor s-au zdrobit de uşile sălii care, şi de astă dată, nu se deschideau decât din interior.

noi şi dezvoltarea micilor întreprinderi de tip familial (60 000 de patroni de ateliere la 200 000 de meşteşugari angajaţi şi muncitori). Numai sectorul textil şi al confecţiilor cunoaşte o recesiune. Instituţia monarhiei dualiste, Austro-Ungaria începând din 1867, face din Budapesta, deja egala ei din punct de vedere politic, cel puţin teoretic, o rivală economică pentru Viena în domeniul alimentar. Toate bucătăriile din imperiu au restaurantele şi hanurile lor. Revoluţia paşnică ajunge la apogeu la 31 decembrie 1877, cu primul Bal al împăratului, care are loc în sălile de la Hofburg; Franz Joseph are grijă să salute conştiincios toţi invitaţii, într-o cascadă de plecăciuni şi sărutări de mâini. Serbarea, somptuoasă, inaugurează tradiţia balurilor corporaţiilor şi meşteşugurilor, balul vânătorilor, balul vizitiilor, balul jandarmeriei etc. Unele încă există sau renasc în zilele noastre, dovadă a unei coabitări sociale unice în lume. Şi democraţia? Este în surdină. În 1883, la inaugurarea noului Parlament, în faţa clădirii se înalţă o statuie în stil grec, care se vrea şi un omagiu adus Greciei antice. Mereu caustici, vienezii atrag imediat atenţia că democraţia rămâne... în afara dezbaterilor parlamentare! Această revoluţie va mai avea de aşteptat.

Capitolul X

Amazoana din Prater

Vienezii nu au îndrăgit-o niciodată cu adevărat pe Sissi, considerând insuportabilă fuga ei permanentă de îndatoririle de soție și suverană. Spre deosebire de locuitorii Budapestei, care au venerat-o și respectat-o întotdeauna, chiar și astăzi îi critică futilitățile, comportamentul, capriciile și se prefac a-i admira doar circumferința taliei, care nu depășește niciodată 50 de centimetri, după cum o demonstrează garderoba ei, păstrată într-un loc secret, inaccesibil publicului[1]. Paradoxul este evident: Viena trăiește din amintirea fastului imperial, bârfind cu mare plăcere momentele de abatere. Să spunem lucrurilor pe nume: împărăteasa nu se simțea în largul ei în această capitală care o pândea permanent. Prefera reședințele de la țară, discrete, unde căuta mai curând o viață de familie, decât o existență într-o permanentă reprezentație. A fost un război al nervilor, alimentat de bârfe și zvonuri adesea nu prea măgulitoare. Orice patrimoniu are reversul lui, iar Viena continuă, în pofida unei judecăți de multe ori nefavorabile, să exploateze imaginea suveranei rătăcitoare care, după socotelile gazetelor,

[1] Dar realizatorii emisiunii „Despre rădăcini și aripi", amintită deja la începutul acestei cărți, au primit autorizația excepțională de a pătrunde în acest sanctuar al modei imperiale și să înregistreze imagini inedite.

într-un an petrecea 267 zile în afara Vienei... În 1998, anul centenarului asasinării ei la Geneva, soția lui Franz Joseph a avut dreptul la o expoziție bine concepută, sub titlul „O frumusețe pentru eternitate". De atunci, la intrarea apartamentelor imperiale și, curios lucru, așezat înaintea camerelor ocupate de suveran, a fost deschis Muzeul Sissi; șase săli cu conținut și principiu mai curând kitsch. Găsim aici aspecte din viața ei privată febrilă, poemele ei melancolice și diverse obiecte personale. Alături de aceste suveniruri autentice, este păcat că s-au făcut concesii și au fost acceptate reproduceri ale portretelor, o copie a rochiei pe care a purtat-o la ultimul bal public și o reconstituire parțială a vagonului de dormit-salon; originalul, categoric mai emoționant și mai instructiv, poate fi admirat în secția feroviară a Muzeului Tehnicii, vizavi de Schönbrunn. Până și bijuteriile și diademele prezentate sunt false. Toate sunt copii pe care ni le putem procura cu o sumă modică, inclusiv celebrele stele prinse în părul împărătesei, imortalizate într-un tablou de Winterhalter în 1867. Le-am ținut în mână preț de câteva clipe pe cele adevărate. Așadar, un muzeu plin de falsuri. Totuși cea mai mare greșeală este aceea de a crede că o putem găsi pe mitica Elisabeta de Austria (și Erzsébet de Ungaria) într-un singur loc. Ea era peste tot și nicăieri. Sissi a bătut toată Europa și e derizoriu să încerci s-o închizi într-o cușcă. Muzeul Sissi încearcă să acopere lunga și șocanta uitare oficială. Dacă Habsburgii și-au pus amprenta asupra multor locuri din Viena, Sissi nu a avut dreptul decât la fragmente de istorie. Această femeie misterioasă nu este ușor de descifrat. Să traversăm așadar Hofburgul, urmând înșiruirea de saloane și birouri în care domnea și lucra soțul ei, când era prezent, mai ales iarna. Trei trepte și un culoar la

stânga ne conduc în aripa Amelia a acestei imense clădiri austere. Aici a stat țarul Alexandru I în timpul Congresului, apoi, din 1916 până în 1918, ultimul cuplu imperial, Carol I și Zita. Între aceste două epoci, regăsim adevărata amintire a lui Sissi. Statuia ei din marmură albă, în mărime naturală, multă vreme percepută ca o fantomă, se afla în fața unei uși ascunse, ce ducea la o mică scară secretă. Pe aici fugea ea, sătulă să tot fie analizată și cântărită. Adeseori doar pentru a face cumpărături, însoțită numai de o doamnă de onoare, cum ar fi contesa Sztàray, o unguroaică în brațele căreia și-a dat ultima suflare la Geneva, la 10 septembrie 1898, la ora 14.40, într-o cameră din Hotelul Beau Rivage.

Un alt paradox vrea ca tablourile, originale și câteva copii bune din epocă, să înfățișeze o suverană foarte prezentă în acest palat, cu toate că ea se dorea invizibilă, prinsă cu înverșunare într-o permanentă fugă de ea însăși. Astfel, un salon imens în care domină albul și roșul ar fi slujit drept... dormitor. Cum ea se considera în trecere prin acest labirint de 2 600 încăperi, Sissi refuza să aibă un dormitor adevărat. În fiecare seară, cameristele ei scoteau de pe holurile din spate un pat de fier, foarte simplu, la fel ca acela al lui Franz Joseph, care avea însă un dormitor permanent. Și în fiecare dimineață patul era luat și ascuns până seara. În schimb – iar aceasta este o atracție a vizitei – budoarul ei cabinet este integral amenajat ca pe vremea când ea îl folosea. Sub lambriuri, privirea este atrasă de două inele bej-murdar prinse în tocul ușii. Sunt accesorii pentru lungi ședințe de gimnastică – acestea provocau leșinul anturajului și indignarea soacrei și mătușii ei, severa arhiducesă Sofia. Era un ritual. Începea dis-de-dimineață, în parcul Prater. Câțiva vienezi care

ţineau cu orice preţ să îşi vadă suverana se ascundeau după tufişuri. Şi aveau parte de spectacolul unei amazoane elegante şi curajoase; Sissi putea călări ceasuri de-a rândul. Domnii îşi ridicau admirativ pălăriile sau caschetele. O apariţie. Da, ea era. În schimb, era mai greu să o vezi evoluând pe lipiţanul ei la Manejul de Iarnă, urmând lecţiile de înaltă clasă ale unei maestre de renume, Eliza Renz, al cărei tată era proprietarul şi directorul circului din Berlin. Prezenţa ei permanentă alături de împărăteasă, precum şi aceea a statului ei major feminin, a sfârşit prin a pune în circulaţie zvonul, desigur neîntemeiat la acea dată, despre o înclinaţie pentru relaţii safice. Întrucât lumea nu era în stare să dea nume certe eventualilor amanţi, explicaţia trebuie să fi fost în altă parte... Profesoara ei de echitaţie, furioasă din cauza acestei calomnii, a publicat o savuroasă punere la punct!

Urma apoi un alt ritual inventat de Sissi, considerat un scandal în plus. Făcea baie! Arhiducesa Sofia se sufoca de furie! O împărăteasă a Austriei are nevoie să se spele de sus până jos în fiecare zi? Şi conchidea că nora ei era o anarhistă; tristă etichetă, dacă ne gândim că Sissi a murit sub lovitura de pumnal dată de un anarhist, italianul Luigi Lucheni. În vreme ce Franz Joseph se mulţumea cu un ciubăr în stil englezesc, în care se turnau găleţi cu apă, Sissi a vrut o cadă. Multă vreme ascunsă de privirile vizitatorilor, acum sala de baie este deschisă vizitatorilor. Este prima care a fost instalată la Hofburg. O alta poate fi văzută în apartamentele de la Schönbrunn. Duşul e prevăzut cu un manşon metalic, cu găuri mici; acesta îi permitea Elisabetei să se spele fără să îşi ude pletele lungi. O anarhistă! Pletele ei făceau obiectul unor îngrijiri îndelungate şi atente, care durau chiar şi două ore.

Ea spunea: „Aceasta este adevărata mea coroană!" În timp ce îi era aranjat părul, ea asculta una dintre doamnele care îndeplineau funcția de lector recitând poezii din Heine, de pildă, autorul ei preferat. Dar asta nu era tot. Recent, a fost adus și pus la loc covorul de masaj pe care se întindea împărăteasa. Sissi se agăța de inele pentru a-și menține suplețea. Se pune întrebarea dacă acest cult al frumuseții nu era cumva o obsesie, precum aceea a regimului ei alimentar. În realitate, corpul ei (1,72 metri) era o armă. Se slujea de el pentru a exista, a străluci, a domina un mediu pe care îl simțea ostil, pentru a-și folosi influența, inclusiv cea politică, în favoarea Ungariei ei dragi. Sissi seducea. Este adevărat că suplețea pe care și-o va menține până la sfârșitul zilelor contrasta cu corpolența adesea confortabilă a câtorva doamne de la curte... Și era un mijloc de a nu îmbătrâni. Este văzută într-o rochie neagră, concentrată asupra exercițiilor. Se șoptea că seamănă cu o pasăre exotică! Întrucât era îmbrăcată, lectorul de greacă clasică – a avut patru – Constantin Christomanos primea încuviințarea să vină să îi citească din *Iliada* și *Odiseea*. Dragostea pentru Grecia o va conduce până la Corfu, pe urmele unuia dintre unchii ei, un Wittelsbach ales ca prim rege al Greciei independente în 1832.

Multă vreme budoarul a fost împodobit numai cu tablouri ale cailor ei, căci i se atribuia spusa că prefera caii unor membri ai dinastiei! Nu era în întregime fals, dar recent au fost puse la loc tablouri și fotografii ale părinților, fraților, surorilor și copiilor ei. Temuta anarhistă putea fi foarte bine și o femeie ca toate celelalte. Clipele de intimitate erau rare, așadar sacre. Este pregătită o măsuță, măsuța pentru micul dejun cu împăratul, visceral matinal: de la cinci dimineața Franz Joseph

se afunda cu lăcomie în afacerile de stat. Astăzi, la încheierea prezentării apartamentelor imperiale, suntem introduși într-o uluitoare sufragerie. Este considerată privată, cu toate că dispune de 24 de tacâmuri. Conform etichetei spaniole, cu o vagă amprentă burgundă, tacâmurile sunt aranjate numai pe dreapta. Felul în care se împăturesc șervetele este și astăzi un secret de stat deținut numai de două femei, pe care nimeni nu le-ar putea amăgi să-l divulge. Mesele erau scurte, în jur de o oră, iar de îndată ce împăratul termina, uzanțele cereau ca mesenii să se ridice de la masă odată cu Majestatea Sa, chiar dacă ei încă mai aveau de mâncat! Lui Franz Joseph nu îi plăcea să piardă vremea, însă aceste prânzuri sau cine cu apropiații sau cu înalții demnitari rămâneau esențiale. Îi plăcea să știe ce se vorbea prin oraș și se distra de bârfe. Și aici Sissi și-a atras fulgerele protocolului. Cum a cerut bere în locul vinurilor fine oferite, a auzit-o pe soacra ei spunând că Hofburg nu e o tavernă bavareză! Și când a constatat că, prin același protocol prostesc, doamnele trebuiau să mănânce înmănușate, ea și le-a scos. Bravând o admonestare, a declarat, roșie de furie: „De acum înainte, această regulă nu mai are obiect!" O anarhistă, fără îndoială!

Când ne ducem la Operă, pătrundem într-un teatru magnific, construit după bombardamentele din 1945. Aliații au confundat teatrul cu... o gară! În mod miraculos, dintre încăperile originale, putem vizita – dar numai cu programare și în anumite circumstanțe – salonul împărătesei, situat în spatele vechii loje a suveranilor. În antracte, aici primea Sissi. Însă asta se întâmpla rar! Și, după săptămâni de absență, când a apărut într-o seară la un spectacol care marca deschiderea sezonului, a fost întâmpinată cu răceală. Nu purta ea, în

mod ostentativ, o rochie ungurească și o vestă brodată? Suverana Austriei în ținută maghiară la Viena! Această provocare – și era o provocare! – marca implicarea progresivă a Elisabetei în problema Ungariei și lupta ei pentru încheierea compromisului austro-ungar din 1867. Pe biroul lui Franz Joseph, portretul lui Erzsébet ca regină a Ungariei, în splendoarea celor 39 de ani, demonstrează cât de bine a reușit ea să infiltreze palatul imperial vienez cu o amprentă de sorginte budapestană. În scurtă vreme vom afla că, în același spirit, ea își va înlocui progresiv doamnele de onoare austriece cu unguroaice; acestea din urmă prezentau avantajul de a se sustrage dictaturii protocolare a arhiducesei Sofia. Totuși, la ocaziile mari, Sissi știe să își țină rangul. Să ne imaginăm Ringul la 27 aprilie 1879. O uriașă defilare a fost pusă la punct pentru a sărbători nunta de argint a cuplului imperial. Această sărbătoare povestește, pur și simplu, despre Imperiul Habsburgic. De asemenea, este și o modalitate de a pune în valoare acest bulevard din vremurile moderne. Alegoria adună laolaltă 40 000 de vienezi îmbrăcați după moda Renașterii, reprezentând 43 de meserii și corporații. Este un spectacol grandios, durează multe ceasuri, iar Sissi rezistă. Serbarea este regizată de Hans Makart, venit la Viena din 1868. Pictor și regizor de scene istorice, Makart apare el însuși îmbrăcat în mătase neagră, călare pe un armăsar alb. Unul dintre asistenții lui a decorat imobilele din drumul interminabilului cortegiu. Acesta este Otto Wagner, născut în 1841, un artist despre care vom mai vorbi. Această zi este și wagneriană, întrucât scenele prezentate pe care alegorice se inspiră din actul al III-lea din *Cântecul Nibelungilor*. Franz Joseph îl prețuiește mult pe Makart. I-a pus la dispoziție o

vilă de pe Gusshaustrasse și, în fiecare zi, atelierul este deschis publicului. E mare aglomerație în fața unei pânze reprezentând intrarea triumfală a lui Carol Quintul în Anvers, în 1520; pentru chipurile feminine, artistul a folosit figuri vieneze bine-cunoscute. Așa se face că peste 35 000 de persoane au venit să vadă acest tablou monumental, avide să pună câte un nume deasupra fiecărui cap. Era de-a dreptul umilitor să nu te regăsești în această lucrare! Genial în toate domeniile, Hans Makart ajunge să dea sfaturi doamnelor în privința pălăriilor, apoi a podoabelor lor. Le desenează și le coase el însuși. În scurt timp, numele lui intră în limbajul curent; se vorbește despre o pălărie Makart, un buchet Makart. Are o predilecție pentru roșul-Pompei. Astăzi, îi regăsim urmele într-un edificiu pe care puțin turiști care ajung la Viena își fac timp să îl viziteze, și e mare păcat. Este vorba despre Vila Hermès, aflată în mijlocul unui parc în care este interzisă circulația automobilelor. Se află în apropiere de Schönbrunn. Istoria acestei reședințe puțin cunoscute este aceea a unui soț îndrăgostit, Franz Joseph, care încearcă să o rețină la Viena pe soția lui, de care este la fel de îndrăgostit. În 1882, Sissi pare a accepta să se stabilească în capitală, cu condiția să scape de povara apăsătoare a Hofburgului și să își poată decora vila după gustul ei. Construcția nu s-a încheiat decât în 1884, bornele de la intrare indicând această dată deasupra căreia se află monograma încoronată a Elisabetei. Împăratul i-a făcut un dar din pușculița personală celei căreia i-a spus: „Prefer să te știu fericită departe de mine decât nefericită lângă mine". O admirabilă abnegație, căci Franz Joseph suferă... însă de la 24 mai, când îi donează acest domeniu lui Sissi prin act notarial, împăratul nu se mai consideră decât

oaspete al soției sale. Împreună, vizitează această reședință care seamănă cu dragostea lor, un amestec de banalitate și nebunie nebănuită. Într-o primă etapă, vila primește în mod bizar numele mic-burghez *Mon Repos*, ca și cum împărăteasa ar fi fost sigură că va găsi aici pacea dorită. Clădirea principală, cu fațada în alb și roz, decorațiuni, o scară semicirculară și pasaje acoperite din fontă dantelată, oscilează între genul pensiune de stațiune termală și cabană forestieră, cu grajduri imense. Multă vreme, vizitatorii au fost întâmpinați, la baza marii scări interioare, de o statuie a proprietarei, cu părul prins în cunună, dăltuită în marmură albă, opera lui Johannes Benk din 1912. Ea pare surprinsă citind o carte pe care nu a închis-o și ridicându-se pentru a primi un prieten pe care nu îl aștepta. În Muzeul Vienei, există două încăperi cu o semnificație aparte. Conform instrucțiunilor foarte precise ale suveranei, Makart pictează în dormitor scene din *Visul unei nopți de vară* a lui Shakespeare, un autor al cărui teatru este pe placul lui Sissi, care a spus: „Ați observat că în piesele lui numai nebunii sunt înțelepți?" Lucrarea era încă în stadiul de proiect când Makart moare, în octombrie 1884; prin urmare, amenajarea va fi realizată de succesorii lui, dar cu aceeași exigență. Tonurile sumbre și morbide transformă patul lui Sissi într-un catafalc vegheat de o statuie a femeii cu capul înclinat spre dreapta. Este *Melancolia*, încăpățânata însoțitoare a împărătesei. În partea de sus a patului, un vultur cu două capete negre încoronate cu aur, care își desface aripile. O companie mai curând de coșmar... Numeroase desene care creează iluzii optice încadrează blazonul Bavariei, iubita patrie natală a Elisabetei. Pe tavan, carul lui Oberon și al Titaniei este tras de doi tigri furioși. Totul reflectă

sufletul zbuciumat al ocupantei. Sala de gimnastică din vecinătate este un omagiu adus Greciei antice, cu personaje mitologice practicând atletismul, totul pe un obligatoriu fond roşu. În această vilă Sissi îşi va redacta testamentul la 14 iunie 1896; ea lasă Vila Hermès mezinei, Maria Valeria, însă împăratul păstrează uzufructul pe durata vieţii; el îşi va asuma cheltuielile de întreţinere. Tot între aceste ziduri Sissi va afla, la 4 mai 1897, printr-o telegramă a ambasadorului Austriei la Paris, despre moartea eroică a surorii ei, Sofia, ducesă de Aleçon, arsă de vie în incendiul de la Bazarul de Caritate[1].

Din nefericire, obsesia călătoriilor pune iar stăpânire pe împărătească, ceea ce îl întristează mult pe împărat, dar acesta nu spune o vorbă. Adevărata lui uniformă este demnitatea. Totuşi, conştientă fiind că e apăsat de singurătate, Sissi începe să îşi caute o înlocuitoare. O soţie care alege o amantă pentru soţul ei nu poate fi decât o anarhistă! Categoric! Şi se profilează o situaţie foarte picantă, foarte *fin de siècle* vienez. Din 1876, Hotelul Sacher s-a mutat la intersecţia dintre Kärtnerstrasse şi Philharmonikerstrasse, lângă locul în care a murit Vivaldi. Aceasta este şi adresa actuală a palatului, care în 2005 a fost supraînălţat cu două etaje. Hotelul Operei (care se află în faţă) a fost repede botezat Sacher. Restaurantul, deja renumit, nu are decât 13 mese separate, pentru a se asigura liniştea clienţilor. Aici au fost primiţi câţiva pasageri ai primului tren *Orient Expres*, faimosul Orient Expres care a intrat în Viena la 6 octombrie 1889, la ora 20.15.

[1] Vezi, de acelaşi autor, *Sissi ou la Fatalité*, Perrin, reeditare 2005, şi *Sur les pas de Sissi*, album ilustrat cu fotografii de Jérôme da Cunha, Perrin, reeditare 1991, dar şi *Sissi, împărăteasa Austriei*, Corint, 2013 (n. red.).

Plecase din Paris la 4 octombrie. Călătoria a durat 16 de ore și 53 de minute. De acum înainte, Viena avea să devină placa turnantă a trenurilor de lux care străbăteau Europa în lung și-n lat. La 1 mai 1890, după prima sărbătorire a zilei muncii, Anna Sacher îl angajează pe Joseph Wagner primul *maître d'hôtel*. Cunoaște toată lumea, toată lumea îl cunoaște. Un model de discreție afabilă, el întruchipează frumoasa tradiție a restaurantelor de lux vreme de o jumătate de veac, până în 1940. La cererea Annei Sacher, el este cel care obține încuviințarea înaltelor personalități aflate în trecere în restaurantul lor de a semna pe un șervet din damasc. Primul client rugat este arhiducele Otto, un nepot al împăratului care ia masa singur. Priceputul *maître d'hôtel* va obține astfel 400 de semnături de la oaspeți iluștri, indiferent dacă erau obișnuiți ai casei, precum arhiducele Franz Ferdinand, sau ocazionali, ca marele duce al Rusiei, Nicolai Nicolaevici. Aceste obiecte din pânză, inestimabile, sunt expuse și astăzi în vitrine, pe holurile hotelului, în spatele salonului roșu al restaurantului. Totuși, acestui palmares de autografe pe care Anna Sacher le brodează cu mătase de culori diferite, pentru a le putea păstra veșnic și a le identifica mai lesne, îi lipsește piesa principală, spre marea disperare a proprietarei: este vorba despre semnătura împăratului... Evident, este delicat să îi ceri Majestății Sale apostolice, imperiale și regale să își pună semnătura, chiar dacă apreciază că *Tafelspitz*, carnea fiartă de vită, mâncarea lui preferată, este servit așa cum îi place lui! Ce era de făcut? Aici intervine Katharina Schratt, actriță și amantă a lui Franz Joseph (în sfârșit, așa sperăm, pentru binele lui!), prietenă intimă cu Anna Sacher. Ea o înlocuiește atât de bine pe Sissi, încât la câteva zile după

rugămintea ei discretă, Anna Sacher primește vizita doamnei Schratt, care îi aduce un șervețel semnat de monarh. În sfârșit! Foarte mândră, doamna Schratt acoperă cu mare grijă prenumele *franzjoseph*, unite, scrise cu litere mici și, folosind un fir de mătase aurie, brodează spre stânga o coroană imperială, iar spre partea dreaptă o ramură de laur. În amintirea rolului de intermediară jucat de doamna Schratt, un fel de mâncare îi poartă și astăzi numele; este vorba despre „supa de cartofi cu ciuperci și bacon à la Katharina Schratt", pe care v-o recomand cu căldură, mai ales iarna. Informată și amuzată, la 25 ianuarie 1891 Sissi își trimite cititoarea și confidenta, pe unguroaica Ida Ferenczy, să cumpere una din faimoasele prăjituri cu ciocolată pentru ea însăși, livrată într-un ambalaj special. O costă 4 florini. Morala: Elisabeta nu face volte numai în privința uzanțelor conjugale, ci își permite abateri și de la propriul regim. La nouă ani înainte de apariția unui roman de un farmec ironic al medicului scriitor Arthur Schnitzler, Viena analizează subtilitățile amoroase din *La Ronde*. Hotelurile Imperial și Sacher au un concurent, Bristol, deschis pe Ring în 1892. În același an se stinge din viață Eduard Sacher, care se retrăsese și nu mai fusese văzut în public de ani de zile. Cu o pricepere rară, Anna, văduva lui, continuă să facă din localul înființat de el un loc de întâlnire pentru lumea bună. Viena se mărește. În 1885, Universitatea număra 6 000 de studenți, 347 de profesori și o bibliotecă de 320 000 de volume. În aceste clădiri, inaugurate la 10 octombrie 1884, funcționează Observatorul, Institutul de Fizică, Grădina Botanică, Laboratorul de Chimie, Muzeul de Anatomie Patologică din Spitalul General, Facultatea de Teologie Protestantă și Institutul de Anatomie.

Facultatea de Medicină are o reputație internațională, atrăgând numeroși studenți și profesori. În 1887, un nou recensământ indică o cifră de 790 000 de vienezi în oraș și 1 200 000, cu tot cu suburbii. Continuă anexările la periferie; una dintre cele mai spectaculoase datează din 1892, cu încorporarea fostului sat Grinzig, inclus în districtul 19. De la această dată, se poate ajunge acolo cu tramvaiul. Ridicat pe coline, de unde priveliștea e foarte plăcută, acest sat tipic de viticultori din secolul al XVI-lea păstrează un privilegiu străvechi, care i-a adus toată faima: vierii pot pune pe piață vin care are mai puțin de un an. Simbolul este o ramură de pin, agățată deasupra porții hanului. Succesul acestor *Heurigen*, termen care numește atât vinul nou, cât și cârciumile în care se servește, nu se dezminte. Între aprilie și octombrie, o seară la Grinzing face din oricine un adevărat vienez. Iarna, la terase nu veți întâlni decât vienezi.

Dacă sărbătoarea florilor organizată de prințesa Paulina de Metternich la 29 mai 1886, cu ocazia împlinirii vârstei de 50 de ani, agită spiritele, se întâmplă astfel pentru că această femeie veselă, cu un gust categoric mai bun decât acela al epocii sale, este o reprezentantă șic a societății vieneze. Autoritate mondenă, ea știe să farmece sau să impună, în funcție de ceea ce-și dorește. La Paris, ca soție a ambasadorului Austriei, l-a apărat pe Wagner rupându-și evantaiul în capul unui spectator căruia nu îi plăcea muzica acestuia! Ea a fost cea care l-a lansat pe Worth, englezul care va inventa marii creatori de modă francezi și îl va prezenta pe Strauss-fiul parizienilor încântați. Această sărbătoare este în stilul ei. Simțindu-se în largul ei atât pe scena unui teatru, cât și printre diplomații obișnuiți să citească printre cuvinte, ea își poate permite

orice și chiar își permite, cu impertinența distinsă a oamenilor de familie bună. Și este așa, ba chiar îndoit. Prin mamă, care era o Metternich, căci se trăgea dintr-o primă căsătorie a cancelarului, și prin soțul ei, născut dintr-o a doua căsătorie a aceluiași cancelar. Ea domnește asupra societății vieneze, așadar europene. Serbarea ei în stradă precedă, în termeni de celebritate, inaugurarea noului Burgtheater, din fața sediului primăriei, și el nou. În acea zi de 10 octombrie 1888 este programată piesa *Esther*, de Franz Grillparzer. În sală se joacă însă o altă dramă, teribil de romantică. O tânără spectatoare nu îl slăbește din priviri pe arhiducele Rudolf, aflat în loja imperială. Maria Vetsera s-a îndrăgostit de prințul moștenitor și îndrăznește să îl privească insistent pe viitorul împărat, însoțit de soția lui, Stéphanie, fiica regelui Belgiei, Leopold al II-lea. Prințesa moștenitoare și domnișoara îndrăzneață se măsoară din priviri sub ochii uluiți ai publicului din patru balcoane. Evantaiele lor sfâșie aerul cu gesturi enervate. Franz Joseph nu își dă seama de acest duel care se joacă deasupra sălii. Econom și pentru a da un exemplu, împăratul și-a plătit locul! În antract, admiră frescele de pe plafonul scării mari. I se atrage atenția împăratului că în aceste scene care evocă teatrul din vremea reginei Angliei, Elisabeta I, și a lui Shakespeare, cei doi autori, doi frați, și-au permis să se reprezinte pe ei înșiși, conform unei vechi tradiții. Împăratul îi recunoaște fără dificultate; este vorba despre Gustav și Ernst Klimt. Gustav Klimt, 28 de ani, își face un debut oficial vienez zdrobitor: este laureat al Premiului acordat de împărat și a realizat deja multe alte picturi murale pentru teatrele imperiale de la Budapesta și Carlsbad; la începuturile lui anonime, a copiat pânze celebre pentru Castelul Peleș de la Sinaia.

Aprilie 1894. O dată de ţinut minte. Este data ultimului Carusel uriaş la Manejul de Iarnă, organizat sub portretul tatălui Mariei Tereza. 200 de participanţi, 125 de cavaleri costumaţi, cadriluri în care se încrucişează atelaje cu doi şi patru cai, cadriluri ecvestre coborâte din veacurile trecute, totul în prezenţa împăratului imuabil, demn şi bun, împietrit într-un secret de stat, acela al morţii, în urmă cu cinci ani, a fiului şi moştenitorului lui Rudolf. Viena, oraşul care a codificat valsul, a zăcut luni de-a rândul fără suflare. În acest vechi manej, în care Sissi lucra la postura cailor ei, serbarea ecvestră se încheie prin salve de artilerie. O concluzie cam grea şi zgomotoasă în acest templu al graţiei umane şi animale. Zilele cailor sunt numărate: împăratul a autorizat începerea construcţiei metroului, ale cărui staţii vor fi pavilioane Art Nouveau. În magistrala lui scriere *Fin de siècle*, publicată în 1957, Paul Morand descrie fascinat cosmopolitismul vienez al epocii, în special dispariţia rasei germane:

> sub îmbulzeala slavă, turcă, iudaică, ruteană, croată, sârbă, română, galiţiană ori dalmată. Iar austriecii, care până atunci îndurau glumele lui Bismarck, începeau să devină arlechinii unui soi de Mardi Gras[1] oriental, al cărui decor permanent era capitala însăşi. Carnavalul acesta dura de la un capăt la altul al anului, abia întrerupt uneori de câte un doliu al Curţii, o bronşită a împăratului sau, prin ecou, de o împuşcătură care punea capăt carierei vreunui înalt funcţionar surprins în flagrant delict de spionaj în favoarea ţarului, într-una dintre cazematele boltite în care se culcuşise cea mai veche administraţie din lume. Locuită de sute de neamuri, Viena 1900 nu se împărţea decât în două universuri: cei admişi la Palat şi cei excluşi.

[1] Lăsata-Secului la catolici (n. red.).

Baroana Vetsera mama nu era primită la Hofburg, dar fiica ei a venit la castel ca să se întâlnească în taină cu Rudolf, deşi ar fi trebuit să se afle la Operă, cu sora ei. Franz Joseph întruchipează cele două lumi: va fi primul călător cu metroul, îşi va plăti biletul – la fel ca la inaugurarea celui din Budapesta, în 1896 – şi va avea o staţie pentru el şi poporul lui aproape în faţa Palatului Schönbrunn. Soţul anarhistei nu este nici atât de bătrân, nici atât de limitat precum se spune.

Capitolul XI

Un sfârşit de veac, o artă nouă[1]

Cei îndrăgostiţi de muzica lejeră fac un adevărat pelerinaj. La nord de Viena, strada Prater (districtul 11) conduce la atracţii de bâlci. O ambarcaţiune veche, cu vâsle, este ancorată la cheiul Franz Joseph. Se numeşte *Johann Strauss* şi este la fel de vestită şi fotografiată precum cea folosită în filmele cu Romy Schneider. Însă această veterană a emblematicei DDS (companie germană de navigaţie cu aburi pe Dunăre, înfiinţată în 1844) nu se află întâmplător acolo. În fiecare seară dă spectacole care se învârt în jurul valsului, în genul café-concert de odinioară, nu de alta, dar Johann Strauss a locuit în apropiere. La numărul 54 pe Praterstrasse, artera care traversează cartierul Leopoldstadt în apropierea Dunării, într-un imobil roz cu alb cu trei etaje, este deschis un muzeu dedicat regelui valsului. Aici va compune, într-o noapte de iarnă în 1867, *Frumoasa Dunăre albastră*, pentru ca mai apoi să ajungă să se ruşineze de ea. Nu e singura adresă vieneză a lui Strauss-fiul, căci familia

[1] *Une fin de siècle, un art nouveau*: joc de cuvinte, care face trimitere la sfârşitul secolului al XIX-lea, cu arta, cultura şi moravurile acelei perioade, şi la noua artă care începe să se impună şi care poate fi considerată o mişcare de tranziţie către ceea ce va fi modernismul veacului al XX-lea (n. trad.).

s-a mutat permanent, dar în această reședință Johann și soția lui Jetty au locuit din 1863 până în 1870. Talentul muzicianului și simțul de afacerist al fostei cântărețe, în același timp și o valoroasă colaboratoare, le-au consolidat averea și le-au permis să își cumpere vile confortabile care, uneori, erau considerate palate în stil renascentist. Cât despre cele în care nu locuiau, le închiriau, și numeroși locatari erau mândri să îl aibă pe domnul Stauss drept proprietar. Printr-un hazard al istoriei vieneze, și Joseph Lanner a locuit, la vremea lui, în aproape același loc, înainte de a vrăji cu muzica lui plimbăreții din Prater.

La 8 aprilie 1878, Jetty moare pe neașteptate în vila lor de lângă Schönbrunn, la Hietzing, astăzi pe Maxingstrasse numărul 18, cumpărată în urmă cu 10 ani. Jetty ar fi murit în urma unei crize cardiace, hărțuită de unul dintre fiii ei nelegitimi, un șantajist. Doamna Strauss avea 59 ani și fusese căsătorită cu Johann 15 ani. Căsnicia lor a fost foarte fericită, cu toate că gurile rele șopteau că, pe vremea când era amanta bancherului Moritz Todesco, așadar înainte de căsătoria cu Johann, această femeie ar fi avut... șapte copii de la șapte tați diferiți, ceea ce ar fi fost, totuși, un record! Era absolut normal să aibă un aer atât de matern!

Johann, văduvul înlăcrimat, părăsește casa acestei nenorociri, își lasă orchestra în grija fratelui său, Eduard, și pleacă la Veneția. Singur. Ceea ce nu era de bun augur. La întoarcere, se instalează într-un hotel din centru, vrea să vândă imediat vila în care soția lui și-a dat ultima suflare și ia hotărârea să își schimbe viața. Johann Strauss e la fel de iute în alinarea durerii ca și în compunerea și executarea partiturilor sale. La 28 mai, la numai opt săptămâni de la dispariția soției, se recăsătorește. Trebuie să remarcăm că este, și acesta, un record de singurătate compensată... Noua doamnă Strauss se numește Ernestina

Angelika Henriette Ditrich. Are 28 de ani, el 53. Este supranumită Lily. Este blondă, pe cât de interesată, pe atât de lipsită de talent, cel puțin liric. Cântăreață și ea, apelase la Strauss pentru un rol la Theater an der Wien, care, alături de Operă, este cea mai prestigioasă și încărcată de istorie scenă a Vienei. Ea spera să obțină totul de la bărbatul a cărui operetă *Liliacul* – una dintre minunățiile lui, alături de *Sânge vienez* și *Voievodul țiganilor* – a sfârșit prin a deveni un succes internațional. Strauss nu a avut mereu mână bună în alegerea libretiștilor săi. La teatru a avut parte de eșecuri mari. *Liliacul* are la bază o idee de Meihac și Halévy, *Revelionul*, și din acest motiv este încă jucat la Viena și în seara de 31 decembrie. După câteva încrucișări de spadă cu cenzura, care a eliminat aluziile considerate imorale, opereta este jucată la Theater an der Wien pe 5 aprilie 1854. A rămas cap de afiș 54 de zile din stagiune, ceea ce era un lucru extraordinar. În ochii intrigantei Lily, un astfel de autor nu trebuia decât să rostească un cuvânt și cariera ei ar fi fost rezolvată. Iar el a spus pur și simplu „Da" în Biserica Sf. Carol Borromeo. Viena consideră această recăsătorire de prost gust, prea rapidă; fata asta blondă este prea vulgară și comună. Cu toate că el a compus un vals (opus 390) pentru luna lor de miere spre Marea Nordului, Lily își face soțul nefericit. Prietenii îl găsesc căzut pe gânduri; când i se vorbește, răspunde pe un ton mecanic, cu un aer absent. În realitate, el nu și-a revenit după moartea lui Jetty și își poartă crucea, bântuit de amintirea ei. Ba chiar și-a schimbat și editorul, Haslinger fiind prea legat de prețiosul ajutor cotidian al lui Jetty. Lily se plictisește, Lily își găsește ocupație, Lily îl înșală și îl părăsește după doi ani pentru directorul de la... Theater an der Wien (ea încă vrea un rol!), Joseph Steiner, care întâmplător este și impresarul lui Johann Strauss. *La Ronde*, dintotdeauna și... din

nou, după cum vom vedea. După patru ani de furtuni conjugale, pe 9 decembrie 1882, se pronunță în sfârșit separarea „trupurilor și bunurilor". Lily și-a ratat căsnicia, ceea ce nu o deranjează; vrea să reușească în carieră și pare a avea argumentele necesare. Întrucât avem de-a face cu oameni de scenă, își vâră coada și viața, această scenaristă malițioasă. Cu puțin înaintea acestei separări legale, o oarecare doamnă Adela Strauss, care nu are nicio legătură de rudenie cu Johann, primește din greșeală o scrisoare destinată Angelikăi. Două prenume care încep cu aceeași literă, e clar mâna Diavolului! Reexpediată la teatru, scrisoarea îi aduce Adelei mulțumirile lui Johann. Ea are 21 de ani, e minionă, privește viața cu ochi languroși, are farmec și o conversație vizibil mai interesantă decât Angelika. Este deja văduva unui funcționar de la căile ferate și are o fiică, Alice (iar litera A!). Ca într-o piesă de teatru, Adela Strauss era una dintre vecinele lui Eduard, fratele lui Johann. Prin urmare, făcea întrucâtva parte din familie. Cum în Austria Habsburgilor divorțul era interzis, era nevoie de viclenie pentru ca un mariaj să fie posibil. După numeroase încercări, catolicul Strauss și evreica Strauss își unesc destinele... în credința luterană, pe 11 iulie 1883. Evenimentul e amplu – și negativ – comentat de vienezi. La drept vorbind, Johann Strauss, simbolul Vienei și al Austriei a renunțat la calitatea de supus al lui Franz Joseph. Avocatul lui, maestrul Joseph Trutter, i-a atras atenția că ducele Ernest al II-lea de Saxa-Coburg și Gotha permitea divorțul și recăsătoria pe teritoriul lui, cu două condiții: să devină cetățean al ducatului și să treacă la credința evanghelică. Iată de ce această nuntă a avut loc în capela regală din Coburg, în Franconia bavareză. Adela era deja secretara lui din toamnă; grație ei, a pus din nou mâna pe vioară. Pentru Johann, la

cei 58 de ani ai lui, toamna vieții este o primăvară: Adela are 24 ani. Îi despart și îi apropie 34 de ani. Este îndrăgostit nebunește de a treia lui nevastă. Când trebuie să se ducă la Berlin pentru a discuta afaceri cu editorul lui german, Fritz Simrock, junele însurățel îi trimite un bilet: „[...] Somn ușor, frumoasa mea Adela cu ochi negri, singura care există pe pământ". E mai bun muzician decât scriitor.

Cum și-a păstrat domiciliul la Viena, cuplul locuiește în Igelgasse, la numărul 4, într-o casă din păcate distrusă în 1945. Acolo se joacă biliard într-o încăpere pe care stăpânul casei o numește „cafeneaua mea privată". Foarte deschiși, gazde primitoare, doamna și domnul Strauss adună sub acoperișul lor prieteni interesanți și diverse talente, sculptori, directori de teatru, libretiști, pianiști și, desigur, elita muzicii de toate felurile. Viena se afla la momentul unei reînnoiri simfonice, ilustrată prin nume apreciate de cuplul Strauss. Anton Bruckner, născut în 1824, este un foarte fecund autor de opere religioase. Johannes Brahms, născut în 1833, ajunge la Viena în septembrie 1862, venind de la Hamburg. „Locuiesc la zece pași de Prater și îmi pot bea vinul acolo unde și l-a băut Beethoven", scrie el. I s-a fluturat prin față un post de șef de cor, așa că nu a ezitat să se înhame la această călătorie lungă: „Tot ceea ce vine de la Viena sună minunat pentru un muzician și tot ceea ce îl atrage acolo este foarte seducător". Brahms este un fervent admirator al Adelei Strauss. Compozitorul bărbos, o vreme dirijor al orchestrei Societății Prietenilor Muzicii, își făcea apariția în ținute vestimentare originale. Este un celibatar maniac, care locuiește în trei cămăruțe aproape de Catedrala Sfântul Carol, chiriaș al unei văduve elveține, Célestine Touxa. Cum nu se îndură să se despartă de nădragii lui uzați

și lustruiți, cu discreție, gazda lui pune să fie întorși și lungiți. Aceste ajustări nu sunt pe placul domnului Brahms. Are ciudatul obicei să își prindă cureaua mult mai sus de talie, ca un țăran, fiind evident că se teme să nu își piardă pantalonii! Așa se face că nădragii lui sunt mereu prea scurți. Șocată, proprietăreasa îi atrage atenția că e foarte urât să lași la vedere niște șosete căzute... Și îi lungește din nou pantalonii, iar el îi taie noaptea! Pentru a testa felul în care se face curățenie în camera lui, lasă intenționat mucuri de țigară și chibrituri pe sub mobile. Pentru a verifica cinstea bietei femei îngrozite de excentricitățile lui, lasă bani printre hârtiile lui sau o sticlă începută de vin de Rin, după ce face un semn pe sticlă. Pe scurt, un permanent conflict domestic. Când vine la familia Strauss, uită să își pună gulerul înalt și tare. Nu contează, barba lungă ascunde cămașa desfăcută la gât! Într-o zi, Brahms nimerește pe neașteptate la Strauss. Ca un vagabond bătrân. Îl găsește pe Johann în patru labe, jucându-se cu florile și scoicile, dar de povestit, îi povestește despre gastronomie. Regelui valsului îi place să ajute bucătăreasa, îl destinde. Și îl încurajează, căci în fața unei noi generații de compozitori și de sonorități inedite, începe să se îndoiască de sine. Să cureți fasole verde sau să rupi codițele coacăzelor, iată o plăcere simplă. Brahms încuviințează și pleacă, bucătăria fiind ultima dintre preocupările lui. Dacă cineva voia să înfurie acest minunat muzician cuprins de lirism, era suficient să spună că prima lui „simfonie este a zecea a lui Beethoven". Nu gustă deloc acest compliment, se răsucește pe călcâie și pleacă imediat de lângă persoana care a crezut că îi face o plăcere. Este văzut scotocind pe la negustorii de chilipiruri sau la casa de licitații din Dorotheergasse, pentru a răscumpăra partiturile lui Schubert.

Admirabilul lui *Recviem german* este primit cu aplauze, iar Simfonia a patra este întreruptă de strigăte de bravo, lucru ce contravine uzanțelor. De la pupitru, dirijorul arată spre loja în care Brahms, palid, suferind de un cancer de pancreas, nu se descurcă prea bine cu salutarea vienezilor entuziasmați. Pălăriile, mănușile, șalurile sunt fluturate în semn de omagiu. La funeraliile lui, pe 6 aprilie 1897, orașul Viena, căruia i-a făcut atâtea daruri generoase, îi oferă la rândul său un „mormânt de onoare" în cimitirul central. Noul Beethoven își doarme somnul de veci alături de adevăratul Beethoven...

Un alt muzician excepțional, născut în 1860, poartă lornion, compune lieduri și nouă simfonii și conduce Opera începând din 1897; este vorba despre Gustav Mahler. Până la demisia lui, în 1907, el ridică orchestra și teatrul la un nivel foarte înalt, atrăgând astfel toată Europa. După ce a fost sala de bal a Lumii Vechi, Viena devine și sala de concerte. La 14 octombrie 1894 se împlinesc 50 de ani de când Johann Strauss este dirijorul orchestrei; Filarmonica îl sărbătorește. El răspunde, felicitând muzicienii „pentru execuția [voastră] de virtuozi, dar și pentru exprimarea acestor sentimente pline de amabilitate, care îmi produc o mare bucurie".

Dar ce se întâmplă? În ianuarie, Café Griensteidl este demolată. Obișnuiții locului, scandalizați, se mută la Café Central, frecventată de foiletoniști și cronicari de scandal. Noii clienți se declară membrii ai mișcării Tânăra Vienă *(Jung Wien)*. La 5 mai, se înființează Asociația Artiștilor Vienezi. Aceasta numără 18 persoane, iar președinte este Gustav Klimt, 35 de ani. Doreau să realizeze separarea sau secesiunea (curentul s-a numit *Wiener Secession*) de arta oficială, academică, pompoasă și sclerozată. De multă vreme cafenelele nu au mai

văzut o asemenea agitație. La sfârșitul veacului; deși bogată și în plin avânt creator, Viena suferă trei șocuri, mai rele decât înfrângerile militare. La 30 ianuarie 1889, odată cu moartea brutală a lui Rudolf, orașul a fost încremenit de stupoare, incredul și invadat de zvonuri dintre cele mai contradictorii din cauza stângăciei Curții și a autorităților vizibil depășite de dramă, de cauzele și consecințele acesteia. Apoi, la 16 septembrie 1898, când Sissi își încheie ultima călătorie pe acest pământ în Cripta Capucinilor, asasinarea ei nedreaptă care avusese loc cu șase zile în urmă cufundă orașul în disperare. 60 de șefi de stat și de guvern au venit la Viena pentru a omagia memoria unei femei care, după propriile cuvinte, pășea „spre un destin înspăimântător". Franz Joseph rămâne în picioare în mijlocul acestor dezastre familiale, încremenit în uniforma lui, zidit într-o durere definitivă, repetându-i înlăcrimat majordomului său că „nimeni nu poate ști cât de mult am iubit-o". În sfârșit, la 3 iunie 1899, la ora 16, când Johann Strauss moare de o dublă pneumonie, Viena crede că își trăiește apocalipsa. Dar nu e decât prima... De mai multe zile, de pe 22 mai exact, regele valsului nu a mai apărut în public, adică imediat după ce a dirijat uvertura *Liliacului* la Operă, pentru a celebra împlinirea a 25 de ani de la compunerea celei mai cunoscute dintre operetele lui. Să reamintim, în treacăt, că la Viena nu există separarea între așa-numitul repertoriu serios și cel considerat ușor. Tușea, avea febră, răcise. Câțiva spectatori au părăsit Opera fredonând arii din *O noapte la Veneția*, încercând să se încurajeze, însă la 74 de ani, această răceală nu putea fi decât îngrijorătoare. Ceremonia religioasă se desfășoară în templul protestant din Dorotheergasse numărul 18, din districtul 1. O mulțime imensă, estimată la sute de mii de oameni, blochează centrul Vienei

şi circulaţia este oprită. Magazinele îşi trag obloanele, drapelele sunt în bernă; într-adevăr, este plâns şi înmormântat – cu onoruri – un rege al divertismentului. Monumentul ridicat mai târziu îi înfăţişează chipul cu legendarele lui mustăţi, înconjurat de îngeraşi care valsează însoţiţi de o muză care ciupeşte corzile de aur ale unei harpe şi înconjuraţi de un frunziş care nu poate fi decât pădurea vieneză. Acesta ansamblu nu este tocmai cel mai bun lucru pe care îl putea face Viena. În 1900, o statuie a lui Strauss cu vioară în faţa unei imitaţii de arc de triumf a fost ridicată în Stadtpark (Parcul Oraşului). Adela i-a supravieţuit până în 1930, cu un an înainte de încetarea drepturilor de autor ale celui care a fost un ambasador al Austriei pentru ce avea ea mai vesel şi mai subtil în numele bucuriei de a trăi. În ziua în care soţul tinerei Adela a fost înmormântat, s-a întrerupt un concert, iar dirijorul, Eduard Kremser, discipolul lui Strauss, a anunţat vestea cea tristă şi a început, pianissimo, *Frumoasa Dunăre albastră*. Aproape un recviem, aproape un imn naţional. Un critic i-a spus lui Strauss cât de fermecătoare era muzica lui; acesta a refuzat lauda, răspunzând că Viena era mai importantă decât el:

> Dacă este adevărat că am talent, îl datorez dragului meu oraş natal, Viena. În pământul ei am rădăcinile, iar acestea sunt puterea mea. În văzduhul ei plutesc melodiile pe care urechile mele le-au auzit. Oraşul meu este oraşul cântecelor şi al emoţiilor. Este oraşul femeilor frumoase, inima Austriei binecuvântate de Dumnezeu, oraşul de aur.

Aurul? Este expus în văzul lumii cu un an înaintea morţii lui Strauss, pe acoperişul unei clădiri stranii. Este Pavilionul Secession, un cub alb, mare, deasupra căruia se află un dom aurit pe care detractorii l-au botezat „Căpăţâna aurită de varză". Operă a

lui Joseph Maria Olbrich, elev al lui Otto Wagner, îi dă cu tifla vecinei de peste drum, Academia de Arte Frumoase. De ce o *secesiune*? Pentru a marca ruptura anumitor artiști care considerau că elanurile unor elevi ai Academiei sunt prea lipsite de vlagă. Trebuia să se termine odată cu stilul istoricist al lui Makart, trebuiau închise în muzeu eternele referințe la Renaștere, care jalonau arterele vieneze. Ringul și imobilele lui își copiau la nesfârșit propriul trecut insuportabil. Aici se impun două remarci. Prima, referitoare la deviza pusă între „varza aurită" și intrarea în pavilion: „Fiecărei epoci – arta ei, artei – libertatea". O lectură rapidă ar lăsa poate impresia că autoritățile vieneze s-au opus construirii acestei case inedite, bizare și nepotrivite. Este adevărat că atât Curtea, cât și arhitecții de școală veche și-au bătut joc de pavilion – și, alături de ei, o parte dintre trecătorii dezorientați, de unde și porecla de „Căpățâna aurită de varză" –, însă Franz Joseph nu s-a opus. Ba chiar le-a pus la dispoziție terenul. Ne-am putea gândi că nu a înțeles pe deplin importanța acestei creații, totuși ar fi putut refuza ridicarea ei. Suveranul era considerat un soldățoi bătrân încoronat, dar se cuvine să subliniem vederile lui largi. Sub domnia lui se va dezvolta la Viena mișcarea fantastică a unei arte în întregime nouă. Împăratului nu îi plăceau automobilele, dar nu le împiedica să circule. Faptul că putem să vizităm acest pavilion emblematic ține de domeniul miraculosului. Grav afectat în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, devastat de barbarii inculți din 1945, lăsat în paragină în perioada unei Viene rușinate și umilite, a fost răscumpărat de stat... abia în 1975. Să adăugăm că, la sărbătorirea centenarului, a suferit încă o agresiune stupidă: sutele de foi de varză au fost vopsite în roșu! Varza asta roșie era indigestă. Din fericire, și-a regăsit culoarea originară. Definitiv, sperăm...

La puțină vreme de la inaugurarea acestei construcții, la 1 aprilie 1899 a apare revista *Die Fackel* („Făclia") a umoristului Karl Kraus, născut în 1874; obiectivul declarat al publicației era lupta pentru puritatea limbii. În același timp, revista oficială a curentului *Secession*, *Ver Sacrum* („Primăvara sacră"), este publicată de Gustav Klimt. Primul număr, de o valoare aproape inestimabilă astăzi, arată o fecioară goală, *Nuda veritas*. Aceasta este însoțită de câteva pânze erotice care provoacă reacții scandalizate. Nu aceasta este soarta – și interesul – oricărei arte noi?

Dar nu numai artiștii dezvăluie secretele corpului. Din 1891, se vorbește despre un medic care practică o specialitate nouă, cu un nume îngrijorător, psihanaliza. Pe atunci adresa lui era puțin cunoscută. Trebuia să iei o birjă sau un tramvai de pe Ring, să depășești Biserica Votivă de pe stânga și să ajungi la Universitate. Pe Berggasse, la numărul 19, doctorul Sigmund Freud își are cabinetul la primul etaj. Trebuie să suni la interfon. Doctorul își primește pacienții după-amiaza, îmbiindu-i să se întindă pe divan. Un divan? El se instalează în spate și le cere acestora să vorbească. Le ascultă confidențele, uneori pune întrebări și apoi tace, privindu-și îndelung colecția de statuete antice pe care o prețuiește foarte mult. Uneori ia notițe. Ce tratează el? Inconștientul. Cum? Scormonind în trecut, punând în valoare angoasele, fobiile, frustrările, dorințele și pulsiunile. O explorare a sufletului și a corpului în cadrul căreia, pentru prima dată, este analizată sexualitatea. Excepțional, după unii, oribil, după alții. Nu are o reputație prea bună acest doctor curios care smulge secrete de nemărturisit și explică reacții și pofte la care nu te-ai fi gândit niciodată. Când îi declară mamei unui adolescent care îi mărturisește, tulburată, despre

înclinația fiului pentru alți băieți că „Homosexualitatea nu este, desigur, un avantaj, dar nu e ceva de care să ne rușinăm, un viciu sau o perversiune. Nu poate fi calificată drept boală", ne putem închipui perplexitatea mamei îngrijorate. Plecăm de la Freud doar pentru a ne întoarce adeseori. Aceste consultații vor fi numite ședințe de analiză. Pacienții pot fi încurajați de cărțile frumos aranjate din biblioteca lui, operele lui Goethe, Shakespeare, Dostoievski, Flaubert și Anatole France. Câți autori mari! Dacă s-ar fi știut că în birou ascunde punguțe cu cocaină, pe care o consumă! Acest supus al împăratului născut în Moravia în 1856 – care ar fi putut-o avea pe Sissi drept pacientă, dar, din păcate, nu s-au întâlnit! – trăiește cu soția lui, Marta (ce experiență!), cu care și-a unit destinul în 1886. Când a văzut-o prima dată, ea se pregătea să curețe un măr, ceea ce avea în mod cert un sens, dar care? Cumnata, fiicele și guvernanta completează menajeria. Ia te uită, femei, numai femei... Nu e ceva, cum să spunem... freudian? În 1885, în timpul primei lui călătorii la Paris, a făcut un stagiu pe lângă reputatul profesor Charcot de la Salpêtrière, unde acest medic trata isteria și bolile mentale. Între cursuri, Freud se ducea la Luvru. În sala de artă mesopotamiană, a rămas încremenit în fața „taurilor înaripați cu chip de om, având pieptănături magnifice, o întreagă lume de vis". Pentru Freud, arta e o cheie. Tabloul *Capul Meduzei* al lui Caravaggio îi inspiră o paralelă între decapitare și castrare. Are o reproducere după pânza lui Ingres, *Oedip și Sfinxul*, și o privește adesea pentru a-și reîmprospăta teoriile asupra sexualității feminine.

În 1900, Freud publică *Interpretarea viselor*. Lucrarea nu se bucură deloc de succes la Viena, căci autorul este considerat un marginal al Școlii de Medicină, celebră în toată lumea

grație medicilor „adevărați" precum Semmelweis, de origine maghiară, care a descoperit caracterul transmisibil și infecțios al febrei puerperale. Cu toate acestea, în 1902 Sigmund Freud este numit profesor titular la Universitate. Încetul cu încetul, toți cei – mai ales toate cele – care nu înțeleg de unde li se trage lipsa de chef de viață se vor îndrepta spre Berggasse. Anonimi veniți din toată Europa sau nume ilustre, precum Marie Bonaparte, soția frigidă și frustrată a prințului George al Greciei; în perioada interbelică, ea face fotografii ale dragului ei Sigmund, iar el o numește afectuos „prințesa noastră". Timp de peste 40 de ani, Freud practică psihanaliza la Viena. În 1938, furia hitleristă îl obligă pe acest „evreu libidinos" să fugă. La rugămintea președintelui Roosevelt, William Bullit, ambasadorul SUA la Viena, îl ajută să părăsească orașul; Freud le plătește naziștilor 4 820 de dolari. Trece prin Paris și se exilează la Londra. Declară, în engleză, cu o voce sfârșită și accent vienez: „Am descoperit câteva date noi și importante despre activitatea psihică inconștientă, despre rolul instinctului. Din aceste descoperiri s-a născut o știință nouă, psihanaliza. Rezistența a fost puternică și permanentă. Lupta este departe de a se fi încheiat". În 1930 – avea 74 de ani – primește Premiul Goethe, cu toate că spera la Nobel. Cu siguranță, câinele lui, Jofi, chow-chowul preferat, prezent adesea în birou, i-a adulmecat dezamăgirea. Stăpânul secretelor se va consola cu o mâncărică de ciuperci. Abia în 1971 apartamentul lui a fost transformat în muzeu, ceea ce dovedește că multă vreme Viena l-a respins pe Freud. Lupta continuă. În timpul vieții, a refuzat ca strada pe care locuia să îi poarte numele; după moartea lui în 1939, în urma unui cancer de maxilar, lumea uită de Freud. Astăzi, în fața Bisericii Votive doar un mic scuar cu câteva tufe

rebegite poartă numele de Sigmund Freud. Este o denumire prea pretențioasă pentru această intersecție de tramvaie. Ar putea fi vorba și despre o remușcare... inconștientă. În vreme ce partizanii și oponenții își continuă disputa legată de valoarea exactă a aportului lui științific, îmi amintesc de surprinderea pe care am încercat-o într-o zi din iarna lui 2000. Am constatat că la interfonul casei de la numărul 19 de pe Berggasse încă figura numele lui. Nu scăpăm chiar atât de ușor nici de iad, nici de rai. Și mai ciudat era să citești numele vecinului de deasupra, un nume identificat la Praga, dar foarte răspândit și la Viena, un anume domn Kafka! Ce analiză s-ar mai putea face între aceste două patronime de fantome! Și respectați prețiosul divan, adus de la Londra. O pancartă de un umor involuntar vă previne: „Este interzis să vă întindeți"!

La răscruce de veacuri, la Viena se fac remarcați mai mulți medici, dar nu întotdeauna în domeniul în care și-au făcut studiile. Arthur Schnitzler, născut în 1862, este fiul unui laringolog vestit în capitală, care are numeroși actori printre clienți. Tatăl lui îl constrânge să urmeze aceeași cale. După un doctorat în medicină obținut în 1885, lucrează 10 ani ca asistent la Spitalul General. Colaborează cu Theodor Meynert, magistrul lui Freud, și dobândește cunoștințe solide în materie de hipnoză și tratamentul nevrozelor. Apoi, spre marea indignare a familiei, se molipsește de microbul literaturii, își transpune cunoștințele în romane, dintre care cel mai cunoscut rămâne cel pe care l-am amintit deja, *La Ronde,* care analizează sub lupă diferitele pături sociale sub forma unui studiu al moravurilor. *La Ronde* a devenit un film mitic al vienezului Max Ophuls în 1950, apoi un film mediocru al lui Roger Vadim. În opera originală este reflectată imaginea unei societăți superficiale și

nepăsătoare – cel puțin aparent – în privința propriului declin. Schnitzler oscilează între minciună și realitate, cu o scriitură ironică, fericit că se află prins în aceste meandre. Freud însuși are o mare admirație față de acest autor care pare a ține o oglindă în fața țării sale. Timidul Sigmund mărturisește chiar că nu a îndrăznit niciodată să încerce să îl cunoască pentru că vedea în el dublul lui... Această declarație poate fi apropiată de o cugetare a unui nepot al lui Freud, fiu al reputatului pictor britanic Lucien Freud: când era rugat să vorbească despre bunicul lui, răspundea: „Care? Că am doi...".

Mai 1901. Art Nouveau își croiește drum până și în diplomație. Aplicând o lege promulgată în Franța pe 18 aprilie precedent, marchizul de Reverseaux, care reprezintă Republica la Viena din octombrie 1897, cumpără de la municipalitate trei parcele de teren de formă triunghiulară din marginea Pieței Schwarzenberg, lângă Biserica Sfântul Carol și Pavilionul Secession. Suma de pe actul de cumpărare, semnat de primarul Vienei, Karl Lueger: 945 000 de franci. În sfârșit, Franța își construiește propria ambasadă în Austria... Operația trebuia să pună capăt permanentului vagabondaj al reprezentanței franceze care se muta de la un palat la altul, după cum am văzut, încă din vremea primului emisar al regelui Franței pe lângă împărat, în 1535. La data încheierii acestei afaceri, ambasada Franței era instalată în Palatul Lobkowicz, pentru care plătea o chirie de 40 000 de franci pe an. Proprietarul, suspectând eventualitatea unei întârzieri în ceea ce privește finalizarea noii ambasade, a avut grijă să precizeze: contractul de închiriere va fi prelungit cu un an, iar de la 1 noiembrie 1906 suma se va ridica la 50 000 de franci. Arhitectul desemnat de Quai D'Orsay, Georges Paul Chedanne, tânăr și sclipitor

creator al noului val, nu are decât să supravegheze îndeaproape lucrările pentru a evita aceste penalităţi. Astăzi, când ne uităm la ambasada Franţei, trebuie să ştim că este singura clădire Art Nouveau construită de Republică în Viena; este şi astăzi înconjurată de o legendă, în pofida cercetărilor pertinente şi dezvăluirilor Excelenţei Sale André Roderic Lewin, numit în acest post în iunie 1991 şi cu care am putut discuta în cel mai constructiv mod. Se împlinesc peste 100 de ani de când la Viena circulă un zvon legat de superba ambasadă. Am fost în măsură să reconstituim povestea. Încă de la începutul verii anului 1901, vagoanele Orient-Expresului aduceau săptămânal cufere misterioase de la Paris. Dată fiind încetineala cu care înaintau lucrările, unii se grăbeau să dea asigurări că existau o serie de erori ale planurilor. Se şoptea chiar că ar fi fost schimbate cu acelea ale Ambasadei Franţei de la Constantinopol. Această greşeală incredibilă ar putea explica oprirea lucrărilor. Explicaţia este inexactă dintr-un motiv principal, şi anume acela că, din august 1901, Republica Franceză a rupt relaţiile diplomatice cu Sublima Poartă pentru câteva luni bune. În schimb, cum livrarea mobilierului pentru ambasada vieneză s-a petrecut după inaugurarea clădirii, la 15 mai 1909 a fost instalat un mobilier provizoriu. Era adus de la Palatul Lobkowicz. Apoi, mobilele bune ajungând în sfârşit la Viena, cele provizorii au fost expediate la Constantinopol, la ambasada instalată acolo în palatul Pera. O confuzie în plus: şi la Constantinopol se făceau lucrări, care fuseseră încredinţate tot domnului Chedanne, arhitectul de la Viena. Nici măcar după 1945 consilierii, însărcinaţii legaţiei, apoi înaltul comisar al Franţei nu au reuşit să pună capăt acestor bârfe fanteziste. Spre 1970 mi s-a spus chiar că ambasada seamănă cu

spitalul care trebuia construit inițial pe malurile Bosforului. Încă o fantasmă și un fals mister!

În perioada în care autoritățile franceze achiziționau terenul, un autor tânăr – are 20 de ani – publică un prim volum de poezii. Stefan Zweig este născut în creuzetul amestecului cultural vienez. Într-o conferință susținută în 1940 și intitulată „Viena de ieri", va spune că orașul lui natal, „compus din atâtea elemente străine, a fost terenul ideal pentru o cultură comună". Rasele și limbile se topeau într-o naționalitate vieneză, pe cât de invizibilă, pe atât de lesne de identificat. Și va adăuga: „Am crescut la Viena, metropola de două ori milenară, capitala mai multor națiuni". Familia Zweig este un amestec de influențe și tradiții din burghezia evreiască mai curând avută. Tatăl, originar din Boemia, a pus bazele unei fabrici de textile în plină prosperitate; mama, fiica unui bancher din Vatican, vine din Italia meridională, dar străbunii ei erau originari din Moravia. Boemia-Moravia este un centru activ al imperiului, fundamentul viitoarei Cehoslovacii. În familia Zweig se vorbește germana, italiana, engleza și franceza. Tata Moritz cântă la pian și, în pofida veniturilor confortabile, se încăpățânează să fumeze trabucuri ieftine, *Trabucos*. Nu o face pentru că i-ar plăcea foarte mult, ci pentru că împăratul însuși este un exemplu de simplitate. Majestatea Sa fumează țigări de Virginia la preț redus, confecționate de Regia tutunului (dar oaspeților le oferă havane somptuoase). Ida, mama lui, urmează calea opusă. Mondenă, destul de snoabă, este preocupată de aspectul fizic și succesul social. Toaletele ei sunt foarte atent alese. Și, după spusele ei, aceste haine îi permit să „își țină rangul". Stefan Zweig și părinții lui vor avea mai multe adrese vieneze, toate în cele mai frumoase cartiere: Schottering numărul

14, unde s-a născut, apoi, din 1895, Rathausstrasse numărul 17, lângă Universitate și cabinetul doctorului Freud. Sub autoritatea tatălui, acest al doilea apartament este marcat de o voință de a nu își afișa luxul și de a nu se obișnui cu prea mult confort. Modestia și discreția sunt adevăratele virtuți. Nu de puține ori camerele de primire rămân închise și mobilierul lor acoperit. Tânărul Stefan este crescut în spiritul economiei: nu are propriul dormitor și împarte odaia cu fratele lui, Alfred, cu doi ani mai mare. Adult fiind, Zweig va trăi în Josefstadt, actualul district 8. Acest fost cartier mărginaș datează din secolul al XVIII-lea; un mic teatru se consacră unui repertoriu tipic austriac. Ca mulți alți scriitori, umblă prin cafenele, la Beethoven, Rathaus sau Reyl, însă nu caută discuțiile literare pătimașe. Nu-și dorește decât o distracție liniștită, luând notițe, consemnându-și ideile. În dormitorul burdușit de cărți și manuscrise își desăvârșește studiile de germană și limbi romanice; va obține o diplomă de doctor în filosofie. Vlăstar al unei dezvoltări intelectuale, Zweig va lăsa o operă romanescă și biografică excepțională, care trebuie recitită periodic, căci e un punct de referință pentru numeroase subiecte. Cât despre iubita lui Viena, lasă posterității următoarea constatare subtilă: „[...] Nu erai un adevărat vienez dacă îți lipsea dragostea de cultură, harul de a îmbina simțul plăcerii cu acela al examenului critic în fața celui mai sănătos dintre lucrurile de prisos pe care le oferă viața". Dragoste, cultură, plăcere: cu adevărat „Lumea de ieri"...

Viena începe să vibreze la numele unei arte noi. În ianuarie 1898, reprezentanții curentului Secession organizează prima expoziție. În arhitectură, curentul este dominat de Otto Wagner, născut în 1841, care se sprijină pe o tehnică pornind de la

eclectismul ce imită criteriile secolelor trecute, întinerindu-le cu prefixul „neo" ce condiționează noua estetică. Înzorzonat, încorsetat cu fier, acoperit de ceramică, înveselit cu aluminiu și cupru, stilul lui Otto Wagner jalonează Viena cu elemente prefabricate. Și de astă dată, astăzi suntem în măsură să admirăm stațiile de metrou concepute de el grație protecției tăcute a lui Franz Joseph. Trebuie să amintim că Otto Wagner, membru oficial al curentului Secession din 1899, a fost numit consilier imperial pentru arhitectura Vienei încă din 1894. Însărcinat cu amenajarea transportului public, a conceput în jur de 30 de stații de metrou. Toate seamănă cu mici palate vag orientale, precum cele de la Karlsplatz și Schönbrunn, fără îndoială cele mai cunoscute. Mai puțin cunoscută este însă Schleusenhaus („Casa Stăvilarului"), mai tardivă (1906), așezată pe malul stâng al canalului Dunării. Este o clădire foarte interesantă, căci este singurul vestigiu al barajului Kaiserbad. În 1900, Viena trebuia să se extindă păcălind cumva apa, căci metroul mergea adesea în paralel cu un râu. Pentru Wagner, funcția estetică este întotdeauna practică, ceea ce a și suscitat interesul imperial. Nicio operă de artă nu este inutilă; dimpotrivă, are rațiunea ei tehnică de a exista. Soclul de granit și plăcile de marmură albă cu nituri, precum și ceramica albastră sunt nu numai elegante, ci și necesare. Kirk Varnedoe rezumă perfect legătura dintre cele două preocupări: „Pentru arta vieneză, Otto Wagner este ceea ce este împăratul pentru Austro-Ungaria: cimentul unor alianțe probabil imposibile fără el".

Rezultă un stil dezgolit de orice referințe, cu articulații și asamblări. Celebra lui Casă de Economii (1904-1906), prima clădire construită după aceste noi reguli, poate fi văzută pentru a ne lămuri asupra îndrăznelii concepției. Nu putem decât

să recomandăm vizitatorilor să se ducă spre colinele de la nord de Schönbrunn, pentru a descoperi uimitoarea Biserică Sfântul Leopold, care domină azilul de alienați Steinhof. Cu acest amestec în zebră de beton și marmură, biserica este aproape o pastișă rece și vag bizantină a Sfântului Carol, mai ales din cauza domului acoperit cu plăci de cupru. Când vizităm interiorul, observăm că preocuparea arhitectului se verifică: întrucât credincioșii sunt bolnavi mintal care pot fi un pericol pentru ei înșiși, de la agheasmatar la bănci nu există niciun unghi drept. Totul este rotunjit, pentru a atenua eventualele izbituri ale pacienților... În sfârșit, dacă Otto Wagner construiește, de-a lungul liniilor de metrou, splendidele lui Casa cu medalioane și Casa cu majolică, foarte solicitate astăzi și nu de puține ori închiriate unor arhitecți, nu o face doar pentru a construi imobile de închiriat, ci și pentru că acesta este drumul spre Schönbrunn iar Wagner, liber-profesionist, speră să atragă atenția împăratului în timpul trecerilor acestuia și să primească noi comenzi...

În 1902, revoluția Art Nouveau aduce Vienei o operă puternică. Și dovedește că, în Europa, Viena este capitala spiritului, mai mult decât Parisul, Bruxellesul sau Berlinul. Să fim drepți: fără prosperitatea stabilă a Imperiului Habsburgic și fără prezența unor mecena cu mijloace materiale dispuși să finanțeze ceea ce era considerat adesea o extravaganță oarecare, am fi rămas în mod cert la Mozart, la Sissi și la cea mai delicioasă patiserie din lume... Gustav Klimt, acest roșcat hirsut și masiv ca o coloană, pictează în interiorul Pavilionului Secession *Friza Beethoven*, care, pe patru pereți, mai precis pe o lungime de aproape 34 de metri, subliniază geniul muzicianului. Protejat de oameni care vor să învingă imobilismul – adesea familii evreiești avute – Klimt poate brava orice scandal.

Tehnic vorbind, fresca este executată cu cazeină, pe un soclu de stuc încrustat cu pietre prețioase. Klimt folosește o pădure de simboluri deloc vesele, cum ar fi nostalgia fericirii și suferințele unei omeniri slabe, durerea și, în același timp, poezia și muzica. Întreg universul lui Beethoven și, poate, după cum crede Mahler, o interpretare a celei de-a noua simfonii. Trupurile femeilor, admirabil desenate, demonstrează că acest celibatar înrăit cunoștea și admira Femeia. Pânza *Cele trei vârste ale femeii* pictată în 1905 rămâne o panoramă a evoluției trupului fraged mai întâi, apoi neîndurător marcat de timp.

Friza Beethoven a avut o soartă ciudată. Aleasă de reprezentanții curentului Secession pentru cea de-a paisprezecea lor expoziție colectivă – deja! – a fost depozitată după eveniment dintr-un motiv necunoscut. După aceea, a devenit proprietatea unui particular și a rămas ascunsă marelui public. Regăsită și cumpărată de guvernul austriac după 1970, a trebuit restaurată și reintegrată în locașul ei original.

Străbătând Kärtnerstrasse și privind spre stânga, la magazinele dinspre catedrală, fără doar și poate veți remarca inițialele W.W. Un simbol arhicunoscut și o formidabilă aventură în Viena *Jugendstil*.

Acest *Wiener Werkstätte* sau Atelier Vienez – din comoditate, îl vom numi W.W. – a apărut pe Graben, strada vecină, la 19 mai 1903, când Viena era încă sub șocul unui magistral *Tristan și Isolda* dirijat de Mahler la Operă. Se vorbea uneori de celălalt Wagner, Richard. Mahler, născut în 1860, îl admiră pe Wagner; asta nu îl împiedică să accepte provocarea lansată de maestrul Bayreuth-ului. După el, era imposibil să se mai scrie simfonie după Beethoven, căci „simfonia trebuie să fie asemenea Universului, ea trebuie să cuprindă totul".

Mahler, unul dintre ultimii reprezentanți ai curentului romantic, este considerat unul dintre cei mai buni dirijori ai epocii sale. Se interesează îndeaproape și de punerea în scenă, nealegând cântăreții doar pentru vocile lor, ci și pentru aptitudinea lor de a întruchipa personajele. Domnește asupra operei din Viena, favorizând o altă revoluție, cea a dodecafonismului lui Berg și Webern, estimând că și muzica trebuie să înceteze a mai fi o artă figurativă. Mahler este foarte atent la mișcarea secesioniștilor și se alătură cenaclului revoluționar. Soția lui, Alma Schindler, este fiica unui pictor care a împărțit atelierul cu Hans Makart, dar mama ei s-a recăsătorit cu un adept al curentului Secession, pictorul Carl Moll.

În W.W., un duo incredibil de talentat își propune să introducă frumosul și calitatea în obiectele curente. Pe fond, este o adaptare a principiilor lui Otto Wagner la viața cotidiană, cum ar fi de pildă scaunele de la cafeneaua Nihilismul, care sunt semnate de marele creator Thonet. Joseph Hoffmann și Koloman Moser vizează o clientelă care nu ține nici de masa obligată să accepte urâțenia, nici de elita care poate alege obiecte frumoase.

Arhitectura, sticla, ceramica și arta mesei (veselă etc.) sunt obiectivele până în 1907. În aplicarea articolului 3 din statutul Atelierului, se precizează că obiectele vândute acolo nu vor fi fabricate industrial, ci prin îndemânarea artizanilor, asociată cu frumusețea și funcționalitatea. Încă o revoluție! Koloman Moser, născut în 1868, este uluitor prin eclectismul lui. Ai zice că știe să facă de toate, și cu mare talent, de la un tablou al pădurii vieneze, o masă de abanos și fildeș, o gravură, desenul pentru un vitraliu, un fotoliu și chiar o pastișă de Botticelli. Lumea vine de departe pentru a vizita acest atelier, chiar și din districtele noi, numerele 20 și 21, situate pe celălalt mal al Dunării, dar care din 1904 fac parte din oraș.

Creațiile de toate felurile curg unele după altele. Seara de 30 decembrie 1905 va avea repercusiuni mondiale. Suntem la Theater an der Wien. În sala deja mitică, lumea bună a Vienei se îngrămădește pentru a asculta o nouă operetă, *Văduva veselă*, pe muzica lui Franz Lehár. Acest mare compozitor, autor al unor partituri de neuitat și atât de vieneze (era ungur!) a dirijat orchestra acestei săli în 1901. În rolul principal, Mizzi Gunther are un asemenea succes, încât Arthur Schnitzler va spune: „Dacă ar trebui să ridicăm o statuie operetei, aceasta ar trebui să aibă trăsăturile lui Mizzi Gunther". În 1920, artista va fi cântat deja de 700 de ori acest rol! La Viena, dintotdeauna reprezentația din 30 decembrie este cel mai puțin favorabilă din an, dat fiind că toată lumea se pregătește pentru Revelion.

Directorul, domnul Karczag, nu își face nicio iluzie: Lehár s-a înșelat, partitura lui e slabă. Apreciind piesa în termeni de pierdere și câștig, și-a luat un bilet spre Coasta de Azur pentru a doua zi dimineața. Cel puțin acolo se va distra și, cine știe, poate va cunoaște o văduvă adevărată; Riviera nu duce lipsă de așa ceva! Contrar previziunilor lui, la ieșirea din teatru mulți spectatori fredonau duetul Hanna-Danilo (valsul „Lippen schweigen"). Un succes pe jumătate, apreciere și încasări care se anunță modeste, căci rezervările pentru zilele următoare nu sunt prea numeroase. Atunci, Emil Steininger, secretarul teatrului, are o idee genială, după cum povestește un expert, istoric al teatrului, colecționar neasemuit și directorul unui frumos teatru parizian, prietenul meu Jacques Crépineau. Cu viclenie, Steininger îi dă unui oarecare Moritz, curier și om bun la toate din teatru, sarcina de a distribui bilete gratuite prin Viena, apoi să diminueze progresiv numărul acestora. În loc de două locuri, dă unul, în loc de patru, trei și așa

mai departe. Publicul mușcă momeala, spectatorii deja atâțați nu au decât să își plătească locurile lipsă. În câteva săptămâni, procedeul dă roade, iar în cele din urmă vine și succesul. Se joacă cu casa închisă. Anunțat fiind, directorul Karczag se întoarce imediat la Viena. Și repetă cui vrea să asculte că el a crezut întotdeauna în această operetă, că e o capodoperă, că Lehár îl depășește pe Strauss... Ne vine să zâmbim, căci noi știm că, după ce a ascultat valsul lent „Lippen schweigen", a bombănit în fața compozitorului: „Ce, asta-i muzică?". Da, era muzică! La supeul pe care îl dă cu ocazia reprezentației cu numărul 100, îndrăznește să repete „Mereu am spus: da, asta-i muzică!" în fața unui Franz Lehár răzbunat. Într-un an, *Văduva* atinge 300 de reprezentații în Viena, un record. Cine nu a văzut-o nu e vienez! Din 1910, numărăm peste 20 000 de reprezentații în 400 de teatre din lumea întreagă, cântate și jucate în 25 de limbi... În timpul primelor luni ale spectacolului la Viena, întâlnim, de fiecare dată în același loc cu preț redus plasat la galerie, la „cucurigu", cum se spune, un tânăr student la belle-arte care voia să fie pictor. Ca mii de bărbați, era și el îndrăgostit de această văduvă balcanică ajunsă la Paris. Îi va rămâne credincios. 30 de ani mai târziu, ajuns cancelar al Germaniei, acest fanatic cu mustăcioară nu va rata niciodată nicio reprezentație a operetei favorite, chiar dacă libretiștii erau evrei! Un alt admirator, categoric mai puțin primejdios, asistă, în 1907, la una dintre reprezentațiile în engleză, la Daly's Theater din Londra. Este regele Eduard al VII-lea, care nu s-a putut sustrage farmecului operetei prezentate de 778 de ori, fără întrerupere. Această *Merry Widow*[1] deloc shakespeariană îl în cântă pe fostul prinț de Wales, fericit să regăsească, în actul

[1] Văduva veselă, în limba engleză în original (n. red.).

al III-lea, decorul de la Maxim's, pe care îl frecventase cu asiduitate. În 1930, amintindu-i lui Franz Lehár despre succesul operetei, datorat partituri sale, compozitorul a răspuns, asemenea lui Offenbach, că are impresia că, în realitate, muzica ocupă un loc... relativ secundar:

> Succesul unei operete se datorează foarte mult unui libret bun; personajele dintr-o piesă trebuie conturate într-un mod atât de viu, încât publicul să fie interesat de soarta lor. Nu mă pot pronunța în favoarea unui libret decât dacă acesta mă face să mă îndrăgostesc de eroină și să trec prin aventurile eroului ca și cum ar fi vorba despre aventurile mele. Imediat după un libret bun, vine contribuția compozitorului.

Văduva veselă aparține repertoriului vienez tradițional, însă pe scenele capitalei s-a manifestat și Art Nouveau. La 19 octombrie 1907, teatrul-cabaret *Fledermaus* (din nou *Liliacul* fetiș...) își prezintă primul spectacol a cărui publicitate este asigurată printr-un uimitor afiș de Bertold Löffler, care înfățișează măști. În același timp, W.W. începe producția de cărți poștale care prezintă interiorul *Kabarett*-ului, reproduc afișul sau ilustrează programul, cum ar fi seria cu 12 numere de varietăți. Acest gen este tot o revoluție, căci viața cotidiană a Vienei și spectacolul sunt bine regizate aici. Artiști sclipitori, mulți veniți din Boemia și Moravia, au o mare precizie a desenului, o virtuozitate a încadrărilor și o veridicitate a personajelor inedite, fără a mai vorbi despre îndrăzneața îmbinare de culori. Această mărturie, care are precizia unui reportaj, nu a încetat să își sporească valoarea, dată fiind raritatea documentelor. În 2005, cărțile poștale ale lui Egon Schiele, care nu a făcut decât trei, se vând cu aproape 3 000 de euro bucata, iar cele ale lui Kokoschka se vând cu 1 000 de euro.

Tot în 1907, Stefan Zweig, care a călătorit mult și a întâlnit multă lume, se instalează în noul lui apartament din Kochgasse, la numărul 8. În sfârșit se simte acasă; are câteva piese de mobilier, printre care fotolii din piele roșie, un covor, și își aranjează cu mare drag colecția de ediții princeps și de autografe, pe care a strâns-o de-a lungul anilor. Întâmplător, descoperă că vecina lui, o doamnă foarte în vârstă, este fiica doctorului Vogel, care s-a ocupat de Goethe. Câtă emoție! Ea este, categoric, ultimul martor în viață care și-a încrucișat pașii cu marele scriitor călător. I-a arătat un manuscris al lui Goethe, pe care l-a pus sub sticlă. Un an mai târziu, W.W. lansează o nouă serie de cărți poștale pentru jubileul împăratului. Franz Joseph domnește de 60 de ani. Până în 1913, vor fi editate în jur de 880 de cărți poștale. Desenele, toate originale, au fost concepute special pentru acest format, ca un cadru cinematografic. Autori precum Moritz Jung își vor afla astfel celebritatea, dar beneficiile nu vor fi cele sperate. Într-adevăr, la W.W., unde sunt vândute alături de alte obiecte și bilete pentru *Kabarett*, distribuția rămâne deficitară, iar prețul este ridicat, căci tehnica este scumpă și de multe ori înghite jumătate din profituri. Un an mai târziu, pentru a acoperi deficitul, Atelierul se asociază cu un echivalent german, care dispune de o rețea comercială adecvată; vederilor de la Viena s-au alăturat cele de dincolo de Rin. Desenele realizate de Maria Likarz, printre alții, demonstrează rolul tot mai mare al artistelor în această enciclopedie a veșmântului. Ulterior, W.W. se extinde la Budapesta și Carlsbad, acoperind, încetul cu încetul, toate țările monarhiei dualiste. Când Gustav Mahler, care dorise să se stabilească la New York, s-a simțit foarte bolnav, a cerut să fie repatriat rapid la Viena. Nu putea muri decât în orașul lui. S-a și stins la cinci zile de la sosirea la Viena. Opera a ținut un doliu foarte tăcut.

Vienezii sunt seduși și de progresul tehnic, căci la 8 octombrie 1909, în prezența împăratului, un pionier al aviației, francezul Louis Blériot, efectuează un zbor demonstrativ. Franz Joseph este copleșit de admirație. Își înregistrase deja vocea pe placa pârâitoare a unui gramofon. Iar în 1911, când arhitectul Adolf Loos prezintă, la numărul 3 din Piața Sfântul Mihail, adică exact în fața Hofburgului, un imobil nefinisat cu coloane din marmură verde, din mulțimea adunată răzbat strigăte de protest. Niciun imobil în acest stil – care? – nedefinit nu a declanșat atâtea pasiuni în epocă. Astăzi știm că această estetică avea să placă unei lumi întregi, însă trebuie să amintim că împăratul, considerând că rezultatul este foarte urât, poruncește să se tragă draperiile la toate ferestrele care dau spre piață, inclusiv ale sale. Suntem departe, artistic vorbind, de înfloriturile arhitecturale ale Salonului de ceai Demel, aflat totuși la doi pași. Dar Franz Joseph a lăsat din nou lucrurile să își urmeze cursul. Vienezii au botezat magnificul imobil „Casa fără sprâncene" (înainte existau case cu sprâncene?), iar umoristul Karl Kraus a exclamat că Loos nu a construit o clădire, „ci un gând". Vienezii fac în continuare descoperiri. În același an, un Strauss – care nu are nicio legătură de rudenie cu Johann și ai lui –, Richard Strauss, dirijează *Cavalerul rozelor*. O partitură excepțională și un libret de Hugo von Hofmannsthal, născut în 1874; acesta din urmă a început să scrie la 16 ani, iar camarazii lui îl considerau deja genial. Stefan Zweig, el însuși copleșit, îl descrie pe libretist drept „neliniștit, inconstant, emotiv, sensibil la toate presiunile, nervos în relațiile private și deloc ușor de abordat". Hofmannsthal îi va furniza lui Richard Strauss libretul *Arianei la Naxos* (1912) și al *Femeii fără umbră* (1919), introducând elemente istorice în drama lirică.

Scriitorul își uimește prietenii vorbind liber, fără notițe, fără o pregătire anume, dar fiecare frază ascunde o perfectă armonie. În 1912, Hotelul Imperial se modernizează și se extinde. Un an mai târziu, se termină și lucrările la Noul Hofburg. Stilul său nu are nimic nou, ceea ce liniștește mulți vienezi. Stefan Zweig face un nou drum la Paris pentru a se întâlni cu Romain Rolland. Între ei se înfiripă un respect reciproc, ba chiar o prietenie de 30 de ani, mărturie stând cele aproape 800 de scrisori. Francezul îl descrie pe austriac drept un „vânător de suflete", Zweig îl numește pe Rolland „conștiința Europei". Amândoi sunt pasionați de ideal și de umanism. În 1914, când W.W. intră în faliment, prăbușindu-se sub povara datoriilor și cu un pasiv de 1 500 000 de coroane, Viena este tristă. De prea multe ori artiștii – au fost 48 în total – erau cei mai buni clienți ai lor, de fapt singurii.

Dacă ultima perioadă a monarhiei Habsburg-Lorena arată o societate lipsită de griji, cel puțin în cercurile mondene, în care singurele preocupări sunt dragostea, petrecerile și muzica, nu putem nega că Viena prezintă contraste vii și șocante între lux și sărăcie. Influența considerabilă a evreilor crește din ianuarie 1896, odată cu apariția cărții *Statul evreilor* a lui Theodor Herzl, născut la Budapesta în 1860 și teoretician al sionismului. Fost student la drept, Herzl a devenit jurnalist, corespondent la Paris (bine plătit) al ziarului *Neue Freie Presse*, care apare la Viena din 1 septembrie 1864 și se plasează în fruntea organelor liberale vieneze grație informațiilor sale financiare și diplomatice pertinente, precum și excelentei calități a foiletonului său literar. Este finanțat de Creditanstaldt, o bancă fondată de Rothschild. La Paris, Herzl, șocat și copleșit, a asistat la degradarea căpitanului Dreyfus. Pentru jurnalist, aceasta

este dovada sinistră că asimilarea evreilor, atât de propovăduită mai ales în imperiu, rămâne o amăgire. Întors la Viena, își pregătește eseul plin cu enunțuri politice și sociale, precum și o analiză a tradițiilor iudaice. Și face următoarea constatare în fața lui Zweig: „De 2 000 de ani, noi, evreii, nu avem nicio experiență a practicii lumii reale. Trebuie să învățăm să ne dedicăm necondiționat". Zweig se declară impresionat de acest bărbat: „Era, într-adevăr, o apariție regală, cu fruntea înaltă, descoperită, trăsăturile pure, o barbă lungă, de preot, ochi melancolici, de un albastru întunecat". Herzl își intensifică lupta și publică un ziar, *Lumea evreilor*. Directorul publicației este supranumit „Regele Sionului"; el se zbate între atacuri hrănite de diverse scandaluri financiare, precum cel al Canalului Panama, care a ruinat milioane de acționari onorabili, și unda grețoasă de șoc a afacerii Dreyfus. În pofida numeroșilor opozanți, la 3 iulie 1904, la funeraliile sale, Herzl este omagiat de o mulțime compactă. Este prezent și Zweig, desigur: „Era condus la groapă conducătorul unei ample mișcări. A fost un cortegiu interminabil" [...] „Brusc, Viena a realizat că nu a murit doar un scriitor și un poet minor, ci unul dintre acei creatori de idei care nu se ridică victorioși decât la mari intervale de timp în interiorul unei țări, al unui popor". Ca ripostă, antisemiții vienezi înființează, în 1887, Partidul Social Creștin. În 1895, acesta obține majoritatea absolută în consiliul municipal. Inițial respins de împărat, șeful partidului, Karl Lueger, a fost primar al Vienei din aprilie 1897 până în 1910. În 1902, dat fiind că acuzațiile de fraudă împotriva lui s-au dovedit neîntemeiate, Franz Joseph i-a reconfirmat alegerea. Naționalistul Lueger primește mai multe porecle, nu întotdeauna amabile, cu excepția aceleia măgulitoare de „Rege al Vienei". Opt ani

mai târziu, Viena, cu 2 milioane de locuitori, este a patra metropolă din Europa, după Londra, Paris și Berlin. Dar este singura în care imnul național poate fi cântat în 15 limbi...

În 1912, la Burgtheater, ilustra scenă vieneză comparabilă cu Comedia Franceză, este montată o piesă a lui Stefan Zweig, *Casa de la malul mării*. Chiar dacă aplauzele sunt furtunoase și spectatorii convinși, autorul dorește să își păstreze luciditatea: „Simt din ce în ce mai bine latura denaturată a succesului răsunător. Nu te susține cu adevărat decât un cerc foarte restrâns". Dincolo de această luciditate pudică, autorul nu poate uita blestemul care a lovit într-o seară acest spectacol. Trei actori au murit în mod brutal, lucru pe care el l-a presimțit. Cazul celui de-al doilea este tulburător. Este vorba despre vienezul Joseph Kainz, un actor excelent și un bărbat chipeș. L-a rugat pe Zweig să îi scrie o piesă într-un act. Textul, *Actorul metamorfozat*, este gata, însă Kainz spune că îl va repeta după un turneu de o lună, în virtutea unui contract anterior. În câteva zile, cancerul îi vine de hac. Joseph Kainz, care a fost aclamat în 1886 în *Prințul de Homburg*, era – după cum se exprimă Zweig – „seducător prin grația spirituală și arta dicției, care nu a fost depășită niciodată". Același Kainz a fost remarcat și ajutat de Ludovic al II-lea de Bavaria, ba chiar într-atât de mult, încât a fost invitat la una dintre călătoriile acestuia în Elveția, escapadă care a stârnit numeroase bârfe...

Pentru Stefan Zweig și Romain Rolland, care își continuă schimburile intelectuale, esențială este evitarea unui război în Europa. Ar fi o prostie. Și, în mod cert, sfârșitul unei lumi.

Capitolul XII

Orfanii imperiului

La fel cum veacul al XVIII-lea nu se încheie cu adevărat decât în 1815, cel de-al XIX-lea nu se stinge, brutal, decât în 1914. Secolul al XX-lea nu va fi deloc blând cu Viena şi cu Austria, ca şi cum istoria s-ar fi înverşunat să nimicească această oază a artei de a trăi. Tragediile curg unele după altele. La 28 iunie, dublul asasinat al arhiducelui moştenitor Franz Ferdinand şi al soţiei lui, Sofia, face ca acest cuplu, unit în viaţă, apoi în moarte, să se numere printre primele victime ale Marelui Război. Este uşor, dar, într-o anumită măsură, fals să considerăm astăzi că în primăvara lui 1914 imperiul aluneca spre catastrofă fără să îşi dea seama. Că Viena dansa pe un vulcan. Că toate prevesteau o „Apocalipsă veselă" – între ineluctabil şi orbire, luciditatea era cam înghesuită – şi că nimeni nu şi-a dat seama. Totuşi, două înalte personaje, cu vagi calităţi de medium, au prevăzut totuşi riscurile care pândeau Europa; este vorba despre Sissi şi fiul ei, Rudolf. Amândoi au spus, ea în 1890, el în jurul lui 1880, că „furtuna va izbucni în Balcani" şi că trebuiau să se teamă de confruntările etnice, de locul prea important al religiei, de revendicările naţionaliste egoiste... Au fost ascultaţi? Auziţi? Nu, căci nimeni nu ia în seamă un prinţ pretins depravat şi o suverană depresivă şi anorexică. Au fost

făcuți să dispară, unul la Mayerling, în spatele perdelei de fum a unei povești de amor la comandă, înfiripată în Prater, cealaltă printr-un asasinat la Geneva, care a ucis frumusețea, bunătatea și rangul; căci, așa cum a spus anarhistul ucigaș, care cu două zile înainte nici măcar nu își stabilise încă o victimă anume, „un Lucheni nu omoară o spălătoreasă". Împărăteasa regină și arhiducele, viitor rege și împărat, au fost doi vizionari. Ei deranjau. Au fost reduși la tăcere cu 35, respectiv 25 de ani înainte de împușcăturile de la Sarajevo, oraș musulman cu minarete ridicate în munți și cuib de agitatori într-un imperiu al cărui suveran tocmai își pierduse dreptul de veto în alegerea papei... Bine ar fi fost dacă mesajele instinctive ale acestor două victime ale fanatismului ar fi fost reținute. Și dacă s-ar fi ținut seama de avertismentele care, începând cu 1912, erau chiar două războaie balcanice...

În dimineața zilei de 28 iunie 1914, Franz Joseph nu se abate de la tabieturile lui. Cum se afla la Bad Ischl, în draga lui Kaiservilla, la sud de Salzburg, se trezește la patru dimineața, iese pe balcon – fereastra biroului său este singura care are unul – și cercetează termometrul și barometrul agățate pe partea stângă. Niciunul dintre cele două dispozitive nu indică o temperatură diplomatică periculoasă, nici iminența unei furtuni devastatoare. Vestea morții nepotului pe care nu-l iubea, dar pe care îl desemnase moștenitor al monarhiei după dispariția fiului, Rudolf, pe care îl iubea, era oare în măsură să frângă și mai mult un om bătrân? Repeta, ca un automat: „Nu am fost cruțat de nimic". Într-adevăr, de nimic. Viața lui s-a transformat într-o listă de dolii, de scandaluri, de înfrângeri; dar, cu toate astea, monarhul este iubit, respectat, înconjurat de compasiune. Numai căsătoria nepotului său, Carol, cu prințesa Zita de Bourbon-Parma, la 21 octombrie 1911, a oferit un prilej de a

vedea un zâmbet ascuns între favoriții lui lungi și de a admira doamnele elegante în rochii deschise la culoare în fața celor care filmau pentru jurnalele de actualități din cinematografe.

Între atentat și declarația de război trece o lună. Răgazul necesar pentru a culege o primă recoltă și a aștepta întoarcerea din Rusia a președintelui Republicii Franceze. Asigurându-l pe țar de sprijinul Parisului în caz de conflict, acesta este supranumit „Războinicul Poincaré". Dacă Franz Joseph ar fi fost convins că războiul era inevitabil, s-ar fi întors imediat la Viena. Or, această amânare acordată Serbiei pentru a lămuri cauzele atentatului de la Sarajevo ia sfârșit la 23 iulie. Înfuriat, împăratul dă un ultimatum Serbiei. Acest text cuprinde 24 de puncte, dintre care 23 sunt acceptate, unul singur este refuzat de Belgrad, anume prezența ofițerilor austro-ungari în comisia de anchetă. Din acest motiv – prin urmare, unul singur, oficial vorbind – împăratul semnează, la 28 iulie, la biroul lui micuț, sub bustul lui Sissi, pe care îl privește permanent, declarația de război adresată sârbilor. Apoi se ridică și pleacă la Viena; nu va mai revedea niciodată Kaiservilla, unde a petrecut 60 de veri, unde și-a luat rămas-bun de la Sissi pe peronul gării, la începutul lui septembrie 1898, după o privire încărcată de spaimă. Era un adio. Tot un adio este și acum, în această zi de 28 iulie 1914, ultimul. Trei zile mai târziu, la Viena, suveranul semnează decretul de mobilizare generală. Spre deosebire de miniștrii și generalii lui, Franz Joseph a sperat până în ultima clipă într-un gest din partea Serbiei. Credea cu adevărat că este cu putință? Era oare posibil să se agațe de acest gând pe care l-a formulat în fața unuia dintre aghiotanții lui: „ruperea relațiilor diplomatice înseamnă, totuși, că nu e încă război"? Nu, căci în joc era existența statului multinațional, iar cea amenințată era monarhia, cheia lui de boltă. Contrar reputației sale de om

încremenit în certitudini, la 18 august Franz Joseph îi spune colonelului Margutti: „Războiul acesta ne va fi favorabil? Totul pare a arăta contrariul".

Viena. Adepții războiului și pacifiștii se înfruntă. Strălucitoarea metropolă este încremenită. Tunurile fac mai mult zgomot decât valsurile? Art Nouveau, sub toate formele sale, nu face față urii de odinioară? Paradoxurile explodează. Când ne amintim că nuvela lui Arthur Schnitzler, *Locotenentul Gustl*, contestată de cercurile militare, a dus la ștergerea autorului de pe lista de ofițeri în rezervă, dar că același autor a vândut, din 1903, peste 100 000 de exemplare din altă scriere, *La Ronde*, adică o cifră fantastică, ne dăm seama că vremea umbrelelor a fost înlocuită de aceea a coifurilor ascuțite.

În capitală, informațiile despre încercări, regrupări, ofensive reușite, retrageri, despre „trădarea" Italiei, care a sfârșit prin a rupe alianța cu Berlinul și Viena la 20 mai 1915, precum și demisiile miniștrilor sunt consecințele războiului și ale angrenajului său infernal de alianțe. Acești doi ani teribili au atins un punct culminant în seara de 20 noiembrie 1916. De o săptămână, anturajul împăratului este îngrijorat de starea lui de sănătate. Tușea mereu, avea febră și slăbise. Arhiducele moștenitor Carol a fost chemat printr-o depeșă. După medici, numai constituția robustă a pacientului a făcut posibilă o revenire, dar sfârșitul este aproape. Trebuie făcute pregătiri și la Schönbrunn, și în tot orașul. Fapt remarcabil, la 21 noiembrie împăratul se trezește la ora trei și jumătate dimineața, cu 30 de minute mai devreme decât înainte de Sarajevo. Este orarul lui de război. Se îmbracă repede și se apucă de lucru, adnotând dosare și făcând bilanțul operațiilor cu generalul Bolfras. Este ultima zi a acestui bărbat care domnește din 1848. Să reținem

ultima poruncă adresată valetului său, Eugen Ketterl: „Mâine dimineață, la trei și jumătate".

Aproape că s-ar putea spune că împăratul a murit lucrând. În ziua de 21 noiembrie nu s-a mai putut ridica din austerul lui pat de fier și s-a stins, fără suferință, se spune, spre ora nouă. Mezina lui, Maria Valeria, este cea care i-a închis ochii în această odaie din Schönbrunn. S-a născut în același castel, la câteva camere distanță, în 1830. O vreme în care ducele de Reichstadt încă trăia în această reședință... Franz Joseph este ultimul contemporan al monarhilor care domneau în 1848. După 68 de ani de domnie și la vârsta de 86 ani, văduvul lui Sissi i se poate, în sfârșit, alătura. În ajun, doamna Schratt, vechea lui prietenă de 30 de ani, venise pentru a ține companie monarhului care a suferit atât de mult de singurătate. Era ziua de... Sfânta Elisabeta, un ultim gest amabil în aceste ceasuri întunecate. Casa ei, Gloriettegasse, este în apropiere. Anunțată de Carol, depune doi trandafiri albi din serele ei între mâinile încrucișate ale împăratului, care este îmbrăcat în cea mai frumoasă uniformă, după ce a fost îmbălsămat după un procedeu nou, cu parafină. Este o ținută de gală, așa-numita ținută de feldmareșal, cu tunică albă, pantalon roșu cu vipușcă cu fir de aur. Pe piept, au aranjat câteva decorații militare – purta întotdeauna aceleași – și Colanul Lânii de Aur.

Viena, deja îngrozită de situația militară incertă, revoltată de raționalizare și lipsuri, șocată de asasinarea, cu exact o lună în urmă, a prim-ministrului, contele Stürgkh, această Vienă înnebunită este în doliu după părintele ei. Ce prevestire funestă în plin război! Cinci zile de-a rândul, vienezii defilează dinaintea rămășițelor lui pământești, așezate pe un pat de campanie. Este plâns soldatul, generalul, mareșalul. Apoi, trupul neînsuflețit este depus pentru trei zile la Hofburg, în

capela Curții, după Rudolf, după Sissi. Viena e năucită, neîncrezătoare, orfană. Defilează șiruri lungi de bărbați foarte bătrâni și emoționați, femei cu capetele acoperite de pălării sau ascunse sub văluri lungi, negre, precum și copii. 30 noiembrie; cerul este senin, dar soarele e stins. Dricul negru al Curții, tras de opt cai negri, cu harnașamente negre, după eticheta spaniolă, este precedat de munți de flori aranjate pe pernuțe și coroane mortuare agățate de trăsuri. Realizată de meșterii Curții între 1876 și 1877, greoaia trăsură funerară imită trăsurile de gală baroce, având o suspensie cu opritoare, adică bare transversale mici sub roțile din față și bare mult mai mari în spate. Decorațiunile foarte încărcate sunt un martor al stilului istoricist pe care Franz Joseph l-a îndrăgit atât de mult. Dricul acesta, care astăzi poate fi văzut la intrarea în Muzeul Trăsurilor de la Schönbrunn, a fost folosit ultima oară 73 de ani mai târziu, în 1989, pentru a transporta trupul neînsuflețit al Zitei[1]. După ce a traversat orașul pe care monarhul l-a transformat, modernizat și deschis tuturor toleranțelor spirituale și artistice, cortegiul ajunge la catedrală. După serviciul funebru, în prezența noilor suverani, Carol, Zita și fiul lor cel mare, arhiducele Otto (are 4 ani), iată că a venit clipa înhumării. Garda călare își salută pentru ultima oară monarhul; succesorul, în mantia de gală gri cu rever roșu a generalilor austrieci, își salută unchiul. Vălul Zitei este atât de gros, încât chipul ei nu

[1] În acest muzeu, vizavi, putem vedea un alt dric, de un roșu sângeriu. La el erau înhămați opt cai albi și era rezervat membrilor din familia imperială nesuverani sau care nu au domnit. Evident, ar fi trebuit folosit în 1889 pentru funeraliile arhiducelui Rudolf, care era prinț moștenitor. După ezitări, Franz Joseph a optat pentru dricul negru, contrar uzanțelor. Citim, în gestul lui, un semn de respect și încredere al tatălui față de fiul lui; astfel, multe zvonuri neîntemeiate, dar insistente, legate de neînțelegerile dintre suveran și succesorul lui desemnat au fost reduse la tăcere.

poate fi zărit. După Rudolf, după Sissi, iată că și Franz Joseph leagă, cu titlu postum și prin intermediul marelui maestru al Curții, dialogul ritualic cu abatele. Numai după acest schimb de replici este permis ca defunctul să fie înhumat în Cripta Capucinilor[1].

— Cine ești? Cine vrea să intre aici? întreabă călugărul.

— Sunt Majestatea Sa împăratul Austriei, rege al Ungariei, răspunde înaltul demnitar al Curții.

— Nu îl cunosc. Cine vrea să intre aici?

— Sunt împăratul Franz Joseph, rege apostolic al Ungariei, rege al Boemiei, rege al Ierusalimului, mare prinț al Transilvaniei, mare duce de Toscana și de Cracovia, duce de Lorena, duce de Salzburg... (și altele).

— Nu îl cunosc. Cine vrea să intre aici?

Atunci, într-o atitudine umilă, în care muritorul se dezbracă de titluri și vanități, prințul de Montenuovo îngenunchează și spune:

— Sunt Franz Joseph, un biet păcătos, și implor mila Domnului.

— Atunci, poți intra, răspunde vocea din spatele porții grele, care în sfârșit se deschide.

În timpul ceremoniei, numai cei aflați în primele rânduri sunt martori ai unui incident ascuns opiniei publice. Unul dintre cei opt cai este bolnav. Pentru vizitii și grăjdari, acesta este un semn de foarte rău augur.

---

[1] Lămurire: dacă obiceiul risipirii rămășițelor neînsuflețite a fost anulat de Franz Joseph în 1878, s-a făcut o excepție înainte de funeraliile Zitei, la 1 aprilie 1989. Inima ei a fost zidită, alături de aceea a soțului ei, în cripta mănăstirii Muri, din Elveția, în cantonul Argovia. În schimb, și la înhumarea ei, ultima suverană, s-a respectat protocolul dialogului cu lumea de dincolo, cu toate că interlocutorul abatelui nu a mai fost marele maestru al Curții.

Carol I de Austria şi Zita sunt ultimii monarhi care au locuit la Hofburg. Apartamentele lor, în care le putem admira portretele, înaintea sufrageriei, au fost cele ale lui Alexandru I, apoi ale lui Sissi. În decembrie 1916, în remizele de la Schönbrunn, mai multe trăsuri ale Curţii sunt curăţate, vopsite cu bronz sau repictate, apoi demontate şi urcate pe şalande. Dunărea le va duce de la Viena la Budapesta, unde vor fi remontate pentru încoronarea cuplului imperial – care la Budapesta este regal. O trăsură din 1824, construită la Pressburg, transportă coroana Sfântului Ştefan şi însemnele celui care a devenit Carol al IV-lea al Ungariei. În plin război mondial, aceste evenimente sunt o mărturie a uniunii dintre popoare şi monarhie; numai că situaţia militară pare a contrazice această încredere.

Anul 1918 este decisiv din punct de vedere militar, însă Viena este lovită şi în forţele vii ale artelor ei noi. La 6 februarie moare Gustav Klimt. La 11 aprilie dispare Otto Wagner. La 31 octombrie, Egon Schiele este răpus de gripa spaniolă la numai 28 de ani; se stinge şi Koloman Moser. Genii doborâte într-un imperiu în agonie. Singurul rămas din această generaţie de talente, Oskar Kokoschka, scapă din hecatomba vieneză. Născut în 1886, el va trăi până în 1980. Iubirea este cea care a făcut din Kokoschka un adevărat vienez, după vizitele lui la Dresda. Îndrăgostit nebuneşte de Alma, văduva lui Gustav Mahler, suferă din cauza refuzului ei. Tânăra femeie îşi omoară timpul în atelierul unde Kokoschka a pictat, în 1913, un impresionant *Cuplu de amanţi*. Pentru a se răzbuna pe indiferenţa Almei Mahler, pictorul confecţionează o păpuşă din paie cu efigia ei şi o cară după el peste tot!

În 1917, împăratul Carol a încercat o misiune de pace separată între Austro-Ungaria şi Franţa. Acest război, pe care în mod cert el nu l-ar fi declarat niciodată, este o adevărată

nebunie şi, la fel ca unchiul lui, are convingerea că va aduce dezastrul asupra imperiului. Eşecul curajoasei negocieri întreprinse în numele lui de către cei doi cumnaţi ai lui, datorat în mare parte orbirii ideologice a lui Clemenceau, îl dărâmă pe Carol. Este suspectat de pacifism; el este un om al păcii, ceea ce este cu totul altceva. În august 1918, din Viena, promite să acorde autonomie diferitelor naţionalităţi ale monarhiei.

Declaraţia aceasta este urmată, pe 16 octombrie, de un manifest imperial; este prea târziu însă. La 11 noiembrie 1918, suveranul se află în salonul chinezesc albastru de la Schönbrunn. O odaie exotică, împodobită cu vase japoneze în albastru şi alb, hârtii pictate cu motive indiene şi lambriuri din lemn de nuc. La ora 11.00, Germania a semnat armistiţiul de la Rethondes. Aşezat la un birou micuţ, împăratul semnează cu un creion actul de renunţare la tron. Contrar celor vehiculate, nu este vorba despre un act de abdicare. Şi, teoretic, rămâne rege al Ungariei, această ţară dând dovadă de o fidelitate remarcabilă faţă de Habsburgi în aceste ceasuri dramatice. Cele două tentative de restauraţie din Ungaria vor eşua, printre altele, din cauza trădărilor şi a pregătirilor stângace. Franz Joseph a murit la Schönbrunn; la Schönbrunn a murit şi imperiul. A doua zi, pe 12 noiembrie la ora 12.55, este proclamată Republica Austria. Vestea este anunţată vienezilor prin 100 de salve de tun, cum se făcea odinioară pentru un moştenitor de linie masculină. Un politician declară: „Acum, Austria este o republică fără republicani".

La hotelurile Imperial şi Sacher, portretele lui Franz Joseph rămân la locurile lor.

Capitolul XIII

Viena Roşie

La 10 septembrie 1919, Tratatul de la Saint-Germain reduce Austria la fosta *Ostmark* (marca din est) din epoca... lui Carol cel Mare. Pierderea teritorială şi de populaţie este un şoc teribil. Tânăra republică – nu are un an – nu măsoară decât 84 000 de kilometri pătraţi, faţă de 700 000 de kilometri pătraţi în timpul imperiului, şi 6 milioane de locuitori, faţă de aproape 55 de milioane înainte de 1914. Cu cei 1 milion şi jumătate de locuitori ai săi, Viena este acum capitala hipertrofiată a unei ţărişoare reduse la a noua parte din fosta sa suprafaţă. Clemenceau, care se înverşunează să calce în picioare şi să demanteleze monarhia învinsă, pregătind un nou decupaj european, spune: „Austria? Austria va fi ceea ce rămâne". Oraşul care strălucea de veacuri asupra ţărilor dunărene, îşi pierde poziţia de metropolă internaţională. Consecinţele grave de ordin socioeconomic ale deciziilor impuse de învingători generează migraţii şi o puternică creştere a populaţiei vieneze, ceea ce provoacă o criză a locuinţelor. Suferinţele oamenilor, suferinţele oraşului care pare împietrit şi stupefiat.

Începând cu 1919, Viena este condusă de o municipalitate socialistă; ea va ţine frâiele oraşului până în 1934. Curentul revoluţionar care a cutremurat Petrogradul, apoi Berlinul,

a invadat şi Viena, dar aici este o ciudăţenie. În vreme ce în ţară socialiştii sunt minoritari, ei domină viaţa politică vieneză. Viena devine, aşadar, un fel de stat în stat, un câmp de experienţă pentru democraţia muncitorească, „un petic de socialism în mijlocul unui stat burghez", cum va spune primarul social-democrat Karl Seitz. Acest bărbat născut în 1869, ales în 1923, va fi primul edil vreme de 11 ani. 11 ani esenţiali din perioada interbelică, anii „Vienei Roşii".

Dar ce spectacol mai straniu decât acest oraş izolat politic, care nu reuşeşte să se elibereze, fie că vrea sau nu, de sub apăsarea veacurilor trecute şi de tradiţiile sale populare şi aristocratice! Mulţi locuitori nu l-au cunoscut drept suveran decât pe Franz Joseph; înfrângerea, umilinţa şi greutăţile teribile suprapuse dispariţiei acestui bătrân atât de respectat descumpănesc o parte a populaţiei. Măcar împăratul a avut marea şansă de a nu fi obligat să asiste la prăbuşirea universului Habsburgilor, aceşti constructori ai Europei. Prin urmare, ce este acest oraş republican unde, în 1920, Manejul de Iarnă reia pentru public spectacolele de odinioară – cu riscurile pe care le putem bănui; unde în 1921 statuia lui Strauss-fiul (prea aurită astăzi!) este inaugurată în Stadtpark. Pentru eveniment, Arthur Nikisch dirijează un concert. Orchestra, ca şi muzicienii, sunt foarte emoţionaţi. Este prima oară, în mai bine de 20 de ani, când un vals de Strauss sună fals şi aduce lacrimi în ochii multora. Celălalt veac... Şi unde Anna Demel sfidează interdicţiile noului regim; localul ei, în acelaşi loc din 1886, spune răspicat că rămâne furnizorul unei Curţi imperiale dispărute.

Amestecul de evenimente şi idei, de comportamente şi realizări dă rezultate neaşteptate. În 1925, pentru prima oară în patru secole, Şcoala Spaniolă de Echitaţie pleacă în turneu

la Berlin, unde eşecurile Republicii de la Weimar sunt deja evidente. Nu contează, lipiţanii sunt un simbol exportabil al republicii vieneze, dacă putem folosi acest termen. În acelaşi timp, se face un remarcabil efort de urbanism. Imensele ansambluri muncitoreşti, aşa-zisele *Hof*, care trebuie şi acestea văzute, constituie adevărate oraşe. Sunt numite „Citadelele roşii". Sunt, în total, 398, mărturii impresionante ale experienţelor şi soluţiilor Vienei socialiste, atât în plan arhitectural, cât şi ca necesitate socioeconomică. Aceste locuinţe sociale (64 000) sunt concentrate în anumite cartiere din nordul şi sudul oraşului, căci până în 1918, diviziunea între districtele populare, burgheze şi aristocratice era tangibilă. Fantomă încăpăţânată, amintirea lui Johann Strauss-fiul se întoarce să bântuie memoria vienezilor. La 25 octombrie 1925, este comemorat centenarul naşterii lui. Mai înainte, Orchestra Filarmonică a dat două concerte, pe 17 şi 18 octombrie. Se cântă *Frumoasa Dunăre albastră*, ceea ce este surprinzător sau încurajator, după caz, căci de la război emblematicul vals nu a mai fost interpretat decât în străinătate.

În 1926 este terminat Reumannhof. Începută în 1924, clădirea îşi datorează numele lui Jakob Reumann, primul „primar roşu" al Vienei, căruia i s-a ridicat o statuie la terminarea lucrărilor. Arhitectul Hubert Gessner a înălţat 40 de *bow-windows*[1], dispuse în spic deasupra arcadelor de la parter. În aceeaşi epocă este finalizată construcţia unui alt ansamblu pe care nu trebuie să îl ratăm, celebrul Liebknechthof. Numele lui este un omagiu adus lui Karl Liebknecht. Împreună cu Rosa Luxemburg, el a fost întemeietorul Partidului Comunist German, asasinat după arestarea lui la Berlin în 1919. Se observă o anumită

[1] În engleză, în original; bovindouri (n. trad.).

comuniune ideologică între Viena și Berlin, cele două capitale învinse confruntându-se cu probleme comparabile. Pentru acest imobil, arhitectul Karl Krist a desenat o arcadă ogivală și turnulețe triunghiulare de inspirație gotică, amestecate cu stilul constructivist. Surprinzător. În acest oraș deopotrivă tulburat și plin de speranțe, există un cuplu care simbolizează Viena dinainte și cea de acum. Arhiducele Rudolf nu a avut decât un copil, o fată, Elisabeta, mai cunoscută sub diminutivul Erzsi. Ea a avut o viață foarte agitată. Despărțită de soțul ei, Otto de Windisch-Graetz, cu care a avut patru copii, a rănit-o cu un foc de revolver pe amanta acestuia, o cântăreață de operă. Nefericitul Franz Joseph a fost în măsură să mușamalizeze povestea, blestemându-și familia. Apoi, Erzsi a întreținut o legătură scandaloasă cu un ofițer din marina austro-ungară, mort în misiune în largul Veneției în august 1915. De atunci, ea s-a angajat în luptele Partidului Socialist austriac și, ca o militantă desăvârșită, trăiește cu deputatul social-democrat Leopold Petznek, însurat, tată de familie, fost învățător și ateu. Parcursul lui politic, foarte angajat în noua Vienă, îi aduce nepoatei împăratului un supranume intrat în istorie: ea este „arhiducesa roșie" în Viena cea Roșie. Și, de dragul unei imagini de ansamblu complete, să adăugăm că nu a renunțat niciodată la un stil princiar de viață, demn de bogata moștenitoare a Habsburgilor. Otto, care este în continuare soțul ei în fața legii, descoperind că ea are o legătură și cu preceptorul copiilor lor, încearcă să îi recupereze însoțit de jandarmi. La 21 martie 1921 se prezintă la castelul Schönau. Renunță însă, dat fiind riscul de scandal, și va obține divorțul abia în 1924. Acum, Erzsi își vede de viața ei de boemă șic (un fel de „stângă caviar"...), trecând de la palat la o reședință mai modestă, pentru a se instala în cele din urmă la

periferia Vienei ca să fie mai aproape de iubitul ei, încă însurat. Nu vor trece neobservați!

Erorile dramatice ale tratatelor de pace, agravate de sectarismul antiaustriac al puterilor aliate, au lăsat Viena fără debușeele ei naturale. Viața e foarte grea în capitală, iar vienezii, doborâți de o situație pe care o consideră excesivă și nedreaptă, sunt tentați de extremism. Pe 15 iulie 1927, izbucnește o revoltă violentă și sângeroasă. Ținta este Palatul de Justiție. Tulburările au fost declanșate de achitarea a trei membri ai Organizației Foștilor Combatanți care doborâseră un muncitor și un copil în timpul unei înfruntări cu Liga de Apărare Republicană. Cum au aflat verdictul, muncitorii au dat foc templului injustiției. În același timp, se implică și Universitatea din Viena, considerată un fief al ideilor național-socialismului venit din Germania. Poliția trage... Ziua următoare, sunt jeliți 89 de morți și peste 600 de răniți, victime ale luptelor de stradă din ultimele 24 de ore. Partidul Social-Democrat cere demiterea imediată a cancelarului Seipel, acuzat că tolerează activitățile foștilor combatanți. Răzvrătiții lansează un apel la grevă generală, domnește un climat insurecțional. Greva se termină pe 18 iulie. Guvernul declară că situația este sub control, dar, timp de trei zile, a fost nevoit să apeleze la armată și la poliție. Ziarele vieneze acuză Moscova că a orchestrat din umbră toate aceste tulburări. Un cotidian din Frankfurt dă o replică periculos de premonitorie: „Situația Vienei nu se va putea ameliora fără o anexare la Reich". Să nu uităm că unii nostalgici ai imperiului nu ezită să scrie într-o revistă de călătorii, *Capitalele europene*, că deși din 1866 Veneția nu mai aparține Vienei, în Austria altitudinile se calculează în continuare după nivelul Mării Adriatice, care după ei este în continuare austriacă!

În 1928, pe lângă supraînălțarea Hotelului Imperial, orașul sărbătorește a 25-a aniversare a defunctului W.W., Atelierul Vienez. Este publicat un album superb, cu un omagiu al lui Le Corbusier pentru mișcarea formidabilă care și-a lăsat amprenta artei sale creative în toate domeniile, nu numai în pictură și desen, cum adesea se crede:

> [...] Am descoperit W.W. pe vremea când, puști fiind, frecventam școala din orașul meu natal [Chaux-de-Fonds, Elveția], în anii 1903-1906. Operele lui Hoffmann mi se păreau cea mai luminoasă expresie a evoluției arhitecturale. [...] Astăzi, când tinerele generații, fără a se uita în urmă (și fără a spune mulțumesc), încearcă să își aproprieze roadele muncii neobositilor cercetători, ale adevăraților pionieri, este just – iar misiunea aceasta ne este cât se poate de plăcută – să ne exprimăm recunoștința față de personalități precum profesorul Hoffmann, față de inițiative atât de îndrăznețe precum Wiener Werkstätte.

La 30 octombrie 1930, odată cu inaugurarea ansamblului Karl Marx Hof, început în 1924, Viena se dotează cu o structură maiestuoasă care se întinde pe o lungime de un kilometru și se articulează în jurul unor arcade cu o deschidere de 13 metri, dominate de șase turnuri centrale. Ansamblul are alura unui arc de triumf. Un monument, în toate sensurile cuvântului. Pe turnuri flutură drapele. Acest corp central este în roșu (evident!) și ocru, fațada fiind împodobită cu statui. Aleile comunică prin arcade cu grădinile. Conform mărturiei arhitectului Karl Ehn, locuințele muncitorești trebuie să beneficieze de confort; cele 10 tipuri de apartamente propuse sunt toate dotate cu apă curentă și gaz metan. Cu ingeniozitate, constructorii integrează dotări colective, cum ar fi piscine,

parcuri de joacă pentru copii, spălătorii, dispensar, farmacie, bibliotecă, magazine, ba chiar şi o poştă. S-a inventat cu adevărat ceva din 1930 încoace? Adevărat orăşel, ansamblul numără peste 1 300 de apartamente. În jur, se întind spaţiile verzi – aşa cum sunt ele numite astăzi – între colinele Döbling (districtul 19) la vest şi marea Gară Heigenstadt la est, aproape de pădurea unde Beethoven şi-a transpus disperarea în muzică.

Toate aceste clădiri, de o incontestabilă calitate a concepţiei şi construcţiei, cuprind – ne referim la şapte dintre ele, cele mai importante – 8 000 de locuinţe. În acelaşi an, înspre fostul sat Florisdorf (districtul 21) se ridică impunătorul complex Engelsplatz. Mai multe turnuri care dau spre curţi interioare cuprind 1 460 de apartamente. Cu numele lui Engels se încheie realizările Vienei Roşii în domeniul urbanismului şi al locuinţelor populare.

După ce bunurile W.W. au fost vândute la licitaţie şi aventura creatoare s-a încheiat definitiv, la 20 mai 1932 este ales un nou cancelar federal: Engelbert Dollfuss. Născut în 1892, provenind dintr-o zonă rurală din Austria Inferioară, şi-a făcut studiile de drept şi de economie politică la Viena şi Berlin. Catolic fervent, militant al Partidului Creştin-Social, fost ministru al agriculturii, a fost ales şef al guvernului cu o diferenţă de un singur vot. Practic un necunoscut, se dovedeşte un om energic. Ostil gâlcevilor parlamentare, visează să facă din Austria un stat creştin autoritar şi paternalist. Vrea ca Viena să se schimbe... În martie 1933, sub pretextul unei chestiuni de procedură, suspendă regimul parlamentar şi înfiinţează în mai Frontul Patriotic, care se substituie tuturor formaţiunilor politice. Situaţia lui devine în scurt timp delicată: în interior se sprijină pe antimarxişti, în exterior – pe fasciştii lui Mussolini.

Se angajează simultan în luptă atât împotriva socialiștilor, cât și a național-socialiștilor care vor *Anschluss*-ul; după aceștia din urmă, Hitler ar fi singurul în măsură să răzbune dezastruoasele efecte ale „Dictatului de la Versailles". Și pentru a complica lucrurile, marxiștii lui Otto Bauer se opun social-democraților. Viena stă pe cărbuni încinși. În timpul primăverii, Dollfuss interzice organizațiile hitleriste. La 20 mai, apar dispute între studenții evrei de la Facultatea de Medicină, care sfârșesc prin a fugi din fața studenților partizani ai lui Hitler, înarmați cu bâte și târnăcoape.

Mussolini îi propune atunci cancelarului să garanteze independența austriacă împotriva apetitului crescând al lui Hitler. Viena nu mai trebuie să fie un câmp de luptă și... democrația e inutilă aici! Între 12 și 15 februarie 1934 Dollfuss, îndărătnic, înăbușă în sânge o nouă insurecție socialistă; milițiile muncitorești ale Vienei Roșii sunt hăituite. Pe străzi se declanșează un adevărat război civil. Există chiar o tentativă de instaurare a unei Comune, însă povestea nu durează decât câteva ceasuri. Bastion al câtorva insurgenți, complexul Karl Marx Hof este atacat cu tunul de armata trimisă de Dollfuss. Parțial distrusă, citadela trebuie să se predea. Pe bulevarde, continuă luptele între socialiști și creștin-democrați. Dollfuss reacționează, interzicând toate partidele și toate organizațiile muncitorești. Rezultatul? La 1 mai 1934 Dollfuss promulgă o Constituție surprinzătoare, cu puternice influențe italiene, dat fiind că se inspiră atât din fascismul lui Mussolini, cât și din... enciclicele pontificale! Viena Roșie devine capitala unui stat corporativ creștin, lucru care, nu avem nicio îndoială, nu convine deloc Berlinului. La 25 iulie 1934, un comando SS de austrieci reușește să se strecoare în mijlocul Vienei, în cancelarie, și îl asasinează

pe Dollfuss. În pofida acestei fărădelegi, care inflamează spiritele vienezilor, puciul național-socialist este un eșec: partizanii lui Hitler nu reușesc să pună mâna pe putere.

Succesorul lui Dollfuss este Kurt von Schuschnigg, născut în Italia, pe malurile lacului Garda, la Riva, în 1897. Fost elev al iezuiților, a rămas foarte atașat tradiției catolice a Habsburgilor. Predecesorul lui îl remarcase pe acest deputat creștin-social și îl numise, în ianuarie 1932, ministru al justiției. Viena se întreabă: va putea noul cancelar să mențină independența Austriei în fața unui Hitler exasperat și amenințător?

Pur și simplu încercând să își normalizeze relațiile cu el, un demers pe care și alți diriguitori europeni l-au adoptat, cu succesul cunoscut. La 11 iulie 1936 obține promisiunea Führerului că nu va interveni în Austria, cu condiția să facă loc în cabinetul lui unor persoane favorabile Germaniei. La Viena, aceste concesii nu fac decât să atâțe ambițiile național-socialiștilor austrieci. Degradarea climatului politic, amenințările tot mai fățișe se termină cu o convocare a cancelarului Schuschnigg la Berchtesgaden, pe 11 martie 1938. Șantajul e un drum cu sens unic: Hitler cere amnistierea simpatizanților condamnați, integrarea lor în Frontul Patriotic și numirea șefului acestora, Seyss-Inquart, în funcția de ministru de interne. Austriacul încearcă o ultimă manevră la 9 martie 1938, anunțând un referendum pe tema menținerii independenței Austriei. Pentru Hitler, acesta este un act de rezistență – așa și este – iar acest comportament este intolerabil. Berlinul adresează un ultimatum Vienei. Pe 11 martie, cancelarul este obligat să demisioneze. Clericii, mai ales episcopii care îl susțineau, îl părăsesc și se alătură în mare grabă regimului hitlerist, în orele în care primii soldați ai Wehrmachtului intrau în Austria. Barierele de

la frontieră sunt ridicate, nu s-a făcut uz de arme, calea spre Viena e deschisă... Leopold Petznek, amantul lui Erzsi, este în sfârşit văduv, dar e arestat, apoi eliberat. Kurt von Schuschnigg va fi ţinut în detenţie de germani până în 1945; în 1947, va emigra în Statele Unite ale Americii, unde va deveni profesor universitar.

La 13 mai 1938 se proclamă anexarea Austriei de către Germania – *Anschluss*. Se emit timbre cu efigia lui Hitler. Acestea poartă menţiunea: *Deutsches Reich*. Pe diagonală, putem citi *Osterreich*. Cu litere negre. 48 de ore mai târziu, Viena îl aşteaptă pe Hitler. Tratatul de la Versailles nu mai este decât o foaie de hârtie mototolită. Începe o epocă neagră.

Capitolul XIV

Un oraș foarte ocupat

Heldenplatz (Piața Eroilor), 15 martie 1938. Viena îi face o primire triumfătoare lui Adolf Hitler, sosit în ajun. 200 000 de persoane îl ascultă entuziasmate pe fiul unui mărunt vameș austriac care a dus o viață jalnică la Viena din 1907 până în 1913, într-un cămin de persoane fără adăpost, apoi într-o pensiune, și a ratat de două ori concursul de intrare la Academia de Arte Frumoase. El a încercat să își câștige existența în mândra capitală a Habsburgilor, pictând tablouri și vânzând cărți poștale.

Viena nu i-a lăsat decât amintiri neplăcute, căci a trebuit să fugă de autoritățile militare de aici, însă destinul acestui stat multinațional l-a impresionat profund.

La 25 de ani după aceste umilințe, Hitler își savurează revanșa, însă nu va îndrăgi niciodată orașul în care a suferit. La primul etaj al Hotelului Imperial, unde cancelarul își face apariția și rostește un discurs, flutură două steaguri roșii cu svastică. Majoritatea populației speră ca țara să își regăsească locul în rândul națiunilor respectate, dar se fac auzite și vocile opoziției, e drept, nu cu foarte mult succes. La 7 octombrie, Tinerii Catolici vienezi organizează o manifestație împotriva diabolicului Hitler. De pe 9 până pe 10 noiembrie, ecouri ale

teribilei Nopți de Cristal[1] de la Berlin, se produc atacuri ale magazinelor vieneze deținute de evrei. Hotelul Imperial devine o anexă a Ministerului Afacerilor Externe de pe Wilhelmstrasse, Berlin. De acum înainte, Viena se află sub autoritatea gauleiterului Baldur von Schirach.

La 1 iunie 1939, superbii cai ai Școlii spaniole sunt duși în siguranță în grajdurile de la Vila Hermes, acolo unde Sissi călărea ca o amazoană, fără martori. La 31 decembrie, Clemens Krauss dirijează un „Concert special" – așa se numește! Dinastia Strauss, care este în program, simbolizează naționalismul austriac și spiritul vienez, în pofida *Anschluss*-ului. Precedat în ajun de o repetiție cu costume – haine de gală, rochii lungi – acest spectacol al Orchestrei Filarmonice poate fi considerat actul de naștere al Concertului de Anul Nou, deși a avut loc în ziua de Sfântul Silvestru, așadar ultima a anului 1939. Primul Concert de Anul Nou este organizat ca atare la 1 ianuarie 1941. Tot cu Clemens Krauss la pupitru și cu muzica regelui valsului. Titlul reprezentației: „Concert Johann Strauss". Viena rezistă apărând o identitate artistică pe care nu a putut să o anexeze nimeni, și așa va fi până la sfârșitul războiului.

În 1943, odată cu începerea bombardamentelor Aliaților, orașul încearcă să supraviețuiască în fața problemelor dramatice generate de lipsa alimentelor; în 1944, piața neagră a căpătat deja dimensiunile unei adevărate industrii. Amantul lui Erzsi, Leopold Petznek, este deportat în lagărul de la Dachau, lângă München, de unde va fi eliberat mai târziu de către

[1] Pogromul împotriva evreilor din Germania nazistă inclusiv Austria (care era înglobată în Reich). În multe orașe și sate germane și austriece au fost devastate casele și magazinele evreilor. La Viena, pogromul s-a manifestat cel mai violent: 42 de sinagogi incendiate, 27 de morți și 88 de răniți grav (n. red.).

americani. În august 1944, teatrul şi locurile publice sunt închise, iar săptămâna de lucru mărită la 60 de ore. Viena nu mai e Viena. În octombrie, oraşul îndură mobilizarea în masă a tuturor bărbaţilor între 16 şi 60 de ani; Viena devine refugiul dezertorilor şi al oponenţilor smintelii hitleriste. Pentru a încerca să se creeze o diversiune, Concertul Strauss este dublat, pe 1 şi 2 ianuarie 1945. La 12 martie, Viena este supusă celor mai devastatoare bombardamente din tot războiul asupra acestei capitale detronate.

Între 5 şi 13 aprilie, are loc bătălia Vienei. Pe 11 şi 13, un incendiu uriaş devastează Catedrala Sfântul Ştefan. O catastrofă provocată de scânteile de la casele în flăcări din jurul monumentului. Dacă, graţie unui zid ridicat la începutul războiului, comori precum portalul Uriaşului, tronul şi mormântul lui Frederic al III-lea au scăpat, în rest pagubele sunt considerabile. Sunt distruse şarpanta gotică, stranele din naosul principal, monumentul ridicat în amintirea plecării turcilor, vitraliile, orgile, capelele. Până şi clopotul de 22,5 tone, celebrul Pummerin, care fusese turnat, în 1711, prin topirea ghiulelelor de tun abandonate de turci, este distrus. Acoperişul se năruieşte, turnurile se transformă în torţe uriaşe, arhitectura edificiului este distrusă în proporţie de 45%. Catedrala, ridicată pe bucăţi, este redată cultului în 1948. Un clopot nou, care cântăreşte cu o tonă mai puţin decât precedentul şi are un diametru de 3,14 metri, a fost turnat la Sankt Florian, în Austria Superioară, unde poate fi văzută şi auzită şi cea mai frumoasă orgă din ţară. Clopotul nou subliniază încăpăţânarea vienezilor în faţa adversităţii; este împodobit cu... şase capete de turci şi cu trei scene în basorelief, dintre care una reprezintă asediul din 1683. Este instructivă lectura celor două inscripţii realizate la 5 noiembrie 1951. Prima sună astfel: „Am fost turnat

din prada confiscată de la turci într-o vreme când oraşul, însângerat, exulta pentru că a înfrânt cu mare curaj inamicul". A doua se referă la distrugerea clopotului original: „Am explodat în rugul incendiului. Am fost doborât din turnul distrus, când oraşul gemea, copleşit de spaimă şi de război. 1945". Pummerin este un erou vienez, împodobit astăzi cu stema Republicii Austria şi mai multe blazoane. Sfinţit pe 26 aprilie 1952 de către cardinalul Innitzer, nu şi-a putut reocupa locul în turnul de nord decât în octombrie 1957. Vienezii aud glasul grav al acestui clopot de cel puţin 10 ori pe an, la sărbătorile religioase, la Anul Nou şi... la moartea cardinalului-arhiepiscop.

La 13 aprilie 1945, armatele sovietice ale mareşalilor Tolbuhin şi Malinovski sunt întâmpinate de patrioţii vienezi. În timpul bătăliei pentru Viena, trupele staliniste le nimicesc pe cele germane, repliate în oraşul interior. Hofburg este în doliu. La sfârşitul lui aprilie, lipiţanii sunt evacuaţi cu trenul spre Schärding, în Austria Superioară. Operaţia se desfăşoară sub protecţia armatei americane, care oferă o memorabilă repriză ecvestră generalului Patton, el însuşi fost ofiţer de cavalerie care participase la probele de dresaj de la Jocurile Olimpice de la Stockholm, în 1912.

Pe străzile vieneze pline de gropi, spectacolul ultimelor lupte, apoi al capitulării, este uneori deranjant. După cum mi-a amintit librarul pe care l-am cunoscut în timpul primei mele călătorii, vienezele care valsează cu „eliberatorii" sovietici în sunetul acordeoanele lor, au valsat, fără îndoială, cu şapte ani în urmă, şi cu „salvatorii" germani... Constatarea se impunea, matematic vorbind, fie că place sau deranjează. „Şi la voi, la Paris, mi-a spus el, mulţimile l-au primit cu înflăcărare pe mareşalul Pétain înainte de a-l aclama, în aceleaşi locuri, pe generalul de

Gaulle..." Mai târziu vom afla însă că o serie de scene „de euforie" filmate de oamenii lui Stalin, care au primit astfel de ordine la eliberarea „organizată" a unor lagăre, nu erau decât un montaj, o punere în scenă. Pe scurt, propagandă. Hitler avea un concurent, dar a durat ceva timp până ce omenirea a admis acest adevăr.

Bilanțul bombardamentelor aliate este apăsător: 12 000 de morți și 20% din locuințe distruse. Din mai și până la sfârșitul lui 1945, Viena deține cea mai mare rată de mortalitate înregistrată în Europa. De la 5 aprilie și după constituirea unui guvern provizoriu – cabinetul Renner – Aliații au decis să supună Viena unei ocupații cvadripartite, cum se va întâmpla și la Berlin. Austria însăși este împărțită în zone; francezii sunt la Innsbruck și Tirol, sub ordinele generalului Béthouart, eroul de la Nervik, ce va lăsa în urmă amintirea unui gentilom și a unui învingător lipsit de ranchiună; fascinat de destinul Vienei, mai târziu el va redacta o biografie a prințului Eugeniu, un alt eliberator ilustru... Vila în care au locuit Erzsi și Leopold Petznek a fost rechiziționată mai întâi de sovietici, apoi de francezi.

La 1 ianuarie 1948, dirijorul Clemens Krauss își reia locul la pupitru pentru Concertul de Anul Nou. Cererea publicului – căruia îi este frig, foame și se simte trădat a doua oară de către Germania învinsă – este atât de mare, încât programul include șapte concerte, plus două în ziua de Sfântul Silvestru (31 decembrie). Muzica lui Strauss este un panaceu; ea a rezistat și a permis și altora să reziste în numele memoriei vieneze. La 31 decembrie 1952, pentru a satisface amatorii, dimineața sunt programate repetiții. Până la moartea lui în 1954, Clemens Krauss va dirija 13 concerte. Remarcabil cunoscător al

compozițiilor lui Strauss tatăl și fiul, el este și astăzi un punct de referință pentru succesori.

La 4 mai 1948, nepoata lui Franz Joseph se mărită în sfârșit cu Leopold; se mută într-o casă pe jumătate în ruine, locuită de colonii de șobolani. Abia în 1956 își vor recupera fosta lor vilă. Aici va muri Leopold, la vârsta de 75 ani. „Arhiducesa roșie" se va stinge singură, la 16 martie 1963. Își pierduse doi fii și se certase cu ceilalți doi copii. Fiica lui Rudolf are o bogată descendență „vieneză": opt nepoți, 28 de strănepoți și, în 2003, 30 de stră-strănepoți...

1949. O dată în istoria Vienei, descriere a unei epoci post-belice emoționante, dar și o dată în istoria cinematografiei mondiale, cu lansarea filmului lui Carol Reed, *Al treilea om*, devenit un clasic, ca și un document de neuitat. În atmosfera de epocă și ocupația aliată, lungmetrajul arată cel mai bine tristețea orașului și a locuitorilor săi care suferă, traficul de toate felurile care se face în numele supraviețuirii (ca în timpul războiului...), suspiciunile și reglările de conturi...De altminteri, coloana sonoră a filmului, una dintre cele mai cunoscute din lume, a scos la lumină un instrument, țitera, necunoscut de cei care nu au petrecut niciodată o seară într-o tavernă de lângă Grinzing. Tema obsedantă, interpretată de Anton Karas, care a fost și compozitor, este un mit. Foarte evocatoare, readuce în memorie imagini de neuitat. Răsplătit cu Palme d'Or la Festivalul de la Cannes 1949 – primul –, *Al treilea om* s-a bucurat din nou de onoruri la Cannes la 12 mai 2005, grație proiectării unui pasionant documentar semnat de Frederick Baker, *În umbra celui de-al treilea om*, care vorbește despre turnarea filmului, fiind bogat în numeroase învățăminte. Dar despre ce este vorba în *Al treilea om*? Este un tablou impresionant

al Vienei anului 1946. În ruine, se organizează un periculos comerț clandestin cu penicilină (punctul de plecare al scenariului este autentic). Un romancier american pleacă în căutarea unui prieten ciudat. Acesta este, de fapt, un agent dublu. Trecut în serviciul sovieticilor, a lăsat în urmă o femeie foarte frumoasă. Dispărutul se numește Harry Lime (este și numele temei muzicale) și este un tip cinic. Iată una dintre replicile lui din film, extrem de tăioasă: în opt secole, Elveția, un model de democrație, nu a inventat decât ceasul cu un cuc țipător, ieșind dintr-o cabană de jucărie... Scenele din canale și de sus, de pe Roata Mare din Prater, admirabilă fotografie în alb și negru, devin o memorie a unui oraș chinuit, întunecat, învins, traumatizat și sfâșiat. Paradoxal, Orson Welles, în rolul lui Harry Lime, este foarte prezent, cu paltonul lui negru cu guler ridicat, cu toate că nu apare, în realitate, decât în două treimi din film. Documentarul despre turnare este la fel de palpitant ca filmul însuși. Asistentul lui Carol Reed de la acea vreme, Guy Hamilton, a ajuns el însuși un cineast cunoscut, regizor al unui număr de patru filme din seria James Bond, printre care *Goldfinger*. În 1964, în scenele unde era posibil, el a fost și dublura improvizată a lui Orson Welles, care nu ajunsese încă la Viena:

> Într-o noapte, în timpul filmării, Carol Reed a văzut niște oameni trecând prin fața marilor noastre proiectoare. Așa i-a venit ideea să filmeze umbre, ca să nu mai piardă timpul. Mi-a cerut să alerg prin fața luminii. Dar cum eram mult mai firav decât Welles, m-a sfătuit să port o pălărie cu boruri mari, la fel ca el, un palton larg și, mai ales... să pun un umeraș pe sub haine, ca să am aceeași alură ca și el! Am filmat așa trei sau patru nopți, așteptând ca Orson Welles să debarce.

De altminteri, din cauza lui Welles, filmarea – şi aşa complicată – a fost epică. Pe vremea aceea, Orson Welles avea mari probleme cu banii şi datorii pe la toate hotelurile. De asemenea, ca regizor, avea mai multe filme în lucru, trecând de la unul la altul. Astfel încât contractul lui cu producătorul a fost mai curând comic: „Dacă plăteşti laboratoarele, sunt de acord cu rolul!" Producătorul a acceptat; era Alexander Korda. Şi pentru că avea bani blocaţi la Viena şi transferurile dintre Europa de Est spre cea de Vest erau imposibile, filmul a fost integral turnat la Viena. Altminteri, decorul ar fi fost Picadilly Circus şi mahalalele Londrei. În această istorie remarcabil povestită – filmul nu a îmbătrânit deloc – vedeta paralelă este patrula de ocupaţie. Este numită „cei patru din jeep", pentru că patru soldaţi din ţările învingătoare bat oraşul în lung şi-n lat: un francez, un american, un britanic şi un sovietic. Viena este împărţită în patru sectoare, fiecare fiind atribuit unei puteri; dar s-a uitat că primul district, cel din centru, era administrat prin rotaţie, câte o săptămână fiecare. O ocupaţie în ture. De altfel, filmul începe cu un accident misterios petrecut în Josefplatz, în faţa Hofburgului, în centrul istoric al Vienei.

În 1949, oraşul este întunecat, de multe ori chiar şi ziua, în amiaza-mare. Vehiculele civile sunt rare, caii înhămaţi la trăsuri sunt slabi, dar foarte munciţi, cărbunele şi lemnul lipsesc, străduţele lăturalnice sunt nesigure, populaţia este speriată sau resemnată. Viena este pedepsită pentru a doua oară în secolul al XX-lea. Cum am putea să nu ne amintim de admirabila carte a lui François Fejtö, fiu de librar ungur, născut în vremea lui Franz Joseph. În lucrarea lui clasică *Recviem pentru un imperiu defunct*, el a demonstrat cum şi de ce distrugerea Austriei din 1918 nu a fost dictată decât de raţiuni ideologice,

nicidecum strategice. După 1945, soarta se va înverşuna împotriva Vienei, care era vinovată doar pentru că încă exista. Pentru succesorii lui Clemenceau, Wilson, Masaryk şi Beneš, şi acest simplu fapt era deja prea mult.

Încetul cu încetul, vecinătatea sovietică nefiind tocmai atrăgătoare, spiritul vienez începe să iasă la lumină. În 1949, Kunsthistorisches Museum, susţinut de schele, primeşte o donaţie din partea lui Louis şi Clarisse Rotschild, care include mai multe lucrări olandeze, printre care mai multe tablouri semnate de Franz Hals. În 1952, este acceptată o altă donaţie şi în patrimoniu muzeului intră colecţia Czernin, care include celebra pânză a lui Vermeer, *Alegoria picturii*.

La 1 ianuarie 1955 – Viena este încă ocupată – după o lungă deliberare, muzicienii Orchestrei Filarmonice aleg să încredinţeze dirijarea Concertului de Anul Nou lui Willy Boskovsky. Îl vom găsi la pupitru pentru următoarele 25 de concerte, din 1955 până în 1979. La 30 decembrie în toţi aceşti ani – Tratatul de la Belvedere a fost semnat, Viena nu mai este ocupată – el adaugă un concert special, pentru a aduce un omagiu armatei austriece. Aceasta a fost în mod supărător uitată. Cum Austria a redevenit stat independent, liber şi frecventabil, la 26 octombrie 1955, Şcoala Spaniolă de Echitaţie dă o primă reprezentaţie în celebrul Manej de Iarnă, în care tocmai s-a mutat din nou. Nu e deloc cald, mulţi spectatori îşi păstrează paltoanele pe umeri, însă această întoarcere din exil este un semn foarte bun. Caii şi tradiţia au fost salvate de colonelul Alois Podhajsky, director al şcolii vreme de 25 de ani. Un adevărat personaj. Şi un erou atotputernic, întrucât se arată la fel de ferm în faţa conducătorilor naţional-socialişti, cât şi faţa forţelor de ocupaţie, dar chiar şi în faţa birocraţiei vieneze, iar

aceasta nu era deloc o rezistență ușoară! Toți aveau pretenția să-l învețe cum să-și facă meseria. El, însă, s-a străduit să și-o facă impunându-și să respecte, pe cât era cu putință, o moștenire excepțională. Niciodată nu a renunțat la legendara uniformă maro cu două șiruri de nasturi, pantaloni mulați și mănuși albe, bicorn de culoare închisă. Numeroase decorații au onorat rigoarea, independența și intransigența lui pentru păstrarea tradiției ecvestre; printre ele, cele decernate de suveranii Danemarcei și Olandei. Muzică, pictură, călărie... Nu lipsesc decât produsele fine de patiserie cu mere călduțe. A fost încurajator când, în 1956, Klara Demel, fiica adoptivă a Annei Demel, pe care Republica tocmai o onorase, preia conducerea salonului de ceai, în continuare „furnizor al Curții", cu litere aurite. În sfârșit Viena redevine vieneză.

Capitolul XV

Renașterea păsării Phoenix

Războiul Rece este cel care a reaprins spiritul vienez. Ungaria comunistă a anului 1956 se află la 30 de minute de Hofburg, iar austriecii nu au nevoie de viză pentru a se duce la Budapesta. Istoria obligă. În celălalt sens, de la Budapesta la Viena, viza se câștigă. Ideologia obligă. Văzută dinspre Est, Viena, deși neutră, simbolizează Vestul, cu luminile și traficul ei, cu restaurantele și palatele care își primeau noii ocupanți – turiștii – cu cosmopolitismul ei regăsit. Viena joacă din nou un rol internațional adaptat vremurilor noi. Găzduiește sediile mai multor organizații ale ONU, printre care Agenția Internațională pentru Energie care, în 2005, a încercat să controleze producția nucleară iraniană. În 1961, Manejul de Iarnă a primit vizita a două femei celebre, purtând mănuși și pălărie: Majestatea Sa regina Elisabeta a II-a și Jackie Kennedy. Un lucru e sigur: atât suverana, cât și seducătoarea soție a președintelui american, expertă în concursuri ecvestre, au fost capabile să poarte o discuție ecvestră de înalt nivel cu șeful grajdurilor. În acest timp, John Kennedy și Nikita Hruşciov se înfruntau în aceeași capitală devenită centru de congres, în special cel al spionilor. Microfilmele din Praga, Bratislava și Budapesta sunt accesibile, ca și schimburile de agenți. În 1965,

instalarea sediului OPEC (Organizația Țărilor Exportatoare de Petrol) în noul cartier de afaceri de pe celălalt mal al Dunării îndreptățește speranța unui control al producției pentru cele mai bune prețuri la pompă în această epocă în care automobilul este rege. Cu crizele petroliere din 1975 și 2005, chiar dacă prețul final al barilului este fixat în altă parte, Viena este barometrul actualității petroliere, inclusiv al războaielor, terorismului și uraganelor. În același an, 1965, după moartea Klarei Demel, soțul ei, baronul Frederic von Berzeviczy-Pallavicini, preia *Demel*. Artist talentat, discipol al faimosului Atelier Vienez (W.W.), redecorează magazinul din Kolhmarkt. El este cel care concepe și designul și ambalajul actualelor pachete. În 1967, la Viena se stabilește și sediul Organizației Națiunilor Unite pentru Dezvoltare Industrială (ONIDO). Municipalitatea nu mai știe unde să găzduiască diplomații. În 1971, primii vizitatori ai Muzeului Sigmund Freud sunt dezamăgiți: celebrul divan a rămas la Londra!

În 1972, proprietarul patiseriei și ciocolateriei Demel vinde afacerea, apoi se instalează în Italia, iar după aceea la New York, unde lucrează ca arhitect. În următorii 30 de ani, Demel și-a schimbat adesea proprietarii, un adevărat foileton, urmărit cu interes de gazete. Au fost și momente grele și prăjituri mai puțin pufoase decât odinioară... Din 2002, această instituție, dirijată și administrată perfect, este proprietatea unui grup austriac de restaurante și furnizori de delicatese. Personalul de servire la sală, în continuare în exclusivitate feminin, poartă tot rochie neagră, guler de cămașă și șorț alb. Vienezii numesc fetele de aici *Demelinerinnen*.

În septembrie 1972, noul director al școlii, colonelul Hans Handler, organizează festivități pentru a sărbători cele patru secole scurse de la înființarea instituției, în 1572. La Manejul

de Iarnă, dar şi la Schönbrunn, precum şi la Primărie, au loc spectacole superbe. Invitaţi sunt membri ai Cadre Noir din Saumur[1]. La 1 ianuarie 1980, Lorin Maazel îi urmează lui Willy Boskovsky la pupitrul Concertului de Anul Nou. Notorietatea acestui dirijor sporeşte importanţa evenimentului, care din 1955 este transmis de televiziune. Prin Eurovision, zeci de milioane de amatori savurează un aperitiv vienez. Lorin Maazel va ţine bagheta – şi vioara – până la 1 ianuarie 1986. Întâlnirile „celor Mari" devin devin summituri. Este cazul celui din 8 iunie 1979, care îi aşază la aceeaşi masă pe Leonid Brejnev şi Jimmy Carter şi are pe ordinea de zi limitarea armelor strategice. Întrebările sunt menite să stârnească teroare: rachetele sovietice, temutele SS 20, pot distruge Europa? Statele Unite ale Americii sacrifică securitatea Lumii Vechi în favoarea siguranţei proprii?

La 27 decembrie 1985, un dublu atentat terorist pe aeroporturile din Roma şi Viena demonstrează că aceasta din urmă este tot o răscruce, dar din păcate una la care se întretaie pericole de alt gen. La ora 09.15, într-un terminal din Schelwat, trei călători „cu înfăţişare arabă" (conform ziarelor vieneze) au aruncat trei grenade înspre pasagerii companiei israeliene El Al. Bilanţul: trei morţi, 47 de răniţi, printre care doi copii, unul de trei, altul de 11 ani. Vienezii sunt îngroziţi şi furioşi. Ospitalitatea, rolul lor de intermediar şi negociator între popoare sunt aruncate în aer de nişte barbari. Viena învaţă să trăiască şi cu ameninţarea atentatelor, în virtutea – iar asta e culmea! – neutralităţii şi poziţiei sale geografice, lucru subliniat adesea de Metternich.

[1] Corp de cavaleri de elită francezi, instructori ai Şcolii Franceze de Echitaţie, aflată lângă Saumur. (n. trad.)

Din fericire, inovarea creatoare continuă. În 1986, un imobil construit de municipalitate și conceput de pictorul Friedensreich Hundertwasser este subiectul tuturor discuțiilor. La intersecția Kegelstrasse (Strada Popicelor) numerele 36–38 cu Löwenstrasse (Strada Leilor), în districtul 3, în partea de est a orașului, se află imobilul cu cele mai scumpe locuințe sociale din lume și casa tuturor fantasmelor. Este un caleidoscop surprinzător, un fericit amestec de culori, materiale, plante. Dar este și o anomalie arhitecturală – sau un repertoriu incomplet – în care te poți distra încercând să recunoști cupolele bisericilor rusești, cabinele telefonice englezești, balcoanele clasice franțuzești și altele, ale barocului catalan, grădinile suspendate ca ale Babilonului și coloanele palatelor cretane! Comandată în 1982, reședința aceasta este o versiune proletară a universului creat și interpretat de Ludovic al II-lea de Bavaria. Atenție! Nu este o casă de arhitect, ci una de artist! Pictorul nu iubește linia dreaptă. Așa că propune coloane din faianță, aur, culoare, mozaicuri la toate nivelurile. Adaugă terase cu stejari, flori, chiar și păsuni cu oi, ceea ce vienezii nu și-ar fi închipuit că ar putea găsi în Viena. În timpul lucrărilor, Hundertwasser a fost permanent prezent pe șantier, mai mult pictor decât antreprenor, chiar dacă mânuia mistria și bidineaua. Totuși, în timpul lucrărilor, a trebuit să renunțe la oi și la câmpul lor, consolându-se cu niște banale grădini. Copiii au primit o sală de joacă, prevăzută cu un tobogan dublu; sunt supravegheați de mămicile care, într-o loggia, tricotează sau sporovăiesc în timp ce servesc – Viena obligă – o cafea și o prăjitură aduse tot de ele. În sera cea mare, locatarii organizează adesea petreceri. Este „Casa cu Ștrumfi", așa cum au poreclit-o cu drag vienezii? Da și nu, ni se va răspunde din cele 50 de locuințe amenajate.

Hundertwasser însuşi i-a spus unuia dintre locatari, Andreas: „Ştii, casa asta nu e o casă, e sufletul meu".

Andreas a ajuns ghid în această lume plină de surprize. Apropo de surprize, bugetul construcţiei a reprezentat contravaloarea a 40 de milioane de franci, graţie sprijinului generos al primarului socialist al Vienei, Helmut Zilk. Cei care doreau o locuinţă aici trebuiau să achite echivalentul a 500 000 de franci pentru 110 metri pătraţi, plus o terasă spaţioasă, de 72 de metri pătraţi. În afara acestui cost nu foarte la îndemână, chiria este moderată: 45 de franci pe metrul pătrat, cheltuielile cu întreţinerea fiind incluse, graţie unui sistem de finanţare foarte răspândit în Viena şi Austria. Ocupantul dobândeşte dreptul de a păstra contractul de închiriere pe termen nelimitat şi chiar să îl transmită descendenţilor şi ascendenţilor direcţi. Această casă, devenită o atracţie a Vienei, a fost copiată în sudul Austriei, la Graz, în pavilionul pentru bolnavii de cancer al unui spital, în Germania şi în Japonia. Hundertwasser a murit în 2000, la bordul unui pachebot, în timpul unei călătorii transatlantice.

La 1 ianuarie 1987, Orchestra Filarmonică îşi schimbă tradiţia; din acest moment, Concertul va avea în fiecare an un dirijor nou, dar aceştia pot reveni la pupitru de mai multe ori. Herbert von Karajan este cel care inaugurează, spectaculos, această despărţire de vechile obiceiuri. Următorii dirijori vor fi: Claudio Abbado (1988, 1991), Carlos Kleiber (1989, 1992), Zubin Mehta (1990, 1995, 1998), Riccardo Muti (1993, 1997, 2000, 2004), Lorin Maazel (1994, 1996, 1999, 2005), Seiji Ozawa (2002) şi Nikolaus Harnoncourt (2001, 2003). Concertul din Anul Nou din 2006 va fi dirijat, pentru prima dată, de Mariss Jansons, dirijor al *Concertgebow* din Amsterdam.

Sâmbătă, 12 martie 1988, a venit ceasul amintirii, al reculegerii, al întrebărilor ale căror răspunsuri ne poartă îndărăt,

spre un trecut dureros şi controversat, dar care nu trebuie scos din contextul său istoric. În această zi se comemorează 50 de ani de la *Anschluss* şi victimele acelei perioade. O personalitate anume este foarte remarcată, iar prezenţa sa viu comentată. Este vorba despre arhiducele Otto de Habsburg-Lorena, fiul cel mare al lui Carol şi al Zitei. Din 1983, familia a primit aprobare de a intra în Austria. Atitudinea curajoasă a arhiducelui care i s-a opus lui Hitler din 1933, ameninţările pe care le-a îndurat, precum şi confiscarea tuturor bunurilor sale îl plasează într-o situaţie inedită aici, în inima unei Austrii republicane în plină efervescenţă. Un val de critici aprinse s-a ridicat împotriva comportamentului, considerat ambiguu, lui Kurt Waldheim, actualul preşedinte austriac. Scandalizată, stânga îi cere demisia. Mai chibzuiţi, conservatorii se pronunţă pentru menţinerea lui, în virtutea situaţiei din 1938, a contradicţiilor sale, amintind că e uşor – şi nedrept – să judeci acest haos 50 de ani mai târziu, când îi cunoşti deja deznodământul. În sfârşit, anumiţi comentatori vienezi se miră – şi îi înţelegem – de caracterul tardiv al acestor acuzaţii-dezvăluiri. La urma urmelor, nimeni nu a avut nimic de comentat când domnul Waldheim a fost ales secretar general al ONU. Şi dacă afacerea, mediatizată cu grijă, nu era decât o modalitate de a destabiliza din nou vienezii şi Austria, care apreciază tot mai puţin presiunea comunistă din vecinătate, inclusiv căderea unor dictaturi?

În pofida frigului şi a lapoviţei îngheţate, în Ballhausplatz, în faţa Preşedinţiei Republicii, s-au adunat 10 000 de persoane scandând sloganuri ostile. În acelaşi moment, Otto de Habsburg părăsea Catedrala Sfântul Ştefan, unde s-a ţinut o slujbă pentru el. Mulţi văd în acest bărbat cu adevărat european o posibilă soluţie pentru şefia statului. Un Habsburg preşedinte al micii Austrii? Greu de imaginat... Ungurii îi vor face aceeaşi

ofertă. Fără a face vreun comentariu despre această criză, arhiducele înaintează pe Graben, înspre Hofburg. La cei 75 de ani ai lui, își ridică pălăria pentru a-și saluta admiratorii – ai lui și ai fostei monarhii. Alteța Sa imperială și regală a închiriat sala mare de ceremonii din vechiul palat în care tatăl lui a încercat cu disperare, între 1916 și 1917, să instaureze pacea. Sub imensele lustre de cristal, deputatul european german (Uniunea Creștin-Democrată), care locuiește în Bavaria, se prezintă mai curând ca un patriot vizionar, decât ca un moștenitor. În discursul lui, mulțumește, în spaniolă, ambasadorului Mexicului. De ce? Pentru că la 12 martie 1938, Mexicul a fost singura țară care a protestat împotriva intrării trupelor Berlinului în Austria. Un apel la istorie, destinat adepților memoriei selective... Apoi, se adresează în maghiară celor veniți de la Budapesta. În sfârșit, în germană apără aderarea Austriei la Uniunea Europeană; aceasta va avea loc în 1995.

La 9 noiembrie 1989, după căderea Cortinei de Fier și a Zidului Berlinului, Viena, prin poziția ei de oraș răsăritean în Europa de Vest, este invadată de mulțimile eliberate din lumea comunistă năruită. Rata de imigrație crește amețitor și, odată cu ea, o anumită agasare sau un categoric entuziasm, în funcție de perspectivă... În orice caz, fosta „fortăreață a Occidentului și Europei", dragă lui Talleyrand, joacă din nou un rol istoric, măgulitor, e drept, dar deloc confortabil. Viena este în linia întâi, întrucât se află la extremitatea estică a țării, în vreme ce odinioară era în mijlocul ei.

La 27 noiembrie 1992, un incendiu puternic devastează sala de bal de la Hofburg. Focul se propagă la magnifica Bibliotecă Națională și amenință Școala de Echitație. Ca măsură de precauție, grajdurile sunt evacuate; caii, enervați de fum și de zgomotul flăcărilor, ajung în stradă. Trecătorii reușesc să

calmeze câțiva lipițani, care sunt duși spre grădini. Gazonul și rondurile de flori din Volksgarten sunt distruse de copite. Putea fi mult mai rău.

Din 1999 până în 2005, disputele politice dintre socialiști și partidul naționalist al lui Jorg Haider nu încetează să provoace marșuri de protest. Sute de mii de persoane se ridică împotriva... democrației când rezultatele nu le sunt pe plac. Originalitatea deranjantă a Vienei, cel puțin pentru încă una sau două generații, vine dintr-un trecut prost asumat, dar care a fost aplaudat și sărbătorit. Căința nu este singura soluție, nici măcar cea mai bună. O dovedește acest exemplu: la 15 mai 2005, este prevăzută sărbătorirea a 50 de ani de la semnarea Tratatului de la Belvedere și a 10 ani de la aderarea Austriei la Europa (un fel de-a spune...), cu un spectacol de sunet și lumini care amintește de ultimul bombardament al Aliaților din 12 aprilie 1945. Melanjul acesta aniversar este supărător, de un prost-gust denunțat de primarul socialist al Vienei, Michael Haupl. Mai grav și mai tulburător este un sondaj care arată că 55% dintre persoanele chestionate au recunoscut că nu știu căror evenimente le corespund aceste celebrări. Trecutul este amestecat, contradictoriu, dar este trecut și a existat. Din fericire, Viena este un magazin de suveniruri plin de resurse numai bune pentru calmarea spiritelor. La 30 iulie și 2 august 2005, Placido Domingo dirijează orchestra la Theater an der Wien cu ocazia reprezentației operetei *Contele de Luxemburg* de Franz Lehár. Este o îmbinare perfectă a celor două forme de artă, mult mai interesantă decât reglările de conturi falsificate. În aceeași lună, Casa de licitații Kinsky anunță că o lustră de Josef Hoffmann și Koloman Moser a fost adjudecată telefonic pentru suma de 250 000 de euro, în vreme ce estimarea inițială fusese doar de 40 000 de euro. Lustra aceasta,

cumpărată de un londonez care, fără îndoială, o va expune la New York, a fost fabricată pentru scara Atelierului Vienez, W.W., aflat în Neustifgasse. Făcută din alamă aurită şi sticlă, aceasta s-a conservat foarte bine.

O eternă reîntoarcere, o permanentă creaţie, un farmec definitiv, aceasta este Viena. Este nevoie de toate acestea şi le găsim pe toate aici, acum, în ajunul preşedinţiei austriece a Uniunii Europene, care în mod cert nu va fi lipsită de interes. Iar faptul că în septembrie 2005, în cadrul negocierilor, Viena a desemnat Croaţia pentru a examina candidatura turcă nu este decât o reamintire a istoriei prea adesea uitate a unui imperiu.

Mulțumiri

Autorul dorește să adreseze sincera lui gratitudine tuturor persoanelor, organismelor și instituțiilor care l-au ajutat în completarea cercetărilor. Mulțumiri aparte pentru: Ursula Painvin și nepoții ei, Dominik și Alfons, și Jutta Hufenbecher, pentru contribuția lor la documentare, la cercetările la fața locului, precum și la lucrările de traducere, uneori foarte complexe.

Cuprins

Prefață de Georgeta Filitti 5
Înainte de a porni la drum 13
Capitolul I – *Amenințarea otomană* 21
Capitolul II – *Despre prinți și despre colecții* 55
Capitolul III – *Maria Tereza sau încoronarea Vienei* 73
Capitolul IV – *Muzica!* 95
Capitolul V – *Un ambasador nu foarte diplomat...* 117
Capitolul VI – *Congresul se distrează puțin, mult, deloc...* 129
Capitolul VII – *Cripta cu fantome* 177
Capitolul VIII – *Majestatea Sa Valsul* 189
Capitolul IX – *Un oraș în revoluție* 209
Capitolul X – *Amazoana din Prater* 229
Capitolul XI – *Un sfârșit de veac, o artă nouă* 245
Capitolul XII – *Orfanii imperiului* 275
Capitolul XIII – *Viena Roșie* 284
Capitolul XIV – *Un oraș foarte ocupat* 294
Capitolul XV – *Renașterea păsării Phoenix* 304

Mulțumiri 313

Catedrala Sfântul Ștefan, situată în centrul Vienei, este considerată un simbol al orașului (acuarelă de Eduard Gurk, 1830).

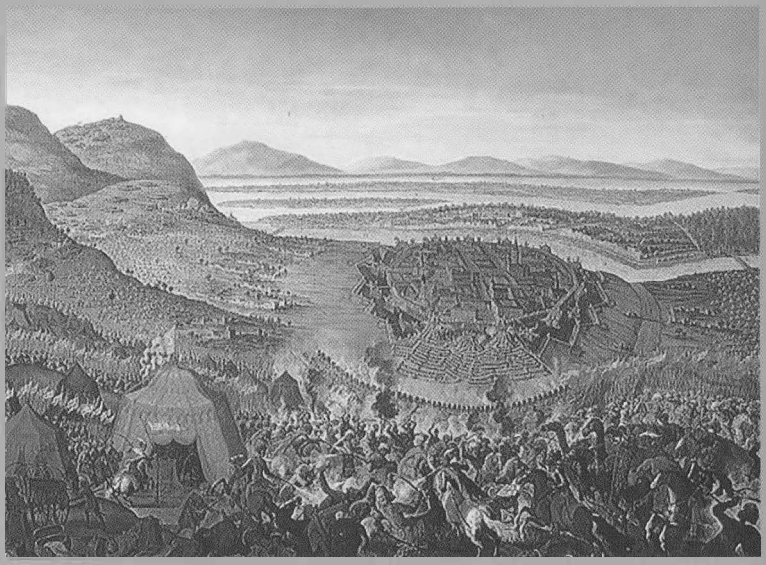

Al doilea asediu al Vienei de către otomani, 1683
(tablou de Frans Geffels, sec. XVII).

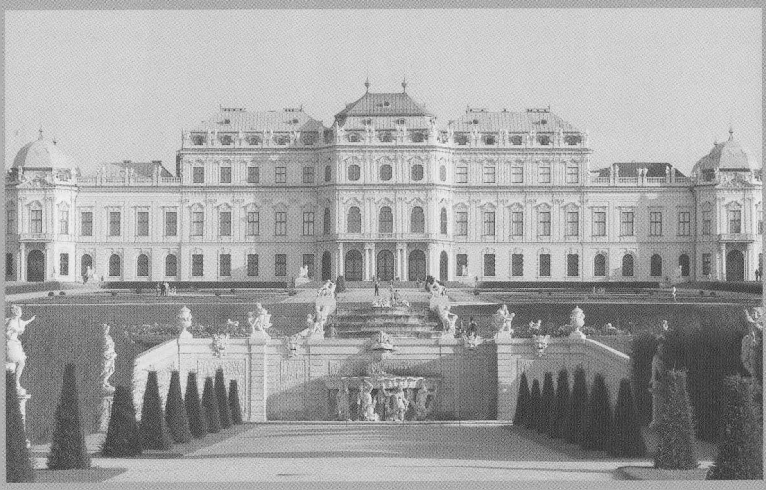

Palatul Belvedere superior a fost construit între 1714 și 1722, în stil baroc, de arhitectul Johann Lukas von Hildebrandt, ca reședință de vară a lui Eugeniu de Savoia. Aici s-a semnat, la 15 mai 1955, tratatul prin care Austriei i se recunoșteau independența și neutralitatea.

Maria Tereza (1717–1780). Tabloul (pictat de Martin van Meytens, circa 1744), în care suverana apare în costum oriental, cu o mască în mână, este expus la Palatul Schönbrunn.

Wolfgang Amadeus Mozart (1756–1791). Portretul compozitorului a fost realizat după moartea sa de Barbara Krafft (1819). Mozart s-a născut la Salzburg și a murit la Viena.

Scara interioară a somptuoasei clădiri a Operei de Stat din Viena, inaugurată în mai 1869.

Acest imobil mai puţin obişnuit, realizare a pictorului şi arhitectului vienez Friedensreich Hundertwasser, a fost construit între 1983 şi 1985.

Pentru comenzi şi informaţii, contactaţi:
GRUPUL EDITORIAL CORINT
Departamentul de Vânzări
Str. Mihai Eminescu nr. 54A, sector 1, Bucureşti, cod poştal 010517
Tel./Fax: 021.319.47.97; 021.319.48.20
Depozit
Calea Plevnei nr. 145, sector 6, Bucureşti, cod poştal 060012
Tel.: 021.310.15.30
E-mail: vanzari@edituracorint.ro
Magazin virtual: www.edituracorint.ro

Format: 16/54x84;
Coli tipo: 20

Tiparul executat la:
EVEREST
TIPOGRAFIA
DE 20 DE ANI PREGĂTIM VIITORUL

Viena! Inima Europei. Aici, tradiția și modernitatea se împletesc de secole, clasicul și avangarda coexistă întru inteligență și armonie. Viena tradițională și imperială, Viena burgheză și populară, Viena triumfătoare și Viena umilită, Viena republicană și socialistă, anexată, răzbunată, bombardată și în sfârșit liberă din 1955, acestea sunt marile momente ale unei metropole în care s-a născut arta de a trăi. Minunatele cafenele, unde putem petrece o zi întreagă citind sau scriind fără a fi deranjați; cea mai mare sală de bal din Europa și școlile în care se învață și astăzi valsul în costum și rochie lungă; Art Nouveau care se rupe de tradiție înainte de 1900 pentru ca inspirația lui Gustav Klimt, Otto Wagner și Joseph Hoffmann să poată înflori; bisericile baroce, ale căror vitralii au vibrat la geniul celor mai mari muzicieni, de la Haydn la Mahler: orașul acesta este un vârtej de artă și istorie.

„Nu-i poți rezista lui Jean de Cars în timp ce se aventurează în epoci și locuri care îi sunt dragi. Viena și Imperiul Habsburgic sunt subiecte care îi convin. Și le cercetează cu plăcere."

VINCENT MEYLAN, *Point de vue*

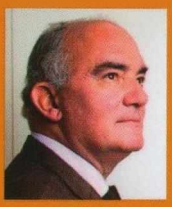

JEAN DES CARS (n. 1943) este un cunoscut jurnalist francez care a semnat articole în mari cotidiene precum *Paris Match*, *Le Figaro* și *Jours de France*. Este autor al mai multor cărți foarte apreciate de marele public, printre care se numără: *Saga dinastiei Romanov*, Corint, 2013; *Sissi, împărăteasa Austriei*, Corint, 2013; *Grace de Monaco. Povestea unei prințese*, Corint, 2014. Din anul 2011, Jean des Cars este cavaler al Ordinului Grimaldi, acordat persoanelor care au contribuit la creșterea prestigiului Principatului Monaco.

ISBN: 978-606-793-078-8
9 786067 930788
www.edituracorint.ro

Carte recomandată de Historia

Radio România Cultural